Ahmet Kabaklı

TEMELLERİN DURUŞMASI

1

TEMELLERİN
DURUŞMASI
1

Şeyhülmuharrirîn
Ahmet KABAKLI

Şeyhülmuharrirîn Ahmet Kabaklı, (Elazığ, 30 Mayıs 1924 - İstanbul, 8 Şubat 2001) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden (1948) mezun oldu.

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ve Atatürk Eğitim Enstitüsünde hocalık yaptı. Bu dönemde Türk Mûsıkîsi Devlet Konservatuvarında da edebiyat dersleri verdi.

Ahmet Kabaklı öğretmenlik yıllarında Ankara Hukuk Fakültesini de bitirdi ve kısa bir müddet avukatlık mesleğini yürüttü.

Tercüman gazetesinin açtığı bir yarışmayla fıkra yazarı olarak basın dünyasına girdi.

1972'de Türk Edebiyatı dergisini ve 1978'de Türk Edebiyatı Vakfı'nı kurdu.

Eserleri: *Türk Edebiyatı (1300 yıllık edebiyat tarihimizi tarafsız bir gözle ele alan beş ciltlik takım); Temellerin Duruşması 1; Temellerin Duruşması 2: Gazi ve Atatürkçüler; Kültür Emperyalizmi; Müslüman Türkiye; Mâbet ve Millet; Mehmed Âkif; Yunus Emre; Mevlâna; Şairler Sultanı Necip Fazıl; Şâir-i Cihan Nedim; Şiir İncelemeleri; Millete Vurulan Canlı Pranga: Bürokrasi; Alperen; Devlet Felsefemiz; Çağlara Hükmedenler; Türkiye'yi Yoğuranlar; Sınırların Ötesi; İstanbul Güldestesi; Divan Edebiyatı; Âşık Edebiyatı; Tasavvuf, Tarikat, Edebiyat; Ejderha Taşı* (çocuk kitabı); *Charles Dickens'tan "Tuhaf Bir Serüven" (tercüme); Ahmet Rasim'in "Şehir Mektupları"* (sadeleştirme); *Giritli Aziz Efendi'nin "Muhayyelât"ı* (sadeleştirme).

AHMET KABAKLI

TEMELLERİN DURUŞMASI
1

YİRMİ YEDİNCİ BASKI

TÜRK EDEBİYATI
VAKFI

TÜRK EDEBİYATI VAKFI YAYINLARI 10

Kapak
Atilla Ceylan

Mizanpaj
Türk Edebiyatı Vakfı

Baskı-Cilt
Sistem Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sk. No: 8
Davutpaşa / Topkapı / İSTANBUL
Tel: 0212 482 11 01 / 3 hat

27. baskı 2008

TÜRK EDEBİYATI VAKFI YAYINLARI
Divanyolu Cad. Nu: 14
Sultanahmet / İSTANBUL
Tel: (0212) 526 16 15 - 527 50 32
Faks: (0212) 513 77 49

www.turkedebiyati.com.tr
tedev@turkedebiyati.com.tr

ISBN: 978-975-7594-03-1

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM
Osmanlı ve Cumhuriyet 13
Tarih Bölücülüğü 17
Atatürk ve Lenin 23
Millî Mücadele'de Hedefler 31
Misak-ı Millî Etrafında 35
Millî Misak'ın Neresindeyiz? 41
Lozan Konusunda Hüküm 55
Temellerden Uzaklaşma 59
Hercümercin Tarihçesi 65
İlk Sonuçların Özeti 72
Tanzimat 73
Meşrutiyet 79
Bedr'in Arslanları 85
İslâm'ın Kılıcı 95
Manevî Mimarlar 105
Müslüman Milletin Gücü 117
Hilâfet ve İslâmcı Siyaset 125
Düşmanının Gözüyle Sultan Hamid 135
Hilâfet, Nereden Nereye 143
Özetin Özeti 150
Hilâfet Etrafında Dönüşler 153
Melikşah'tan Atatürk'e Hilâfet 159
Bir Garip Osmanlı 166

Hilâfet'in Kaldırılmasına Dıştan ve İçten Akisler ..169
Hâlâ Aynı Hava 175
Hilâfet, Şiîler ve İsmailîler 179
Dünyada Neden Yalnızız? 185
Âsım'ın Nesli... Ama... 195
Çökük Kubbeler 199
Lâiklik, Ellerde Kör Alet 205
Lâiklik Nedir? 211
"Tevhid-i Tedrisat" Meselesi 219
Din Yerine "Ulusalcılık" 223
İslâm'da Reform Deneyişleri 231
"Züğürt Devrimleri" 243
Dağılan Tespih ve M. Kemal 247
En Kolayı: Dinde Reform 251
Manzara ve Dıştaki Akisler 257

İKİNCİ BÖLÜM
Dört Bölümde Dört Artı, Dört Eksi 267
Tek Parti'nin Öncesi 269
Işıktan Karanlığa 273
Tek Parti Gerçeği-Çok Parti Hasreti 281
Terakkiperver Fırka, Şeyh Said ve Bitiş 285
Takrîr-i Sükûn... Basın ve Din Adamları 291
Basında Tek Parti Sansürü: Korkunç! 297
Serbest Cumhuriyet Fırkası 309
Putlaştırma İlleti 317
Tek Parti Doktrini, Faşizme Çağrı 325
Parti-Devlet ve Militarizm 335
Kahrolsun Muhalefet! 341
Tek Parti'de İlim Diktası 347
"Putlaşan Türk: Atatürk" 355

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Yeniden Batı Hayranlığı 375
Batı'ya Üç Yoldan Gidilir 383
Batı'ya Niçin Bağımlıyız? 389
Batı Kafası - Batı Hayatı 393
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Yolsuzluklar 401
Hatime 407
Okunacak Eserler 409

BİRKAÇ CÜMLE

TEMELLERİN DURUŞMASI, Cumhuriyet'imizin 66. olgunluk ve anlam yılına yazarının gönül armağanıdır.

Büyük emeklerle, ancak üç yılda çıkardığımız bu kitap, yakın tarihimizi yanlış aksettiren bazı kaba yalanları gidermek, doğruları araştırma fikrini milletimize arz etmek maksadıyla yazıldı.

Nitekim Temellerin Duruşması, bulabildiğimiz belgeler, okuyabildiğimiz kitaplar ışığında, yakın tarihimize tutmaya çalıştığımız bir ışıktır. Bu yolda yazılması beklenecek doğrucu ve "objektif" kitapların ilkidir. Her türlü taassuba ve gerçek korkusuna karşı Allah ve millet huzurunda söylemeyi vicdan borcu bildiğimiz gerçeklerdir.

Varlığı ile iftihar ettiğimiz, ilânından bir yıl sonra doğduğumuz ve ömrünü beraber yaşadığımız Cumhuriyet'in ve son iki yüz yılın "yakın" tarihi genellikle yanlış okutulmaktadır. Oysa tarihimizi yanlış okutmakta,

hiçbir zaruret ve hiçbir mazeret yoktur. Olsa olsa, doğrunun ışıkları, belki bazı gözleri kamaştıracak ve belki bazı çıkar tezgâhlarının işlemesini önleyecektir.

Biz işte faziletin akınını önleyecek böyle birtakım sahtelikleri göğüsleyerek, Cumhuriyet'imizi öz aydınlığına kavuşturmaya çalışıyoruz.

Çünkü ilim çağında ve demokrasi iddiasında olan Türkiye'nin yalan ve menfaat karanlığına daha fazla terk edilmesi, ona zulümdür.

Türk milletinin geleceğe dönük bütün tasarıları, halkçılığı, insancılığı, ahlâkı, kalkınması, ancak yakın ve uzak tarihimizi objektif tarafsızlıkla tanımamız sayesinde gerçekleşir.

Bu kitapta, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının öncülük ettiği ve aynı zamanda asker, din adamı, aydın, esnaf, köylü halkımızın gayretiyle kazanılan Millî Mücadele'miz, bir "mutluluk ve ülkü çağı", bir feragat, fazilet ve hürriyet dönemi olarak ele alınmıştır. Bütün kitap, o devrin üstünlükleri ve sonraları ondan yaptığımız acı dönüşlerin bize getirdiği hüsran ve acılar üzerine kurulmuştur.

Millî Mücadele'nin öncü kuvvetleri:

İslâm–Türk ülküsü; TBMM'nin siyasî ve her türlü hürriyetleri; Batı karşısında eşitlik ve şahsiyet; yolsuzluk ve her türlü ihanetlere karşı çelikten bir duyarlık idi.

İşte o devir, vesikaların ışığında bu meziyetleri ile övüldü. 1924'lerden sonra bugüne kadar ise o dört ülküden verilen tavizler ve yapılan dönüşler yine belgeler ışığında tenkit konusu yapıldı.

Temellerin Duruşması'nda tek dava, hakkı ve hakikati arayarak Cumhuriyet'imi-

zi yüceltmektir. "Ebed-müddet" devletimizin güçlü bir devamı olan Cumhuriyet, doğru okutulan tarihten, huzurlu ve zengin bir geleceğe açılacaktır.

Bu eserde, bundan başka "kasıtlar", düşmanlık veya hayranlıklar aramaya kalkışacaklar, ancak kendi art fikir ve küçülüşlerini belgelemiş olurlar.

Türklük, Müslümanlık ve insanlık iddiasındayız. Bu ülkülerin hiçbirisi düşmanlık veya hayranlıkla bağdaştırılamaz.

Kitabım, "Burası Türklerin vatanıdır. Burada dil-din-tarih ve geleneğimize, parlak geleceğe dönük hür düşünceden başka hiçbir safsataya yer yoktur" diyen milyonlarca vatandaşımızı sevindirecektir. Bunu, "Türk Edebiyatı" dergimizde çıkan Temellerin Duruşması dizileri sırasında her eğilimdeki aydınlarımızın bize duyurduğu hoşnutluktan çıkarıyorum.

Ahmet Kabaklı
1989, Beşiktaş

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ve CUMHURİYET

ŞİMDİ "OSMANLI İMPARATORLUĞU" dediğimiz "Devlet-i Âliyye"; Türklüğün kurduğu en uzun ömürlü, en geniş topraklı, orijinal medeniyetli ve saygıdeğer devlet olmuştur. Bu devlette asıl unsur (Türkler); çok dinli, çok dilli, çok ülkeli, çok ırklı, çok mezhepli ve değişik kültürlü insan kalabalıklarını birbirleriyle kaynaştırmıştır. Türkler, kimisi Müslüman olan bu kavimlerden nüfusça daha kalabalık, toprakça daha yaygın ve servetçe daha zengin olmadıkları hâlde, dil, kültür, manevî ve askerî güç olarak devletin hedefini ve kişiliğini yüzyıllarca tayin etmişlerdir. Bu yönetişte, benzeri olmayan bir devlet geleneğinin yanı sıra, adalet, hoşgörü, fazilet ve disiplin gibi manevî unsurlar rol oynamıştır. Atalarımız; nizam, adalet, sabır, itaat, ideal vs. gibi bu hasletleri, kendi soy kütükleri ile beraber Kur'an'dan ve Hadislerden ve uzun devlet tecrübelerinden edinmişlerdir.

Cumhuriyet'imiz ise henüz 66 yıllık kuruluş çağında bir devlettir. Ancak arkasında, 600 yıllık bir büyük devlet (baba devlet) geleneği ve alışkanlığı bulunmaktadır. Bu devletin tebaası (uyrukları, halkı), Osmanlı

düzeninde *"millet-i hâkime"* denilen Türklüğün bütün özlü değerlerini taşımaktadır.

Ayrıca Cumhuriyet hemen hemen tek dilli, tek soylu, tek dinli, tek ülkeli bir milletin devletidir. Denilebilir ki, Türklük uzun tarihi içinde (Göktürkler ve Uygurlar'dan beri) ilk defa kendi varlığının yüzde yüze yakın bir çoğunluk sağladığı bir ülkede hükümranlık kurmuştur. Bu, önemli bir yaşama, büyüme çaresidir. Eğer Cumhuriyet, kendi çoğalan insanlarını, soyca-ırkça olduğu gibi iman ve kültürce de "Türk" yapmayı başarırsa, bu devletin kalıcılığı Osmanlı'nınkinden daha sağlam olabilir.

Ancak, imanca ve kültürce Türk olmanın birçok yollarını yitirmişiz. Onları yeniden bulabilmek için binlerce kafanın yıllarca uğraşıp araştırması gerekiyor.

Devlet-i Âliyye ve Cumhuriyet'in kuruluşlarında birçok benzerlikler bulunabilir. İkisi de Anadolu'da, (birincisi Selçuklu'nun ikincisi Osmanlı'nın son nefeslerini verdikleri) sosyal felâket hengâmesinde temiz imanla kurulmuşlardır. Hayret edilecek bir benzerlik daha:

Osmanlı'nın da Cumhuriyet'in de kuruluşları sırasında baş düşmanları aynı *Yunan-Bizans* soyu, aynı Haçlılar taassubu ve saldırganlığıdır. 1300 yıllarında da 1920'lerde de Hristiyan-Emperyalist âlemi, güç birliği ederek, Türklük-Müslümanlık adını dünyadan kaldırmaya çalışmışlardır.

Her iki devletimiz Anadolu'da, yapıcı liderler öncülüğünde, fakat bizzat millet tarafından kurulmuştur.

Birincide Türk adı açıkça kullanılmıyor ama, bunun bir Türk devleti olduğunu cümle âlem biliyor. Hatta Bizans ve Avrupa, "Müslüman" dediği zaman yalnızca Türkleri kastediyor; savaşta, düşmanlıkta, barışta "İslâm âleminin temsilcisi" olarak sadece bizi görüyor.

Türklük ortadan kalkarsa "İslâmiyet belâsı"nın da "başlarından defolacağına" gönülden inanıyorlar.

Yeni devletimizde *"Türk, Türkiye"* adı kullanılmıştır. Fakat bu kelime de, sadece "ırk" anlamında bir

isim veya sıfat olmayıp, tarihî kültür çevremizi ve millî inanca mensup insanlarımızın hepsini içine alan bir timsaldir. İsterseniz, *Türk* ve *Türkiye* için, devletimizin ve yurdumuzun isimleri de diyebilirsiniz. Nitekim, Türkiye dışında daha yüz milyonlarca Türk vardır ki, devletimiz, ne yazık, henüz onları temsil etmiyor. Sadece Türkiye'de kendisini tek bir millet sayan insanlarımızın devleti durumunda oluyor.

Osmanlı ve Cumhuriyet devletlerimizin kuruluşları sırasında aynı kader hatta aynı manzara görünüyor. Her ikisinde: *Kırk Haramiler ve onun sıkboğaz ettiği Müslüman Türk.*

Birliği sağlayan mevcut Türk devleti (birincide Selçuklu, ikincide Osmanlı) yıkılmıştır.

Ülkede birlik kalmamıştır. Beylikler ve hizipler arasındaki savaşlar, yabancıların hırslarını kabartmıştır. Bir yandan Moğol, bir yandan Bizans ve başka haçlı kuvvetler, Anadolu'daki Türk varlığını ve Türk toprağını yok etmek veya en aza indirmek sevdasına düşmüşlerdir. Bu konuda askerî, siyasî ve fikrî her türlü faaliyeti göstermişlerdir. Selçuklu Sultanını Moğol işgalciye çiğnetmişler, Osmanlı Padişahını düşmanların baskısı altına düşürmüşlerdir.

Osmanlı ve Cumhuriyet; başlangıçta bu felâketlerin etkisi altında, birliği sağlayarak devleti kurmak için hareketli bir iman, inanç, idealizm dönemi yaşamışlardır. Bu; iman, inanç, idealizm, manevî unsurlar olarak Osmanlı'nın ve Cumhuriyet'in kuruluşlarında değişmemiştir. Her ikisinde en kısa ifade ile:

"Din ve devlet, mülk ve millet" için, en üstün istek, gayret, varını yoğunu feda etmek ülküsüdür.

Bu yolda canlı destanlar vücut bulmuştur ve bu kahramanlıklara dayanılarak milletin gönlünden kopan destanlar yazılmıştır.

Her iki devletin kuruluşu sırasında, aydınlar, yöneticiler ve halk aynı dili konuşmakta ve hemen hemen aynı yaşayışı sürdürmektedir. Aynı Allah'ın kulu olmak ve aynı Peygamber'in ümmeti olmak, kimsede

şüphe edilmeyen bir tutumdur. İnanılan "öncülerin" peşinde, amaca birlik hâlinde yürüyüş, devamlıdır.

Her iki devletimizin sanatta, şiirde timsal şahsiyetleri de vardır: Bunlar Osmanlı kuruluşunda *Yunus Emre,* Cumhuriyet kuruluşunda *Mehmet Âkif*'tir. Birincinin "mistik", ikincinin "realist" görünen felsefelerine rağmen bu iki büyük sanatkâr da kitleye hitap edişleri, şiirlerinin temeli olan duygular-düşünceler bakımından birbirlerine geniş ölçüde benzemektedirler.

İki devletimizi temsil eden iman ve *ülkü*'yü, iyi düşünürsek, her iki devletimizin kurucusuna, halkın yakıştırdığı *Gazi* sıfat ve unvanı kadar hiçbir şey anlatamaz:

Osmanlı'nın kurucusu *Osman Gazi*, Cumhuriyet'in kurucusu ise *Gazi Mustafa Kemal*'dir. Fakat yakın tarihimizde çok geçmeden zayıf inançlı çıkarcı aydınların(!) Mustafa Kemal'e halkın verdiği bu *Gazi* unvanından rahatsız olarak onu değiştirdikleri, kitabımızın gelecek bölümlerinde görülecektir.

Hâlbuki *Osman Gazi,* asla değişmeyip kıyamete kadar milletinin verdiği sıfata saygı duyan *"Osman Gazi"* olarak kalmıştır.

Osmanlı'nın uzun ömürlü sağlam yapısının sebebi, her basit rüzgâra göre değişmeyen bu *çınar şahsiyetinde* aranmalıdır.

TARİH BÖLÜCÜLÜĞÜ

İKİ DEVLETİMİZİ 600 YIL ARAYA rağmen aynı unsurlar üzerine kuran bu şartlar tesadüf değildir. Çünkü Türklüğün de asla değişmeyen ve zorlama ile değiştirilemeyen *ülküleri* vardır. Osmanlı'nın kuruluşu ile Cumhuriyet'in kuruluşu arasında geçen zamana, mekân başkalıklarına ve dünya şartlarına rağmen değerlerden vazgeçmek mümkün olmamıştır. Tarihî-sosyal araştırmalar ve kıyaslamalar yapılabilse yalnız Osmanlı ile Cumhuriyet'in değil, Selçuklu ve ondan önceki Türk devletlerinininin de aynı maya ile oluştukları görülebilir.

Bu tarihî gerçekten çıkaracağımız sonuçlar şunlardır:

1- Osmanlı'nın devlet-i ebed-müddet ideali, kendisine vâris olan Cumhuriyet'i ve hatta kendisinden önceki Selçuklu, Karahanlı devletlerini de içine almaktadır. Çünkü bu bizim zamanları aşıp gelen *"sürekli devlet"* ülkümüzdür. Çağları, mekânları, boyutları ve bahtları ayrı ayrı da olsa, temel amaç *ebediyettir.* İsimler, hanedanlar hatta (bizim tarihimizde) devletin hükmettiği ülke bile değişmiştir. Fakat devlet tek ve devamlıdır; değişen hanedanlar veya rejimlerdir.

Aynı ihtiyaç ve gayelerle, aynı millî-İslâmî inançlar üzerine kurulmuş Selçuklu-Osmanlı-Cumhuriyet adlı devletlerimizi yapma veya siyasî bıçaklarla parçalamaya uğraşmak, *tarih bölücülüğü*dür. Diğer bütün bölücülükler gibi bu da gerçeklere ve millî birliğe aykırı, kasıtlı bir tutumdur. Milleti ve tarihi geniş ufuk içinde görmek lâzımdır. Bölücülük kasıtlı da olsa, olmasa da *ufuksuzluktur.*

Tarih filozofu *Arnold J. Toynbee,* insan soyunun yeryüzünde milyonlarca yıllık ömrüne bakarak, bilinen tarih dönemini "dün gibi" yakın görmektedir. Hatta bizi eski Mısırlılar, Mezopotamyalılarla çağdaş saymaktadır. Bu bakış genişliği dururken, şimdi nasıl olur da, Alâeddin Keykubat veya I. Murat zamanlarını, kendimizden çok uzak ve bambaşka çağlar sayabiliriz? Üstelik daha da basitleşerek, onları ne hakla kendimize yabancı hatta düşman gösterebiliriz?

Yekpare tarih, yekpare devlet, yekpare millet anlayışı milletimize ebediyet huzuru bağışlar. İmanı, sanatı ve hünerleri ile millî birlik ruhunu zindeleştiren bu birleştirici ömürden vazgeçemeyiz. Tam tersine milletin ölümsüz hayatını, kendi kısa ömrümüze katarak biz dahi ölümsüzlük yolunu tutarız. Ömrümüzün tarih ve kültürle uzadığı ayrıca reddolunmaz bir *gerçektir.* Bu gerçeği, Konya, Bursa, Edirne, İstanbul şehirlerimize bakarsak, somut bir hâlde görebiliriz. *"Vatanın birliği"* gibi bir *vatanda yaşamanın zevki de* bu gerçekten çıkar.

Bu yollarda bizden önce de ecdadımızın yürüdüğünü; bu mabetlerde bizden önce de ibadet edildiğini, bu sanat ve hüner evlerinde, bizimkilerin asırlar boyunca eser ve marifet ürettiklerini düşünerek yaşamak bize kudret, vatana ayrı bir kutsiyet verir. Güçlü devlet adamlarının şu kalelere bayrak çektiklerini, şu camilerde secdeye kapandıklarını, şu saray ve konaklarda hüküm ve ferman yürüttüklerini idrak ve sevinç ile anmak... İşte vatanı sevmek biraz da bu demektir. Gönüllü tebaası olmaktan zevk aldığımız ebedî devle-

timizin büyük mirasından kendimizi mahrum bırakmak, ömrümüzün manasına yapılabilecek en büyük kötülüktür. *"Süleymaniye'de Bayram Sabahı"* şiirindeki şu mısralar, bu hakikati unuttuktan sonra birdenbire idrak eden insanın ıstıraptan mutluluğa geçişi gibi gelir bana:

Ulu mâbed, seni ancak bu sabah anlıyorum
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrurum
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi
Kubben altında bu cumhura bakarken şimdi
Senelerden beri rüyâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.

Çünkü devletin, dinin ve sanatın yekpare olduğu kültür ve inancıyla var olan kişi, hayatına birçok değerler katmak zevkine de kavuşur. 50-80 yıl değil belki 1000 senelik ömürleri içine sindirerek *çoğul yaşamış* bulunur.

2- Osmanlı ile Cumhuriyet'in kuruluş benzerliklerini incelemekten çıkaracağımız ikinci sonuç:

"Kültür değişmeleri" her millet ve devlet için elbette kaçınılmazdır. Türkler, Çin, Hint kıt'aları bitişiğinden, Hazar, Akdeniz, Adriyatik kıyılarına kadar elbette kültür değişmeleri yaparak gelmişlerdir. Bu yeni zaman ve ülkelerde nice teknik, hüner ve deneyleri benimseyerek onlardan yeni terkipler çıkarmışlardır. İki bin yıldan fazla bir zaman yabancı kültürlerle yan yana, iç içe yaşamışlar, onları etkilemişler, onlardan etkiler almışlardır. Buna rağmen nasıl olmuş da bulundukları o birbirinden çok uzak yerlerde, daima Türk, daima "orijinal" (özgün) kalmışlardır?

İstanbul'da görülen mimarî, nakış, çini, tezhip, türkü, şiir, halı, bilmece, atasözü, töre, oyun, temsil, fıkra... Nasıl olmuş da Kahire'de, Trablusgarb'da, Tebriz'de, Hicaz'da, Bağdat'ta, Üsküp'te... Hep başkalarınınkinden ayırt edilir olmuştur? Her türlü sanat eserlerimiz bir fersah mesafeden nasıl anlaşılmaktadır? Müslüman

(dindaş) olsun olmasın, iç içe yaşayarak kültür alışverişi yaptığımız bütün yabancılardan farklı bir kültür içinde yaşayabilmemizin sırrı nedir?

Kaldı ki, temas ettiğimiz bu yabancılar (Çinli, Hintli, Bizanslı, Romalı, sonra Avrupalı gibi) kendilerine özgü kültürleri olan, yerleşik milletlerdir.

Nasıl olmuştur da milletimiz, bu kültür değiş-tokuşunu en medenî milletlerle asırlar boyu yapmasına rağmen kültür yaşayışını sürdürebilmiştir? Hayatta, orduda, silâhta, dilde, mimarlıkta, musikide, törede, maddî icatlar ve eşyada "Türk üslûbu, Türk tarzı", kurduğumuz bütün devletlerde tarih müddetince nasıl devam etmiştir?

Bu sorulara vereceğimiz cevap bizi çözüme ve feraha kavuşturabilir. Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerini de açıklamış olacaktır.

Türkler, yabancılarla dünyadaki milletlerin hepsinden fazla olan temasları boyunca, onlara hiçbir zaman "mahkûm, yenik" bir ruh hâliyle yanaşmadılar. Tersine hâkim bir ruh ve fetih zihniyeti ile yanaştılar. Kendi kültürlerine güvendikleri için, başkalarına "aşağılık duygusu" ile bakmadılar; onların altında ezilmediler. Tersine "Fatih" davranışı ile hak ettiği ganimeti alır gibi, kendilerine lâzım ve faydalı olanı aldılar. O kültürü kendi kültürlerine aşıladılar. Böylece hem kendi orijinalliklerini devam ettirdiler hem de başka kültürler alarak yenilendiler. Esası değişmemekle beraber, her çağa uygun eserler, maddî manevî kurumlar ve hünerler ortaya koydular.

Öyleyse bizim yanlışımız nedir? Hata, Tanzimat'tan bugüne kadar, Batı kültürlerine *hâkim* değil *mahkûm* bir zihniyet ve tutumla yaklaşmamızdır. Bu davranış, eski Türk'ün fethetme üslûbu yerine *"fethedilme"* ve yutulma felâketini getirmiştir. Yabancı kültürleri kendi kültürümüzde eritmeyi değil, o kültürler içinde erimeye boyun eğmişizdir.

Bu sebeple kendimizi küçük görmüş, yere batırmış hatta kendimizden tiksinmişizdir. Eski Türk'teki üs-

tünlük duygusunu yıkarak aşağılık duygusu anaforuna düşmüşüzdür.

Son iki asırda, Avrupa bizi silâhları ile bastırınca, hazırlıksız ve temelsiz birtakım aydınlar, tıpkı tüfek ateşiyle ilk karşılaşan Afrika yerlileri gibi, büyük "panik"e kapılmışlardır. Dört-beş yüzyıl boyunca Türk'ü yenilmez gören Batı'yı, asla yenilmez görmeye başlamışlardır.

Donanma ordu yürürken muzafferen ileri
Üzengi öpmeye hazırdı Garbın elçileri

gerçeğine karşılık Batı'nın yetiştirdiği taklitçi Türk aydınları(!) "*Biz, ancak maddî manevî her varlığımızdan sıyrılıp Batılılara benzediğimiz takdirde adam oluruz*" kafasıyla fetva vermişlerdir.

İki asırdan beri "aydınları", okumuşları, güçlü yöneticileri çoğunlukla böyle konuşan bir toplum, içine düştüğü hataları tekrar etmekten başka ne yapabilir? İşte böyle: Aslında faydalı ve kendiliğinden olan "kültür değişmelerini" zora başvurarak yaptırmaya kalkar. Yani kültür, teknik ve keşiflerle millî kültürümüzün kaynaşmasını (sentezini) beklemeden kendimizinkileri atıp yabancıları zorla yerleştirmeye kalkar. Sonuç:

Marksistlerin isim koymalarından çok evvel Türkiye sürekli devrimler çığırına açılmış bulunur. *"Tanzimat"* çağını *"Islahat"* dönemleri, onu da üst üste *"İnkılâp"* hamleleri kovalar. Bunları takiben *"Devrimler"*, *"Reformlar"* açmazı başlar.

Zorla değiştirmeye meraklı bu "sürekli devrim"in başımıza açtığı dertlere karşı ne kadar umursamaz olduğumuz ise: Hiçbirisi bir zerre yarar getirmeyen Tanzimat, Islahat, Reform, İnkılâp, Devrim gibi muhtevası aynı olan şu kelimeleri bir maymun iştihası ile tekrarlamamızdan anlaşılmaktadır.

Son iki asrımızın en büyük yanılgısı şu olsa gerektir: Asya, Avrupa ve Afrika'da devletler kurmuş milletimizin bütün mukaddesleri ve tutar dalları koparılmış,

sarsılmıştır. Türklerin bütün değerlerinden soyularak, hazır elbiseler gibi yeni değerler ve mukaddesler edinebileceği pek cahilce ve gafilce zannedilmiştir.

Özellikle Cumhuriyet'i Osmanlı'dan bambaşka bir devlet ve bizi babalarımızdan, dedelerimizden apayrı millete mensup saymak, yanılgının esasını teşkil ediyor. Çünkü; İslâmiyet yerine Hristiyanlığı, hatta (milletimizin Japon denizinden Adriyatik'e kadar en büyük göstergesi olan) *Türkçe*nin yerine uydurmacılığı koymaya kalkışacak kadar gözü kara davranmışlardır. Musikide, şiirde, mimarîde, törede, eğlencede, terbiyede, hukukta, bize ait olmayan her şeyi zorla uygulamışlardır. Milleti hiçe sayan bu uygulamalar; iyi niyetli olamayacağına göre insanda şüpheler uyandırmaktadır. Bu hâller, sanki bizi yok etmek isteyen düşmanla yapılmış gizli bir pazarlığın yerine getirilişidir. İşte, tarihi bölerek, bizi milliyet ve şahsiyetimizden koparmak isteyen ufuksuz, yenik, aldatılmış veya kasıtlı kişi ve zümrelerin, Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet nesillerine çekdirdikleri *büyük sancı* hakkındaki hükmümüz budur.

Osmanlı; bu sebeple önce afyonkeş bir arslan, sonra dişleri sökülen ve kolu bacağı koparılan "kurbanlık" hâline getirilmiştir. Cumhuriyet, kuruluş ve uyanış çağında bu ibreti gördüğü için Ankara, tıpkı Konya ve Söğüt gibi Türk'ün mukaddeslerini benimseyip onun heyecanı ile hareket etmiştir. Fakat daha sonra, Tanzimat kafası ve sömürgeci Batı aldatmacılığı, Cumhuriyet'in köklerini de çürütmeye koyulmuştur.

Ancak, bugün *zorla değişme,* devrim ve taklitle Türk milletinin kendine gelemeyeceği fikri sağda ve solda ağırlık kazanmaya başlamıştır. Türk milleti, ifratlardan kurtularak bir "restorasyon" (manevî onarım) devrine geçmekte bulunuyor.

Cumhuriyet Devrini, şahsiyet, millîlik ve aydınlığından koparıp "Millî Mücadele"nin hemen bitiminde Tanzimatçılığa çeviren olay ve kişileri "Temellerin Duruşması"nda millet huzuruna çıkaracağız.

ATATÜRK ve LENİN

OSMANLI DEVLETİ'Nİ KURAN MİLLÎ ülkü ile Cumhuriyet'i kuran mefkûrenin hemen bütün unsurları ile aynı olduğunu açıkladık. Vardığımız sonuç:

Tek bir Türk milleti olduğu gibi tek bir Türk devleti vardır. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet bu *tek ve "ebed-müddet"* devletin, çağlar içindeki görünüşleridir. Sadece hanedan veya rejim değişmeleriyle devam eden bu *tek ve sürekli* devleti bölük pörçük ve hatta sonrakini bir öncekine düşman gibi göstermek, tarih bölücülüğüdür.

Dilde, dinde, vatanda vs. yapılan her nifak gibi, en büyük zenginlik ve güven kaynağımız olan tarihte yapılan bölücülük de millî birliğe çok zararlıdır. Hem de cahillik ve ufuksuzluktur: Çünkü, en parlak maddî manevî kazanç birikimleri taşıyan tarihin bıraktığı mirasa lâyık olmamak anlamını taşır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu demlerde, onu Osmanlı'dan ayrı ve hatta büsbütün ona karşı göstermek belki lüzumlu idi. Rejimi ve kurucularını yüceltmek ve yönetimin kök salmasını sağlamak bakımından politik bir anlam taşıyabilirdi. Fakat başlangıçtan

beri bu konuda ileri gidilmiştir. Aşırı ve acemi yergilerle milletin soysuzluğa itilebileceği düşünülmemiştir. Nitekim riyakâr, samimiyetsiz propaganda karşısında biçimsiz netice ortaya çıkmıştır. Daha 1923'ün Eylül ayında "Osmanlı" iken, 29 Ekimde birdenbire bambaşka bir devlet ve millet olduğu söylenen millet, ataları ile beraber kendi nefsini de hor görmeye ve bütün değerlerinden şüphe etmeye başlamıştır.

Kaldı ki, yıllar geçip Cumhuriyet iyice tutunduktan sonra, Osmanlı'dan nefret ile "eskiye sövmek" hatasından hemen vazgeçilmeli idi. "İhtilâl veya devrim" gibi bıçak sırtında kavramlar yerine "tekâmül'den, gelişme'den, birlik'ten, devam'dan" söz edilmeli idi. Çünkü *ihtilâl* ve *devrim*'in yıkıcı, bozguncu çağrışımlarına karşılık sonuncu kavramlar yapıcı ve gerçekçi terimlerdir. Hâlbuki böyle olmamıştır. Her tutar dalımızı koparmak istercesine "Anadolu ihtilâli, sürekli devrim" gibi lâflar zaman geçtikçe artırılmıştır. Çünkü halkı ezmek isteyen bakış Tek Parti'de ve dikta zamanlarında hâkim olmuştur. Hele Atatürk'ün ölümünden sonra, meydanı boş bularak, Cumhuriyet'in 40, 50, 60. yıllarında, kışkırtıcı tonlarda ısrarla söylenmiştir. "İkinci Cumhuriyet"i kurmak iddiasına kadar ileri giden 27 Mayıs 1960 zimamdarları ve daha sonraki darbeciler zamanlarında Atatürk'ün ihtilâlciliği ve darbeciliği millet huzurunu bozacak ölçülerde tekrarlanmıştır.

Gerçekte Atatürk bir ihtilâlci değil, milletçe istenilen kurtuluşun öncüsü ve Cumhuriyet'in kurucusudur. Millî Mücadele boyunca Türk'ün ve İslâmın (kitabımızın başında gösterilen) bütün değerlerine bağlı kalmıştır.

Zaten önüne geçtiği milletin mensup olduğu din, dil, tarih, sanat, kültür, inanç değerleri, bir çırpıda itilip atılacak tazelik ve basitlikte de asla değildir. Böyle olduğu hâlde, Mustafa Kemal, bilhassa ölümünden sonra bir ihtilâlci, bir değerler yıkıcısı, bir toptan (total) değiştirici gibi gösterilmek istenmiştir. Zamanının

gazetelerine ve edebiyatına baktığımız zaman, ona bu sıfatlar (büsbütün yok değil ama) nadir ve seyrek verilmektedir. Fakat ölümünden sonra, ihtilâlci hizipler kendi düşünce ve çıkarlarına meşruluk sağlamak için, Atatürk'ün adını bir *"koç başı"* gibi kullanmaya kalkmışlardır.

Millî Mücadele'nin amacı, düşmanları tepeleyerek vatanın "harim-i ismet"inden uzaklaştırmaktı. Nitekim zafer İslâmî-millî ülküler, gayeler üzerine kazanılmıştır. Yunanlı'ya ve onu destekleyen yedi düvele karşıdır. Bize yönelen ve bugün de aynıyla mevcut olan düşmanlıklara karşıdır.

Atatürk ve millî mücahitler, aslında Osmanlı hanedanını yıkmak için ayaklanmadılar. Hatta VI. Mehmet Vahdettin ile anlaşarak Anadolu'ya çıktıkları artık biliniyor.

Fakat hâdiselerin, sömürgecilerin ve bozuluşların zoru ile yıkılan bir hanedanı zamanla tasfiye ettiler. Mustafa Kemal, Karabekir, Rauf Bey, Fuat Paşa, Refet Paşa, Anadolu'da millî kurtuluşu teşkilâtlandırmak üzere, türlü zamanlarda yola çıkarken: *"Varalım, şu Osmanlı Devleti'ni yıkalım, padişahı kovalım"* diye de asla düşünmüyorlardı ki "ihtilâlci" olsunlar. Onlar sadece, devlet merkezi İstanbul'da artık bir direnme hareketi yapılamayacağını anlamışlardı. Anadolu'nun her yanında tutuşan meş'alelerden bir "İstiklâl yangını" çıkarılarak zafere gidileceği; İstanbul'da, Anadolu'da askerlerin, sarayın ve aydınların ortak kanaatleri idi. Samsun'a, Erzurum'a, Sivas'a, Ankara'ya bunun için çıkılmıştı.

Oysa, kuzey komşumuzda, Ekim 1917 devrimini gerçekleştiren Lenin elbette bir *kurtarıcı* değil, bir *ihtilâlci* idi. Lenin ve arkadaşları, Mustafa Kemal ve arkadaşlarından pek çok noktada farklıdırlar. Lenin gibi Atatürk için de ulu orta *"ihtilâlci"* demeye devam edenlerin, "İstiklâl Savaşı"nı *Anadolu İhtilâli* diye *yıkıcılık şehvetiyle* ananların yanılış ve kasıtlarını, bu farkları sıralayarak ortaya koyabiliriz:

Lenin, bilinen bir doktrin adamı ve lideridir. "Marksist-Leninist" denilen "öğreti" ile Rus devletini ve dünyadaki bütün devletleri yıkmak amacı güdüyordu. Çarlığı yok ederek onun yerine dünyanın ihtilâl motoru olacak "proleter devleti"ni kurmak istiyordu. Lenin'in amacı, (zaten işgal edilmemiş olan) Rusya'yı düşmanlarından kurtarmak (yani *kurtuluş savaşı* yapmak) değildi. Çarları ve *sosyalist Kerenski*'yi devirip yok etmekti.

Lenin, Rusların inançları, dinleri, tarihleri ve başka değerleri ile hiçbir ilişki tanımıyordu. Kendi büyük mücadelesini yaparken "Hristiyanlık, Rusluk" gibi unsurları da asla kullanmıyor, onlara dayanmıyordu. Çarlık devleti gibi onları da daha baştan, reddetmiş görünüyordu.

Lenin, *"milliyetçiliği"* de düşman sayıyor, din gibi onu da "burjuva yutturmacası" olarak ilân ediyordu. Çünkü Lenin, dünya ölçüsünde (beynelmilel) bir ihtilâlin savaşçısı idi. Maksadı, Rusya'nın düşmanları ile vuruşmak değil, tam tersine Rus devletini yenerek kendi Bolşevik'lerini iktidara getirecek başkaldırı savaşını kazanmaktı.

Mustafa Kemal, Karabekir, Rauf Bey, Fuat Paşa vs. ise, Osmanlı Devleti'nin paşaları olarak devlet adına, muntazam ordu muharebesi yapıp Türkiye'yi "Misak-ı Millî" sınırları içinde kurtarmak azmiyle kalkışmışlardı, bir sınıf değil millet adına hareket eden milliyetçilerdi. Millî Mücadele'nin sonuna kadar, milliyetçiliğin maddî manevî bütün unsurlarına bağlılıklarını vurgulamışlardır. Kuva-yı Millîye, bütünüyle Türk-İslâm ülküsüne dayalıdır.

23 Nisan 1920'de, bir *Cuma günü*, tekbirler ile ve halkın bayram sevinçleri içinde açılan TBMM dahi İstanbul'daki devletten kopup yeni bir devlet kurmak maksadı taşımıyordu.

İstanbul düşman işgali altında bulunduğu için oradaki *Mebuslar Meclisi*'nin, hür irade ile toplanamayacağı ve milletin isteklerini aksettiremeyecekleri gerekçesi ile Ankara'da TBMM açılmıştı; bu meclis İstan-

bul'dakinin devamı idi... Nitekim, Ferit Paşa hükûmetinin bazı anlayışsızları dışında, Ankara-İstanbul ilişkilerinin sürekli ve iyi olmasına, Mustafa Kemal Paşa, özellikle büyük gayret göstermiştir.

Kısacası, Gazi ve arkadaşları, Millî Mücadele'miz süresince, Lenin ve diğer ihtilâlcilerin *"Köhnemiş, eski burjuva inançları, insanlığın afyonları"* diyerek yıkmaya çalıştıkları bütün değerlere yalnız bağlı kalmamış; sahip de çıkmışlardır. Mustafa Kemal'in Türk milletini memnun etmek ve harekete geçirmek için, uğrunda savaştığı değerler: İslâm dinî, Türk milliyetçiliği, hürriyet, millî irade, devlet, tarih, mülkiyet vs'dir.

Lenin ise bütün bunları düşman sayarak üstüne yürümüştür. Hemen aynı tarihlerde fakat büsbütün başka şartlar içinde, biri kendi devlet ve milletine, öteki devleti ve milleti uğruna savaş veren Lenin'le M. Kemal birbirlerini çok iyi tanımaktadırlar. Nitekim, o devir içinde Türkiye ile Rusya arasında, bazı dostluk ilişkileri kurulmuştur. Fakat bu ilişkilerde her iki taraf, birbirlerine karşı samimiyetsizdir. Daima şüpheci, kaçak güreşir ve mesafeli bir tutum içinde olmuşlardır. O zamanki Türk-Rus siyasetleri, karşılıklı oyuna benzemektedir.

Nitekim Meclis'in bilgisi altında Mustafa Kemal, "Türkiye Komünist Partisi"nin teşkilâtlanmasına göz yumar gibi görünmüşse de, zamanı gelince istilâcı Lenin komünizminin yayılmasına karşı en sert tedbirleri almıştır. Lenin aynı şekilde, Mustafa Kemal'i güya idare ederek Sovyet nüfuzunun Türkiye üzerinde yayılmasına çalışmıştır. Ancak, *"Bir burjuva komutanı olan Mustafa Kemal"*'le, Türkiye'nin komünistleşemeyeceğini her zaman söylemiştir. Lenin istilâcılığının TBMM, Mustafa Kemal, Karabekir ve Fuat Paşalar yüzünden, Türkiye'ye asla sokulmayacağını üzüntü ile gören Nâzım Hikmet de söz gelişi *Mustafa Suphi*'nin hareketini durduran Gazi Paşa'ya: *"Burjuva Kemal"* diyerek hakaret yağdırmıştır.

Kısacası Millî Mücadele asla bir ihtilâl değildir. Tam tersine: *1- Türkiye'yi Hristiyanlaştırmaya, 2- Türkiye'yi Bolşevikleştirmeye, 3- Türkiye'yi mandater bir sistem altına koymaya, 4- Misak-ı Millî sınırları içinde hür yaşamamızı engelleyen düşmana karşı kazanılmış zaferler bütünüdür.*

Bunların hepsi *"kayıtsız şartsız istiklâl"* isteyen Türk milletinin ve milliyetçiliğinin icaplarıdır. Yunanlı'yı denize dökmek, Misak-ı Millî sınırlarından her türlü yabancı hegemonyayı kaldırmak gibi hedeflerin de hiçbirisi *"ihtilâlci"* değildir. Hepsi de, istiklâli, hürriyeti ve devleti kurtarmaya yönelik yapıcı, millî hedeflerdir.

Böyle bir hareketin başında bulunan Mustafa Kemal'e *"ihtilâlci, sürekli devrimci, bütün millî değerleri yıkıcı"* bir çehre yakıştırmak ona ve milletimize hakarettir.

Daha o zamanlar *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e* geçişin, sadece bir kabuk değiştirme, bir çağdaşlaşma, bir tekâmül ve "halkçılık" hareketi olduğunu söyleyen düşünürler bulunmuştur. Ziya Gökalp'ın *İpek Kozası* (Küçük Mecmua 23-30 Kasım 1922) şiiri, bu "devam fikrinin" bir izah örneği sayılabilir.

İPEK KOZASI

Röntgen şuaıyla kozaya baktım
Gördüm bir vücutta iki uzviyet

....

Bir tende yaşayan bu iki melek;
Birisi tırtıldı biri kelebek

....

Değişecek şekli tırtıl ölmeden
Çıkacak içinden yeni bir beden

......

Kelebek tırtıldan başka bir şey değil
Hâle daha uygun olmaktan başka
Tırtıla istersen hürmetle eğil,
Lâkin kelebeğe söyle: "Bin yaşa!"

......

Tekâmül gördükçe emin oluruz
Doğar istikbâle ait nikbinlik

Taht ve tac da bizde tırtıla benzer
O da bin yılda bir değişir gömlek...
O çökerse sanma oluruz heder
Ondan doğar millet adlı kelebek

Saray da bir zaman işe yaradı
Fakat millî devlet asra uygundur
Öteki sönünce bir nûr parladı
Halkçılık önünde tahtçılık dûndur
......
Tahtçılığa bakıp ey bedbin olan!
Halkçılığa bak ki nikbîn olasın.
Her yurt oldu şimdi bir millî vatan
Lâyık mı bu millet geride kalsın!

Tırtıl bir devredir, gelmiş geçecek
Milletlerin sonu ancak kelebek.

Görüldüğü gibi bu manzumede "tırtıl" *Osmanlı*'yı, "kelebek" ise *Cumhuriyet*'i temsil etmektedir. O zamanın düşünürü Ziya Gökalp'a göre bunlar *"bir vücutta iki uzviyet" "Bir tende yaşayan iki melek"*tir. Biri geçmişi öteki geleceği temsil etmektedir. *"Kelebek, tırtıldan başka şey değil"*dir. Kelebek çağa daha uygundur; yani gelişmenin *"tekâmülün"* sonucudur. Tekâmül, bize iyimserlik (nikbinlik) veren bir şeydir. Kısacası Cumhuriyet, Osmanlı'nın devamıdır.

Ziya Gökalp'ın belirsiz, genel, *"timsâlî"* ve sosyolojik bir düşünce olarak ele aldığı bu görüş, gerçi o zamanki şartlarda *Osmanlı*'nın çökertilmesini ve yeni bir devletin doğuşunu iyimser karşılamak içindir. Ancak, sosyoloji ilminin de icabı olan bu görüş, Gökalp'tan sonra, şu satırlara kadar, ne yazık ki açıkça ortaya konulmadı ve savunulmadı. Gökalp da meseleyi, sembollerle anlatmaya çalıştı; açıkça izah etmekten sakındı.

Daha sonra bu devam, gelişme ve "devlet-i ebed müddet" fikri unutuldu. Hristiyanlığa, taklitçiliğe, Bolşevikliğe, mandacılığa, diktacılığa ve ihtilâlciliğe karşı vuruşan Millî Mücadele'ye hakaret sayılacak ters sıfatlar konduruldu. İslâm-Türk davasının fazileti üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni ve kurucusunu millete yabancılaştırmak için akla gelebilecek bütün saçmalıkları yaptılar.

Cumhuriyet'imizin 67. yılı olgunluğuna yaklaştığı şu dönemde, onun adına yapılan saptırmalara artık fırsat verilmemesi görüşündeyiz.

MİLLÎ MÜCADELE'DE HEDEFLER

BİLİNDİĞİ GİBİ, *CUMHURİYET'İN KURUCUSU olan "Gazi Mustafa Kemal" ile öncü arkadaşları (Karabekir, Rauf Bey, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü) Osmanlı Harbiyesi'nden yetişmiş paşalar, kumandanlardı. Bunların temel arzuları, haksızlıkla batırılmak istenilen Türk devletini, müstevli ve sömürgecilerden kurtarıp "Misak-ı Millî" sınırları içinde devam ettirmekti.*

Bu temel görüşü açıkladıktan sonra, yaklaşık 1919 Mayısından başlayıp 1923 Ekimine kadar süren Millî Mücadele'nin hedeflerini araştıralım. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzre I. TBMM mensuplarının, kumandanların, basının, cami, dergâh, köy ve çarşı halkının (tıpkı Osmanlı'nın kuruluşu devrindeki gibi) millî-İslâmî gayeleri gerçekleştirmek için nasıl çırpındıklarını inceleyelim.

Millî Mücadele ve onun *fiilî durumu* olan "Kurtuluş Savaşı'nın temel amaçları şöyle özetlenebilir:

1) Bugünkü vatanımızdan başka Musul-Kerkük ve (Büyük Edirne vilâyeti ile beraber) Batı Trakya'yı da içine alan Misak-ı Millî sınırları içinde tam bağımsız ve hür Türk devletini cihana kabul ettirmek.

2) Yarı esir ve sömürgeleştirilmiş İslâm âleminin temsilcisi ve akıncısı sıfatıyla bizi Sevr Muahedesi sınırları içine kapatmak isteyen emperyalistlere, onların vatanımıza çıkardıkları Yunanlıya karşı maddî ve manevî kuvvetlerimizi seferber ederek nihaî zaferi kazanmak.

3) Padişah ve Halife'nin varlığını koruyarak devam eden Türk devletinde, "millî irade"ye dayalı demokratik ve halkçı bir rejimi "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" düsturu altında yaşatmak.

Bilindiği gibi İslâmiyet, "Şûrâ-yı ümmet" emri ve geleneği ile esasen demokratik bir devlet yapısını çok zaman gerçekleştirmiştir.

Kaldı ki, Türkiye'de Anayasaya dayalı demokrasi, I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde bir hazırlık ve emekleme devri geçirmiştir. Yani 1920'ler Türkiyesi, iyi kötü demokratik bir geleneğe sahiptir.

Zaten, 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM yeni bir devletin parlâmentosu değildi. Payitaht İstanbul işgal altında bulunduğu için "geçici" kaydıyla Ankara'da açılmış olduğunu yukarda anlatmıştık. Mustafa Kemal de Sivas Kongresi'nde alınan bu kararı, 9 Kasım 1919'da "Şark Cephesi Kumandanı" Kâzım Karabekir Paşaya şu tarzda bildirmektedir:

"Meclis-i Millî'nin İstanbul'da, tamamen hâl-i emniyette (güvenlik içinde) *serbest olarak ifâ-yı vazîfe edebilmesi* (görev yapabilmesi) *şarttır. Bunun şerâit-i hâzıraya* (içinde bulunduğumuz şartlara) *göre ne dereceye kadar temin edileceği teemmül edildi* (düşünüldü.) *İstanbul'un ecnebi taht-ı işgalinde* (işgali altında) *bulunması hasebiyle mebusanın* (milletvekillerinin) *vazife-i teşriiyelerini* (yasama görevlerini) *hakkiyle ifâya pek müsait olmayacağı fikri hâsıl oldu. 70 seferinde Fransızların Lyon'da ve daha sonra Almanların Weimar'da yaptıkları vechile, sulhun akdine kadar, muvakkaten* (geçici olarak) *Meclis-i Millî'nin Anadolu-yu Şâhane'de hükûmet-i seniyenin* (İstanbul'daki Anadolu yanlısı Ali Rıza Paşa hükûmeti) *tensib edece-*

ği (uygun göreceği) *emin, başka bir mahalde içtimâı* (toplanması) *muvafık görüldü."*

Dört yıllık Millî Mücadele (1919-1923) dönemi, işte bu geniş boyutlarıyla bu üç amaca ulaşmak için milletin bütününce yapılan olağanüstü gayretlerle taçlanmıştır. Bu gayelerin bir kısmı, aslında lûtf-u ilâhî ve millî gayret sayesinde oluşuna inanılmayacak tarzda gerçekleşmiştir. Bir kısmı hasımlarımızın kudreti ve bizim direnişsizliğimiz, belki de aldatılmamız yüzünden tam başarıya ulaşamamıştır.

Sıraladığımız bu üç hedefle, azim ve gayretle, samimî görünüşteki bu yaklaşımlar, Millî Mücadele dönemine aittir. Olumsuz, yalana boğulmuş ve hayal kırıcı tepkiler ve dönüşler ise "tepeden inme" olarak 1923'ten günümüze kadar sürüp gelmiştir.

Halkı, aydınları, ordusu, bürokrasisi ve gençliğiyle Türkiye, ümit verici bir döneminin eşiğindedir. Özellikle Cumhuriyet öncesi ve sonrası yakın tarihe de tıpkı Batılılar gibi tenkitçi bir gözle bakmak zorundayız. Yalanlar atılacak, geçmiş ve mevcut hatalar, ihmaller, kötülükler titizce tenkit süzgecinden geçecektir. *Sahih demokrasi* ise ancak bu adaletli bakış, bu tarafsız görüşler ve onurlu doğrular üzerine kurulacaktır. Tâ ki hiçbir hakikat gizli kalmayıncaya kadar *(Bir hakikat kalmasın âlemde Allahım nihân)* bilginler, tarihçiler, politikacılar, yazarlar, Türkiye'nin (özellikle) son yüz yıllık tarihi üzerine eğilmelidir. Olaylar ve kişiler bütün boyutları ile iyi ve kötü yanlarıyla tarihe mal edilmelidir. Çünkü demokrasi ve ilmî düşünce, yalan üzerine kurulamaz. Teneke temel üzerine çatılan demir çelik yapılar, kısa bir süre göz boyayabilmiş olsalar da her türlü desteğe rağmen yıkılmışlardır. Yıkılırken de kendisine sığınanları, bel bağlayanları, onu siper edinenleri ve sayesinde (gölgesinde) barınanları feci biçimde ezip çökertmişlerdir.

MİSAK-I MİLLÎ ETRAFINDA

MİLLÎ MÜCADELE'DE BİRİNCİ HEDEF *"Misak-ı Millî"* idi. Şimdi kısaca bu kutsî hedefin ne ölçüde gerçekleştiğini araştıralım. Millî Mücadele'nin âdeta *varlık sebebi* Misak-ı Millî olduğu hâlde bu vatan bütünlüğü konusunda, son hududa varabildik mi? Varamayışımızın sebepleri neler olabilir?

Bilindiği gibi, Osmanlı vatanındaki Türklerin yaşadığı toprakların tamamını biraz da belirsiz tutarak "Misak-ı Millî" hudutları sayıyoruz.

"Misak"; sözleşme, antlaşma, mukavele anlamına bir çeşit millî yemindir. İstiklâl savaşımızın temel taşı olan "Millî Misak", Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, tespit olunup şekillendikten sonra, 28 Ocak 1920'de, *son Osmanlı Meclis-i Mebusan*ında (Mebuslar Meclisi) oy birliğiyle kabul edilmiştir. Milletçe son haddine kadar uygulanması istenilen altı maddelik millî ant'tır.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde ayrıntıları ile benimsenen Misak-ı Millî'nin, son Osmanlı Meclisinde kabul edilmesi, Millî Mücadele başlarında İstanbul'un Anadolu ile fikir ve gönül birliği içinde olduğunu ve

devletimizin sürekliliğini göstermesi bakımından da ilgi çekicidir. Kaldı ki bu son "Meclis-i Mebusan"ın ömrü ve başarısı, kabul ettiği Misak-ı Millî'nin şerefi ile sınırlanmıştır. Şöyle ki:

24 Ocak 1920'de açılan bu Meclis 28 Ocak 1920'de Misak-ı Millî'yi kabul etmiştir; 16 Mart 1920'de İtilâf Devletleri askerinin, Payitahtımızı işgalinden iki gün sonra ise Meclis kapatılmıştır (18 Mart 1920).

Bu son Meclis ile tam 36 gün sonra (23 Nisan) Ankara'da toplanan I. TBMM'nin iç içe başka ilişkileri de vardır.

İstanbul'daki bu son Meclis'e seçilenlerin büyük kısmı, Kuva-yı Milliyeciler olup, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tasvibiyle mebus olmuşlardı. Hatta Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan, Rauf Bey Sivas'tan seçilmiş ve mazbataları padişahça onaylanmıştı. Bu Meclis'te Rauf Bey *Felâh-ı Vatan* adıyla 88 kişilik bir "grup" oluşturmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, bu grubun "Müdafaa-i Hukuk" adını taşımasını; kendisinin de (İstanbul'a gelmemesine rağmen) *Meclis Başkanı seçilmesini istemişti. Böylece "Millî Hareket"in Meclisçe onaylanmasını isteyen Atatürk bunu başaramayan Rauf Bey'e kızmıştı.* Bu yüzden daha sonra *"Nutuk"*ta, en yakın arkadaşı olan Rauf (Orbay'ı) ağır sözlerle yermişti. (Nutuk, s.274-277)

Meclis-i Mebusan kapandıktan sonra, başta Rauf Bey, bazı mebuslar, İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürüldüler. Meclis-i Mebusan üyelerinin çoğu da, Özbekler Tekkesi şeyhi Atâ Efendi tarafından, Anadolu'ya kaçırılarak I. TBMM'de önemli hizmetler gördüler.

İstanbul Meclis-i Mebusanındaki bu olayları Celâl Bayar da şöyle anlatmaktadır.

"Gel zaman git zaman, İstanbul Meclis-i Mebusanı açıldı; mebus olarak İstanbul'a geldik.

İstanbul Meclisinde akisler yapan konuşmamı yaptığım günün ertesiydi; bazı tanınmış İttihatçılar, beni Fındıklı'da Meclis-i Mebusan Sarayı'nda buldular ve

bana, *"İtalyanlardan haber sızdırdıklarını, İngilizlerin İstanbul Meclis-i Mebusanını dağıtmak kararında olduğunu, bazı İttihatçıların da yakalanıp hapsedileceklerini bildirdiler..."* Ve bana dediler ki: *"Sen arananların başında geliyorsun!.. Seni saklayacağız!"* Düşündüm, tekliflerini kabul ettim...

Aynı arkadaşlar, eski bir İttihatçı olduğu için Rauf Beye de haber vermişler, saklanmasını hatırlatmışlar... Fakat Rauf Bey:

"Benim saklanacak bir suçum yok! Eğer tutuklayacaklarsa, gelsinler, tutuklasınlar; işte buradayım!.. Onların beni tutuklamaları, medenî âlemi ayağa kaldırır; kendileri zarar ederler.."

Nitekim, dediğini yaptı... Tutuklandı, Malta'ya sürüldü.. Fakat onun *"âlem-i medeniyet"* dediği Batı'da bu tutuklanma olayı, tek bir satır yazının yazılmasına bile sebep olmadı. Sonra biliyorsunuz, Atatürk'ün yardımı ile kurtulup Anadolu mücadelesine katılmıştır. Mebuslar içinde Rauf Bey gibi düşünenler çoktu... Nitekim ben de bazı arkadaşlarımı uyarıp, benimle birlikte Anadolu'ya geçmelerini teklif ettim." (İ. Bozdağ, C.Bayar'ın Yayınlanmamış Anıları, Tercüman Gaz. 28 Ağustos 1989)

Misak-ı Millî sınırları, Erzurum Kongresi'nden tutarak, geniş ve belirsiz kılınmıştır. Çünkü bu, bir anlamda "sözleşme, yemin ve ülkü"dür. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti nizamnamesinin birinci maddesi *"Misak-ı Millî"nin "Osmanlı vatanının bütünlüğünü sağlamak"* olduğunu söylemektedir. Misak-ı Millî sınırları kesin olarak çizilmemiştir. Çünkü bu *yemin*'in asıl hedefi: Kaybettiğimiz Osmanlı topraklarının bütününü almaktı. Hatta Misak-ı Millî'de Türklerin yaşadığı bütün yerlere kadar yol olduğu söylenebilir. Nitekim *Prof. Tahsin Banguoğlu,* (Türk Edebiyatı, Ekim 1987, sayı 168) bu konuda şunları söyleyerek, iki de belge vermişti:

"Millî Misak tam müstakil bir Türkiye'nin ancak tabiî, etnik ve stratejik sınırlarını talep ediyordu. Ama, onun, o gün çizilmiş bir haritası yoktu, olamazdı...

Mustafa Kemal Paşanın herkesçe bilinen işaretleri, beyanları dışında iki belge vardır. Biri, TBMM açıldıktan sonra Sancak'tan (Hatay) kaçmış, Adana'da bir kurtuluş derneği kurmuş olan bir gençten, Tayfur Sökmen Beyden bir mektup alır. Sormaktadır:

"Sancak Millî Misak'a dahil midir?" Telgrafa cevap *verir:*

"Türklerin yaşadığı her yer, Millî Misak'a dahildir."

İkincisi, kendisine Berlin'den mektup yazan Talat Paşaya bir cevabında geçer: "Türkçe ve Kürtçe konuşulan bütün vilâyetlerimiz bizim olacaktır."

Görülüyor ki, "Misak-ı Millî" bizzat "Lider" tarafından belirsiz ve geniş ufuklu ifade edilmiştir ki, gücümüz, o zaman ve daha sonraki zamanlarda, nereye kadar yeterse, sınırlarımızı oralara kadar götürelim.

Unutulmasın ki, bu altı maddelik andın içildiği kara günlerde İstanbul, İzmir, Adana, Edirne, Bursa gibi can damarı şehirlerimiz düşman işgalinde idi. Karabekir Paşa, Doğu illerimizi daha yeni kurtarmış olmakla beraber Batum, dışarda kalmıştı. "Beş Vilâyetimiz" (Elviye-i Selâse) üzerinde Bolşevikler bile hak iddia ediyorlardı. Biz ise *"Türkçe ve Kürtçe konuşulan"* bütün coğrafyamızı (ilk hedef olarak) kurtaracaktık. Bu tarifçe, ilk kurtarılacak yerler arasına, bugünkü vatan sınırlarından öte Musul-Kerkük, Batı Trakya, 12 Ada, hatta (o tarihte, Türklerin % 70 çoğunlukta olduğu) Yunan Makedonyası da giriyordu.

Fakat Lozan'da, bütün bunlardan başka, Hatay'ı (Sancak), Kıbrıs'ı dışarda bırakan, hatta Boğazlar üzerindeki hâkimiyetimizden feragat eden ve Patrikhane'nin, "Megalo İdea"ya bir çıbanbaşı olarak İstanbul Fener'de kalmasına razı olan bir barışı imzalamaya mecbur olmuştuk.

Ancak, Atatürk, sağlığında, Fransız mandasından kurtulup Suriye'ye verilmek istenen öz Türk yurdu Hatay'ı, Misak-ı Millî'nin emri ve andı gereğince, Türkiye'ye katmaktan çekinmedi. Yine sağlığında stratejik kan damarımız Boğazlar üzerindeki Türk hâkimiyetini, Montreux Sözleşmesi'yle sağladı.

Daha önce, pek çok fırsat çıkmasına rağmen Kıbrıs'ın ise ancak bir kesimi 1974'te özerk bir Türk yönetimine kavuşturulabildi.

Ne yazıktır ki, *12 Ada* (Ege Türk Adaları), Batı Trakya, Musul, Kerkük, günümüze kadar, birçok diplomatik imkân, fırsat hatta "gelin alın" şeklinde teklifler olduğu hâlde, vatan bütünlüğüne kazandırılamadı. Çünkü kısmen Lozan'da ve hele Atatürk'ün ölümünden sonra Misak-ı Millî andından vazgeçilen bir havaya girilmişti. Atatürk'ün *"Yurtta barış, cihanda barış"* gibi, her siyasetçi tarafından zaman zaman, "hâl icabı" söylenebilen politik bir sözü, kasten yanlış yorumlanarak: *"Ne kimseden bir karış toprak isteriz, ne de kimseye bir karış toprak veririz"* gibi korkak ve tembel sloganlara dökülmüştü. Aslında, kimsenin bize "bir karış toprak" vereceği zaten yoktu.

Kaldı ki biz I. Cihan Harbi'nde ve daha önce pek çok toprak kaybetmiş, haksızlığa uğramış, oralarda, sayısız mazlum soydaşlar bırakmış bir milletiz. Koca imparatorluktan küçülmüşüz. Şimdi bu beylik sloganla biz, milletin öz vatanı olan Misak-ı Millî'den bile gönüllüce feragat eden ülküsüz, talepsiz, uslu bir devlet görünümü veriyorduk. Düşmanlarımız ve dostlarımız, *"Bu Türklere her şey yaptırılabilir"* hissine kapılıyor; ona göre düşünüyorlardı; öyle davranıyorlardı. Bugün Yunanistan, Bulgaristan, Irak, Suriye vs. ile olan bütün kavgalar, uyuşmazlıklar ve vatanımızın o bölgelerinde öksüz, savunmasız bıraktığımız soydaşlarımıza yapılan zulümler, hep Lozan'daki *sulh başarısızlığımızdandır.* Daha sonra Misak-ı Millî ülküsü gözden ve gönülden çıkarılmıştır.

Daha fenası uzun yıllar, ders kitapları ve basın yoluyla, sınırlar ötesinde bıraktığımız vatan parçaları Türk nesillerine unutturulmuştur. Bu *"unutturulmak ve gözden çıkarılmak"* en acısıdır. Çünkü, belki bir hamlede oraları almaya gücümüz yetmeyebilirdi. Dünya şartları da her zaman elvermeyebilirdi. Fakat bilginlerin, öğretmenlerin, devlet adamlarının, hariciye-

cilerin zihin ve gönüllerinde *"Misak-ı Millî"*nin kutsiyeti yaşatılmış olabilseydi, en azından Bulgaristan, Batı Trakya, Kerkük, Kıbrıs Türklerine yapılan şeref dışı baskı ve zulümlere izin verilmezdi; çok daha önceden ciddî tedbirler alınmış olurdu.

Bugün hâlâ en azından bir kültür konusu olarak bile Türkiye dışındaki Türkleri yok sayan, sayıca, kültürce, sanatça, yaşadıkları yerce olsun, çocuklarımıza tanıtmayan bir eğitim tarzı yürürlüktedir. Türkçenin yayıldığı, konuşulduğu büyük dünya bölümünü bize tanıtmayan bizde yaşatmayan okullarımız, basınımız ve dış siyasetimiz, şimdi olduğu kadar, yarının değişen statüleri içinde de bizi dünyada "yalnız" bırakacak gaflet mihraklarıdır. Yarın uyanacak ve kardeşleriyle birleşmeyi arayacak Türk dünyası karşısında, Türkiye bu kafa ile giderse çok da mahcup olacaktır.

En azından tarihte, ilimde, soyda, mizaçta, dinde, dilde, sanatta kendini arayan Türkiye Türklüğü, mayasının büyük kısmını, başka Türk diyarlarında bulacak, onlar da "özlerini" bizde arayacaklardı. Küçülen dünyada gittikçe olağanlaşan bu gerçeğe rağmen, her kıt'aya açılmak iddiasında olan Türk devleti, kendi soydaşlarına karşı, neredeyse mecburî ilgisizlik ve kapalılık zoru altında tutulmaktadır.

Tek Parti yönetiminin 1940'lardan sonra edindiği zalim bir tutuma göre: *Dış Türklerle, velev kültür ve sanat açısından ilgilenmek bile, insanın başına felâketler* açabilecek en ağır suçlardan sayılmıştır.

Bu neden böyle olmuştur? Sınırlar dışında bıraktığımız Türklere ilgisizlikte hatta Misak-ı Millî'ye vefasızlıkta nerelere kadar gidilmiştir? Gelecek bölümde onu anlatacağız.

MİLLÎ MİSAK'IN NERESİNDEYİZ

Lozan ve Hayal Kırıklığı

MİSAK-I MİLLÎ'NİN NİÇİN BİR millî yemin olduğu anlatılmıştı. Müttefiklerce (İngiltere, Fransa, İtalya) Mondros Mütarekesi'nde yalan ve hileyle aldatılan milletimizin Erzurum, Sivas Kongrelerinde, Sultanahmet ve diğer mitinglerde ıstırap çığlıklarıyla içtiği ant idi bu. *"Ya istiklâl, ya ölüm"* düsturu ile kesin ve kısa söyleniyordu.

Misak-ı Millî sınırları, esasen, I. Dünya Savaşı'ndaki düşmanlarımız olan *"İtilâf Devletleri"*nin bize Mondros'ta yaptıkları taahhüt idi. Devletimiz yenilmediği hâlde müttefikimiz Almanlar yenilmişti. Biz ise, Mütareke şartlarına uyarak "silâhlarımızı bırakmaya" mecbur edilmiştik. Ancak, silâhlarımızı bırakmadan önce, Misak-ı Millî ile çizilen vatanımızı bize "garanti" etmişlerdi. Bu garanti, olağan bir şeydi. Çünkü I. Cihan Harbi bitiminde Musul, Halep ve Batum dahil Türklerin ağırlıkta yaşadığı bütün bölgeler elimizde idi. İngilizler, sözlerinde dursalardı, Kurtuluş Harbine zaten lüzum kalmayacaktı.

Fakat, Halide Edip'in dediği gibi "*Silâhını terk eden bir Türkiye, İtilâf Devletleri'nin iştahlarını o kadar ka-*

barttı ki, hemen birbirlerinin ayağına çelme atan gizli muahedeler zihniyetine tekrar saptılar."

Türkler, verilen sözün uygulanmasını beklerken, İngiliz ve Fransızlar Güney Anadolu, Çanakkale ve İstanbul'u işgal ettiler. Önce İtalya'ya vadettikleri İzmir'e, sonra ansızın Yunanlıları çıkardılar. Ünlü İngiliz tarih filozofu A. Toynbee (Türkiye ve Yunanistan'da Garb Meselesi, s.46) bu tutumun çirkinliğini şöyle anlatıyor:

"Ateş etrafında tabiat zengin, emperyalizm ise açgözlüdür..." Aynı Toynbee aynı eserde İtilâf Devletleri filolarının koruması altında İzmir'e çıkarılan Yunan Efzunlarının, bütün ülkemiz halkını cehennemî isyanlara nasıl kışkırttığını da şöyle anlatır:

"15 Mayıs 1919'da Anadolu'ya tahripkâr bir kuvvetle saldırıldı. Bu, bir volkan kadar âni ve anlaşılmaz birşeydi... Bir sabah, sivil halk ve silâhlarından tecrit edilmiş olan askerler, İzmir sokaklarında katledildi. Mahalleler, köyler yağma edildi, yangın ve kan zengin vadilere uzandı."

Oysa Mondros Mütarekesi'ni (Ekim 1918) Osmanlı hükûmeti adına imzalayan Rauf Bey, kendisini hileli nezaketle aldatan İngiliz Amirali Calthorop'un sözlerine o kadar güvenmiştir ki, Mondros dönüşü, iyimser demeçler vermekte idi. (Bak: Malta Sürgünleri, Bilâl N. Şimşir, s.18):

"İmzaladığımız mütarekeyle devletimizin bağımsızlığı, saltanatımızın hukuku tümüyle kurtarılmıştır... Sizi temin ederim ki, İstanbul'umuza bir tek düşman askeri çıkmayacaktır. Adana, eskiden olduğu gibi Osmanlı idaresinde kalacaktır. Batum ve Kars da şimdilik boşaltılmayacaktır. Sizi temin ediyorum ki, İngilizler bize fevkalâde iyi niyet gösterdiler. O kadar ki askerimizin ne kadarını terhis etmemizi tespit hakkını bize bıraktılar."

İşte İtilâf Devletleri'nin bize uyguladıkları siyasî dolapçılık o kadar korkunçtu. Nitekim, silâhlarımızı alır almaz, bize bırakacaklarını vadettikleri Misak-ı Millî

sınırlarımız içinde iki parazit devlet kurmaya kalkıştılar. Bunlardan biri:

İzmir, Çanakkale, Doğu ve Batı Paşaeli (Trakya)'ni içine alan, kendilerine uydu bir Yunan imparatorluğu idi. Böylece, eski müttefikleri Rusya'yı ve İtalya'yı da aldatmış olarak Boğazların denetimini elde tutmak istiyorlardı. Yunanlıları üstümüze salarak bunu kuvvet yoluyla gerçekleştirmeye koyuldular.

İkincisi: Adana'dan Karadeniz'e, Samsun'dan Azak ve Hazar denizine kadar Asya'yı denetlemelerine yarayacak *Büyük Ermenistan*'ı kuracaklardı... Kâzım Karabekir, Yakup Şevki Paşaların, silâhlarını terk etmeyen yiğitçe azimleri ve Doğu halkımızın millî birlik hâlinde onurlu çarpışmaları sayesinde bu tertibe yanaşamadılar bile.

Doğu ve batımıza yönelen bu işgal saygısızlığına ilk tepkiler, ordusu, din adamları, eşrafı, köylüsü, bilhassa kadınları ile halkımızdan geldi. Memleket baştan başa miting meydanlarına, sonra direniş karargâhlarına döndü. Millet silâhlandı, İstanbul'dan, İzmir'den ve her cepheden gelen subaylar, her tarafta direnişleri örgütlediler.

Ali Fuad Paşanın küçük düzenli kolordusu, millî ordunun kuruluşuna çekirdek vazifesi gördü. Önce çete savaşı, sonra, öncü kumandanların idaresindeki düzenli ordumuz eliyle düşman safha safha yenildi. Nihayet zafer alaylarıyla çıktığı İzmir'den denize döküldü. Bu inanılmayacak zaferi, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa 13 Eylül 1922'de *"asîl Türk milletine"* şöyle müjdeliyordu:

"Ordularımız 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'imizi ve yine 9 Eylül 1922 akşamı Bursa'mızı muzafferen kurtardılar. Akdeniz, askerlerimizin zafer teraneleriyle dalgalanıyor."

Mukaddes İstiklâl Harbi'mizin bir tahlilini o günlerin bir şahidi sıfatıyla *Halide Edip Adıvar*'ın yukarıda adı geçen eserinden (s.125) nakledelim:

"Birinci âmil, bunun halk tarafından başlanmış olması ve bu yolda can veren, mihnet çeken, isimsiz ve

alelâde (sade) *halkın sayısız çokluğudur. İkincisi, ellerindeki bu maddî ve manevî kuvveti kullanmasını bilen büyük, hatta ikinci derecede liderlerin azmi ve kabiliyetleridir. Bu tarihî dramın en mütevazı ve âciz müşahitleri* (Halide Onbaşı onlardan biridir) *dahi bir taraftan liderlerin hizmetlerini takdir ve minnetle anarken, diğer taraftan bu muvaffakiyetin, istiklâlsiz yaşamayı ölüme tercih eden halkın ruhuna borçlu olduğunu hiçbir zaman unutamazlar...* (Çünkü) *zemin hazır olmadan, herhangi bir kalabalığı şuurlu ve yüksek bir millete inkılâb ettirmek* (dönüştürmek) *tabiat kanunlarına uymaz."*

Birinci TBMM'de Tartışmalar

Milletin ve ordunun, tarihte az görülen bu başarısından sonra, artık bu zaferlerle oranlı olarak "Misak-ı Millî"nin gerçekleşmesi bekleniyordu. Şimdi sıra bunu sağlayacağı umulan Lozan görüşmelerine gelmişti.

Dışişleri Bakanı İsmet Paşa, Lozan'da başmurahhas olarak Türk delgeler heyetiyle beraber ilgili devlet adamlarıyla birçok temaslar yapmıştır. Fakat istenilen sonuçlar alınmamıştır. Millet gibi TBMM de üzgündür. Memleket heyecanlı ve öfke içindedir. Bu sebeple (4 Şubat 1923'te) İsmet Paşa gidişatı Meclis'e anlatmak üzere, Ankara'ya çağrılır.

Meclis galeyanda olup (21 Şubat 1923) mebuslar, başmurahhası (başdelege) sorguya çekmektedirler.

Bazen özür dileyerek, bazen İtilâf Devletleri delegelerini kapalı tarzda suçlayarak İsmet (İnönü), heyetini savunmaya çalışmaktadır. Zaman zaman İngiliz'in korkunç kuvvetleri karşısında tasasını da açığa vuran İsmet Paşanın o gün Meclis'te söylediği şu gibi cümlelerden anlaşılıyor ki, kendisi dahi, Lozan görüşmelerinden memnun değildir:

"Batı Trakya'da halkın reyine başvurulmasını kabul ettiremedik. Biz Musul üzerinde kendileriyle anlaşarak bir suretihâl bulalım, dedik. Musul şehrini ellerinde tutarak, petrolünden dolayı, herkese verdikleri gibi

bize de bir hisse ayırmayı teklif ettiler... Musul ile Gelibolu'da bir garnizon bulundurmamız, doğrudan doğruya İngilizleri alâkadar etmişti. Sulh müzakerelerinin leyh ve aleyhinde icra-yı tesir edecek olan İngiliz donanma ve kudretine istinat ediyorlardı... Oniki Ada meselesi Konferans'ta bahis mevzuu olamadı... Yunanlılardan istediğimiz tamiratı asla nazarıdikkate almadılar... Türkleri kayıt altında bulunduralım zihniyetinde idiler..."

Millî Mücadele süresince, Misak-ı Millî hedefleri için, destanlık çile ve sıkıntılara katlanmış milletimizin temsilcileri, "Barış" konusundaki bu gevşek tutumlara karşı ağır tepkilerini hükûmete ve dünyaya ilettiler:

Meclis'te *II. Grup* denilen muhalefetin lideri, Erzurum mebusu ünlü hatip *Hüseyin Avni* (Ulaş) Bey, İsmet Paşanın izahatını *"kâfi ve tatminkâr"* bulmadığını açıklayarak dedi ki:

"Gerek vekiller heyeti gerekse BMM, Misak-ı Millî'den zerre kadar fedâ ederse, icâb-ı nâmus-u millî için (millî namus gereğince) *çekilip gitmelidir. İsmet Paşadan ricam şudur: Memleketin askerî fikirlerini hürmetle kendilerinden dinlerim. Fakat iktisadî müdafaalarını dinleyemem. Mâlî fikirlerini ise kat'iyen dinlemem. Adlî meselelerde Adliye Vekili karşımıza çıkmalı, mâlî meselelerde Maliye Vekili çıkmalı, gidip hazırlansınlar da öyle gelsinler. Eğer hazırlanamıyorlarsa mevkilerini hazırlanacak adamlara terk etsinler"*

Siirt Mebusu Necmeddin Bey, (o sırada Başbakan olan) Rauf Beye, geçen oturumda *"Musul'un gayet önemli olduğunu ve burasını terk etmek Doğu illerinin hepsini terk etmektir"* dediğini hatırlatarak; *"Kanaatinizi değiştirdiniz mi, yoksa tebdil-i kanaat için bir mecburiyet mi gördünüz?"* diye sordu. Rauf Bey cevap verdi:

"Hayır kanaatimi değiştirmedim. Musul meselesi Doğu illeri meselesidir. Vilâyât-ı Şarkiye tehlikeye düşerse Türkiye tehlikeye düşer"

Hüseyin Avni tekrar söz alarak "İsmet Paşanın Meclis'i aydınlatmak üzere iskandil (yoklama) için geldiğini" söyledi. O gün, M. Kemal Paşanın da, hükûmet lehine katıldığı sert tartışmalarla geçti.

Lozan görüşmelerini isyanla karşılayan milletvekillerinden Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, daha sert tenkitleri ile dikkati çekiyor: *"Mehmetçiğin süngüsüyle kazanılan zaferin" Lozan'da, Lord Gürzon'un (İngiliz) "oyun ve hilelerine kurban edildiğini" söyleyerek, "Bu murahhas heyetinin barış üzerine bir sözü olamaz."*

Bu şartlar arasında İsmet Paşa, ikinci dönem görüşmeleri için tekrar Lozan'a gönderilir. Zafer'i sonuna kadar yönetmiş olan Birinci TBMM'de ise maalesef art arda ve kasıtlı olarak siyasî kavga ve gaileler birbirini kovalamaya başlar. Hatta Lozan antlaşmasının tamamlanması beklenmeden Meclis'in feshine karar verilir.

Meclis'in feshinden önce, muhaliflerden Trabzon mebusu Ali Şükrü Beyin, Meclis Muhafız Komutanı Topal Osman tarafından katledilmesi (29 Mart 1923) TBMM'de ve basında, acı tenkit ve tartışmalara yol açtı. Hilâfet'in ilgası (kaldırılması) meselesi de Meclis'i ve gazeteleri dalgalandıran ayrı ateşli bir konu olmuştu. Bütün bu siyasî cinayet ve sertleşmeler, sanki Lozan'da başımıza geçirilen yenilgileri unutturmak için yapılıyordu. Yeni bir Meclis'in toplanacağı ve Misak-ı Millî'yi zedeleyen acılı sonuçların, sindirilen üyelerce kabul edileceği hesaplanıyordu.

Zaferden sonra aşırı sertleşen bu havada II. TBMM toplanıp çalışmalara başlar (11 Ağustos 1923). Mete Tunçay'ın deyişiyle "Esas amacı, Mustafa Kemal Paşanın kişisel egemenliğine karşı çıkmaktan ibaret olan (muhalif bir parti niteliğindeki) İkinci Grup'tan" hiç kimse yeni Meclis'e alınmamıştır. Basın ve dışardaki muhalifleri ise İstiklâl Mahkemeleriyle ve "takrîr-i sükûn" gibi haşin kanunlarla susturulmuştur. Daha sonra Hüseyin Cahit (Yalçın) gibi bazı gazeteciler, meslekten menedilecek ve yalnız iktidarı öven kalemler yazabilecektir.

Lozan Barış Antlaşması ve dolayısıyla Misak-ı Millî meselesinin basında ve Meclis'te hür ortamda tartışılmasına artık imkân kalmamıştır.

İkinci TBMM'de Yakınmalar

Ne var ki, Lozan'ın olumsuz sonuçları, bütün üyeleri tayinle gelmiş olan bu 2. Meclis'te onaylanırken bile mebusların itiraz, esef, isyan cümleleri ile karşılanmaktadır. Gerçi üyeler, bir oldu bitti karşısında ve Antlaşmayı onaylamaya mecbur durumdalar. Onun için: *"Şuna izin veremeyiz, İsmet Paşa ve arkadaşları bu işi götüremez"* şeklinde konuşamıyorlar. Fakat, *"Devletimiz tasfiye ediliyor, orada bıraktığımız soydaş ve dindaşları unutamayız!"* gibi çaresizlik cümlelerini âdeta sonraki kuşaklara "dikte ettiriyorlar." Mersin mebusu Niyazi Bey meselâ:

"Lozan Muahedesi, şanlı büyük bir imparatorluğun hesabını tasfiye ediyor. Bu mukavelenin siyasî hükümlerinde bizim Mısır, Sudan, Trablusgarb'dan (Libya) *ve bütün kıt'alar üzerindeki haklarımızdan, unvanlarımızdan feragat ettiğimiz ifade ediliyor... Bu muahedename, imparatorluğumuzun yalnız gayri Türk kısmının ayrıldığını göstermiyor, bilhassa büyük üzüntü ile söylüyorum, aynı zamanda oldukça mühim miktarda öz Türk memleketlerinin de mukadderatlarına tehlike getiriyor.*

... Bugün memleketimizin büyük bir kısım halkı sulh şenliği yapıyor. Fakat unutmayınız ki millettaşlarımızdan bugün çok ağlayanlar var... Kaç defalar Antakya ve İskenderun havalisindeki mağdur ve mazlum kardeşler bu Meclis'in büyüklüğüne başvurdular. Kardeşlerimiz bu Meclis'in eşiklerinde ağladılar.

Biz efendiler! Kimsenin ocağını yakmadık, kimsenin toprağında gözümüz yoktur. Biz, öz yurdumuzu, öz toprağımızı istiyoruz... Ben teessürümün giderilmesini, bu muahedenamenin tamamıyla reddinde buluyorum. Siz üzüntülerinizi ne şekilde iblâğ ederseniz ediniz ki cihan duysun."

Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ise: *"Ellerimiz bu muahedeyi kerhen imzalıyor. Fakat kalbimiz buna asla razı değildir"* diyerek mecburluk trajedisini ortaya koyuyor.

Şair Yahya Kemal Bey, Musul'u ve Sancak'ı (Hatay) bırakışımızın iktisat ve tarım bakımından çok önemli bir yanına işaret ediyor. Âdeta kâhin gibi bugün de Güneydoğu'da güvenliğin niçin sağlanamadığını açıklamış bulunuyor.

"Altı yüz bin Türk'ü, elleri kolları bağlı Yunanistan'a teslim ettiklerine" dikkati çeken ünlü şair, aynı zamanda, Lozan'ın bir murahhası (delegesi) olarak çok üzüntülüdür. Kürsüden soruyor:

"Acaba cenupta Fırat nehri, Meriç kadar olsun, bir tabiî hudut teşkil edemez miydi? Evet efendiler, Fırat'ın beri tarafında kalan (Lozan'da bizden koparılan) *saha, Diyarıbekir, Siverek, Urfa, Mardin, Siirt ahalisi ağnamının (koyunlar, sürüler) meralarıdır. Oralar bize kalırdı ve o sahada gayet büyük bir mikyasta aşiretler dalgalanışı* (oymaklar gidiş gelişi) *bulunurdu. Hudutta emn ü asayiş daima baki kalırdı.*

Bu anda Antakya ve İskenderun mühim bir saat yaşıyor. Bu iki şehir yanılmasınlar. Onlar için bu saat, hiçbir zaman veda saatleri değildir... Biz bugün, bu anda, Antakya ve İskenderun'da ve bütün o toprakların arkasında kalan Türk-Türkmen bayraklarını görüyoruz. Ve bizim mefkûremizi hiçbir şey durduramayacaktır."

Daha sonra konuşan Şükrü Kaya'nın, Faik Beyin, Mustafa Necati'nin, Vasıf Çınar'ın ve diğerlerinin konuşmalarında özellikle: Ülkemizin, bugün de komşularımızla olan uyuşmazlık ve çatışma sebepleri dile getirilmiştir. Bunların hepsi, temelde Lozan Antlaşması'ndaki yenilgi ve boşluklardan ileri gelmektedir.

Bu sözler kısmen tahmin, kısmen de "önseziş"leri andıran tepki çığlıklarıdır. Şükrü Kaya:

"Arkadaşlar bugün önümüze konulan bu siyasî vesika gelecek nesillere, hatta korkarım ki bizim nesle

bile esaslı anlaşmazlıklar doğuracak tehlikeli hükümler taşıyor. Balkan Harbi neticesinde, o elemli günlerde elde ettiğimiz 1913 hudutlarını bile bize temin etmiyor. Edirne'yi maatteessüf ölüme mahkûm ediyor...

Efendiler, bir şehir, millî tarihte tuttuğu yer ile, hatıraları ile abideleriyle yaşamaz. Bir şehrin yaşaması için kendisine bir muhit-i iktisadî (iktisadî çevre) lâzımdır. İşte Edirne bu muhit-i iktisadîden tamamıyla mahrum edilmiştir.

... Hudut komşusu oldukları için, hasseten iyi geçinmeye mecbur olan Bulgarlar, Yunanlılar ve Türklerin arasında bir vesile-i nifak (çatışma, bozuşma sebebi) olsun diye Batı Trakya'yı bizden koparmışlardır.

... Efendiler, Lozan'ın... Türklere gösterdiği insafsızlık bundan ibaret değildir. Boğazlar'a hâkim olan yerlerde bazı adalar vardır. Meselâ İmroz, Bozcaada, bize bazı kayıtlarla iade ediliyor. Fakat aynı derecede Boğazlar'a hâkim Semendirek, Limni vardır, bunlar unutuluyor. Herkes biliyor ki Boğazlar'a karşı olan tasallutlar, taarruzlar Limni'nin Mondros limanında hazırlanıyor. Bu memleketler, bu adalar neden Türkiye'ye iade olunmuyor?

Benim fikrimce, bu sebeple, birçok sebeple Lozan'ın doğurduğu bu Muahede, eksiktir, yarımdır ve pek çok tehlikeli maddeleri içine alır... Boğazlardan sonra Midilli, Sakız, Sisam adaları vardır... Bu adalar Anadolu'dan kopmuş güzel birer parçadır. Bu adaların güzelliğinden, servetinden, oradaki Türk hayatının yaşattığı abidelerden bahsetmeyeceğim. Rica ederim bir kere daha haritaya bakınız.! Bu adalar yabancı ellerde bulundukça, bize bu sahillerde yaşamak imkânı var mıdır? (yok! sesleri) *Bu sahillerimizde asayiş temini için, edeceğimiz devamlı fedakârlıklar, bu adaların zaptından, raptından daha ziyade güç olacaktır."*

Tekirdağ mebusu Faik Bey de, Lozan barışının, Kurtuluş Savaşı'nda yapılan fedakârlıklara değmediğini özellikle belirterek şunları söylüyor:

"Çok arzu ederim ki her türlü vasıtadan mahrum olarak, her şeyi yoktan var ederek azim ve himmetle başlayan büyüklü küçüklü, kadınlı erkekli her varlığını cömertçe sarf eden bu milletin istiklâl ve haysiyet mücadelesi, bize sadece Mondros Mütarekesi ile vadedilen şeyleri, hatta kısmen getirmiş olmakla yetinmesin... Yunanlıların Bozcaada ve İmroz gibi bir avuç toprak için kabul ettirdikleri şartları bile biz koca Garbî Trakya için kabul ettiremeyerek geldik. Bilmiyorum ki bu siyasî basiret midir? Garbî Trakya'nın hakkı anavatana kavuşmaktı, ahval ve şartlar, bunun bir anda teminine müsaade etmezse hiç olmazsa muhtariyetlerinin temini lâzım gelirdi."

Sonradan Maarif Vekili (M.E. Bakanı) olmuş bulunan Mustafa Necati de Lozan barışının, onu sağlamak için yapılan fedakârlıkları hiçe saydığını açıklayarak diyor ki:

"Efendiler, bu memleketi kurtarmak için yaptığımız fedakârlıkları gözüyle görmüş bir arkadaşınız sıfatıyla arz ediyorum ki: Bu dava uğrunda nice genç anneler, evlâtlarını Ilgaz tepelerinde, bir tarafa yavrularını, bir tarafa kağnısını gömerek mahvolmuşlardır. O sevgili evâtlarını, hemşirelerini, kızlarını, oğullarını ve hayat arkadaşlarını kaybetmenin elemi içinde düşmanını süngüsünün ucuyla denize döken Mehmetçiğe şükran duyguları içinde, gözlerimin önüne hazin bir tablonun dikildiğini görüyorum: Dindaşlardan meydana gelen kalabalıkların, esaret hâli altında inlediklerini görüyorum.

... Bu muahedede millî iktisadımız temin olunmamıştır. Muahede bu hususta da sakattır... Bütün borçların kısm-ı küllîsi Türk milletine yüklenmiştir... Efendiler bu muahedede kapitülâsyon kokusu vardır."

Böylece Birinci ve İkinci Büyük Millet Meclislerindeki görüşmelerden anlaşıldığı üzre, Lozan barışı adı altında, bize kabul ettirilen maddeler "Misak-ı Millî" ülküsüne en büyük bir darbe olmuştu. Kaldı ki I. TBMM'nin dört gizli celsede tespit ettiği ve âdeta kanunlaştırdığı barış şartları da asla gerçekleşmemişti Lozan'da.

Ufkumuz Misak-ı Millî

Yenik olarak çıktığımız 1914-1918 I. Dünya Harbi sonunda dahi Hatay (Sancak) bizim, Musul-Kerkük bizim, hatta Batum ve Halep bizimdi. Batı Trakya, Türkiye'ye katılmaya hazır "bağımsız" durumdaydı. Boğazlar, bütün hukuku ile hükmümüze bağlı idi. Kıbrıs, bize iade edilmek üzere çok önceleri İngilizlere kiralanmıştı. Yani İngiliz ve Fransızlar, verdikleri sözden dönmeselerdi, İstiklâl Savaşı olmadan dahi Millî Misak sınırlarını koruyacaktık.

"Medeniyet denilen tek dişi kalmış canavarın" oyununa geldik ve yeniden silâha sarıldık. Fakat cihana parmak ısırtan o mübarek Mücadele'ye rağmen, Lozan barışından payımızı alamadık. Hâlâ da kutsî yemin sınırlarının çok gerisinde bırakılmışız. O zaman, on milyonluk, yenilmiş ve her şeyi elinden alınmış perişan bir Türkiye idik. Bugün elli beş milyonluk karnı tok bir milletiz. Buna rağmen bu "yemin"le çizilen vatanın önemlice bölgeleri hâlâ başka devletlerin hükmü altındadır. Bin yıllardan beri bizim olan o topraklar üzerinde bıraktığımız soy ve din kardeşlerimiz kelimenin tam anlamıyla esirdiler. Bu durumda ilk ufuk hedefimiz, Misak-ı Millî içinde olduğu hâlde maalesef diplomatik hezimetler yüzünden ülkemiz dışında bırakılan vatan parçalarına sahip çıkmaktadır. Önce kültür ilişkisi ile bakılır; sonra zaman içinde yanlış sınırlar düzeltilir. Bu hedef asla bir "emperyalizm" olmayıp, oralarda uzun zaman Osmanlı varlığından kompleks duymuş kavimlerin Türklerimize insanlık dışı aşağılatıcı muamelelerini önlemek, milliyet ve insanlık borcudur.

Gerçi Lozan yengilisini içine sindiremeyen Atatürk, girişmelerivle Sancak (Hatay)'ı Türkiye'ye bağlatmış ve Boğazlar üzerindeki hayatî hukukumuzu geri aldırmıştır. Fakat yukarda anlattığımız üzre 1989 yılında bile Hristiyan komünist ve Müslüman komşularımızla aramızdaki bütün uyuşmazlık saldırı ve iddialar, Lozan'ın Misak-ı Millî konusundaki gevşeklik ve başarısızlıklarından doğmaktadır.

Yunanistan, gide gide, Batı Trakya (Paşaeli) Türklüğünü yok saymak cür'etine dahi varmıştır. Ege'deki 12 Ada, II. Cihan Harbi'nde, birçok kereler, Türkiye'ye teklif edildiği hâlde, cesaretsizlik yüzünden el koyamayışımızdan, başımıza büyük gaileler açmıştır. Şimdi bu adalar, bize karşı silâh depoları, uçak pistleri haline getirilmektedir. *"Kıt'a sahanlığı, Fır hattı"* gibi yaygaralarla *"Ege'nin bir Yunan Denizi"* olduğu, savaş kışkırtan bir dille öne sürülmektedir.

1918–1920'de en perişan şartlarımız içinde bile becerilemeyen Ermeni devletlerinin(?) 1980 Türkiyesi üzerinde "kurulması" gibi cür'etler "dost" bilinen parlâmento ve diplomasilerde bile söz konusudur. Bulgaristan, Türklere mecburî göçler ve işkencelerle Asur Banipal'i tiksindirecek zulümler yapmaktadır.

Yurdumuzun doğusunda, bin yıllık millet unsurları ve Türkiye boyunca özü sözü Türk mezhep mensupları, Cumhuriyet Türkiyesine karşı bölücü anarşi odakları gibi kullanılmak istenmektedir.

Bulgaristan, Yunanistan, Suriye, Irak Türklüğü, birbirinden beter ve birbirini andıran zulümler altındadır. Misak-ı Millî sınırlarımıza yeniden ulaşmak, şüphesiz ki, hemen "savaş yapalım, hücum edelim" biçiminde olmaz. Sınırları üzerinde yemin ederek İstiklâl savaşı yaptığımız *millî vatan* bizim ilk ufkumuzdur. Eğitim kurumları, basın, televizyon ve radyo bize bu ufku devamlı göstermelidir. "Mahzun sınırlar" ötesindeki haksızlık faciaları; soydaş ve dindaşların tutsak durumları, milletin çoğunluğu için *dert* hâline getirilmelidir. Yakındaki ve daha ötelerdeki Türklerden mesajlar alınarak onlara ışıklar gönderilmelidir. Onlarla yakınlaşma ve birleşme gayreti göstermek Cumhuriyet nesillerinde zevkli istek olmalıdır. Ona göre Hariciye, basın, sanat, eğitim kadrolarımız yetiştirilmelidir.

Arif Nihat Asya, Nihal Atsız, Emine Işınsu, Y. Bülent Bâkiler, Sevinç Çokum, N. Yıldırım Gençosmanoğlu gibi sanatkârlar ve bazı dergilerimizin Türkiye

dışındaki Türklere dönük yazı, eser ve şiirleri TRT ve basında benzeri çalışmalar, şimdilik ümit veren tek tek iyimserlik sebepleridir.

Bu tavrın devlet, özel kuruluşlar, vakıflar, dernekler, basınımız ve sanat âlemimizce desteklenmesi Misak-ı Millî'den öte, dünyada Türk birliğinin hazırlığı olacaktır. 21. asra, o ümitle bakmaktayız.

LOZAN KONUSUNDA HÜKÜM

MİSAK-I MİLLÎ'NİN LOZAN'DA gerçekleşmeyerek, Musul, Batı Trakya, Boğazlar, Patrikhane, Hatay, 12 Ada vs.nin Türkiye'ye geri verilmemesi Meclis kadar kamuoyumuzu da hayal kırıklığına uğratmıştı. Lozan'daki delegelerin bile gidişattan memnun olmadıkları, İkinci Murahhas Rıza Nur'un (Lozan, 27 Kânunusânî 1332) hükûmete çektiği şu telgraftan anlaşılıyor: *(Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, cilt III. s.1151. Kısmen sadeleştirildi).*

"Ortaya çıkan sözleşme hükümleri, Türkiye'ye siyasetçe ve iktisatça istiklâl ve hayat kabiliyeti verecek bir şekilde değildir. Türkiye'nin yaşama gücüne, malik olması fikri, henüz Avrupalıların zihnine girmemiştir.

Musul, memleketin menfaatleri için zarurî olan petrolleri ile pek lâzımdır. Ayrıca elden çıkması, başımıza bir Kürdistan belâsı çıkarmak demektir ki, bizi böğrümüzden vurur. Ve (bütün) Doğu ülkeleri ile aramızı keser ki pek önemlidir...

Bunlar (İngilizler) ellerindeki tehditlerin hepsini kullanmadan, Türk'e göre olması gereken barış antlaşmasını kabul etmezler...

Henüz Musul'u vermek gibi fedakârlıkların zamanı gelmediği gibi, bir defa fedakârlık edersek diğer isteklerinde daha ısrarlı olacakları ve artık tutunamayacağımız görüşündeyim.

Kuvvetli bir şekilde göğüs gererek ahvali görmek ve ona göre yol tutturmak fikrindeyim. Lozan muhiti, Ankara'nın, isteklere boyun eğeceği kanaatindedir. Bu da onlara çok ümit veriyor. O hâlde işi muallâkta bırakarak Ankara'ya gelmemiz en münasip yoldur."

Misak-ı Millî'nin değer ve anlamını, nadir de olsa, anlayan Batılı seçkinler de vardır. Onlardan biri *A. Toynbee,* şöyle diyor:

"Bu misak, bir parti programının veya emellerinin üstünde bir mana taşıyordu... Bu tıpkı Yunan İstiklâl Harbi'nin bildirisi gibi Batı'nın milliyet fikrini temsil ediyor, aynı surette Batı'nın kamuoyuna sesleniyordu... Bu misak, Batı'ya diyordu ki: Siz, bizi, sizinle karşılıklı ilişkiler kurmamakla suçluyorsunuz. Fakat böyle ilişkiler karşılıklı kurulur. Kendi peygamberinizin dediği gibi: "Başkalarının size ne yapmasını istiyorsanız, siz de onlara aynı şeyi yapınız." *(Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri, H. Edip, s.123)*

Fakat, Batı'nın sömürücü, emperyalist kafadan kurtularak Lozan'da (ve daha sonra) o seviyeye asla gelmediğini ve gelmeyeceğini bu tarih filozofu Toynbee, zaman zaman yazacaktır. Çünkü Lozan'daki bütün görüşmeler, o zamanki galip devletlerin en güçlüsü olan İngiltere Başbakanı *Lord Gürzon*'un mutlak emir ve "dikte"si altında cereyan etmiştir. Konferansa katılan diğer devlet delelgeleri hep onun ağzına bakmışlardır.

Görülüyor ki, Lozan'ın Misak-ı Millî ruhunu harap eden sonuçlarından, yalnız milletimiz değil, insaf sahibi yabancılar da tedirgindir. Fakat İngiliz hükûmeti Türk hissiyatını da dünya ve İslâm kamuoyunu da hiçe sayacak kadar mağrur ve cür'etlidir. İstanbul'daki *Fener Patrikhanesi*'nin İslâm halkın üzüntü ve nefretleri üzerinde İstanbul'da bırakılması dahi, Londra Cantanbury Başpiskoposunun, Gürzon hükûmetine

baskısı sonucu olmuştur. Musul meselesinde İngiltere bizi bir süre oyalamış, sonra 1926'da, kendi istediği gibi halletmiştir. Birçok fırsatlar çıktığı ve 66 yıl geçtiği hâlde bu büyük davamız hâlâ uykudadır.

12 Ada İtalyanlara verilmişti. Musolini de onları, 1936'da, silâhlandırmaya koyulmuştu. Sonra İkinci Dünya Harbi'nde kâh İngilizler, kâh Almanlar tarafından, Ege Adaları'nın hepsi veya bir kısmı, bize teklif edilmişse de, Ankara, bu savaşta, çatışanları kızdırmamak kaygısı ile, baba malı ve stratejik *ada*'larımızı almaya yanaşmamıştır.

Sınırlarımıza ses duyuracak yakınlıktaki bu *ada*'lar, Yunanistan'ın II. Dünya Savaşı sonunda zahmetsiz konduğu ve bugün karşımıza silâhlar yığarak, hava meydanları açarak çıkardığı tehlikeli bölgelerdir.

Lozan'daki sır dolu başarısızlığın komşularımızla ilişkide bugün dahi başımıza dert olan sonuçlarını uzun uzun anlatmak istemeyiz. Bu kitapta maksadımız zaten *tarih yazmak* değil *resmî tarih*'i biraz olsun sarsmaktır. Bazı gerçekler üzerine tüneyen yasakları kaldırarak yakın tarihimizin, dürüst belgelerle yeniden yazılması lüzumunu belirtmektir.

Lozan konusuna aşağıdaki belgeyi okuyarak son verelim. Bu belge Atatürk'ün her şeye rağmen Lozan sonuçlarından burukluk ve vicdan azabı duyduğunu göstermektedir. Amerikalı General Mc. Arthur, *"Hatıralarında"* Büyük devlet adamlarından biri olarak tanıdığını ifade ettiği Atatürk'le 1933'te Ankara'da yaptığı bir mülâkata yer vererek şöyle demektedir:

"Atatürk, Ankara'daki karşılaşmamızda bana: *'Almanya'ya dikkat edin, eğer diğer devletler akıllı davranmazlarsa bu hâliyle Almanya ikiye bölünecek ve bundan da en fazla Rusya kazançlı çıkacak.'* dedi.

Sizin Türkiye'nin geleceği hakkındaki tasavvurlarınız nedir? diye sorduğumda ise;

'Allah nasip eder, ömrüm vefa ederse Musul, Kerkük ve Adalar'ı geri alacağım. Selânik de dahil Batı Trakya'yı Türkiye hudutları içine katacağım' cevabını verdi."

Görülüyor ki, Lozan'daki yenilgimiz bizzat devrin baş sorumlusu olan Atatürk'ün ağzıyla da vurgulanmaktadır. Lozan'da en büyük yarayı alan *Misak-ı Millî,* milletimizin gelecek nesillerine bütün istiklâl şehit ve gazileri gibi M. Kemal'in de *rüyası* olarak devredilmiştir.

TEMELLERDEN UZAKLAŞMA

ART ARDA GELEN VE BİRBİRLERİNİN temeli olan Selçuklu-Osmanlı-Cumhuriyet dönemlerinin, aynı millet tarafından, İslâmî-millî öze dayanarak, aynı maddî ve manevî temeller üzerine kurulduğunu, yukardan beri açıkladık.

Selçuklu'da, Osmanlı'da ve Cumhuriyet'te ne zaman ki bu temellerden uzaklaştıksa devlet ve milletimiz yozlaşmış; halkla devletin arası açılmış, büyük sıkıntılar olmuştur. Son olarak Cumhuriyet'in Millî Mücadele içinde kuruluşu da sağlam *Türk-İslâm-Hürriyet-Fazilet* temellerine dayalı olduğu hâlde Cumhuriyet'in ilânından sonra, Misak-ı Millî gibi bu temellerden de ayrılma başlamıştır.

Sebebi; gelecek bölümlerde anlatılacağı gibi, Tanzimat'tan beri içine düşürüldüğümüz kültür buhranı, bu buhranın, üç devir (Tanzimat-Meşrutiyet-İlk Cumhuriyet) aydınlarında doğurduğu inanç bunalımıdır. O aydınlar Batı'ya özenerek, öz kültürümüzden kopmayı marifet bilmişlerdir. Batılılaşma ve çağdaşlaşma sevdalarıyla mevcut müesseselerimizi yıkıp hemen bunların Avrupa'da olan şekillerini kurmak telâşına düşmüşlerdir. Bu-

nun neye mal olursa olsun "devrimcilik", reformlar yapabilmek için de diktatörlük şartları aramış, istemişlerdir.

Reşit Paşa, Âli Paşa, Fuat Paşa vs. Tanzimat yöneticilerinin ve İttihat Terakki erkânının, birbirlerine kimi benzeyen, kimisi zıt düşen fikir ve icraatlarında onların İslâmdan, millî varlıktan ve demokrasiden kaçtıkları görülür. Bu kaçışın ilk Cumhuriyet aydınlarına yansıması da gayet olağandır.

Aşağıda okuyacağımız şu önemli belge dahi ilk Cumhuriyet Dönemi aydınlarından bir kısmının bize Millî Mücadele'yi kazandıran İslâmî öz'e karşı ne ölçüde husumet ve gaflet içinde olduklarını ispatlamaktadır.

13, 14, 15, 16 Kasım 1970 tarihli Yeni İstanbul gazetesinde neşredilen hatıralarında Kâzım Karabekir Paşa diyor ki:

"18 Temmuz 1923'te, Ankara istasyonundaki binada Teşkilât-ı Esasiye'nin tadili müzakeresinde vaziyet tamamıyla aydınlandı.

Teşkilât-ı Esasiye'de yapılmasını muvafık gördükleri tadillerin ikinci günkü müzakeresiymiş... Bana haber verilmemişti... Bugün ben tesadüfen hazır bulundum. M. Kemal Paşanın reisliğinde şu zatlar bu işle meşguldü:

Dahiliye Vekili Fethi Bey, İktisat Vekili Tevfik Rüştü Bey, Nafia Vekili Fevzi Bey, Maliye Vekili Hasan Bey, Ziraat Vekili Sabri Bey, Matbuat Umum Müdürü Ağaoğlu Ahmet Bey, Mebuslardan Ziya Gökalp, İhsan Bey, Sivas Mebusu Râsim Bey vardı. Erzincan mebusu Rafet Bey kâtiplik yapıyordu. Başvekil Rauf ve Maarif Vekili Safa Beyler, esasen seçim komitesinde dahi bulunmamışlardı.

Ben geldiğim sırada Tevik Rüştü Bey konuşuyordu: *'Ben kanaatimi millet kürsüsünden de haykırırım... Kimseden korkmam...Teşkilât-ı Esasiye'mizde dinimiz apaçık yazılmalıdır..'* diyordu.

Ben söz aldım ve sordum:

- Teşkilât-ı Esasiye'de dinimizin İslâm olduğu yazılıdır Tevfik Rüştü Bey. Hangi kanaati haykıracaksın?

Teşkilât-ı Esasiye'ye hangi dini yazdıracaksın?.. Hristiyanlığı mı?

Mahmut Esat Bey söz aldı ve sertçe cevap verdi:

- *Evet Hristiyanlığı... Çünkü İslâmlık terakkiye mânidir... Bu dinle yürünmez mahvoluruz... Ve bize kimse de ehemmiyet vermez...* dedi.

Ben söz alarak dedim ki:

- *İslâmlığın terakkiye mâni olduğu, Avrupalıların uydurmasıdır. Bu meseleyi istediğiniz kadar münakaşa edebiliriz. Fakat münakaşaya tahammülü olmayan bir mesele varsa, din değiştirme gayretidir. Netice İslâm kalırsak mahvolmayız, fakat din değiştirme oyunuyla bizi, kolay mahvedebilirler... Hristiyan Bizans'ı, İslâm Türk yıkmış ve yerine geçmiştir. Fransızlar, 1855'te İslâm Osmanlı İmparatorluğuyla ittifak yaparak Hristiyan Rus İmparatorluğuna karşı harp ettiler. İçinden yeni sıyrıldığımız Cihan Harbi'nde, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan devletleri yine İslâm-Türkle ittifak yaptılar. Ve Hristiyan İtilâf Devletlerine karşı birlikte harp ettiler. Yüzümüze kimse bakmazmış ne demek?..*

Fethi Bey söz alarak... Bana gayet sert, katı cevap verdi:

- *Evet Karabekir... Türkler İslâmlığı kabul ettiklerinden böyle kaldılar. Ve İslâm kaldıkça da bu hâlde kalmaya mahkûmdurlar... Bunun için İslâm kalmayacağız...* dedi.

Ben de aynı sertlikle şu cevabı verdim:

- *Fethi Bey, bu yabancı fikri şiddetle reddederim... Geri kalmaklığımıza âmil olan şey, bir değildir. Fütuhatçılık, temsil kudreti gösterememek, Avrupa'nın ilim ve irfan cephesiyle temassızlık, idarede istibdat gibi mühim sebepler vardır... Aynı yanlışlıkları yapan Hristiyan devletlerin de yıkılıp gittiğini bilmez değilsiniz. Bir zelzelenin hakikî sebebini araştırmayıp, onu gülünç bir sebebe bağlamak kadar, bu İslâmlık terakkiye mânidir fikrini, garip bulurum. Bu yabancı ve tehlikeli fikrin, aramızda da münakaşaya tahammül ede-*

meyecek kadar taraftar bulmasından çok müteessir oldum. Fakat ben iddia ediyorum ki Türk milleti ne Hristiyan olur, ne de dinsiz kalır. Hakikat budur... Bir milletin asırlardan beri, en mukaddes duygularını bir hamlede atabileceğine inanışınız objektif bir görüş değil, hayalinizdir. Böyle bir harekete cür'et, memlekette kanlı bir istibdat ile başlar ve İstiklâl Harbi'nin birliğini de birbirine katar. Nasıl bitebileceğini de söyleyebilirim. Düşmanlarından kanı pahasına istiklâlini kurtaran Türk milleti, hürriyetini kendi evlâtlarına boğdurmayacak... Buna cür'et edeceklerin de hakkından gelecektir Fethi Bey...

Mustafa Kemal Paşaya hitaben sözlerime şöyle devam ettim:

- Paşam, maddî cephemiz zaten zayıftır, güvenebileceğimiz manevî cephemizi de düşmanlarımızın yaldızlı propagandasına kurban edersek, dayanabileceğimiz ne kalır? Bizi silâh kuvvetiyle parçalayamayan düşmanlarımız, görüyorum ki, bizi fikir kuvvetiyle mahvedecekler. Buna müsaade edecek misiniz? Siz ki millete karşı, bizi bu hâle getiren belânın istibdat olduğunu, zaferden sonra milletin tamamıyla iradesine sahip olarak yürüyeceğini millet kürsüsünden dahi defalarca haykırdınız. Millet Meclisini tekbirler, salâtlar arasında açtınız. İslâmlığın en yüksek bir din olduğunu hutbelerle ilân ettiniz. Hepimiz aynı iman ve kanaatle aynı yolda yürüdük. Şimdi ne yüzle ve ne hakla bir kanlı maceraya atılacağız... dedim.

Mustafa Kemal Paşa sözümü burada keserek dedi ki:

- Müzakereler çok hararetlendi... Burada kesiyorum.

Not: Atatürk, bu tutumuyla, hem söz hürriyetine saygı gösterdiğini, hem de mukaddes İslâm dini üzerindeki münakaşalardan hoşlanmadığını göstermek istemiş olabilir.

Memleket aydınları, temellere bağlılık ve büyük yapıdan kopmuş cepheleri alarak daha Cumhuriyet'in

başında (mücadele biter bitmez) ikiye ayrılmışlardır. Bunlar birbirlerini suçlamışlardır.

Ancak köklere bağlı aydınlar, ötekilerin iktidarı ve atakları karşısında çok zaman gerileyip ezilmişlerdir. Türkiye'de de aydınların ikiye bölünmüşlüğü hâlâ sürüp gitmektedir.

Ancak, 1950'de girdiğimiz Demokrasi'den sonra, millet de söz sahibi olmaya başlamış ve ağırlığını temellere bağlı aydınlardan yana koymuştur. Hâlen bir onarım (restorasyon) devrine doğru nasıl gitmekte olduğumuzu gelecek bölümlerde yorumlayacağız.

HERCÜMERCİN TARİHÇESİ

MİLLÎ MÜCADELE, ANCAK *TÜRK İSLÂM ideali,* "Misak-ı Millî" amaçları, demokrasi ülküsü üzerine kurulmuştu. Kurtuluşu sağlayan "büyük zafer"in bu üç ana ilke sayesinde kazanıldığını geçen bölümlerde gördük.

Ancak, zafer'den hemen sonra "sapmalar" başladı. "Misak-ı millî" hedeflerinin, Lozan'da, hayal kıracak ölçülerde zedelendiğini belgeleriyle anlattık.

Bundan sonraki bölümlerde, bu dönme ve caymaların, kültürümüze, millî birliğimize, kalkınmamıza ve manevî bünyemize açtığı çatlakları göreceğiz. Ancak Karabekir'in ifşaatı dolayısıyla bu sapmaların yakın tarihte kökenleri ve sebepleri bulunduğunu da belirtmiştik. Birtakım iman buhranları, iktisadî sosyal sebepler, fikir akımları ve tarih vak'aları bu inançsızlıkta rol oynuyordu.

Cumhuriyet Dönemi başındaki lider ve aydınların zihniyet, tutum ve bunalımları kendilerinden önceki kültür ve fikir değişmelerine ve deneyişlere bağlanarak geliyordu. Fakat bu kitap, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerini içine alacak kadar geniş değildir. Bu sebeple Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin bazı olaylarına dokunup geçeceğiz.

Cumhuriyet devrinde makbul ve beğenilir resmî görüş *İnkılâp*'tır. İnkılâp ise geçmişimize ve kendimize ait kurumları değiştirmek, onlardan kaçmak hatta nefret etmek gibi anlatılmıştır. Biz de bu küçük *tarihçe*'mize, Osmanlı toplumunda yenileşmenin (devrimin) başladığı 18. yüzyıl sonlarından başlayalım.

Çünkü bu "yenileşme tutkunluğu", kendi temellerimizden sapma ve cayma tutumlarının başlangıcıdır. Osmanlı Batı'ya yenildikçe güçlü aydın azınlıklar, Batı'ya ait her şeyin üstünlüğünü kabul etmeye yönelmişlerdir. Dolayısıyla, kendimize ait her şeyin kötü ve geri olduğu düşünceleri, nesilden nesile devam ederek yapılmıştır. Böylece Batı'ya "rûhen" teslim olmak ve kendi değerlerimize hor bakmak, bir miras hâlinde bize kadar gelmiştir.

Üçüncü Selim'den beri *"teceddüt, yenileşme, yeni nizam, tanzimat, inkılâp, reform, devrim* vs. isimleri ile yapılan her düzenlemenin özünde:

"Biz geriyiz, geri kalmışız. Bu halkı zorla ilerletmek, 'adam etmek', medenî kılmak şarttır. Batı'yı olduğu gibi kabul etmeliyiz; çünkü her şeyleri bizden ileridir. İslâmiyet, bizi geri bırakan sebeplerin başında gelir. O hâlde terakkiye engel olan Müslümanlıktan da kurtulmalıyız. Doğulu değil Batılı olmalıyız," gibi fikirler vardır.

Bu görüşlerin olağan sonuçları ise:

Batıcılıkta aşırılık... İlimle Batı'yı birbirine karıştırmak... Halka karşı zor kullanarak onu kendi hayat üslûbuna yabancılaştırmaktır. Gerçi Hristiyanlığa gidilememiştir ama halkı İslâmdan soğutmaya çalışmak âdeta devlet politikası yapılmıştır.

Şunu hemen söyleyelim ki, bugün bu fikirlere bazı devrim bağnazlarından başka kimse değer vermiyor. Yukarıda birkaç kez üstelediğimiz gibi Türk aydını bir onarım (restorasyon) devrine girmek üzeredir. Nitekim, Batıcılık yerine çağdaşlık (muasırlık) kavramı yerleşmeye başlamıştır. Diktacı rejime karşı demokrasi, zorba devrimciliğe karşı ise millî irade kavramları

gelişmektedir. İslâmiyet'in, gelişmeye engel (mâni-i terakki) olduğu fikri Hristiyanlıktan kopya edilmiş, onların yazı ve eserleri ile okumuşlarımıza iletilmiş basit bir görüştür. Şimdi ise Batı âleminin en parlak bir kısım zekâları tarafından yalanlanmaktadır. Gerçekten Batı'nın birçok ünlü adamları İslâmiyetin, bilâkis, ilmî zihniyete açık ve ilmî keşiflere ufuk teşkil eden yüce bir din olduğunu ispat eden kitapları zamanımızda art arda yazıyorlar.

Burada açıklanması gereken başka bir nokta: Bütün bu Batılılaşma, dikta ve İslâmdan çıkma eğilimli devrimlerin zaten daima çok sınırlı bir okumuşlar azınlığınca istenmiş, hemen karara bağlanmış ve yürütülmüş olduğudur. Bu devrimler heves ve kaprislerle baskın şeklinde emrolunurken *"Bu; millete uygundur, yahut zararlı, yıkıcıdır, tutar, tutmaz, milletin kültürüne, eğilimlerine, tarihine uyar uymaz"* gibi hiçbir etüt yaptırılmamıştır. Kamuoyuna, halk iradesine danışmak akla bile gelmemiştir.

Tanzimat... devrim vs. adındaki bu hareketlere karşı, üç çeşit muhalefetin de, Tanzimat'tan bugüne süregeldiği görülüyor.

Birinci Muhalefet: Halkın kendisini koruma içgüdüsü şeklindeki spontane tepkisidir. Hızlı yenilikler karşısında, millet benliğinden, töresinden, kültüründen çıkarılacağı korkusundan kaynaklanmaktadır.

İkinci Muhalefet: Devrimcilerin acımasız politikasına karşı, yine katı ters bir politika tepkisidir. *"Yenilik namına nûr inse kabul eylemeyenlerin"* ilkel ve kışkırtıcı davranışlarıdır bu.

Üçüncü Muhalefet: "Batı taklitçiliği" ile çağdaşlaşmayı birbirinden ayırt eden, ilimde, usulde çağdaş olmak gerçeğine inanmış fakat devrimcilerin toptan Batılılaşmasına karşı çıkan şuurlu-bilgili aydınların ortaya koydukları görüştür. Diktatörlüğe ve zorla devrimciliğe karşı demokrasi ve gelişme (tekâmül) yolunu tercih eden bu aydınlar Türk milletinin şahsiyetini meydana getiren *İslâm dini-Türk töresi ve Akdeniz*

havzası gibi üç tarihî gerçeğin de hakkını vermek yanlısıdırlar.

Aslında, başlangıçtan beri çatışma, *devrimciler*'le *korumacı*'lar (muhafazakâr) diyebileceğimiz bu sonuncular arasında olmuştur.

Devrimciler: Mutlak Batıcı, İslâma hasım, maddeci, diktacıdırlar. *Korumacılar* ise, Batı'nın ilmî ve gelişme usullerini almak, İslâmın diriltici maneviyatına bağlanmak isterler. Yönetimde ise millî iradeye dayalı demokratik usulleri benimsemişlerdir.

Çatışmanın bu iki zümre arasında olduğu kesindir. Nitekim Ziya Paşa'nın, "Mutlak Batıcı"lara karşı, daha 1860'lı yıllarda yaptığı şu hücumlar, ikicilik kurdunun, aydınlarımız arasına, ne kadar eskiden beri düştüğünün belgesidir:

İsnâd-ı taassup olunur merd-i gayûra
Dinsizlere tevcih-i reviyyet yeni çıktı

İslâm imiş devlete pâbend-i terakki
Evvel yoğidi, işbu rivayet yeni çıktı

Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Frenk'e tebaiyyet yeni çıktı

Terkib-i Bend'den aldığımız bu beyitler, bilhassa Âli Paşa gibi sadrazamlarda beliren (benzerleri: Reşid Paşa, Fuat Paşa, Mahmut Nedim Paşa vs.) Frenk hayranlığını ve onların icraatlarını, fikirlerini "adamlarını" yermektedir. Bugünkü Türkçe ile şöyle demektedir Ziya Paşa:

"Gayretli, vatansever kişi için mutaassıp (bağnaz) deniliyor. Dinsizlere "siz ileri görüşlüsünüz" iltifatını kondurmak yeni çıktı. Devletin ilerlemesine ayak bağı olan meğer İslâmiyet imiş; bu rivayet daha önce yoktu, yeni çıktı. Milliyeti (İslâmî inanç ve töreleri) *her işimizde unutarak, Frenk'in* (Avrupa'nın) *fikirlerine uyruk olmak* (tâbi ve uydu olmak) *yeni çıktı."*

Burada Ziya Paşa'nın imâ ile bize hatırlattığı önemli bir husus da şudur: Şahsiyeti gelişmemiş bazı aydınlar iyice Batı ve Hristiyanlık hayranı olmasalar bile o günden bu güne şöyle düşünmüşlerdir:

- *Bize Müslüman olduğumuz için saldırıyorlar. Bu yüzden Avrupa, Türklere hayat hakkı tanımıyor. O hâlde İslâmlıktan sıyrılırsak, yani dinimizi hiçe sayar, ona ilgisiz davranır veya "devrimlerle" onu tanımaz hâle gelirsek Batı bize düşman olmaktan vazgeçer.*

İşte yukarda "Temellerden Uzaklaşma" bölümünde yayınladığımız Kâzım Karabekir Paşaya ait "ifşaatta" bu çeşit kimselerin milleti âdeta kalbinden vurmaya kalkan telâşları görülmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluş anı gibi, devletin millete en yakın olması gereken bir zamanda; daha dün Haçlı zihniyetiyle harp yapılmış ve İslâm-Türk varlığı adına zafer kazanılmış olan çok nazik hengâmede yüzde 99'u Müslüman olan milletimizin anayasasına *"Türk milletinin dini Hristiyanlıktır"* gibi bir maddeyi teklif edebilmek... Yoksa cür'et ve ihanet sözleriyle dahi açıklanamaz. Ayrıca bu küstahlığın o zaman Türklükle beraber, İslâm âleminin de kahramanı sayılan Mustafa Kemal Paşanın huzurunda yapılabilmesi yenilikçilerin ölçüyü nasıl kaçırdıklarını da gösterir.

Fakat, inadı ve hırsı bu noktaya kadar getirenlerin Batı'yı da hiç tanımadıkları 150 yıl içinde iyice anlaşılmış olmalıdır. Nitekim 19. yüzyıl başından beri, İslâmiyet aleyhinde, Batı'ya verilen sayısız tavizlere, İslâmlığın yer yer sindirilmesine ve din adamlarının etkisiz barıkılmasına rağmen, Hristiyan Batı'nın (ki başka Batı yoktur) Türklere olan tavrı asla düzelememiş, iyileşmemiştir. Girit, Plevne, Balkan Harbi, Lozan, Kıbrıs ve Bulgar zulmü konularında aynı hasım tavrı artırarak sürdürmüşlerdir.

Bugün idrak ettiğimiz nokta şudur: Türkler ancak millî kültür, ahlâk ve millî iktisat alanlarında kendi değerlerine saygılı bir kişiliğe ulaştıkları zaman Batı camiası ile eşitlik iddia edebilirler. Ancak o zaman eşit

sözleşmelere ve ittifaklara girebilirler; siyasî, ekonomik ortaklıklar kurabilirler.

Kendimize saygılı ve bizi meydana getiren üçüzlü (Türk–İslâm–Akdeniz) terkibe dikkatli olmadıkça ve hele aşağılık duygularına varan hayranlıklarımız var oldukça kendimizi kimseye kabul ettiremeyiz. İttifaklar içinde dahi eşit olamayız.

Yakın Geçmiş'in Gölgesi

Cumhuriyet'in başındaki düşünce çeşitlerini anlayabilmek için, III. Selim'den başlayarak II. Mahmut'ta, Tanzimat'ta, Birinci ve İkinci Meşrutiyet'lerde tekrarlanan fikir, inanç ve denemelerini kısaca gözden geçiriyoruz:

III. Selim'in "yenileşme" görüşü ve uygulaması gayet sağlam esaslara dayanıyordu. O zaman "Büyük Devlet"imiz sarsıntı geçirmekle beraber, kendine güvenini ve gururunu henüz yitirmemişti. Bu yüzden III. Selim hem Batı'nın ilim ve tekniğine hem de İslâm'ın manevî değerlerine yer veren, dengeli bir inkılâp yapmak istiyordu. Özellikle, bizi Batı önünde yenik düşüren askerî okul, araç ve talimlerden başlıyordu.

Reformlara *"sivil idare"*yi hâkim kılmak için ise vilâyetler halkını, kendi encümenlerini (mahallî yöneticilerini) seçmekte serbest bırakmak istiyordu. Padişahın bu dengeli demokratik ve yenilikçi tutumu, hem yeniçeri büyüklerini hem de derebeyi gibi davranan bazı valileri ürküttü. Bu yüzden III. Selim'e kıyıldı.

II. Mahmut, daha azimli bir yenilikçi olarak Batı'ya dönüşü hızlandırmıştır. Rusların "Büyük Petro"suna benzetilen Sultan Mahmut, azimli, dirayetli ve güçlü bir yenilikçi padişah sayılır. Ancak kıyafette, tercüme kanunda ve taklitçilikte yapılan basit temelsiz *devrim*lerin de başlangıcı sayılır. Millî değerler, onun devrinde ihmal edilmeye başlanmıştır. Yönetimde (belki mecbur olarak) diktaya başvurmuştur. Yeniçeriliği kaldırmıştır ama onunla beraber birçok güzel ve millî gelenek ve kuruluşu da yıkmıştır. Yeniçeriliğin ilgası

ve yeni ordunun ise (Asakir-i Mansûre-i Muhammediye) henüz yeterince güçlenmemiş olması yüzünden Ruslara pek acı yenildik. Hatta âsî vali Mehmet Ali'ye tavizler verdik. Bütün bunlar acele yapılan yıkım ve yeniliklerin kara sonuçlarını da göstermiştir.

II. Mahmut devrinin olumlu yenilikleri, eğitim alanında görülür. Nitekim bu yoldaki feyizli uygulamaları ile, torunu II. Abdülhamid'in geniş eğitim hamlelerine öncülük etmiştir. II. Mahmut zamanında Tıbbiye'ye Viyana'dan hocalar getirtildi. İlk defa Avrupa' ya (28) öğrenci gönderildi. Yüksek okulların sayıları artırıldı.

II. Mahmut'tan yine torunu II. Abdülhamid'e geçen ve onun Abdülhamid tarafından geliştirilen iki özelliği daha vardır:

1) Zamanında merkeziyetçilik son dereceye ulaşmıştır.

2) Bütün tebaaya (Müslüman, Hristiyan, Musevî) *"Padişahın ayrı ayrı hanımlarından çocukları" gözüyle bakan Osmanlılık* ülküsü, resmen ilân edilmiştir.

İlk Sonuçların Özeti

Bu kitapta baştan beri, Millî Mücadele ve İlk Cumhuriyet Devrinin kaynaklarını araştırıyoruz. Bu kaynaklar:

1. Selçuklu ve Osmanlı devletlerini kuran ve 1000 yıl yaşatan, aynı cevher, aynı ülküler dolayısıyla aynı millettir.
2. O milleti yapan cevher ve ülkülerin aslı Türk–İslâm–Akdeniz terkibine dayanmaktadır. Yani Millî Mücadele'yi; Türk geleneği, İslâm inancı ve Akdeniz çevresinde kurduğu imparatorluklar ile büyük devlet tecrübesi geçiren milletimiz kazanmıştır.
3. Ancak, Tanzimat'tan beri yapılan "reform–inkılâp" vs. adlarıyla zoraki değişmelere uğratılan milletimizin birtakım aydınları, Millî Mücadele'den sonra bu temellere, gerekli olan bağlılığı göstermemişlerdir. 70 yıldan beri bir türlü kurtulamadığımız bunalımlar, bu öz temellere aykırı hareket etmemiz yüzündendir.
4. Sapmaların kökünde, Cumhuriyet'e öncülük eden Tanzimat ve İttihat Terakki devirleri bulunmaktadır. Onları incelemeye devam ediyoruz.

TANZİMAT

TANZİMAT, II. MAHMUT OĞLU Abdülmecid'in saltanatı başlarında, Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile açılan bir devirdir. Uzun süren bu dönemde, (geçen bölümde incelenen) III. Selim ve II. Mahmut'la açılan yenilikler sindirilmiş veya alışkanlığa dönmüştür. Devrin ünlü üç sadrazamı *Reşit, Âli* ve *Fuat Paşa*'lar mutlak biçimde Batı'ya özenen, onlara bağlı kişilerdi. Yeni açılan mektepler de onlara uydu genç nesiller yetiştiriyordu.

Tanzimat'ın en dikkate değer özelliği ilk defa gazetelerin de etkili bir güç olarak yönetime şekil vermeye koyulmalarıdır. Yani kamuoyu bir kuvvet olarak Tanzimat'ta belirmiştir.

1860'tan bu yana roman, hikâye, oyun gibi Avrupaî edebî türleri de birlikte getiren basın, Batı'ya açık ve hayran tavrı ile halka ve devlete yol göstermeye girişmiştir.

Adı geçen üç sadrazam, başlangıçtan beri, kâh İngiliz, kâh Fransızlara bağımlı ekonomik tutumların ve siyasetlerin öncüsü olmuşlardır. Bir taraftan Rus Çarlığı'nın bilinen düşman niyetleri, bir yandan da dış borçlar ve kapitülâsyonların baskısı, bizi ister is-

temez Batı'nın her şeyini kabule hazır bir gidişata zorlamıştır.

Buna karşılık Batı bize hiç de dostluk çehresi göstermeyip daima *"Hasta Adam"*ın mirasını gözetlemiştir. Bu dönemde her Batılı devlet, ayrı bir Hristiyan mezhep veya zümresinin korumacılığını üstlenerek, Türkiye'yi yıkmak peşinde olmuştur.

Bunun sonucu olarak *Tanzimat* da Hristiyan mezhep ve ırk azınlıklarını kollamak, hatta şımartmak zorunda kalmıştır.

Gerçi Gülhane Hatt-ı Hümayunu, zaten Avrupa'nın zoruyla, padişahın Müslüman, Hristiyan, Musevî bütün uyruklarını *"ırk ve din farkı gözetmeksizin"* (bilâ tefrik-i cins ü mezhep) eşit tutmak fermanı idi. Fakat onunla kalınmadı. Askerlikten muaf oluşları ve ticaretle uğraşmaları yüzünden esasen zengin ve kültürlü durumda olan gayrimüslimler, Tanzimat'la kondukları ayrıcalıklar ile, çok nüfuzlu ve hatta bizden üstün hâle geldiler. Müslümanlarla beraber, Ermeni, Rum ve Yahudilerden de nâzırlar (bakan) ortaya çıktı.

Gerçi başka ırk ve dinden kimseleri imparatorluğun en üst makamlarında görevlendirmek (Devşirme sistemi) eski Türk-Osmanlı geleneği idi. Ancak, o devirlerde, yabancı ırk ve din mensupları sıkı bir Türk-İslâm eğitim ve terbiyesinden geçtikten sonra görev alırlardı. *Sokullu Mehmet Paşa* gibi cihan vezirleri, herkesten fazla Türk ve Müslümandılar.

Tanzimat'ta ise yabancılar, Müslüman olmadan, kendi isimleri ile geliyorlar ve daha fenası, çoğu Türkiye için değil de, kendi soylarının çıkarları ve hatta bağımsızlığı için çalışıyorlardı. Bu durumda nâzırı oldukları devletimiz elbette zarar görüyordu.

Müslüman olmayan tebaanın daha zengin ve dolayısıyla daha çok öğrenim imkânlarına sahip olduklarını söylemiştik. Bunlar, Tanzimat Türkiyesinde Batı taklitçiliğini ve "yabancılaşma"yı da teşvik etmişlerdir. Çünkü gazetelerin çoğuna ve tiyatrolara gayrimüslimler

hâkim olmuşlardır. Basın ve tiyatro ise, Batılılaşmayı en çok özendiren araçlardır.

Tanzimat Dönemi'nde, Fransız İhtilâli'nin yaydığı *"Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik, Adalet"* gibi sloganlardan da en çok Hristiyanlar etkilenmiştir. Bu sloganlardan Türkler için ayrı iki sonuç çıkmıştır ortaya:

a) Türkler için, Namık Kemal'in gür sesle söylediği hürriyet, meşrutiyet, vatan türküleri, gazeteciliğin, edebiyatın ve tiyatroların önemli yeniliği olmuştur. Bu fikirler, aydınlar arasında tutkunluklar doğurmuştur. Bu düşünce ve heyecanlardan, daha sonra da I. Meşrutiyet'in hatta Cumhuriyet ve demokrasi devirlerimizin "fikriyatı" çıkacaktır.

b) Gayrimüslimler hatta bazı Müslüman azınlıklar ise, bu sloganlardan, kendi ırklarına, mezheplerine veya dinlerine dayalı *"milliyetçilik"*'ler çıkarmışlardır. Onlar, *vatan*'ı Osmanlı'dan kendileri için koparacakları bir toprak, hürriyeti ise, Osmanlı hegemonyasından kurtulma şeklinde yorumlamışlardır. Bu şoven ihtiraslar, *"93, Balkan ve I. Cihan Harp"*'leri sonunda devletimizi parçalayan başlıca unsurlardır.

Birinci Meşrutiyet Meclisi'nde (1876) Müslüman olmayanlar, kendi ırk ve dinleri için çalışmayı devlete ihanet derecesine vardırdıkları için, Sultan Hamid o Meclis'i kapamak zorunda kalmıştır. İkinci Meşrutiyet (1908)'ten birkaç yıl sonra da, yine azınlıkların siyasî azgınlıkları Trakya ve Balkanları elimizden almıştır. Gayrimüslimler, millî amaçlarına varabilmek için hürriyet, meşrutiyet ve eşitliği hep Türk-Osmanlı millet ve devleti için ister görünmüşlerdir. İşin garibi, daima kendilerine inanan sâf veya kasıtlı birtakım "bey" ve "paşa"ları her iki *Meşrutiyet*'te de bol bol bulmuşlardır.

II. Abdülhamid Devri

1876-1908 dönemi, inkılâptan ziyade gelişmeye ve durulmaya önem veren bir devirdir. Nitekim, devre adını veren Sultan Abdülhamid yabancı baskı ile yapı-

lan devrimlerin, kötü niyetli mantığını (Hatıralarında) dile getirmektedir:

"Büyük devetlerin, inkılâp talepleri hiç bitmiyor! Memleketimizin teşkilâtı hakkında hiçbir şey bilmedikleri hâlde, nasihatçi rolü oynamaktan vazgeçmiyorlar. Sefirler sanki hükümdar imişler gibi saraylarında oturuyorlar, ancak birkaç yüksek yerden hükümler veriyorlar. Memleketimize ait bütün bildikleri, İstanbul ve Adalardan ibarettir. Hayatımızın iç yüzü hakkında hiçbir fikirleri yoktur. Dinimizi tanımazlar, dilimizi anlamazlar. Bütün bunlara rağmen, tavsiyelerini muhakkak kabul ettirmeye çalışırlar. Günümüze ait meselelerde, hepsi kendine göre ayrı bir fikir verir. Müşterek oldukları yegâne nokta şudur:

Efkârıumumiyede, sanki bütün inkılâplar onların teklifleri ve baskılarıyla yapılıyormuş gibi bir tesir uyandırarak, bizi milletimizin önünde küçük düşürmek, ona mukabil Hristiyanları yükseltip, büsbütün azametlenmelerine vesile olmak. Bu inkılâp mevzuu şeytanca bulunmuş bir desisedir. Bizi kendi hâlimize bıraksalar çok daha iyi ederler. Çünkü kabul ettirmek istedikleri bu inkılâplar, milletimizin menfaati bakımından ciddîye alınıp, tatbik edilecek şeyler değildir. Hâlbuki kendi irademizle hareket edebilsek yavaş fakat devamlı bir şekilde ilerleyeceğimizden eminim.

Memleketimiz, Avrupa ölçüleriyle mütalâa edilemez. Devletimizin yapısı çok karışık ve çok nazik olduğundan ve hâlâ kaynaşma devam ettiğinden, meselelerine çok dikkatle temas etmek icap eder. Bazı yerlerinde, Avrupa'nın Orta Çağı hayatını sürdüren vahşî, barbar insanlar yaşar. Bu insanlar Avrupa'nın bugünkü hayatına nasıl intibak edebilirler?" (İnkılâplar, 1911)

Sultan Abdülhamid, siyasette ve kültürde akla uygun bir çağdaşlık, az çok kendi değerlerimize, bilhassa da İslâmiyete ağırlık vererek denge sağlamıştır:

Bu devrin birinci yeniliği, Türkiye'de sanayileşmeye ve tren, telefon gibi tesislere önem vermiş olması-

dır. Önemli tercihlerinden biri de, her dereceden sayısız okullar açmasıdır.

Sultan Mahmut'la başlayan "merkeziyetçilik"in bu dönemde en üst noktaya ulaştığını da görmüştük.

Sultan Hamid'in ince siyaseti 33 yıl boyunca Balkanlarda, Hristiyan kiliselerinin Türk devleti aleyhine birleşmelerine fırsat vermemişti. II. Meşrutiyetçiler bunu kavrayamadıkları için kendi yaydıkları "hürriyet, eşitlik, kardeşlik" sloganları altında, Balkan ırk ve dinlerinin Türkiye aleyhinde birleşmesine sebep oldular. Nitekim o birleşenler, Balkan Savaşı'nda Çatalca'ya kadar geldiler.

II. Abdülhamid'in Batı sömürgecilerine karşı olarak çıkardığı *İslâm Birliği* ve Asya'ya yakınlık politikası ise, Devletimizin son büyük siyaseti olarak, Türkiye'yi 33 yıl savaştan ve bölünmekten koruyan sebepler arasındadır. Bu padişahın İslâm Birliği siyaseti, Millî Mücadele devrinde dahi, İslâm âleminin ordumuza maddî-manevî yardımlarını sağlayan en büyük destektir.

Bu gerçeği, Sayın M. Kemal Öke'den aldığımız bir belge ile bu kitapta ilk defa dikkatlere sunuyoruz:

"Hindistan Merkezi Hilâfet Komitesi Reisi Muhibbi Halisim Seyyid Cutani Hazretlerine,

Hiçbir hak ve sözleşmeye istinat etmeksizin memleketimizin en kıymettar parçasını işgal eyleyen ve Anadolu'yu istilâ ederek istiklâl davamızı çıkmaza sokmaya çalışan Yunan ordusu aleyhine kazandığımız büyük zaferi kutlamak için 17 Eylül'de taraf-ı âlilerinden irad buyurulan nutkun yazılı şeklini ancak bugünlerde mütalâa edebildim. Bizim bu büyük zaferimizin doğuracağı azametli sonuç yalnız Türkiye'nin üzerine etkili olmakla kalmayacak, aynı zamanda bütün zulüm görmüş milletleri, kendi hayat ve istiklâllerini tehdit ve tazyik eyleyen zalimler aleyhine hareket için yüreklendirecektir.

Zatıâlileri ve mesai arkadaşları gibi fedakâr ve sahib-i azim zevat tarafından sevk ve idare edilen Hindistan davasının da pek uzak olmayan bir zamanda ba-

şarı ile taçlanacağına tamamen ümitvar bulunuyoruz. Ve bunun için dua ediyoruz. Tarafımızdan kazanılan zaferde Hindistan için de mühim buyurulan maddî yardım ve iane paraları Türkiye davasının tahakkuku yolunda pek ziyade işimize yaramıştır. Bundan sonra dahi devam edecek manevî desteğiniz sonunda akdedilecek başarımızın çabuklaşmasına ve millî emellerimizin istihsaline yardım edecektir.

Bilhassa ordumuzun emsalsiz kahramanlığı ile Yunanlılardan kurtarılan yüz bin kilometre murabba arazide atanan milyonlarca ahali elbisesiz, me'vasız ve erzaksız bir hâlde, yaklaşan kışın tesiratına maruz bulunmaktadırlar. Yunanlıların gayrikabili tasavvur vahşetleri ve tahripkârlığı yüzünden bu vaziyete düşen Türkiye Müslümanları, Hindistan'daki din kardeşlerinin geniş surette yardımlarına muhtaçdırlar.

Türkiye halkı hakkında daima yüksek bir alâka ile hareket eden ve her fırsatta samimî teveccühatını izhar eyleyen bütün Hintli kardeşlerimize hürmetkâr selâmlarımızı iletmenizi rica eder ve zatıâlilerinize kalbî saygılarımı arz eylerim efendim."

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Reisi Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal
Ankara 9.11.38 (1338-1922)

MEŞRUTİYET

II. MEŞRUTİYET, DEVRİMCİLİKTE ve tek parti yönetiminde, kısmen de Batı'yı anlayışta, Cumhuriyet Devri'nin bir anlamda hocası sayılır. Millî Mücadele'ye ve hatta 1924 Anayasasına birçok ilhamlar, etkiler ve tepkiler vermiş olan önemli bir devirdir. Esasen Cumhuriyet'i kuran ve Millî Mücadele'yi yöneten "asker ve sivil" kadro dahi İkinci Meşrutiyet'te yetişmiş olup "İttihat-Terakki" (cemiyet ve) partisinin ya mensupları, ya yakınları, yahut muhalifleridir.

Fikir bakımından II. Meşrutiyet'te öncülük, "Osmanlıcı" Namık Kemal'den, "Türkçü" Ziya Gökalp'a geçiyor. İlk günlerde denenen "İttihâd-ı anâsır" (ırkların birliği) siyaseti, çok geçmeden gayrimüslim ve gayri Türk azınlıkların ihanetine uğradığı için Turancılık, sonra Türkçülük ülkülerine dönüşüyor. Aynı dönemde materyalist Batıcılık, Tevfik Fikret ve Abdullah Cevdet taraflarından temsil ediliyor. İslâmî milliyetçilik, Mehmet Âkif ve arkadaşlarının öncülüğündedir.

Meşrutiyet'in 12 yıldan ibaret olan tarihi, iç ve dış kargaşalar ve (1914-1918) "Büyük Harp" içinde geçtiği

hâlde sanat, fikir ve ilimce canlıdır. Bu çeşitlilik, Meşrutiyet anlamına yakışır güzeliktedir.

Parti ve hükûmetin hâkim siyaseti ise, Ziya Gökalp tarafından *"Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim"* sloganıyla ifade edilmiştir. Bu geniş çerçeve başlıca sanat ve fikir akımlarını içine almaya çalışmaktadır. Resmî parti siyaseti, Türkçülük ve İslâmcılığın bazen aşırı şekillerine kadar gitmiştir.

Meşrutiyet Devri'nin Avrupacı materyalistleri, bu düşünceyi sanat ve edebiyatımızda ilk defa en katı şekilde ifade edenlerdir. Bunlar, *"Türkçülük, milliyetçilik, İslâmlık, mukaddesat, maneviyat"* vs. ye hiç önem vermeksizin açıktan açığa dinsizlik ve beynelmilelcilik yapmışlardır. *Meselâ:* "Toprak vatanım nev-i beşer milletim" gibi sözleri o dönemde Tevfik Fikret söylemiştir. *"Batı bir bütündür, medeniyeti gibi inançlarını ve kültürünü ve hukuk, iktisat sistemini de olduğu gibi almak zorundayız"* iddiasını ileri sürenler de aynı maddeci "insaniyetçi" cephedir. Karşılarındaki "İslâmî-millî" görüşleri ise küstahça azımsayarak *"irtica, gerilik, fosillik"* saymışlardır.

Bu konu üzerinde uzunca duruşumuzun sebebi, ilk Cumhuriyet'te ve Tek Parti düzeni yerleştikten sonra da bu görüşlerin en üst katlarda geçerlik bulmasıdır. İlk Cumhuriyet'te sanatçı, fikir adamı, gazeteci ve hatta liderler arasında, böylesine "Toptan Batılılaşma" taraftarları çok çıkmıştır. Üstelik ele geçirdikleri iktidar sayesinde bu görüşlerini millî eğitime ve her alana uygulamışlardır.

I. ve II. Meşrutiyetler birer askerî darbe ile açıldılar. Bu sebeple demokrasi dönemlerinde bile (1960-1971-1980) üç defa gördüğümüz askerî darbe ve "harekât"ların da başlangıcı oldular.

Yine irtica kışkırtmalarına da ilk defa II. Meşrutiyet'te rastlıyoruz. Yeniçeri isyanlarını saymazsak ilk askerî darbe, (o devrin) asker ve sivil erkânı tarafından, Sultan Aziz'e karşı yapılmıştır. II. Meşrutiyet, bir

Makendonya darbesi hâlinde başlıyor. Sonra Bâbıâli baskınları, 31 Mart olayları, askerî darbelerle irtica suçlamalarının karmakarışık olduğu hareketler görülüyor. Bunlara benzer oyun ve tertiplere Cumhuriyet boyunca da maalesef sık sık rastlıyoruz. İttihatçı liderlerin başlıcaları ordudan gelme, çoğu Makedonyalı, orta tabakadan, orta kültürlü, tecrübesi az, heyecanı çok, aceleci ve köktenci (radikal) insanlardı. Hem kendileri, hem de onlara inananlar Meşrutiyet gelince her şeyin düzeleceğini sanıyorlardı. Hatta Türkiye'nin hemen her türlü iyilik ve refaha kavuşacağına inanıyorlardı. Bu olmayınca, halkı hayal kırıklığına uğrattılar. Kendilerini kabul ettirmek için aşırı ve hızlı, sabırsız ve sert icraat devri açtılar. Başarı hırsı onları *parti diktatörlüğüne* kadar sürükledi.

Yine acemilik ve başarı hırsıyla sağı solu düşünmeden I. Dünya Harbi'ne girdiler. Savaşa girince Meşrutiyet'i (demokrasiyi) falan da rafa kaldırdılar. Muhalefet, sıkıyönetimlerle yasaklandı. Parti Umumî Merkezi gizli bir hükûmet hâlini alarak, parti içi muhalefet de susturuldu.

Bu partinin vilâyetlere gönd*erdiği "Kâtib-i Mes'ul-ler"* valileri emirleri altına aldılar. Hükûmet iktidar, dernekler, hatta ordu, ticaret ve basın hepsi *"parti"* den ibaret olmuştu. Milletvekilleri veya gazeteler partiye karşı çıkarlarsa yok ediliyorlardı. Partili olmayanlara hiçbir menfaat, hiçbir hak tanınmıyordu. İdarî mekanizma, mutlak biçimde İttihatçılara işliyordu. Partili olmayan, vatanperver bile sayılmıyordu. Değerler, şeref ve liyakatler hesaba katılmıyor, onların üst makama, üst rütbeye çıkması imkânsız oluyordu. Bunun için bütün aydınlar partiye yazılıyor yahut hiçliğe terk ediliyordu. Hâlbuki bilindiği gibi Osmanlı'da devletin "ebedîliği" karşısında, padişahlar bile geçici idiler. Bu sayede, padişah değersiz ve "çılgın" bile olsa, devlet devam ediyordu. Şahıslarla kaim değildi devlet.

Oysa İttihatçılar, devleti bile parti için kullandılar. Sanki İttihat ve Terakki ebedî idi; devleti ise gelip ge-

çici sayıyorlardı. Öyle sayıldığı için, İttihat ve Terakki yıkılıp gidince, onlara alternatif olacak bir kadro ayakta kalmadı. Ülkenin bütün seçkinleri ya partiye girip "damgalanmış" yahut muhalefet hıncı ile "menfi" hâle getirilmişlerdir.

İttihatçılardan sonra İstanbul'da devleti, hükûmeti yönetecek dirayetli ve sağlam kadrolar ne yazık ki bulunamadı. Mütareke'nin acı şartlarına düşülmeden, İstanbul ve Anadolu işgal edilmeden, Yunanlı gibi düşmanla Millî Mücadele'yi yapmadan da birlik ve barış çareleri bulunabilirdi.

Kısacası *"parti diktatörlüğünü ve Tek Parti"*'yi milletimiz, II. Meşrutiyet'te tanımıştır.

1930'lardan sonra Almanya, İtalya, İspanya, Rusya vs.de denenen faşist, komünist parti diktatörlükleri ümit kırıcı zorbalıkları ile ülkelerini mahvetmişler ve büyük savaşlara sürüklemişlerdir. Devletlerini ve şahıslarını müşkül duruma sokup mahveden parti diktatörlüklerinin, (dünya ölçüsünde dahi) *ilk*'lerinden birisi *İttihat ve Terakki*'dir.

Aslında İttihatçılar heyecanlı, dürüst, belki de liyakatlı kişilerdi. Kültürleri, tecrübeleri yetersiz olmasaydı, daha önce birazcık siyaset ve devlet hazırlıkları bulunsaydı, olumlu işler yapmaları mümkündü. Belki Batı'da Almanlar yerine İngilizlerle uzlaşabilselerdi, ülkemizin ve demokrasimizin talihi başka türlü olur; kendileri de mahvolmaktan kurtulabilirlerdi.

İttihatçıların, daha sonra Cumhuriyet'te tamamlanan, yahut tekrarlanan hizmetleri de çoktur:

1914 Eylülünde "kapitülâsyon"ları kaldırmışlardır. Böylece iktisadî hayatımız teşkilâtlanmaya başlamış, ithal mallarına konulan gümrük köylüye refah sağlamıştır. Dışardan gelen mamullere vergi uygulanması sonucu Türk fabrikaları iş yapmaya başlamıştır. İlk Türk bankası *National Credit*'yi de İttihatçılar açmıştır.

İttihatçılar, dünyada çok orijinal olmak üzre, eski *"Gedik"* sistemini ihya eden *"esnaf birlikleri"* ve kooperatifler kurdular. Fakat ne yazık bunu da "parti-

zan"lara teslim ettikleri için yaşatamadılar. İktisatta *devletçilik* sistemini, ilerde Cumhuriyet'in benimseyeceği gibi benimsediler. Fakat onu da partizanlıktan kurtaramadılar.

Millî Eğitim'de de unutulmaz hizmetler ve atılımları görülüyor: Üniversiteyi modern olarak yeniden kurarken dokuz da yabancı profesör getirttiler. Kızlar da *Edebiyat Fakültesine* alınmaya başlandı (1916). Tarih Encümeni ve Edebiyat Fakültesi, son derece kıymetli kitaplar yayınlamıştır. Şeyhülislâm Hayri Efendi, Vakıf Mektepleri'ni kurmuş ve çağdaş bir medrese eğitimine gidilmişse de bu "Modern medrese" ne yazık ki, Mütareke'de kapatılmıştır.

Maarifte, orduda, iktisadî, sınaî yaşayışta, sağlık alanında, yayıncılıkta başlatılan ve kısmen yürütülen bu güzel hamleler, heyhat ki daima parti emrine verilmiştir. Devlet müessesesi olarak yürütülemedikleri için İttihatçılarla beraber yıkılmışlardır.

Cumhuriyet'ten sonra gelen "Tek Parti tek şef" yönetiminde hatta çok partili demokratik rejimde bile aynı kusurların, zaman zaman ağır biçimde tekrarlandığını göreceğiz.

Buraya kadar, Cumhuriyet Dönemi'ne ve "inkılâplarına" öncülük eden yenilikçi devirlerin Türk milleti, İslâm dini, demokrasi ve Batı karşısındaki durumlarını kuş bakışı inceledik. Sıra, doğrudan doğruya konumuz olan 1923'ten bugüne İslâmlık, demokrasi ve Batıcılık'a ait gidişat ve sapmalara gelmiştir.

BEDR'İN ARSLANLARI

"ZARFLA MAZRUF GİBİ" bin yıldan beri milletimizi birliğe kavuşturarak Selçuklu, Osmanlı, Cumhuriyet devletlerimizi kurduran, bizi her türlü mücadele ve zaferlere hazır tutan İslâm-Türk kaynaşmasının Millî Mücadele'de nasıl "manevî bir motor" olduğunu bu bölümde göreceğiz.

Ona içten bağlılığımız inanılmaz başarılar sağlamıştır bize... (Onları bu yazıda anlatacağız). Cumhuriyet'in ilânından sonra, ondan sapışlar ise, devletle millet arasındaki sevgi bağlarını inceltmiştir. Devleti, millete yabancılaştırmıştır. Devlet, demokrasi ve üretim, bu kopuştan çok zarar görmüştür. 1000 yıldan beri, devletle aynı ülkü ve inançları paylaşan milletimiz, (devletin, mukaddesat koruyuculuğundan çekilmesiyle) bahtına küsmüş ve inanç boşluğuna düşmüştür. (Bu bahisler, gelecek yazılarda anlatılacaktır.)

Millî Mücadele'nin motor gücü olan İslâmî-millî ülkü yeni icat bir "ideoloji" olmayıp; Malazgirt'te bize Anadolu'yu kazandıran, İstanbul fethinde ise dünyanın ufuklarını bize açan aynı iman-inanç-düşüncedir. Demek ki Millî Mücadele'nin ateşini, biz, elden ele devre-

dilen meş'ale hâlinde, Malazgirt'den, Bilecik fethinden, Kosova'dan, Preveze'den, Haçova, Plevne... Sonra Çanakkale'den devralmışız. Erlerimiz o meş'aleyi, Cumhuriyet'ten sonra Kore'ye ve Kıbrıs'a da götürmüşler. İlerde gerekli olan her anda da yine Çanakkale, Millî Mücadele ruhu, yeni zaferlerin mayası olacaktır.

Zaten milliyetleri büyük fetih ve zaferlere götüren duygu ve inançlar, başkalarından alınmış veya mantık ipliğiyle tutturulmuş, tarihsiz, mukaddesatsız, zoraki ideolojiler olamaz. (Paralı askerliğe benzer öyle şeyler.) Milletler, ancak şerefli devletler kazandıran iman ve inançların izinde yürüyerek hayrın doruğuna ulaştılar.

Görüldüğü üzre, son Millî Mücadele, Çanakkale'deki İslâmî-millî ülkü ile donatılmış bir devamdır. Bunun böyle olduğuna en kuvvetli delil ise, her iki dönemi şiirleriyle anlatan ve sanatındaki ruhla da temsil eden yorumcunun, aynı şair, Mehmet Âkif olmasıdır.

Yüzeyden bir bakış dahi, Mehmet Âkif'in bütün şiirlerinde, Çanakkale ve Millî Mücadele ülküsünün, ancak "iman" denilecek bir cevherle terennüm edildiğini görecektir:

Bir hilâl uğruna Yarab, ne güneşler batıyor
.....
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i
Bedr'in arslanları ancak bu kadar şanlı idi.
....
Bu taşındır, diyerek Kâbe'yi diksen başına
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına

Sen ki son Ehl-i Salib'in kırarak savletini...
Şarkın en sevgili sultanı Selâhaddin'i
Kılıçarslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki İslâmı kuşatmış boğuyorken hüsran
O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın.

Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber
Sana ağuşunu açmış duruyor Peygamber

Burada anlatılan Çanakkale şehit ve gazilerinin ülküsüdür. Bir kısmı o şehitlerin arkadaşı olan gazi Mehmetçikler bir kısmı da onların birkaç yaş küçüğü olan Millî Mücadele şehit ve gazilerinin imanı ise İstiklâl Marşı'nda aynı heyecan ve kavramlarla anlatılmaktadır:

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
.....
Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl
....
Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklâl.
....
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var
....
Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk'ın
....
Sen şehid oğlusun, incitme yazıktır atanı
.....
Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
....
Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâmahrem eli
Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli
Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.
.....
O zaman vecd ile bin secde eder varsa taşım
.....
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl

Görülüyor ki Mehmet Âkif"ın bu erişilmez anıt şiiri, aynı zamanda Çanakkale ve Millî Mücadele'nin bir mefkûre ve harekât bildirisidir. Bize vatanımızı ve sonra Cumhuriyet devletimizi kazandıran iman ve inanç unsurlarının hepsi (İslâm, Türk, Tarih, Millet, Hilâl-Haç savaşları, Sancak, Ezan, Ma'bet v.s.) bu "bildiri"nin içine yerleştirilmiştir.

Ancak, bu İslâmî-millî terkibin, yalnızca Mehmet Âkif'te bulunduğunu zannetmeyelim. O dönemde Millî Mücadele üzerine yazmış kalem sahiplerinin hepsi Âkif'inkine benzer duygu ve düşünceler söylemişlerdir. *Yahya Kemal, Süleyman Nazif, Ziya Gökalp, Halide Edip, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, İsmail Habib, Samih Rıfat hatta Falih Rıfkı* Millî Mücadele'ye aynı açıdan bakan eser, yazı veya şiirler bırakmışlardır. Gerçi bu kelimelerin bir kısmı, Cumhuriyet'ten sonra *korkunç dönüşler* yaparak "Millî Mücadele"nin ruhu olan İslâm'a millî mukaddeslerimizi karalayıcı hatta düşmanca şeyler yazabilmişlerdir. Bunlar içerisinde basılmış eski yazılarını değiştirenler, inkâr edenler, unutturmaya çalışanlar da olmuştur. Fakat bu, Millî Mücadele'nin Malazgirt ve Çanakkale'den gelen *manevî cevherle* kazanıldığı hakikatini gölgelemez; sadece bazı yazarların "karakterini" gösterir. O karakterler ise konumuzun hem içinde hem de dışındadır.

O devrin, İslâm-Türk ülküsü ile nasıl kaynaştığını ve "Kırk haramilerin" elinden ancak *o* imanla kurtulduğumuzu binlerce belge bize elbet anlatacaktır.

Başta Mustafa Kemal Paşanın camilerde, cephelerde veya TBMM'de verdiği vaaz, nutuk ve demeçler özleri hatta kelimeleri ile Mehmet Âkif'in şiir ve yazılarından hiç de farklı değildir. M. Kemal'in silâh arkadaşı paşalar, karar arkadaşı bakanlar; Meclis'te bütün milletvekilleri, hep aynı inançlar üzerine konuşmaktadırlar.

M. Kemal'in halka görünen yaşayışı dahi o minval üzeredir.

Nitekim; Petit Parisien'in Anadolu muhabiri Mösyö Schiclin, gazetesine Ankara'dan gönderdiği mektubunda "Paşa'nın köşkü"nden şunları yazıyor:

"Yemekten sonra saat üçe doğru bahçeye çıktık, sonra oturduğu bölüme döndük. Burası millî bir müze hâlindedir. Batum'dan, Erzurum'dan İzmit'e varıncaya kadar bütün Anadolu, Sunûsî'ler (Libya), Azerbaycanlılar, Afganlılar, Hintliler, Buharalılar, millî kahramana birer hatıra göndermişler. Meselâ Şeyh Sunûsî bir Kur'an-ı Kerîm üzerine şu satırları yazmış:

"Kur'an-ı Kerîm aramızda kardeşlik ve sadakat teşkil edecektir. Bunu İslâmın kurtarıcısı (halâskâr-ı İslâm) olan sana hediye ediyorum. Kitabullah (Allah'ın kitabı) önünde yemin ediyorum ki, hayatta bulundukça sana yardım edeceğim."

Mustafa Kemal Paşanın daha pek çok Müslüman milletler, gruplar ve mezhepler, tarikatlar ile yazışmaları, dostlukları, ilişkileri vardır. İslâmiyet, hilâfet ve geleceğin Müslüman Türkiyesi üzerinde seçkin ve değerli övgüleri bulunmaktadır.

Ayrıca dostu Şeyh Sunûsî gibi, Muhammed İkbal gibi birçok İslâm büyükleri de Paşa'yı: "Hâlâskâr-ı İslâm, Seyfü'l-İslâm" (İslâmın kurtarıcısı, İslâmın kılıcı) gibi sıfatlarla övüyorlardı.

Türkiye'de askerin ve halkın beklentileri hatta şiir, sanat, ilim adamlarının ümitleri de başka türlü değildi. Hepsi Gazi'yi "İslâm kahramanı" diye görüyorlar. Esasen 600 yıl İslâmiyeti, imanı, gücü ve iradesi ile ayakta tutmuş Türklerin, daha önce Osman Paşa, Ahmet Muhtar Paşa, Enver Paşa ve şimdi de Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir gibi "İslâm Kahramanları" çıkarmasını olağan sayıyorlardı.

Millî Mücadele günlerinde, İstanbul halkının ve hanımlarının Gazi Paşa'ya, hangi ümitle baktıklarını anlatan bir olayı da o zaman çok genç bir kolejli kız olan bir hanımefendiden dinlemişimdir. Kendisi şimdi hayatta olan bu hanım:

"15-16 yaşında kızlardık. O zaman moda olan alafranga çarşaflardan, feracelerden giyer, ince yaşmak takınır, yollardan şakalaşarak giderdik. Bir gün, iki arkadaşımla gülüş - ahenk bir sokaktan geçerken, kafesli pencereden bir yaşlı kadın başı çıkıp bizi şöyle azarladı:

- Sizi hafifmeşrep şeyler! Böyle açık saçık gezer, herkesin huzurunu kaçırırsınız. Hele Mustafa Kemal Paşa bir Anadolu'dan gelsin, o zaman görürsünüz gününüzü..." diye anlatmıştı.

Mücadelenin başbuğu ve Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün o dönemde İslâmiyet üzerine görüşlerini, tar-

tışmalarını, vaazlarını, ibadet ve davranışlarını, gelecek yazılarda anlatacağız. Şimdi sadece, *İstiklâl Marşı*'nın Meclis'te, hararetle kabul edildiği birleşimde Gazi'nin de bulunduğunu hatırlatalım. Mehmet Âkif'in millî-şairane "bildiri"yi andıran bu eserini Atatürk ayrıca hararetle övmüştür. Millî Mücadele'nin temel inançlarını daha iyi kavrayabilmek için "İslâmî millî ülkü"yü yukarda adı geçen şair ve yazarlarımızdan bazılarının nasıl dile getirdiklerini, kısa paragraflar hâlinde arz edelim!

Yahya Kemal'den

26 AĞUSTOS 1922

Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yârabbî,
Senin uğrunda ölen ordu budur Yârabbî
Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın
Galib et, çünkü bu son ordusudur İslâmın

Yine Yahya Kemal'den

"Bir müddettir Bâbıâli Caddesi'nden Fatih'e kadar yol üstü Türk dükkânları, Namık Kemal'in, Mustafa Kemal'in, Kâzım Karabekir'in, İsmet'in, Halide Edip'in ve bunlar gibi yüzlerce, baktığımız zaman kendimizi gördüğümüz millî çehrelerin, Ankara'daki Millet Meclisi binasının resimleriyle bezendi. Bu dükkânların camekânları, zaman zaman İstanbul'u en derin düşüncesiyle ifade ederler. İzmir günü (işgali günü) hepsinin kepenkleri millî matemi duyarak kendiliklerinden kapandıydı. O günlerde, İstanbullular, Halide Edip'i altı minareden kopan tekbir sesleri ortasında, bir ıstırap timsali gibi siyahlar giyinmiş gördüler." *(Onun Sesi, 12 Mart 1337, İleri 1921)*

Halide Edip'ten

Sultanahmet mitinginde Halide Hanımın hitabesi:

"Kardeşlerim, evlâtlarım!

Ruhu göklerde olan ecdadımız, minarelerimizden, yedi yüz yılın şanlı Osmanlı tarihinin bugünkü faciası-

nı seyrediyor... Dünyanın bir başından bir başına at süren o nâmağlûp gazaları karşısında da başımı kaldırıyor diyorum ki:

Ben Türk Müslüman tarihinin bedbaht bir kızıyım. Eskiler kadar kahraman, fakat bedbaht milletin de bedbaht anasıyım.

Yemin ediyorum ki göğsünü adalet ve insaniyetten alan ecdadımın ilâhî namusuna ihanet etmeyeceğim. Allah'ıma ve hakka dayanarak, Türk milletinin son yolunu size ve dünyaya ilân ediyorum:

Asırlardan beri sinsi sinsi devam eden Avrupa'nın istilâ siyaseti her vakit Türk toprakları üzerinde en vicdansız bir şekilde tecelli etmiştir.

... Avrupa'nın bu günahı karşısında, sizin için bugün yegâne yükselen ses, Müslüman dünyasının sesi.

Esaret boyunduruğunun zincirleri ta canına geçmiş olan Müslüman kardeşlerimiz, sizin için bugün gür sesleriyle haykırıyorlar. Ben kardeş Müslüman dünyalarına da sizin namınıza yemin ediyorum. Davamız işte şudur:

Türkiye'nin mevcut olan hak ve istiklâlinin elinden alınmaması...

Yarabbi! Hakkın ve milletlerin bir mahşeri, bir mahkeme-i kübrası hazırlanıyor. Bu mahkemeye millet hakkı çiğneyen zalimler gelecektir...

Şimdi yemin ediniz ve benimle tekrar ediniz:

Milletlerin ilâhî hakkı ilân edileceği güne kadar kalbimizde heyecanımız kalacak, eksilmeyecektir.

Yedi yüz senenin asîl ve büyük mirası olan vakarımızı, adalet ve terbiyemizi unutmayacağız...

Yemin ediniz!

Bayrağımıza, ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz..." *(İkdam, 24 Mayıs 1919)*

Not: İkdam gazetesi 24 Mayıs 1919 tarihli sayısında, Halide Edip'inkiyle beraber "Şair Mehmet Emin Beyin, Selim Sırrı Beyin, Doktor Sabit Beyin nutuklarını da vermektedir. Bu yüce isyan olayı İkdam'da: "Yüz bin Müslüman, Sultanahmet Meydanın-

da muazzam bir miting akteyledi" başlığı ile verilmektedir.

İstiklâl Harbimize İstanbul'dan en büyük kapı olarak açılan bu *"Miting"*i yine İkdam gazetesinin tasviriyle anlatalım:

"İstanbul, dün, heyecanlı demler geçirdi. Sabahleyin erkenden şehrimizin her tarafından kafilelerle binlerce halk, tarihimizde binlerce hatıralar bırakan At Meydanında toplandı. İslâm ticarethaneleri kâmilen kapatılmış; esnaf, memur, kadın, velhâsıl bütün halk sınıfları birbirine rekabet edercesine miting yerine koşmakta idiler.

Belirtilen vakitten önce miting meydanı dolmuş, halk bir taraftan Ayasofya Camii şerifi meydanına, diğer taraftan Sultan Mahmut türbesine kadar birikmişti. Camii şerifin (Sultanahmet) Defter-i Hakanî Emâneti binası karşısındaki kapısının önünde hazırlanan kürsünün üzerine siyah bir çerçeve içerisinde Vilson prensiplerinin 12. maddesi yazılmıştı. İzmir'in matemiyle siyahlanan sancaklarımızın üzerinde *Müslümanlar ölmez, öldürülemez. İki milyon Türk, iki yüz bin Ruma feda edilemez... gibi cümleler sallanıyordu."*

Sabiha Zekeriya'dan

Son Dua

"......

Müslüman ruhunu temsil eden camilerine haç diktirme Allahım! Yedi yüz seneden beri minarelerinde okunan ezan sesine bizi hasret etme Allahım! Topraklar altında millet için ölen şehitlerini mezarında ağlatma yarabbi! Babaları için ağlayan bir milyon yetimin hıçkırıklarını işit, bizi o şehitlerin ruhu hürmetine siyanet eyle yarabbi!... Yedi yüz seneden beri denizlerin hâkimi, Şark'ın hükümdarı olduk. Bizi düşmanlarımıza esir eyleme yarabbi!

... Yüz milyon Müslümanın Halifesi, Hz. Peygamber'in vekilini zalimlere esir etme yarabbi..." *(Büyük Mecmua, 9.5 Haziran 1335/1919)*

Necmeddin Halil'den

Münâcât

Bu kutsî gecenin hürmeti için, bu yurdu bir parça güldür yarabbi. Büyük Resulünün ümmeti için, bu kadar felâket züldür yarabbi! *(Servet-i Fünûn, Mart 1920)*

Ruşen Eşref'ten

Bayrağımız

"... Yarabbi! Alnımızdan çıkan bir damla kan gibi bugüne kadar başımızın üstünde taşıdığımız bayrağı, sandık diplerinde saklamaya mahkûm edilecek Türk nesilleri, dünyanın muhakkak en talihsiz çocukları olacaktır.

... Ey gazi hünkârlar sevgilisi ve ey şehit erler yadigârı! O sabah sana bakmaya bir türlü doyamadım..." (Hâkimiyet-i Milliye, 6 Şubat 1921)

Yakup Kadri'den

Camilerde Mevlit

"Dün Ayasofya, Bayezid, Şehzade Camileri emsali görülmemiş bir cemaatle dolu idi. Kadın, erkek, çocuk, binlerce Müslüman, Eskişehir önünde şehit düşen mübarek din ve kan kardeşlerinin ruhuna ithaf edilen *Mevlid-i şeriflere* iştirak için fevc fevc bu mabetlere koşuyordu. Biz bu heyecanlı kalabalığı yalnız Ayasofya'da gördük. Fakat diğerlerini görenler de cami içlerinden avlulara taşacak kadar mehabetli cemaatlerden bahsediyorlar. Camilerimizdeki bu tezahürat, bize eski zamanları hatırlattı. Dömeke, Golos vs. zaferleriyle taçlanan 98 Yunan seferinde de böyle sık sık camilerimizde içtimalar oluyordu. Şehitlerin ruhlarına mevlitler ithaf olunur, Ordu-yu Hümâyun için beliğ dualar okunurdu. Ve Padişaha ebedî zafer temenni olunurdu.

... Rabbe bin kere hamdolsun ki dünden beri hakikat ve selâmetin bir cami ile bir cemaat dışında bulunmadığını biliyorum.

Beş on senedir, Garba uymak için açtığımız bütün o konferans salonlarında, halkı zorla topladığımız o miting meydanlarında görülen şeyler, işitilen sözler, bir hocanın okuduğu menkıbenin ve bu cemaatin sükûtu önünde bana ne kadar yavan ve boş göründüler. Meğer biz, içinden çıktığımız hakikî âlemi bırakıp onun yanında kitaplardan öğrenilmiş *yeni bir âlem icat etmek istemişiz* ve bu âlemde hakkı, selâmeti aramışız. Demek hak ve selâmetin, samimîlikten, doğruluk ve sadakatten oluşan bir hava dışında da yaşayabileceğine zâhip olmuşuz. Ve serhatlerinde askerlerimiz bizi *"Allah Allah"* nidalarıyla savunduğu sıralarda biz, Allah'tan başka şeylere inanmışız." *(İkdam, 8 Nisan 1921/1337)*

Falih Rıfkı'dan

Sakarya'nın Suları Neler Anlatıyor

.... Sakarya, yedi asırdan beri ilk defa kendi kıyılarında, Türk kahramanlarının ulvî gazalarını seyrediyor. Sakarya'nın ismi, yedi günden beri millî coğrafyadan millî tarihe geçti. Şüphesiz şimdi Sakarya, yatağından taşmak ve Türk siperlerine doğru bağırmak istiyor:

"Benim sularım yedi asırdan beri Türk ülkesinin topraklarını suladığı gibi sizin kanlarınız da, yedi asırdan beri bu ülkenin kara topraklarını ıslatıyor.... Sizin kanlarınızın ıslattığı yerden destan çıkıyor, kahraman çıkıyor, şeref ve şan çıkıyor. Benim suyum Osman Bey'in atının içtiği suyun aynı olduğu gibi sizin kanınız da burada aynı dili konuşan namert bir milletle (Yunanlı) dövüşürken Osman Bey gazilerinin akıttığı kanın tıpkısıdır."

"... Nihayet yedi asırdan beri Sakarya'da ne yabanî atlar yüzdü, ne onun berrak sularına Müslüman serpuşlarından, Türk hayaletlerinden başka şekiller aksetti, ne de o sulara yabancı dudakları değdi." (Akşam, 31 Ağustos 1921)

İSLÂM'IN KILICI

BİRİNCİ TBMM'CE, KENDİSİNE "gazilik" gibi, İslâmî-millî yüksek bir "unvan" verilen Mustafa Kemal Paşanın (19 Mayıs 1919'dan Cumhuriyet'in ilânına kadar) görünen hareketleri, bilinen sözleri ile millî-tarihî Gazi sıfatına uygun hareket ettiği görülüyor. Türkiye'de olduğu gibi Müslüman dünyada da "İslâmın kurtarıcısı, İslâmın kılıcı" olarak tanınıyor. Batı da kendisini "Türklük-İslâmlık" uğruna Allah için bir "mücahit" ve teşkilâtçı olarak tanıyor. M. Kemal bu görüşleri yalanlamak şöyle dursun, "İslâm kahramanlığı" şöhretini güçlendirecek her şeyi yapıyor.

Bu bakımdan, Gazi Paşa'nın söz ve davranışları ile (yazılarından parçalar aktardığımız) Millî Mücadele şair ve yazarlarının görüşleri arasında hemen hiçbir fark yoktur. Kaldı ki, bu görüşler, TBMM Hükûmeti'nin resmî görüşleri olarak, yüzlerce belgede yer almıştır. O zaman Ankara'nın devlet gazetesi durumundaki Hâkimiyet-i Milliye'de de bu fikirler "başyazı" ve yazılar hâlinde yayımlanmıştır.

Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı, Bülbül vs. şiirlerindeki temalar, Gazi'nin camilerde vaazları, Hacı Bay-

ram'da namaz kılışı, Meclis'i dualarla, âminler, ilâhîlerle açtırması, halkın, askerin, din adamlarının inanç ve arzuları ile tam bir ahenk içindedir. Halkın Mustafa Kemal ve arkadaşlarından "Heyet-i Vekile'den" TBMM'den, millî ordudan "Kuva-yı Milliye'den" neler ümit ettiğini, geçen bölümde bir miktar anlatmıştık.

28 Haziran 1920 günü Şam'da *"El-Ürdün"* gazetesinde yayımlanıp Hâkimiyet-i Milliye'nin 26 Temmuz 1920 sayısına alınan şu yazı, doğrudan M. Kemal'e hitap ile neler beklendiğini dile getirmektedir:

"Ey reis-i muazzam!

... Senin o büyük başkaldırışın, ulu ecdadından miras kalan, herkesin bildiği Osmanlı vatanını, o geniş ülkeyi, kalpleri hırs ve tamah ile dolu olan amansız düşmanlara karşı savunmak, halis niyeti üzerinedir.

... Bundan ötürü, bugün Doğu'da senin harekâtını dakikası dakikasına takip etmeyen, kalbi senin haberin ve Mustafa Kemal adı etrafında çarpmayan bir fert yoktur, desem yerindedir."

Çünkü Türk'ü yok etmek İslâm'ı yok etmektir. Gazi M. Kemal vatan müdafaası ve devlet kuruculuğunda, Osman Gazi'ye bağlı görünmektedir. Nitekim, onu "Çankaya denilen bir tepenin yamacında rustaî bir evde" ilk defa ziyaret eden İkdam muharriri Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) odasını şöyle tasvir etmektedir:

"... Bulunduğumuz oda her türlü gösterişten uzak fakat muntazam döşemeli, rahat ve temizdir. Duvarlar aşağı yukarı çıplaktır. Yalnız yazıhanenin arka tarafına rastlayan bir köşesinde, ilk padişahımız Sultan Osman'ın, epeyce itina ile çerçevelenmiş bir resmi asılı duruyor." *(İkdam, 17 Temmuz 1921)*

1922'de Kastamonu "Açıksöz" gazetesinde yayımlanan İsmail Habib (Sevük)'e ait, şu nutuk parçaları da (Kastamonu'da Namazgâh denilen yerde, görülmemiş bir kalabalığa karşı söylenmiştir.) Millî Mücadele'nin islâmî-manevî ruhunu apaçık gösteren, alevden cümlelerdir:

"... Bu harp Türk-Yunan cengi değil, elinden her şeyi alınanla elinde her şeyi olanın cengiydi... Onlar mü-

himmatlarını kamyonlarla getiriyor, biz kadınlarımızın sırtında taşıyorduk... Bu harp yalnız zulüm ile adaletin, haksızlıkla mağduriyetin, istilâ ile müdafaanın bir harbi değil, bu harp maddiyatla maneviyatın harbi idi. Üç buçuk seneden beri yalnız haçla hilâl, müşrik ile vahdaniyet değil madde ile ruh da çarpışıyordu.

... Venizelos'un oğlu, Bursa'da Osman Gazi'nin türbesinde, kılıçla bu padişahımızın sandukasına vurarak *"Kalk ey Türk, bak bütün tarihin nasıl devriliyor."* demişti. Osman Bey'in ruhu da şimdi ona hakırıyor:

– Bak Yunan yumurcağı! Bin senelik tarih, yüz yıllık bir tarihi önüne katıp nasıl yuvarlayıverdi...

... Bu zafer yalnız bizim değil, bütün İslâmiyetin de zaferidir. Çünkü bu zaferle bütün İslâm âlemine ve bütün Asya'ya yeni bir devir açıldı.

... Allahım bana bu günleri gösterdin, artık ölsem de gam yemem! Bu zaferimizden sonra İslâm âleminin pek az zamanda nasıl kurtulduğunu ve bütün Asya'ya bizim zaferimizden sonra nasıl yeni bir devir açıldığını kendi gözlerimizle görmek için yaşayalım..."

İsmail Habib Sevük'ün bu son sözleri, bir hayalperestin görüşleri değildir.

İslâm âlemi nasıl Millî Mücadele'mize *"İslâmlığın mücadelesi"* ve zaferimize *"Bütün İslâmların zaferi"* gözüyle bakmışsa... Millî Mücadele'nin yöneticileri de, bütün Müslümanlar adına cihat ettiklerinin hem fiilinde hem de şuurundadırlar.

Batı dahi, Anadolu Harekâtı'na İslâm'ın şahlanışı gözüyle baktığı ve bundan çok korktuğu için, bize karşı son derece haşin, zalim ve hilekâr davranmaktadır. Manzara, bütünü ile Orta Çağdaki Haçlılığın Hilâl ümmetine saldırması şeklindedir. Nitekim devrin fikir destancısı Mehmet Âkif, Mehmetçik'e bu konuda sesleniyor:

Sen ki son Ehl-i Salib'in kırarak savletini
Şarkın en sevgili sultanı Selâhaddin'i
Kılıçarslan gibi iclâline ettin hayran!

Millî Mücadele, önce Müslüman Türklük, sonra da bütün İslâmlık adına yapılıyor. Bu sebeple Hindistan Müslümanlarından, Rusya Türklerinden iktisadî destek de görüyor. Millî Mücadele'nin İslâm âlemine nasıl mal olduğunu ortaya koyan şu iki belgeye bakalım.

Birincisi: Hüseyin Ragıb'ın kalemiyle, 11 Mart 1921'de *Hâkimiyet-i Milliye*'de çıkan bir yazıdır. Şunları söylüyor:

"Hükûmetçe pek mühim bir tasavvurun fiil mevkiine konacağını haber alıyoruz: *Ankara'da büyük bir İslâm Kongresi toplanacak.* Avrupa, Asya ve Afrika'da Hristiyan zulüm ve ceberutu altında inleyen bütün Müslümanların mürahhaslarından oluşan güçlü ve muazzam bir kongre. Bir Müslüman enternasyonalidir.

Hükûmeti böyle bir davete sevk eden sebep yalnız kendi niyeti değil böyle bir toplantıyı düzenlemek için, Anadolu'dan uzak birtakım İslâm devletlerinin buraya kadar erişen samimî arzularıdır. Hilâfet makamının ulvî ve mukaddes selâmetini, o makamı bugün işgal eden zattan, çok yüksek bir vakar ve şerefle savunan Türk milleti için uzak diyarın Müslümanlarından gelen bu arzuyu tatmin etmek elbette bir vazife olurdu.

.... İtilâf devletleri (İngiltere-Fransa vs.) Umumî Harp'te (1914-1918) Çanakkale ve Irak seferlerini, utanmadan "son ehl-i salib" diye vasıflandırdılar. Yunan haydutlarının İzmir'de yaptıkları kıtali, Londra rahipleri kiliselerinde çanlarla, âyinlerle takdis ettiler. Avrupa milletleri için bol merhamet hitabeleri söylemekten üşenmeyen Papa cenaplarının Avrupa, Asya ve Afrika'da ezilen ve öldürülen milyonlarca Müslüman için henüz iki söz söylediğini işitmedik.

... Türkiye'den ta Cezayir'e, ta Hint'e kadar hepimiz acı ile anlıyoruz ki bugün İstanbul Patriki Droteus Efendi ile Atina'da Kral Konstantin, Londra papazlarının dileklerini hakikat yaparlarsa, Muhammed dininin Haçlı kıtalinden kendini kurtarabilen son zümre-

sine de hayat ve ibadet hakkı kalmayacak... Ezan sesleri susacak.

.... Mısır'ın, Cezayir'in, Trablus'un, Tunus'un, Hint'in, Afgan'ın, Azerbaycan'ın, Suriye ve Irak'ın Müslüman mürahhasları, İslâm direnişinin umumî karargâhı olan Ankara'da toplandıkları vakit bu arzuyu hep birlikte ve kuvvetle söyleyecekler. Haç (salib) ve sermaye istilâsına karşı en kahredici mücadele azmini ilân edecekler."

İkincisi, Doç. Dr. M. Kemal Öke'nin "*İngiliz devlet arşivinden temin ettiği bir belgedir.*" Yazar bu belgenin önemini Türk Dünyası Tarih Dergisi'nde (Mayıs 87, s.5) şöyle anlatmaktadır:

"İngiliz Devlet Arşivi'nden temin ettiğim bir belgeyi size aktarmaya çalışacağım: Dışişleri Bakanlığının 27 Eylül 1923 tarihli raporunda Mustafa Kemal Paşanın Arap topraklarındaki faaliyetlerinden bahsedilmektedir. İstihbarata bakılırsa, Mustafa Kemal Paşanın emriyle Türk menşeli Kızılay aracılığıyla Beyrut'ta İslâmî propaganda yapılmaktadır. Bu faaliyetler "Suriye ve Filistin İnkılâb-ı Kebîr Cemiyeti" adı altında örgütlenmektedir. Bu örgütün bir kolu Adana'da çalışmaktadır. Liderinin Tayfur (Sökmen) Bey olduğu Antakya ve İskenderun "Yurt Cemiyeti" daha o tarihler Hatay'ın anavatana ilhakı için gayret göstermektedir. Suriye'deki şubenin başında Muhiddin Paşa ve yardımcısı Türk asıllı Binbaşı Ahmet Bey vardır; bu milliyetçiler Mersin kanalıyla Kuvvacılarla irtibattadırlar.

Kurulan bu bağların nihaî amacı, Fransız ve İngiliz müstemlekeciliğine karşı Orta Doğu milletlerinin istiklâllerini sağlamak üzere saf birliği etmektir. İkinci aşamada müstakil Türk ve Arap devletleri arasında, İslâm'ın manevî atmosferi altında, milletlerarası birliğin tesisi hedeflenmektedir. Projeye göre, Türk ve Arap devletleri iç işlerinde serbest olacaklar, fakat dış politikalarını Ankara belirleyecektir. Bu tasavvurlar, 1923 Haziranında Yafa'da toplanan VI. Arap Kongresi'nde kabul edilir."

Atatürkçülüğün Neresindeyiz?

Mustafa Kemal Paşanın vaaz, nutuk, demeç ve yazışmalarının bir bölümü *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (1919-1938, Ankara, 1959) ve *Atatürk'ün Tâmim, Telgraf ve Beyannemeleri* (Ankara 1963) adlarıyla yayınlanmıştır. Atatürk'ün dinle, İslâm ve Osmanlı ile ilgili olumlu söz ve yazışmalarının bir kısmı bu kitaplarda bulunabilir. Ancak, bu eserlerin bütün "söylev, demeç" ve yazışmalarını ihtiva etmediğini, kasıtlı olarak gizlenen, yayımlanmayan belgeler de bulunduğunu, kimi vesikaların eksik veya değiştirilmiş olarak neşredildiklerini unutmayalım.

Atatürk'e doğuşundan bu yana "tarafsız" ilim gözüyle bakan bir soğukkanlılığa kavuşmadıkça, Millî Mücadele'nin de Mustafa Kemal'in de gerçeğini asla bulamayız. Belgeleri yok etmek veya gizlemek, tarihe, millî varlığa ve bizzat Cumhuriyet'in temellerine yapılacak en büyük kötülüktür.

Atatürk'ü Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in "sembol kahramanı" olarak kabul ediyorsak, o zaman daha da ince bir görevle karşı karşıyayız demektir. Çünkü timsal şahsiyetler üzerinde hiçbir yalan, gizlilik ve uydurmacılık gölgesi bulunmamalıdır. Bulunursa bizzat sembole ve o sembolün arkasına koyduğumuz millî gayeye aykırı gidilmiş olur.

Eğer Atatürk konusunda birtakım yasaklar, "tabulaştırma" alışkanlıkları olursa, günün birinde gençlere yalan bir tarih, değiştirilmiş fikirler ve imal edilmiş bir kahraman "yutturmak" gibi bir insanlık suçu ile suçlanabiliriz. Tarih ve gerçek dışı şeyleri, belki bir iki nesle telkin veya baskı yoluyla benimsetmek mümkün olabilir. Ama, bütün tarih ve zaman boyunca bir yalanı millete ve hele yabancı ülkelere kabul ettiremezsiniz. Kaldı ki, gerçekler öğrenildiği zaman, yalanla yetişmiş nesillerde korkunç hayal kırıklığı ve ruh isyanları olur. Yabancı ve yerli nesiller bizim tabularımızı alay konusu yaparlar.

Burada şunu da söylüyoruz: *Millî semboller asla kanunlarla korunamaz.* Atatürk'ün de buna ihtiyacı ola-

maz. Şu hâlde, Atatürk veya "Devrimler" için kurulmuş müessese ve enstitülerin ilk işleri, şüphesiz ki ona ait, en küçük kâğıtlar, tek satır veya kelimeler dahil olmak üzere belgeleri bol bol yayımlamak olmalıdır. O yayınlar bütün okul, kütüphane ve kuruluşlara yollanmalıdır. Bununla da kalınmayıp yakın tarihe ait, lehte, aleyhte, Atatürk'ü öven ve yeren bütün yayınlar, hatıralar, belgeler, yazışmalar, telgraflar, yine o enstitüler tarafından (gerekiyorsa yorumlar, şerhler, düzeltmelerle) neşredilmelidir.

Biz, Temellerin Duruşması'nda, işte Atatürk'e ve devrine "tarafsız, ilmî, objektif" bakmayı deniyoruz. Alışılmış resmî, kayırıcı gözlerle bakmıyoruz. Onun için birçok okuyucumuz, bu kitapta hiç işitmedikleri, bilmedikleri belge ve yorumlarla karşılaştıklarını söylüyorlar. Oysa, burada verdiğimiz bilgi de, elbet, olabildiği kadar objektiftir. Çünkü, elimizdeki vesikalar eksiktir. Kaldı ki, inanılmaz bir kanunun varlığı sebebiyle bazı vesikaları bulmak, bulsak bile neşretmek yasaktır, cezayı muciptir. Bu konuda yorum da hür değildir. Yani "ne haber, ne vesika, ne de yorumun serbest bulunmadığı" gibi ortamda, tarafsız bir tarihten nasıl söz edilebilir?

Bütün bilginlerimizin, hukukçularımızın, yöneticilerimizin artık anlaması gereken cihet *Atatürk'ü anlatmanın, onu övmek veya yermek demek olmadığıdır.* Olaylar, eylemler, sözler, yazışmalar, dış ve iç belgeler ortaya konulursa, Atatürk ancak o zaman anlaşılır. Yoruma da gerek duyulmaz.

Atatürk'ü kayırmak ve savunmak ne demek? Onu tarihten veya milletten korumak, kurtarmak isteyenler kim oluyorlar? Onu korumak, kayırmak hakkını kimden alıyorlar? Yoksa onu kayırmak bahanesi altında, kendi çıkarlarınızı, imtiyazlarınızı mı korumak derdindesiniz? "Millî kahramanı, sembol kişiyi" korumak iddiası ile, kendinizi onun üstüne çıkarmak yoluna düşmüş olmuyor musunuz?

Atatürk'e gerçek dışı bir çehre ve karakter vermek, bize, ona ve millete büyük hakarettir. Atatürk'ün din-

darlığını ve "dinsizliğini(!)" sınırlamak, kendinize göre ona çehreler, tarihler, roller yakıştırmak... Onun bazı sözlerini gizlemek, değiştirmek, yok etmek veya unutturmak; Atatürk'ün gerçek şahsiyetini beğenmemek, ona yeni karakterler, sıfatlar, dostlar, düşmanlar vermeye kalkmak olmaz mı? Bu da bir "küstahlık" sayılmaz mı? Millî Mücadele'de, daha önce veya daha sonra Atatürk, İslâm veya Turan ülkülerine yatkın ise veya öyle görünmüşse, bunu gençlere öğretmekte ne zarar var? Belki devrin, siyasetin şartları gereğidir. Zamanla, "lâiklik" adı altında dine karşı olan kimseler onu bayrak edinmeye kalkmışlarsa, hatta sosyalistler ve yabancı devletlerin uyduları bile "Atatürkçü" görünerek emellerine ulaşmaya çalışmışlarsa bunları da açıkça, dosdoğru anlatmalı, yorumlamalıyız. Aksi hâlde onu başkalarının da istismar etmesine fırsat vermiş hatta çanak tutmuş oluruz.

Dinî Çevreler Önde

Atatürk'ü dine yakın görmek istemeyen "devrimci" takımı çoğunlukla söz sahibidirler. Ancak bu kimseler, Millî Mücadele boyunca, M. Kemal'in fevkalâde dindar görünmesini İslâmî sözlük ve kavramlarla konuşmasını, Hilâfeti ısrarla savunmasını, çok yerde âyetler okuyup Hz. Muhammed ve dört Halife'yi örnek göstermesini izah edememişlerdir. Nasıl ki (ilerde göreceğiz) Cumhuriyet'ten sonra birdenbire lâik hatta "dine karşı" bir havaya bürünmesini de kimse doğru dürüst açıklayamamıştır. Bu boşluk ve izahsızlıklar hep yasaklar yüzündendir.

Yukarıda birkaç "yayın" ismi vermiş ama, Atatürk'e ait her şeyin neşredilmediği gerçeğini söylemiştim. Bu boşluğu gören Dr. Fethi Tevetoğlu "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları" başlığı altında bulabildiği metinleri yayımlayarak bizce tarihe hizmet etmektedir. (Belleten G. L. sayı: 197, Ağustos 1986'dan ayrıbasım olarak yayımladığı kitapçıkta, Atatürk'ün *"Ali Ekrem Beye, Ziya Gökalp* ve refikasına, *Rıza Nur'a, Mustafa Sup-*

*hi'*ye, bir Fransız mareşaline vs. gönderdiği mektup ve telgraflar ile beraber, nüfuzlu din adamlarına yazdığı mektuplar da yer alıyor.)

Bunlardan, Mustafa Kemal'in 3. Ordu Müfettişi olarak *"Irak Şeyhülmeşâyihi Uceymî Paşa Hazretlerine"* yazdığı bir mektup 15 Haziran 1919 tarihini taşıyor.

Yine 1 Ağustos 1925'te (Lozan'da uğradığımız yenilgiye rağmen) "Mücâhid-i Muhterem Sadattan Seyyid Muhammed ve akrabalarına" yazdığı İslâmî ağırlıklı bir mektupta, Musul'un kurtarılacağından bunun için sabırlı olunması gerektiğinden söz ederek bu hususta gayret göstermeye ve *"cihada"* devam etmelerini istiyor: *"Millî hududumuz, İskenderun'un güneyinden geçer, doğuya doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü içine alır. İşte hudud-u millîmiz budur"* diyor.

Ankara'dan "Bitlis'te Küfrevîzâde Şeyh Baki Efendiye yazdığı 4 Mart 1922 tarihli mektup, sadece İslamî-millî davanın değil, vatan bölücülüğü meselesinin nasıl ince bir kaygı ile ele alındığını göstermektedir:

"Umumî Harp esnasındaki temas ve münasebetlerimizin hâsıl eylediği kardeşlik ile zatıâlilerini daima hatırlamaktayım. Bütün milletin düşman ve ecnebi tesir ve baskılarından kurtulması için bugün devam eden gayretler arasında, zatıâlilerinin de mühim bir hissesi vardır. Vatan hizmeti uğrunda muhacirliği göze alarak, bizimle beraber Karargâh'ta ömür geçirmeyi göze alan zatıâlilerinin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da memleketin kurtuluşuna ve birliğinin sağlanmasına dönük çalışmalarda aynı hararet ve arzu ile devam eyleyeceği şüphesizdir.

Ortak vatanî gayretlerimizin başarısına mâni olmak ve memleketi parça parça kısımlara ayırarak hepimizi birbirimize düşürmek suretiyle millet ve memlekete felâket getirmek isteyen düşmanlar, bilindiği üzere ortaya bir "Kürdistan" meselesi çıkarmışlardı.

Düşmanların bu isim altında parlak vaatlerle devam eden zehirli teşvikleri ile bazı cahil insanları al-

datmak için bugün dahi çalışmakta oldukları görülmektedir.

Nüfuzunuzun geçerli olduğu bölgede bütün memleketi mahvetmek maksadıyla ortaya çıkan bu çeşit teşvikleri ve tesirleri ortadan kaldırarak, memleketin mutluluğu yolundaki hizmetlere keremiyetle devam buyrulmasını rica ederim.

Buradan bazı arkadaşlar da, aynı maksatla çalışmak üzre o havaliye gönderilmişlerdir. Gözlerinizden öper ve muvaffakiyet temenni eylerim efendim."

TBMM Reisi
Mustafa Kemal

MANEVÎ MİMARLAR

GEÇEN BÖLÜMLERDE MİLLÎ Mücadele'mizi zafere ulaştıran Kuva-yı Milliye kadrosunu ardından sürükleyen gücün millî-İslâmî ülküler olduğunu söylemiştik.

Eğer bu iman olmasaydı, istiklâlin peşine düşülemez, zafer de kazanılamazdı. Çünkü Selçuklu ve Osmanlı'dan beri bu iman, milletimizin temel taşı idi. En az bin yıldan beri Türk askeri ancak "Din ve devlet, mülk ve millet" için şehit veya gazi olunacağına inanıyordu. Yani din, devlet, vatan ve milletten başka hiçbir şey, uğrunda savaş yapılmaya ve şehit olunmaya değmezdi.

Aydınlar, liderler, askerler, gazeteciler de buna ya inanıyor yahut en azından, bu kavramlara saygı duyuyorlardı. Mustafa Kemal, Karabekir, Fevzi Paşa, Rauf Bey şüphesiz ki, bu imanın, askerde yeşerttiği "mucizeli" vuruşma gücünü, birer asker olarak biliyorlardı.

Belki halkın inandıklarına bütünüyle inanmayanlar da vardı, fakat inanmadığını açıkça söyleyecek, hatta bunu ima edecek bir sivil veya asker aydın düşünülemezdi. Kaldı ki, "Kuva-yı Milliye" çevresinde, halkın imanı ve azmiyle bezenmiş olanlar daha çoktu. Bu-

nun için "emir"lerinde, konuşmalarında yazılarında aynı temalar, aynı üslûp görülmektedir.

Zaten Hristiyanlar, Anadolu mücahitlerini, İslâm âleminin temsilci gücü olarak tanıyor; yeryüzü Müslümanları ise onu "İslâmın son ordusu" diye selâmlıyorlardı.

Ülkenin o zamanki aydın gücünün yüzde doksana varan kadrosunu Medreselilerle Harbiyeliler teşkil etmektedir.

O hâlde ülke bu iki aydın kuvvetin (pek tabiî diğer mekteplerden çıkmış aydınların da katılması ile) birlik hâlinde çalışmaları ile kurtulabilecektir. Yine elbette, halka en yakın olarak, halkı cephelere ve şehitliğe çağıranların başında *"sarıklılar"* gelmektedir. Nitekim "sarıklı aydınların" da ordu mensupları ve öbürleri gibi Millî Mücadele'ye hizmetleri destan çapında, gurur yapraklarıdır.

Din adamlarının yalnız Millî Mücadele'de değil, Büyük Harp ve Çanakkale'de de nasıl hizmet ettiklerini bir Alman generali (Türk ordularında hizmet etmiş *Liman Von Sanders Paşa* (1855-1929) *"Türkiye'de Beş Sene"* eserinde (s. 51-106) dahi şöyle anlatıyor:

"Türkler dindar, bilhassa gelenekçi idiler. Din adamlarının her tabaka ve seviyeden insanlar üzerinde büyük tesirleri vardı. Bu hasleti bilen kumandanlar, ferdî feragat ve serdengeçtilik isteyen muharebe safhalarında, din adamlarının telkinlerinden en geniş manada istifade ediyorlardı. Bu din adamları ağırbaşlı oldukları ölçüde şefkatli, hâl ve tavırları ile saygıdeğer ve güvenilir insanlardı. Onları en buhranlı anlarda dahi kötümser görmedim."

Millî Mücadele'yi etkisiz bırakmak için en iyi çare, İstanbul'un Anadolu ile bütün irtibatını kesmek olabilirdi. Bu sebeple lider çapında aydın ve asker gidiş gelişini engellemek, silâh ve yiyecek sevkine mâni olmak İngiliz-Fransız işgalcilerinin hedefi idi. Fakat, *İstanbul ulemâsı*, onların bu tertiplerini, "fend"lerini bozmuşlardır.

İngiliz işgal kuvvetlerine, İntellicens Servis'te istihbarat subayı olarak hizmet eden *Harrisson Armstrong* "Yeni Türkiye Nasıl Doğdu" kitabında diyor ki:

"Bunun için denizden karadan bütün yolları kontrol altına almıştık. Buna rağmen İstanbul'dan ayrılmalar devam ediyordu... Üsküdar cihetini dolaştım. Asıl sızmalar buradan oluyordu... İlk anda doğruluğuna asla inanmadığımız bir ihbar, üst üste gelince, Üsküdar'da, çok tanınmış bir dinî müessese olan *Özbekler Tekkesi*'ne âni baskın yaptık. Buranın şeyhi olan Atâ Efendi'yi tevkif ettik. Hayretle öğrendik ki, İstanbul'dan Ankara'ya, kara yoluyla insan ve malzeme kaçırmaları buradan tanzim edilmektedir. Bu yolun devamınca başlıca konaklama yerleri camiler, mescitler, tekkeler ve benzeri dinî müesseselerdir.

Bu Şeyh Atâ ile birçok defalar konuştum. Kendisinde, görevini yerine getirmiş ve getirmeye kararlı, sakin, azimli, cesaret ve irade sahibi bir insan şahsiyeti vardı. Nitekim ifadelerinde bütün sorumluluğu şahsen üzerine aldı. Şunu da söyledi ki: Yapılacak olanı, kendisi olmasa dahi yapacaklar birbirini takip edecektir.

Beykoz civarında gayrimüslim köyleri basan, bizi de dehşete düşüren câni Rum çetelerine karşı Türk ve Müslüman cemaat, cami ve mescitlerde toplanıyorlar. Din adamları bunları teşvik ve müdafaa tedbirlerine hazırlıyorlardı. Halk üzerinde büyük nüfuzları olduktan başka, din uğrunda savaşı (cihadı) mukaddes sayan İslâm dininin icabını da yerine getiriyorlardı. Faaliyetlerini asla saklamıyorlar, çok zaman sorumluluğu üzerine alıyorlardı."

Gerçekten o günlerde Kuva-yı Milliyecilerin en büyük meselesi, İstanbul'daki yetişkin, seçkin liderlerin ve silâh, mühimmat ve sair yardımların Anadolu'ya geçirilmesi idi. *M. M. Grubu, Karakol Cemiyeti ve Teşkilât-ı Mahsûsa* gibi gizli mücadele kuruluşları din adamı-asker iş birliği hâlinde bunu başarı ile sürdürüyorlardı. O günlerde M. M. Grubu mensuplarından olan

Razi Yalkın da *Özbekler Tekkesi* ile 'Şeyhi" *Atâ Bey*'i şöyle anlatıyor:

"... Rahmetli Şeyh Atâ, İstiklâl Savaşımızın adı ve himmeti meçhul mücahitlerinden biri, Türklüğün ve Türkçülüğün de hakikî mürşidi idi.

Üsküdarlılar arasında Özbekler Dergâhı olarak anılan ve Sultan Tepesi'nin Bülbülderesi'ne doğru sarkan yeşil yamacı üzerinde hâlâ yaslanıp duran tekkesi de o günlerin millet fedaîlerini, istiklâl ufkumuz olan Ankara'ya ulaştıran yollardan biriydi...

Şeyh Atâ, İstanbul'un salgına uğradığı kara günlerde... İlk karşı koyma hareketi "Karakol Cemiyeti"nin kurucularındandı. Kendi gibi "ulemâ" ile el ele vererek, en ateşli gençlerin gösteremediği celâdetler göstermiştir.

Bizler, camilerde telkinlerimizi, bu hocaların cesaretlerine sığınarak yapıyorduk.

Gündüz, çevrelerine ümit telkinleri yapan bu koca insanlar, gece silâhlanırlar. Nakkaş Karakolu'ndan, Özbekler Tekkesi'ne kadar yolları tutarlar. Silâh ve cephaneler Tekke'ye taşınır, oradan Karakol Cemiyeti'nin fedaîleri eliyle Büyük Çamlıca'nın arkasından dolandırılarak Libadi'deki göz doktoru Esat Paşa'nın çiftliğine aktarılmak üzere Kısıklı imamı Nuri Hocanın evine bitişik mezarın içine saklanırdı. Oradan millî kuvvetlerin Alemdağı'ndaki gizli karargâhına parça parça iletilirdi..."

Razi Yalkın'a göre Şeyh Atâ'nın asıl hizmeti, Anadolu'ya geçecek fedakârları Tekke'de konuklaması idi: *"Feyzi Paşa, Nureddin Paşa, Mehmet Âkif, Halide Edip, Adnan Bey*... Hep Özbekler Tekkesi'nde misafir edilerek, münasip tarzda kaçırılmışlardır. Rahmetli Yalkın, Tekke'de gördüğü heyecanlı bir ânı da şöyle anlatıyor:

"Yağmurlu bir gecede Âkif'le Eşref Edip ve Afyon mebusu Kâmil Hocayı, Alemdağı'ndaki barınağa götürmek üzere emir aldık. Şeyh Atâ ile Mehmed Âkif kucaklaşırken, İstiklâl Marşı şairi, Şeyh'in boynuna sarıldı:

– Şeyhim, Ankara'dakilere selâmdan, duadan başka diyeceğin var mı? sualini sordu. Şeyh Atâ:

– Buradaki vazifem tamamlandığı an aranızdayım inşallah! dedi." *(Cumhuriyet'in Manevî Mimarları, s.30,31)*

Din adamlarının, dergâh, şeyh ve mensuplarının Türkiye'nin her tarafında Millî Mücadele'ye hizmetleri, yazmakla tükenmez. Bunların bir kısmının olsun eşsiz hizmetlerini şu eserlerde okuyabilirsiniz:

Kurtuluş'un ve Cumhuriyet'in Manevî Mimarları, (Cemal Kutay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 1973, Ankara)

Sarıklı Mücahidler: (Kadir Mısıroğlu, Sebil Yayını, 1967)

Millî Mücadele'de Balıkesir: (Balıkesir Ticaret Odası Yay. 1986)

İlk Cihat Fetvası

Ancak, Millî Mücadele'de Müslümanlığın, çevreyi yıldırım gibi aydınlatan bazı *zamanları ve kahramanları* vardır ki, onlar, her neslin çocuklarına tanıtılmalıdır.

Birincisi Denizli Müftüsü Ahmed Hulûsi Efendinin İslâm adına baş kaldırışıdır.

İzmir'in işgali: 15 Mayıs 1919... Ahmed Hulûsi Efendi, iki ay önce, İzmir'de kurulan *"Redd-i İlhâk"* Cemiyeti'ne katılan din adamıdır. Acı haber Denizli'ye geldiği gün, Müftü Efendi, *"Yaşasın Vatan"* yazılı sancağı açarak, şu *Cihat Fetvası* ile meydana yığılan halka seslendi.

"Muhterem Denizlililer! Bugün, sabahın erken saatlerinde İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu tecavüze karşı hareketsiz kalmak din ve devlete ihanettir. Vatana karşı işlenen cürümler, Allah huzurunda affı imkânsız günahlardır. Şimdi *Cihâd* tam manasıyla teşekkül etmiş dinî bir farîze olarak karşımızdadır...

Silâhımız olmayabilir, topsuz tüfeksiz, sapan taşları ile düşmanın karşısına çıkacağız... Bu uğurda canını verenler şehit, kalanlar gazidir. Bu, mutlak olarak ci-

hâd-ı mukaddes'tir. Size, vatanınızı düşmana teslim etmenin "çaresiz" olduğunu söyleyenler, düşmanın esareti altında oldukları için irade ve kararlarına sahip olmayanlardır. Bu durumdaki kimselerin "fetva"sı şer'an ve aklen caiz, makbul ve muteber değildir.

Meşru olan sadece vatan savunması ve istiklâl uğruna cihâd'dır. Korkmayınız, meyus olmayınız... Bu "livâ-yı hamd" (sancak) altında toplanınız ve mücadeleye hazırlanınız.

Müftünüz olarak *Cihâd-ı Mukaddes Fetvâsı*'nı ilân ve tebliğ ediyorum."

İkincisi: Sivaslı Müderris Ali Kemâlî Efendinin şehit edilmesi olayıdır.

Kuva-yı Milliye'ye karşı maalesef Damat Ferit'çe de desteklenen eşkiya Delibaş 4 Ekim 1920 günü Müderris *Ali Kemâlî Efendiyi* yerlerde sürükleyerek şehit ettirmiştir. Bu saygıdeğer millet âşıkı din adamına zaten daha önce düşman olan Delibaş:

"Nutuk verirsin ha... Millîcilere asker toplarsın ha... Halifeye karşı gelirsin ha..." diye bağırıp bu seçkin âlimi dipçikletmişti.

Mübarek naaşı, Konya'da Üçler Mezarlığı'na gömülen bu cesur bilgin için Konyalı halk şairi Abdi'nin yazdığı ağıt güzeldir:

"Üç Ekim sabahı bir ateş düştü
Neye uğradığın bilmez ahali
Ol günde şehâdet şerbetin içti
Müderris Sivaslı Ali Kemâlî"

Bu ünlü cehalet şehidi Ali Kemâlî'nin İstanbul'dan gönderilen "gafil" *Nasihat Heyeti*'ne açıklıkla verdiği cevap da M. Mücadele'nin İslâmî olaylarından biridir:

"Konya halkı; ruhunda vatanperverlik, kafasında haysiyet, kanında Türklük olan, her namuslu ve faziletli memleket çocuğunun yapacağı aynı şeyi yapacaktır. Vatanını müdafaa edecektir." *(Cemal Kutay, Kurtuluşun Manevî Mimarları, s.82-93)*

Mustafa Kemal'i Erzurum'da Kayıran Hocalar

8 Temmuz 1919'da, Erzurum'da Mustafa Kemal *"silk-i celîl-i askeriye"*den istifa ettikten sonra Erzurum Kongresi'nde, başlıca din adamları tarafından desteklenerek *"hey'et-i faâle"* (aktif heyet) başkanlığına seçilmiştir. Aynı Kongre'de başkan yardımcılığına seçilen *Rauf Bey,* kendilerine âdeta vatanın mukadderatını teslim eden din adamlarının bu yoldaki himmetlerini şöyle anlatmaktadır:

"Erzurum Valisi Münir Bey, Dahiliye Nezaretinden azledilmişti. Vali vekilliği çok temiz, vatanperver, aynı nispette medenî cesaret sahibi, beldenin kadısı Hacı Hurşit Efendi tarafından deruhte edilmişti. Biz Erzurum'a girerken karşılayanların başında da Hacı Hurşit Efendi vardı. Müdafaa-yı Hukuk faal heyeti birinci reisliğine Mustafa Kemal'in, ikinci reisliğine benim seçilmemin bildirilmesini takip eden saatler içinde Raif Efendi ile Kadı ve Vali vekili Hurşit Efendiler geldiler. Çok memnun, bahtiyar, mes'ut görünüyorlardı. Bizleri teselli ve takviye ettiler. Maddî sıkıntımız olup olmadığını, Binbaşı Hüsrev Beye (Hüsrev Gerede) hususî olarak sormuşlardı.

Raif Hoca Efendinin medenî cesareti, şahsımıza mutlak güvenmek şeklinde belirince, bir türlü nasıl kavuşacağımızı bilmediğimiz (çünkü istifa etmişlerdi) meşruiyet ve salâhiyet (kanunî'lik ve yetki), Mustafa Kemal Paşanın birinci reis, benim ikinci reis olarak katıldığımız Müdafaa-yı Hukuk Erzurum Şubesi'nin bizlere sağladığı hizmet imkânı oldu. Raif Hocadan başkasının bu çapta cesaret gösterebileceğine ihtimal vermiyorum." *(C. Kutay, a.g.e. s.171-172)*

Çatışan Fetva-yı Şerifeler

Damat Ferit Hükûmeti, İngiliz işgalcilerinin emri ve baskısı ile, Millî Müchadele'yi yapmakta olan öncüleri *"hain ve şakî"* ve dolayısıyla idama mahkûm ilân

ediyor. Fakat güzel olan şu ki: Damat Ferit böyle haince, "fetva" kılıklı şeyleri yazdıracak *Dürrizade*'den başka "Şeyhülislâm" bulamamıştı. Dürrizade, şu adi cümleleri "fetva" diye yazacak kadar kötü tıynetli birisiydi (mealen sunuyorum):

"Bunlar (Kuva-yı Milliyeciler) hain, câni, bagî (haydut) şakilerdir. Hilâfet ve saltanatı yıkma davasındadırlar. Dağılmaları için verilen emirlere uymadıklarına göre yok edilmeleri meşru ve farzdır. Eli silâh tutanlar, padişah ve halifenin emri altında toplanacaklardır. Çünkü bu emre uymak vaciptir. Bu emirden kaçanların günahı büyüktür. Emr-i Sultanîye uymayanlar, şer'an cezaya müstahak olurlar." (C.Kutay, a.g.e. s.184-185)

"Fetva" kılığı altında mukaddes din ve hukuku kullanmaya kalkan bu zehirler korkunçtu. Eğer Anadolu uleması, bu fesatnameye gerçek bir fetva ile cevap vermezlerse, halkımızın zihni bulanabilirdi.

İngilizlerin yazdığı bu *sahte fetva*'ya inanarak Ankara hükûmetine asker ve vergi vermeyip isyan edenler bile çıkabilirdi. (Nitekim, bu etkiyle birkaç yerde baş kaldıran kimseler, yöneticiler görülmüştür.) Bunu önleyerek Millî Mücadele'nin devamını sağlamak için halkın inandığı "sarıklı"ların dinî fetvalarına ihtiyaç vardı.

İşte bu sebeple o zamanki *Ankara Müftüsü* (İlk Diyanet İşleri Başkanı) *Mehmet Rıfat Efendi,* Ankara'daki ulemayı (22 Nisan 1920) toplayarak, müzakereler sonunda, özellikle Halife ve Şeyhülislâm'ın esaret altında verdikleri fetvanın hür ve serbest olamayacağını belirten şu önemli karşı *fetva*'yı kaleme aldı. Türkiye Müslümanlarına ve "İslâm âlemine" neşretti.

Fetva'nın sadeleştirilen metnini Cemal Kutay'ın "Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevî Mimarları" kitabından (sayfa 194-196) alıyorum:

1) "Umum nizamın kurucu ve yürütücüsü, varlığının dünya durdukça durmasını dilediğimiz, İslâmların ulu Halifesinin makamı ve saltanatın payitahtı

İstanbul, "müminler emîri"nin isteği dışında, düşman devletlerin zoruyla elde edilmişse ve İslâm askerlerinin silâhları zorla alınmışsa ve bazıları haksız yere öldürülmüşse... Hilâfet beldesini savunacak istihkâm, kale ve harp araçlarına, yönetimi sağlayan Babıâli'ye ve Harbiye Nezaretine el konulmuşsa... Halife, esas görevi olan ülke yönetiminden mahrumsa, kurulan askerî mahkemelerde, İngiliz kanunlarına göre karar veriliyorsa. Ve arzusu dışında, ülkesinin parçaları olan İzmir, Adana, Maraş, Antep, Urfa çevresinde düşmanlar gayrimüslim tebaa ile işbirliği ederek Müslümanları öldürmek, mallarını almak ve kutsî inançlarını zedelemek yoluna gidiliyorsa... Esaret ve hakaret altında olan Halife-i İslâmın kurtarılması yolunda bütün imkânlarını kullanmak bütün Müslümanlara farz olur mu?

Elcevab: -Allah'ın da bilgi ve tasdikiyle olur.

2) Hilâfetin manevî kudretini geri vermek yolunda ve işgal edilmiş vatan bölgelerini düşmandan kurtarmak için vuruşanlar, şer'an isyancı sayılırlar mı?

Elcevab: - Allah'ın da bilgi ve tasdikiyle sayılmazlar.

3) Halifenin zorla alınmış haklarını iade yolunda açılan savaşta ölenler şehit ve hayatta kalanlar gazi olurlar mı?

Elcevab: - Allah'ın da bilgi ve tasdikiyle olur.

4) Dinî vazifesini böylece yapan Müslümanlara karşı, düşman tarafına geçip harp edenler, şeriatça en büyük günahı işlemiş, en büyük fesadı yapmış olurlar mı?

Elcevab: -Allah'ın da bilgi ve tasdikiyle olur.

5) Düşmanın zoru ve baskısı altında yazılmış gerçek dışı fetvalar şeriata uygun olup yolunca gitmek gerekli olur mu?

Elcevab: -Allah'ın da bilgi ve tasdikiyle olmaz."

Buraya kadar verdiğimiz birkaç ışık, Millî Mücadele'mizin, din adamlarına ve İslâma neler borçlu olduğunu yeterince göstermiştir. Bu bakış, Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından Cumhuriyet'in ilânına kadar desteklenmiştir. Cumhuriyet'in ilânı günlerinde "Gazi

Paşa"nın hilâfeti ısrarla savunduğunu da göreceğiz. Zamanla bundan vazgeçildiğini ve Hilâfet aleyhinde hızlı akımlar başlatıldığını da göreceğiz.

TBMM'nin Açılışı

Bu bölümü, TBMM'nin *"İslâmî-millî açılış"* törenini anlatarak bitiriyorum.

21 Nisanda yazılan ve *"Hey'et-i Temsiliye namına Mustafa Kemal"* imzasını taşıyan bir "Tamim"de Meclis'in açılış töreni altı maddede ilân ediliyordu (Sadeleştirerek sunuyorum):

1) "Allah'ın izniyle, Nisanın 23'üncü günü, Cuma namazından sonra, Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.

2) Vatanın istiklâli, saltanat ve hilâfet makamının kurtarılması gibi en mühim ve hayatî görevleri yerine getirecek olan TBMM'nin açılış gününü Cuma'ya rast getirmek, bugünün hayrından faydalanmak ve açılıştan önce muhterem mebusların hepsiyle Hacı Bayram-ı Veli Camii Şerifinde Cuma namazı kılınarak Kur'an'ın nurlarından ve namazlardan istifade olunmak içindir.

Namazdan sonra Hilye-i Saadet ve Sancak-ı Şerif alınarak Meclis binasına gidilecektir. Binaya girmeden önce dualar okunarak kurbanlar kesilecektir.

3) Adı geçen günün kutsiyetini güçlendirmek için bugünden başlayarak, il merkezinde vali hazretlerinin tertibiyle "Hatim" ve "Buhârî-i şerif" okunmasına başlanacak, Hatim'in son bölümü teberrüken Cuma namazından sonra Meclis binası önünde tamamlanacaktır.

4) Mukaddes ve yaralı vatanımızın her köşesinde, bugünden başlayarak Buhârî ve Hatim'ler ve Cuma günü ezandan önce minarelerde salavât-ı şerîfeler okunacak ve Hutbe'lerde umum millet çocuklarının bir an evvel kurtuluş ve mutluluğuna nail olmaları da eklenecektir. Cuma namazının kılınmasından sonra da hatim tamamlanarak bilcümle vatan kesimlerinin kurta-

rılması için vukubulan millî mesainin önemi ve kutsiyeti hakkında "mev'izeler" irat olunacaktır. Ondan sonra din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, selâmeti ve istiklâli için dua edilecektir. Bu dinî-vatanî töreni müteakip camilerden çıkıldıktan sonra, Osmanlı beldelerinin her tarafında, hükûmet konaklarına gidilerek, Meclis'in açılmasından dolayı resmen "tebrikler" yapılacaktır... Her tarafta Cuma namazından önce münasip Mevlid-i Şerif okunacaktır."

5 ve 6'ncı maddeler, bu "tebliğin" en ücra köylere kadar sür'atle duyurulmasını emretmekte ve *"Cenab-ı Hak'tan tam başarı"* niyaz olunmaktadır.

Bu tamimde (genelge) Mustafa Kemal Paşaca buyrulan namaz, dua ve törenlerin hepsi yerine getirilmiş ve bütün safhalar fotoğraflarla tespit olunmuştur. Hacı Bayram'dan Meclis'e kadar coşkun dinî-millî törenler birçok yazarlar tarafından kaleme alınmıştır.

TBMM'nin tekbîrlerle açılışını ve Hacı Bayram'daki namazları en uzun tasvir eden yazar *Yunus Nadi (Abalıoğlu)*'dir. Onun "Yenigün'den Cumhuriyet'e" adlı bir dizi hâlinde, Cumhuriyet gazetesinin 9, 10, 11, 17, 18, 43, 45, 46, 56 numaralarında, (25 Mayıs-27 Haziran 1924) çıkan bu yazıları, *"Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal"* (M. Kaplan, Kültür Bakanlığı) adlı kitaba da alınmıştır. (s.170-198)

MÜSLÜMAN MİLLETİN GÜCÜ

İSLÂMÎ-MİLLÎ İNANÇ VE ÜLKÜLERE bağlılık, milleti büyük istiklâl hareketimize koşturmak için zarurî idi. Başka hiçbir kuvvet, hiçbir fikir, Türk milletini, öyle bir ölüm kalım savaşının kahramanı ve şehidi olmaya zorlayamazdı. Zaten, o zamana kadar hangi medeniyet ve sanat üstünlüğünü sağlamışsak, hangi ölüm dirim savaşını kazanmışsak, bu, Türk'ün İslâmla artan birlik ve itibarı sayesinde olmuştur. Selçuklu'yu, Osmanlı'yı ve Cumhuriyet'i, ek yeri bırakmadan birbirine bağladığını söylediğimiz cevher budur. Malazgirt gibi İstanbul fethinde Çanakkale ve İzmir zaferinde tecelli eden ruh budur.

Öylesine ki, "İslâm'ın gazisi olmayan bir kimse, Türk'ün kahramanı da sayılamaz", gibi milletçe hâlâ geçerli olan bir düstur meydana gelmiştir.

Gerçi Millî Mücadele'nin başlangıcında ve Cumhuriyet'ten sonra ve daha sonra günümüzde, İslâmî-millî geleneğimiz dışında sözde kurtarıcı politika, inanç ve ideoloji teklifleri de yapılmıştır. Fakat Müslüman milletimizin gücü bunları silkelemiştir, kimisini yenerek bir tarafa atmıştır. Bunlardan bir ikisi ile milletimizin mücadelesi hâlâ devam etmektedir.

Bunlar: Hristiyanlık-Masonluk-Bolşeviklik-Mandacılık adlarıyla zaman zaman ileri sürülen sözde kurtarıcı teklif ve çarelerdir. Şimdi bunların dinî-millî iman karşısında en zayıf zamanlarımızda bile nasıl hezimete uğratıldığını kısaca görelim:

1. Hristiyanlığı kabul ederek Avrupalıların kahır ve sömürülerinden kurtulmak gibi "masum" düşünceleri ileri süren kendini şaşırmış köksüz aydınlar, az da olsa ilkin Tanzimat Dönemi'nde görülüyor. Bunlar Osmanlı'nın çöküş zamanları ve Millî Mücadele yıllarında ise sayıca artmışlardır. Tabi bütün camileri, köylüsü, esnafı ile "kurtuluşa" soyunan Mücadele Türkiyesinde bunlar seslerini çıkaramamışlardır.

Ancak şehit kanları üzerine kurduğumuz Cumhuriyet'ten hemen sonra bunlardan *"Atatürk'ün sofrası"*'na kadar tırmanan bazılarının (hatta Gazi'nin huzurunda):

"Türk milletinin resmî dini Hristiyanlıktır" ibaresini, 1924 Anayasasına yazdırmak isteyecek kadar ileri gittiklerini Kâzım Karabekir'den naklen belge hâlinde sunmuştuk. (Sh: 55, 56, 57)

Bu elbette çörden çöpten bir iddia idi. Her hâlde hiç kimse böyle bir düşünce ve teklifi kabul ettiremezdi. Çünkü, din ve özellikle İslâmiyet düşmanı *Bolşevik Şûralar Rusyasına* esir düşmüş Türk illeri dahi, en ağır baskılar altında bile İslâmlıklarını muhafaza etmişlerdir. Fakat önemli olan, bazı çok nüfuzlu, sözde aydınların bu teklifi, hem de Cumhuriyet'in kurucusu huzurunda yapmaya cür'et etmeleridir.

Tabi, her şeye rağmen, onlar değil, M. Kemal de istese idi Türk milletinin din değiştiremeyeceği veya dinsiz olamayacağı şüphesizdi. 72 yıl komünizmin Allahsızlık taassubu altında kalan Rusya Türklüğünün bugün hâlâ Müslüman olması, buna en güzel bir delildir.

2. Yukarıdaki kadar olumsuz fakat o ölçüde *olmayacak*, boş ve saçma, diğer bir kurtarıcı(!) düşünce veya çıkarcılık teklifi de esasta siyonizme bağlı olan *milletlerarası masonluk*'tur.

Masonluk da Tanzimat'ta, Batı ile yalan yanlış temaslarımızdan sonra, bazen maalesef en üst konumdaki aydınlar(!), devlet adamları, sadrazamlar ve hatta V. Murat gibi aldatılabilmiş padişahlar tarafından benimsenmiştir. Kökü dışarda (sömürgeci Batı'da) olduğu için bu akımın yüksek mevki sahibi zengin ve nüfuzlu mensupları (Türklerden veya Rum, Ermeni, Levanten, Frenk, Bulgar azınlıklardan olarak) devlete de kafa tutabilmişlerdir. Osmanlı'nın dağılmasında ve çökmesinde uğursuz roller oynamışlardır.

Bu akıma bağlı olan Türk ve ecnebi çıkar-birlikçiler, özellikle seçkin devlet adamlarına saldırmışlardır. En büyük hedefleri ise Türk-Osmanlı'nın kurtuluş ve bekasını 33 yıl güçlü elinde tutan Sultan Abdülhamid olmuştur. Siyonist-Yahudi çıkar politikaları uğruna yalan ve iftiralarla onu yıpratmaya uğraşmışlardır.

1908'de İttihatçıların omuzuna binerek iktidar olan masonlar *Kardeşlik-Eşitlik-Hürriyet-Adalet* sloganları altında devleti azınlıklara ve çıkarcılara çiğnetmişlerdir. Siyonist kışkırtmalarla vatanımızı savaştan bozguna uğrata uğrata nihayet *"Sevr paçavrası"*'na kadar düşürmüşlerdir.

İşte "İttihatçı, İtilâfçı veya Padişahçı" kılıklarında, Kuva-yı Milliye'ye kâh karşı tavır alan bu siyonist-mason zümreler de, TBMM'de ve Cumhuriyet'te söz sahibi olmak istiyorlardı.

Ne var ki *masonluk,* Hristiyanlık gibi anayasalara madde olarak geçirilecek, millete din diye teklif edilecek belli bir zümrenin kişileri arasında "gizli" dayanışma örgütüdür. Bu sebeple açık bir "kurtuluş politikası" olarak teklif edilmemiştir.

Ancak, İslâm ve gayrimüslim masonların, padişahları hal'etmek, ihtilâller yaptırmak, rejim ve iktidarlar devirip yenisini getirmek marifetleri, Lozan'da Türk milletine ağır külfetler, belâlar açmıştır. Yine bu gizli dernek ve hizip mensupları, Cumhuriyet'ten sonra Türkiye'de İslâm, milliyet, aile inançlarının sarsılmasında, yıpratılmasında önemli rol oynamışlardır.

Ancak, gizli siyonizm ve beynelmilel masonluk da Millî Mücadele boyunca İslâmî-millî aşkı engelleyememiştir. O dönemde üzerindeki TBMM hükûmetinin himayesi o kadar güçlüdür ki, Hristiyanlık taraftarları ve masonlar onu yıpratmayı dahi başaramamışlardır.

Masonluk, Yehovacılık ve benzeri gizli cemiyetler, devletin çok zayıf düştüğü, aydınların ahlâkça, imanca başıboş kaldıkları, halkın ise gaflet içinde yüzdüğü zamanlarda bilhassa şımararak at oynatırlar. Tek Parti dönemlerinde ise, bunu devletin kucağına yerleşerek yaparlar. Yarım yamalak demokrasilerde ise, devleti hiçe sayıp güçlü ve zengin kişilere dayanarak becerirler. Dikkat edelim ki, yaşadığımız zamanlar da millet ve vatandaş aleyhindeki gizli cemiyetlerin semirdikleri bir dönem olmasın.

Masonluk, Millî Mücadele'de gerçi unutulmuştur ama, Cumhuriyet'in yerleşmesi ile beraber, yeni Tek Parti nüfuzlularının eğilimlerini gözeterek, yeniden büyük roller oynamaya çalışmıştır.

Önde gelen birçok rical gibi, M. Kemal'i de masonluğa kazandırmaya çalışmış fakat Atatürk, o zaman mason cemiyetlerinin açıkça çalışmasına, politik mahzurlar belirterek izin vermemiştir.

Günümüzde masonlar, Mustafa Kemal'in de *"Makedonya Rezorta Locasına mensup bir mason"* olduğunu ileri sürerek, Atatürk devrimlerinin mason prensiplerine dayandığını "... Atatürk'ün Rezorta Locasından modern Türkiye'yi kurmayı başardığını" aynen yazmışlar ve yazık ki, "Atatürkçülerden" bir tepki de görmemişlerdir. (Bkz: Beyaz Zambaklar dergisi, sayı: 38... Mimar Sinan dergisi, sayı: 41... Köprü dergisi, sayı: 126)

Masonlar, bu iddialarına dayanarak, son yıllarda (serbest de bırakılmış olarak) yan kuruluşları ile beraber, çok geniş faaliyet alanları gözetmiş, Şavşat dahil, ülkemizin en ücra köşelerine kadar yayılmışlardır.

Faaliyetlerinin bir bölümü açık olsa da, esas yüksek politikalarını, kendi aralarında ve milletlerarası ilişki-

ler içinde gizli tutmakta olan masonluğun, Atatürk'le, Tek Parti ile, bürokrasi ve siyasetle ilişkileri, ayrıca "irtica vak'aları" denilerek, ülkeye gözdağı verilen tertipler "Temellerin Duruşması II. Cild"imizin konuları arasında olacaktır.

Burada, çok merak edilen "Atatürk'ün, Mason Localarını kapattığı" meselesini de N. A. Banoğlu'nun "Nükte ve Fıkralarla Atatürk" (cilt: 1, s.9) kitabından nakledeyim:

"Anlaşıldığına göre, Türk Ocakları'nın kapatıldığı günlerde, Atatürk, başmason Dr. Mim Kemal Öke'yi çağırıp:

'Mademki masonluk milliyetçi, halkçı ve Cumhuriyetçidir. Halk Fırkası'nın da prensipleri aynıdır. O hâlde Mason Cemiyeti'nin hikmeti vücudu kalmamıştır', demiştir.

Denildiğine göre, bu söz üzerine Mason Cemiyeti *"uykuya yatmıştır"*. Bu tabir, *"mevcut olup da açık faaliyet göstermemek"* anlamınadır."

3. Millî Mücadele devrinde, *"Kurtuluş"* diye *önümüze sürülen en avlayıcı, en aldatıcı ideoloji ise Bolşevik-lik'tir.*

Anadolu'nun Erzurum Kongresi'nden iki yıl önce, komşumuz Rusya'da kanlı ihtilâlle gerçekleşen bu rejim, eğer milletimiz Müslümanlık gibi bir imana ve büyük devlet tecrübesine sahip bulunmasa idi, o zamanki şartlarımızda bize cazip gelebilirdi. Ayrıca tarihte yüzlerce Moskof muharebesi yapmış olmasaydık bugün SSCB'deki 80 milyon soydaşımız gibi komünizme esir bir Rus müstemlekesi olabilirdik.

Denilecek ki, baştakiler (M. Kemal, K. Karabekir, Rıza Nur, Bekir Sami Bey, Celâl Bey (Bayar), Ali Fuat Paşa vs.) uyanıktılar. Sovyetlerin kimi sert, kimi yumuşak manevralarına Türkiye'ye yolladıkları (Mustafa Suphi gibi) casus ve beşinci kollarına, çok usta taktiklerle direnmesini bildiler. Bu sayede komünistlik, yurdumuza sızamadı. Moskova'nın manevralarına fırsat verilmedi...

Bu husus, adı geçen ve geçmeyen bütün bu kahramanları bize şükranla yâd ettirecek kadar doğrudur. Ancak, yine de *cevher milletimizdedir.* Eğer tarihî şanımız ve İslâm inancına şehitliğe can atmak derecesinde bağlılığımız asil halkımızda olmasa idi Sevr'in gayyasında boğulur giderdik. Bu hâlde liderler ne kadar uzak görüşlü ve dirayetli de olsalar, Türkiye millî kurtuluşunu sağlayamazdı. Bolşevikliğin, Mandacılığın, Hristiyanlığın, Mason-Siyon-Yunan emperyalizminin ayakları altında ezilirdik.

Zaten liderleri de ancak milletler çıkarır ve kendi millî ülkülerinden çıkarır. Çıkardığı öncüleri istediği doğrultuya sevk eder. O liderler, eğer milletin kendilerini yönelttiği amaçlara uyarlarsa millî kahraman olurlar. Eğer samimiyetsiz davranır, taktik yapar, millî hedefler yerine kendi yükselme ve kalkınma hedeflerini kollarlarsa öncülük ve kahramanlık vasıflarını yitirir ve milletin nefretine çarpılırlar. Onlar kısa veya uzun süre *"resmî bir korkuluk"* gibi destekle yaşatılsalar bile günün birinde silinip giderler.

Onun için öncüleri milletlerinden ayrı, halklarından üstün hatta yabancı ve bambaşka inançları olan kişiler gibi düşünmek hem çok yanlıştır, hem korumak istenilen lidere hakaret yerine geçer. *Adi bir milleti asil, korkak bir milleti cesur, köle bir milleti efendi, tembel bir milleti çalışkan* yapabilen hiçbir lider esasen yeryüzünde görülmemiştir.

Bir millete, ancak onun öz cevherini keşfedip o cevherden "aşı" yapmaya muvaffak olanlar iyi hizmet etmişlerdir. Onların kusurları olsa bile sevilmiş, ebediyet umuduna nail olmuşlardır.

4. Millî Mücadele'de milletimizin istiklâl için şahlanışına, belki iyi niyet fakat gafletle "alternatif" olarak ileri sürülen bir çare(!) de *Manda*'cılık, diğer deyişle Amerikan himayeciliğidir.

Bu fikir Erzurum Kongresi'nde açıkça söylenmedi ise de, Sivas Kongresi'nde az çok konuşuldu ve reddedildi. Millî Mücadele boyunca Ankara'da, Meclis'te, İs-

tanbul'da, basında ve hatta bazı yöneticiler arasında taraftarlar bulundu ise de, mücadelenin alevleri içinde onu dile getirmeye artık hiç kimse cesaret edemedi.

Mandaterlik, Batı'ya ve özellikle İngilizlerin o zamanki karanlık sömürgeciliğine ve o zamanki Amerikan başkanı Wilson'un prensiplerine kapılarak ABD'ye biraz daha inanmak isteyen bazı kolaycı politikacıların yanılgısıdır. Bir bakıma da:

Yeni bir güç olarak belirmeye ve "dünya çapında oynamaya" soyunan ABD'nin, o zaman İngiltere ile rekabet tuzağıdır. Amerikan himayesine girerek zulümden ve parçalanmaktan kurtulmak hayali kuran Türk şahsiyetler, bir yandan da istiklâl isteyen çoğunluğun ayıplamasını göze alıyorlardı. Bunlar arasında İngilizlerin gazap ve entrikalarına, takip ve baskılarına hedef olanlar da vardır.

Şunu da hatırlatalım ki: Sivas Kongresi'nin gizli zabıtları mutlaka açıklanmalıdır. Bu açıklama sonunda, birçok önemli ve umulmadık kişinin de başlangıçta "manda"ya taraftar oldukları görülecektir. Yahut bunların lider durumunda olanları, başlangıçta ABD mandaterliğine yanaşmak tavrını İngiliz azgınlıklarına karşı bir koz olarak kullandılar. Bu gösterişte az çok başarı göstermiş olacaklar ki İngilizlerle birtakım gizli *uzlaşmalar* yapabildiler. Ondan sonra da, aynı kişiler diğer "samimî" mandacıları hışımla kınamaya koyuldular. *Mandacılık* da yukarıda sayılan üç olumsuz siyaset gibi *İslâm-Türk* inancı karşısında perişan edilmiştir. Üzerine leke düşürülen bir akım olarak yanlışlıklar mezarlığına gömülmüştür.

Aslında çok karışık olan ve mensupları arasında Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşları da bulunan bu "mandacılar" meselesi de "Temellerin Duruşması" kitabımızın 2. cildinde, yeniden ele alınacaktır. Hele o zamana kadar Sivas Kongresi zabıtları da açıklanırsa *Mandacılık*'ın İngiliz zalimleri ile, henüz denenmemiş ABD nüfuzunu kabul etmek isteyenler arasında bir çatışma ve politik hesaplaşma olduğu belki apaçık ortaya çıkacaktır.

Başlangıçta Padişah ve İstanbul hükûmeti, İngiliz'in gücü karşısında hiçbir şeyin duramayacağına inandıklarından, işgalci ve düşman olduğunu bile bile Osmanlı devletinin ümit edilen kurtuluşunu, yine İngiltere'ye dayanmakta bulmuşlardır.

M. Kemal ve arkadaşları ise İngiltere'ye şiddetle karşı olup ona güçlü bir "alternatif" arama taraftarıdırlar. Sivas Kongresi'nin büyük çoğunluğuna göre, bu alternatif ABD olacaktır.

Daha sonra ise İngilizler, Millî Mücadele'de Ankara hükûmetine, az çok yakın davranışlara girdikçe Amerika'dan himaye bekleyenlerin sayısı azalmış ve daha sonra bu konuda ısrar edenler, Atatürk'ün Nutuk'unda bile "hain" diye vasıflandırılmışlardır. Bu "hain" denilenler arasında Mustafa Kemal'le Samsun'a çıkan, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde "ikinci adam" olarak bulunan, Millî Mücadele ve ilk Cumhuriyet günleri *Başvekillerinden Rauf Bey* (Orbay) de bulunmaktadır. Yine *Halide Edip Hanım* ve kocası *Adnan Bey* (Adıvar) de onlar arasındadır.

Kısacası, ikinci cildimizde, belgeleri ile ortaya koyacağımız Mandacılık ve İngilizlerle pazarlık meseleleri, zihinlerdeki kargaşa ve belirsizliklerden kurtarılacaktır. Görebildiğimiz belgeler ışığında, şimdilik şu hükme varılabilir:

İngiliz siyaseti ve İngiliz gücü, o zamanlar pek yeni ve acemi durumda olan Amerikan siyasetini bozguna uğratmıştır. Bu yüzden, Sivas Kongresi'ne kadar çoklukla ve çok büyük saygınlıkta olan "ABD himayesi taraftarları", yine de belki İngiliz telkinleri ile "hain" ilân edilmişlerdir.

(Not: Şimdilik, bazı ipuçları bulabilmek ve Atatürk ve arkadaşları gibi son Padişah Mehmet Vahideddin'in de İngilizcilik ve Amerikancılık karşısındaki tavırlarını anlamak için Sina Akşin'in "İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele"(Cem Yayınevi, 1976) kitabının 118-147 sayfalarına bakılmalıdır.)

HİLÂFET ve İSLÂMCI SİYASET

ERZURUM VE SİVAS KONGRELERİ ile TBMM (Mustafa Kemal imzası ile) Padişah'a, özellikle Halife'ye bağlılık, şükran ve minnet telgrafları gönderiyordu. Türkiye dışındaki Müslümanlar, Hilâfet sayesinde, Millî Mücadele'mize altın para yardımında bulunuyorlardı. Cephelerimize gelip savaşan gazi (Hintli) mücahitler bile vardı.

Buna rağmen, Millî Mücadele'nin bitiminde (Lozan'da oyuna getirilerek) Hilâfet'in ilga edilmesi, zihinlerde kargaşalık ve huzursuzluk doğurmuştur.

Bu neden böyle olmuştur? Hilâfet'in gücü ne idi? İngilizler niçin ille de Hilâfet'ten kurtulmak istiyorlardı? Bu konuları şuradan başlayarak birkaç bölümde araştırmaya çalışacağız.

Türk-Osmanlı siyaseti, Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Selim'den beri, esasen *sağ-İslâmiyeti*n temsili niteliğinde olmuştur. Buna *"siyaset"* bile diyemeyiz. Müslüman-Türk imparatorluğu, *Hilâfet* bayrağına da yaslanarak Asya'nın uzak ucundan, Cebelitarık'a, Ortaasya'dan Balkanlar'a kadar yaşayan bütün Müslümanları Hristiyan âlemine karşı korumaktadır. Bu, İstan-

bul'a sayısız sorumluluk ve yükümlülük getiren bir tavırdır. Sınırları, bütün müminleri içine alan manevî bir "emperyum"dur.

Hem İstanbul Sarayı bunu böyle sürdürür, hem bütün Müslüman devlet, kavim ve beylikler Halife'yi saygı ile benimserler. Dünyanın herhangi bir yerindeki Müslümanların başları sıkışsa Osmanlı'ya başvururlar. Zaten o çağların Avrupa'sı da Osmanlı'yı İslâm dünyasının yalnız lideri değil, bütünü olarak kabul ederlerdi. Batılıların veya korsanların tecavüzüne uğrayan Müslüman ülkelerde de *Halife-Padişah*'a başvurarak istenilen korumayı sağlarlardı. Bu konuda belgeler çoktur.

Fakat Hristiyan âleminin buhar makineleriyle güçlenerek denizaşırı sömürgeciliğe yöneldiği, Asya ve Afrika'daki Müslümanları da hile veya zorla esir etmeye koyulduğu 19. asır boyunca Türk devleti bu himaye görevini yapamaz olmuştu. Osmanlı'ya siyasî-dinî-iktisadî gaileler açan düşmanlar, "Hilâfet ve saltanatı" öz sınırlarımız içinde bile işlemez hâle getiriyorlardı.

Aslında Halife, yeryüzündeki Müslümanların çoğunca yine "mukaddes" biliniyor ve seviliyordu. Ne var ki II. Mahmud'dan beri devlet, *mecburî* fakat "yanlış" bir *Batılılaşma* sürecine girmişti. Kaldı ki, imparatorluk dış harpler ve iç isyanlarla toprak yitirip "ufalmaya" bile başlamıştı. Sadrazamların bir kısmı, büyük devletler arasında "denge uzmanlığı" yapabilmeyi bile başarı sayıyorlardı. Sonuç olarak: Saltanat'ın otoritesi gibi Hilâfet'in manevî gücü de hakkıyla temsil edilemiyordu.

Bu olumsuz durum ancak 1876'da II. Abdülhamid'in tahta çıkması ile duraksamıştır. Birkaç yıl içinde dizginleri ele geçiren bu padişah "İslâmcılık"ı, bütün sömürgecilere karşı bir savunma stratejisi olarak tesirli hâle koymuştu. Demek ki, devletin süregelen İslâmı temsil etme geleneğini Sultan Hamid *"İslâmcı siyaset"* hâline getiriyordu.

Sultan II. Abdülhamid'in şahsî dirayetiyle başardığı bu siyasetin hedefi *"Dünya İslâm Birliği"*dir. Bu

devlet de tek bir hükümran devlet olmayıp *"İslâm devletleri manevî birliği"* olarak tasarlanmıştır. Başında ise, *Hz. Muhammed'in şeriatını yeryüzünde devam ettirmeye görevli Halife* bulunacaktı. Bunun için Abdülhamid, "Sultan" veya "Padişah" sıfatlarından daha çok "Emirülmü'minin" (inananların başbuğu) unvanını kullanmıştır.

Sultan Abdülhamid "İslâmcılık"ı hem bir siyaset, hem de inanç olarak sultanlığı boyunca sürdürdü. Müslüman milletleri sömürgeciliğe karşı uyanık tutarken, bir yandan da, İngiliz, Fransız, Hollânda, Rus sömürgecilerine karşı büyük "koz" hâline getirdi. Hristiyan misyonerliği ve Haçlı emperyalizmine ayrıca siyonizme, masonluğa ve Yahudi yayılmasına karşı, Hilâfet, Abdülhamid'in en büyük kuvveti idi.

O devirde yayılan ve hepsi İslâm ülkeleri ile beraber Osmanlı topraklarını da hedef alan ırkçı akımlara karşı Abdülhamid, İslâmcılık fikriyatı ile mücadele ediyordu.

Çarlık Rusyası, "Pan-Slavizm" adı altında Orta Avrupa ve Balkanlar'daki Slav tebaamızı, Osmanlı devletine kışkırtıyordu. İngilizler ve diğerleri "Helen birliği" diyerek, Yunanlıyı şımartıyorlardı. Ayrıca *"Pan-Arabizm"* diyerek Müslüman-Hristiyan Arapları devlete isyan ettiriyorlardı.

Sömürgecilerin her biri Osmanlı yurdundaki bir mezhebin Osmanlı tebaa veya Hristiyan kavminin koruyucusu kesilmişti. Rusya, Ortodoksları; Fransa ve İngiltere, Katolik ve Protestanları... Hepsi Ermenileri, Süryanileri ve her şeyi bahane ederek devletin başına iş açıyorlardı.

Bütün bu hâller, Haçlı Batı ile ilişkilerimizi kötületmişti. Tanzimat'ta Hristiyan azınlıklara verdiğimiz haklar, onlar tarafından alkışlansa bile, onları korumak pozundaki Avrupa devletleri bunu "yutturmaca" sayıyordu. Müslüman ülkeleri sömürge yapmak niyeti taşıyanlar, Babıâli'ye muhtıra vererek Hristiyanlar lehine sürekli "reform"lar istiyorlardı. İslâm ülkelerin-

deki elçilerle memurlar, devletimize müdahalelerini artırdıkları ölçüde sayılıyor, yükseliyorlardı.

Öte yandan, her fırsat ve bahane ile zayıf devletimize harp açıyor, bazen de hile ve bahane ile imparatorluk topraklarına giriyorlardı. İslâm yurtlarını da işgal ediyorlardı.

Rusya, (çoğu Türk) Müslümanların oturduğu Kafkas illeri ile Azerbaycan'ı geçip Kars ve Ardahan'a kadar girmişti. Fransa Tunus'u almış, İngiltere Mısır'a yerleşmişti. Avusturya, Balkan topraklarımıza sarkıyordu. Balkanlar'daki Müslüman Türklere katliamlar ve insanlığa sığmaz zulümler uygulanıyordu.

Kısacası, kendi ülkelerinde Hristiyanlar için *"milliyetçilik, vatanseverlik, insan hakkı"* dedikleri her şeyi, Müslümanlar ve Türkler için *"taassup, barbarlık, dinî gerilik"* diye yeriyorlardı. Kendi dindaşları ve tebaaları için istedikleri hakları, Müslümanlar için de uygulamak büyük cür'et sayılıyordu. Çünkü onlara göre, Türkler, Müslümanlar ancak esir gibi çalıştırılmak için yaratılmışlardı.

Bütün bu Haçlılık ve sömürgeciliklere karşı "Pan-İslâmizm" (İslâm Birliği) düşüncesi, bir savunma olarak kendiliğinden doğuyordu. Afganlı Cemaleddin Muhammed Abduh vs. gibi düşünürler, bu istilâlara karşı bütün İslâmların birlik olması, yardımlaşması ve hepsinin Halife'ye tâbi olması ile karşı konulabileceğini yazıyor, vazediyorlardı.

II. Abdülhamid işte böyle bir ortamda sahibi olduğu Hilâfet makamını güçlendirerek İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya gibi "Düvel-i Muazzama" ile mücadele edebileceğine kani idi. Hiç olmazsa onları barışa mecbur bırakacağını düşünüyordu.

II. Abdülhamid, bu politikasında 1908'lere kadar muvaffak oldu. Hatta onun doruklara çıkardığı Hilâfet'in millet ve devlete faydaları, Meşrutiyet Dönemi'nde, bilhassa Millî Mücadele'de görüldü.

Onun için İngilizler, Sultan Hamid'in büyük düşmanı olarak, onu ve güçlendirdiği Hilâfet'i ortadan kal-

dırmak yolunu tuttular. İstanbul'un işgalinden önce Hilâfet'i Mısır Hidivi'ne aktarmak veya İstanbul'da kendilerine uydu bir "Halife" peydahlamak çareleri aradılar. Nihayet İstiklâl Savaşı'ndan yorgun çıktığımız zamanı kollayarak, Lozan'da, gizli pazarlıklarla Hilâfet'i ilga ettirdiler.

Halife Abdülhamid'in İslâmcı Amaçları

Padişah'ın bu konudaki amaçları üç esasta toplanabilir:

1) İmparatorluğun devamını sağlamak, 2) İslâm dünyasını manevî birliğe kavuşturmak. 3) Haçlılığın ve sömürgeciliğin istilâsını frenlemek.

Sultan Hamid'e göre: "Din birliğinin yıkılması, Devlet-i Âliyye'nin de sonu" olacaktır. Nitekim öyle olmuştur.

Aşağıda okuyacağınız fikirlerine göre Sultan Hamid:

"Sömürgeciler, sultanın 'dünyevî hükümranlığını' yıksalar bile 'Ruhanî hükümranlığını' yok edemezler" görüşünde idi.

II. Abdülhamid, o zamana kadar sömürge hâline gelmiş Hindistan, Cava, Çin, Afrika ülkelerindeki Müslümanlara da *istiklâl* olmazsa *"muhtariyet",* hiç olmazsa insanca haklar sağlanacağına inanmaktadır.

Abdülhamid, sömürgeci devletlere karşı ayrıca Alman imparatorluğu ile sağlam bir dostluk tesis etmiştir. İstanbul'dan Medine'ye kadar bütün dünya Müslümanlarının para katkıları ile yapılan muhteşem demiryolu şebekesi kurmuştur. Bu demiryolunun amacı dahi İslâm ülkelerini birbirine yaklaştırarak "Birlik" sağlamaktır.

Dahası, Uzak Doğu'ya hatta Japonya'ya (Batı'ya ve Rusya'ya karşı müttefik olmak, hem de İslâmiyeti oralarda tanıtmak amacıyla) İslâm ilim heyetleri göndermiştir. Cava'ya, dinî millî "misyonla" yolladığı Konsolosumuz *Sadık Bey* hakkında, sömürgeci Hollândalılar:

"İslâm birliği propagandası yapılıyor" diye, Sultan'a şikayette bulunmuşlardır. Bu olay üzerine Sultan Hamid'in *notu,* ne ölçüde kararlı ve uzak görüşlü olduğunu göstermektedir:

"Sadık'ın Cava Müslümanlarına, Hristiyanlarla eşitlik istemiş olması tamamen haklıdır. Orada ticaretin büyük kısmı Arapların elindedir. Onlar, Avrupalılardan daha çok vergi ödüyorlar. Müslümanlara daha az haklar verilmesi adalete uygun olmaz."

Sultan Abdülhamid'in İslâmî siyasetiyle aldığı büyük sonuçlardan bir kısmını Yılmaz Öztuna'nın *"Büyük Türkiye Tarihi"*nden (Cilt 7, s. 184, 185) aynen nakilediyorum.

"II. Abdülhamid'in İslâm dünyasındaki prestiji muazzamdı. Doğu Türkistan ve Orta Afrika'daki Zenci Borno Krallığı bile, onun adına hutbe okutup para bastırıyor, padişahı metbu tanıyorlardı. Türk subayları, doktorları, hocaları, din adamları, İslâm âleminde gezip dolaşıyorlardı. Bugün (1967) bile Afrika'nın bazı ücra yerlerindeki camilerde II. Abdülhamid adına hutbe okunduğunun basına intikal ettiği hatırlanırsa, bu hükümdarın şahsî prestiji hakkında bir fikir edinmek kabil olur... Padişahın Panislâm siyaseti, başta İngiltere olmak üzere Fransa ve Rusya'yı fevkalâde ürkütüyordu. Bu ürkekliğin derecesini anlamak için, o zamanın diplomatik vesikalarına bir göz gezdirmek kâfidir.

Avrupa'da sevilmese bile II. Abdülhamid'in prestiji pek yüksekti. Almanya imparatoru ve Prusya kralı II. Wilhelm ile şahsî dostluk kurmuştu. (........)

Nâsıreddin Şah da II. Abdülhamid'i resmen ziyaret etti. Oğlu Muzaffereddin Şah da 1900 yılında resmî ziyarette bulundu. Bu ziyaret sırasında II. Abdülhamid, Azerbaycan mekteplerinde yasaklanan Türkçe tedrisatın iadesini rica etmiş, bu ricası derhâl yerine getirilmiştir. Bu suretle Sultan Hamid, Panislâmist siyasetin yanında Pantürkist bir siyaset de gütmüş oluyordu. Bilhassa Avrupa emperyalizminin sömürge idaresinden bunalan yüz milyonlarca Müslümanın kâbesi İstanbul ve padişahtı. Yıldız'a, binlerce bağlılık telgrafı yağıyordu..."

Kadir Mısıroğlu; Sultan Hamid'in İslâm âleminde ve bilhassa dış Türkler indinde olan itibar ve sevgisini de şöyle anlatmaktadır. (Lozan Zafer mi Hezimet mi?, s.138)

"Hilâfet siyasetini daha müessir bir surette yürütmek için inşa eylediği "Hicaz Demiryolu"nun masraflarını üçte bir nispetinde Hint Müslümanlarından temin edilmiş olduğunu düşünmek, onun bütün İslâm âlemine şâmil siyasetinin kıymetini anlamaya yetecek bir husustur. Gerçekten bu devirde Hindistan, Türkistan, Çin, Japonya ve bütün Rusya'yı baştan başa dolaşan büyük seyyah ve mücahit *Abdürreşid İbrahim Efendi* bütün bu dolaştığı ülkelerdeki Müslüman ahalinin, *Sultan Abdülhamid Han*'ın adı anıldığı zaman aldıkları hürmet tavrını sayısız misallerle anlatmaktadır." *(Abdürreşid İbrahim: Âlem-i İslâm, c.1. İstanbul 1328)*

Sultan II. Abdülhamid'in "hatıra defterlerine" bizzat yazdıkları, mektup, muhavere ve fermanları ve bu Padişah'tan dürüstçe nakledilen görüşler, Hilâfet'te, devlette kararlı üstün şahsiyetini ortaya koyuyor.

Dünya İslâm siyasetine sahip çıktığı gibi, devletler arası konularda da vukuf ve söz sahibi olduğu görülüyor.

"Hilâfet"'in manevî gücünden emindir; İslâmcılık siyasetini başta İngiltere olmak üzere büyük devletlere karşı İslâm âlemi adına, haklılık ile yürütmektedir.

Devletin iç ve dış gaileler içinde, eski borçlara boğazına kadar batmış olduğu günlerde bile Sultan Hamid, hiç yılmayarak ve hayale de kapılmayarak İngiliz imparatoruna eşit bir devletin hükümdarı ağzıyla konuşmaktadır.

Bütün bunları, açık seçik bir idrak ve şuurla başardığı ise "Siyasî Hatırat"ından aktardığımız şu birkaç "paragraf"tan dahi anlaşılıyor:

"İmparatorluğumuz din, iman ülkesidir ve öyle kalacaktır. Eğer din anlayışı yıkılırsa İmparatorluğumuzun sonu gelmiş demektir. Dindaşlarımızla meskûn olan memleketlerin, büyük devletlerin elinde olması pek acıdır. Devlet-i Âliyye'de yirmi milyon Müslüman kalmıştır, buna rağmen bütün Müslümanların gözü İstanbul'dadır...

..... İslâmiyetin birliği devam ettiği müddetçe, İngiltere, Fransa, Rusya, Hollânda elimde sayılırlar. Çünkü tâbiiyetlerinde bulunan Müslüman memleketlerinde, halifenin bir sözü cihad-ı mukaddes meydana getirmeye kâfidir ve bu, Hristiyanlar için felâket demektir.

... İngiliz idaresinde 85 milyon, Hollânda kolonisinde 30 milyon, Rusya'da 10 milyon vs. cem'an 250 milyon Müslüman, kurtuluş için Allah'a yalvarmaktadırlar. Onlar Hz. Muhammed'in vekili olan Halifeye ümitlerini bağlamışlardır." (1900)

"Hindistan'da, İngiltere'nin hâkimiyetine halel getirmek için Müslümanların başı olan Halifenin, yani benim, bir sözümün kâfi geleceğini herkes bilir. Bunun için büyük zekâya ihtiyaç yoktur. Boer Harbi sırasında Almanya, Fransa ve Rusya isteselerdi, benim yardımım sayesinde, İngilizlerin, Hindistan'daki yalancı şatosunu yıkabilirlerdi. Fakat zamanında harekete geçemediler ve en münasip zamanı kaçırdılar.

İngiltere'nin zavallı Hintlilere çektirdiğini ve diğer milletlere gösterdiği sert, şiddetli hareketlerin hesabını sormanın tam zamanıydı. Bu fırsattan istifade etmemek yazık olmuştur. Ama bir gün öç alma zamanı gelecektir ve Hintliler, İngiliz boyunduruğunu kırıp kurtulacaklardır. Milyonlarca nüfusa sahip olan Hindistan, kendisini soyan, kendisine eza cefa eden ve nihayet birkaç bin kişiden ibaret olan İngilizleri, hakikaten kovmak istedikleri an bu işi kolaylıkla yapabileceklerdir." (1902)

"Halifeleri olduğum için, bana hürmetlerini arz etmek üzere Batavya'dan şöhretli Araplardan teşekkül etmiş bir Müslüman heyeti göndermek istiyorlarmış. Bu, Müslümanların birbirlerine ne kadar kuvvetle bağlı olduklarını Haçlılara ispat edecek ve bütün dünyada iyi bir intiba uyandıracaktır. Her hâlükârda Cava'daki dindaşlarımızın haklı taleplerini kuvvetle müdafaa edeceğiz." (1900)

"Şimalî (kuzey) Afrika'ya gelen Fransızlar, bütün medeniyetlerine ve Romen kilisesi için dehşetli propaganda yapılmasına rağmen hiçbir muvaffakiyet elde edemediler. Halk tabiî olarak bize dönmektedir.

Afganistan'daki 150.000 kişilik kâfir kabilesi de Hazreti Muhammed'in dinini kabul etmiştir. Asırlarca hiçbir din kabul etmek istemeyen bu dinsiz vahşîlerin, İslâmiyeti kabul etmesi, bizim için parlak bir zaferdir." (1895)

"... Bizim için ehemmiyetli olan Şam ile Mekke arasındaki demiryolunu en kısa zamanda inşa edebilmektir. Bu suretle karışıklık arttığında sür'atle asker göndermemiz mümkün olacaktır. Ehemmiyetli ikinci nokta da Müslümanlar arasındaki bağı öylesine kuvvetlendirmektir ki, İngiliz hainliği ve hilekârlığı sağlam kayaya çarparak parçalansın." (1900)

"Mekke demiryolu, bizim hâlâ inkişaf edebilecek kabiliyette olduğumuzu ve işimize mâni olmak için, her türlü çareye başvuran İngiltere'yi muvaffakiyetsizliğe uğratabileceğimizi ispat etti.

İnşaatı bitmek üzere olan Mekke yolu tamamlandıktan sonra, Süveyş kanalına ihtiyacımız kalmayacak. İstanbul, mukaddes Mekke ve Medine şehirlerine demiryolu ile bağlanmış olacak. Bu suretle de, bu yerlere, icabında askerimizi emniyet içinde göndermemiz kabil olacak." (1902)

"... Yıldız Sarayımızda, şöhretli bir ilim adamı olan Seyyid Cemâleddin (Efganî) "Sünnîlerle, Şiîlerin hüsnüniyet gösterdikleri takdirde birleşmeleri kabildir" diyerek bana ümit verdi. Eğer bu söylediği hakikat olabilirse, İslâmiyet için fevkalâde bir eser meydana gelmiş olur.

İstanbul'daki, İran konsolosu Hacı Mirza Han da bu büyük teşebbüs için yardımını vadetti. Cemâleddin, birçok yüksek memuru kendi tarafına çektiği gibi, İran'daki bazı ulemayı da elde etmiştir. Bu hususta tam bir anlaşmaya varılmasa da büyük bir adım atılmış olacak ve iki memleket arasında bir yaklaşma meydana gelecektir. Bu büyük fikri hakikat hâline getirebilmek için pek çok fedakârlığı göze almak lâzımdır."

DÜŞMANININ GÖZÜYLE SULTAN HAMİD

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN HİLÂFET müessesesine kazandırdığı çağdaş anlam ve kudret, Londra'yı çok rahatsız etmiştir. O yılların en güçlü devleti olan "Büyük Britanya", bu büyük manevî güçten kurtulmak için her çareye başvurmuştur.

Hatıralarında görüldüğü üzre Abdülhamid, dünya dengelerine vukufu ve o dengelerin de bir kısım iplerini elinde bulunduruşu ile de dostun ve düşmanın hayranlığını ve şaşkınlığını toplamış bir hükümdardır.

Onun uzun siyaset dönemindeki (1876-1909) politikacı, diplomat, hükümdar, yazar ve gazetelerin Abdülhamid Han (ve diğer devlet adamlarımız) üzerinde söylediklerini, yazdıklarını, mektuplarını, parlâmento zabıtlarını inceleyip yayımlayan, ortaya koyup değerlendiren Türkçe kitaplar maalesef yoktur.

Şimdi sunacağım vesika da bugüne kadar bilinmiyordu. Bu belgesizlik ve bilgisizlikler, Abdülhamid'le beraber Türk tarihini de karalayanların işine yarıyordu. Yakın tarihimiz, yalan ve yanlış üzerine kurulmuş propaganda ve spekülâsyonlara sebep oluyor. Tarihini bilmeyen gençlerimiz, sağlıklı bir kafa ve ruh yapısın-

dan uzaklaştıkları gibi, ilim adamlarımız da, kasten sivrilen bu tarih bağnazlığı karşısında güvenilir araştırmalar yapamıyorlar.

Yakın tarih uzmanları sınırlı bilgilerini dahi ortaya koymaktan sakınıyorlar. Çünkü doğru bilginin sezdirilmesi bile, söyleyenin başını belâya sokabilecek garip bir *"cesaret"* sayılıyor.

Sunacağımız önemli vesika *"Edward Grey'in Hatıraları"* (Memoires de Edward Grey) Fransızca tercümesinin (1927) 142-144 sayfalarından alınmıştır.

Herhangi şüphe taşımayan ve tercüme farklılıklarını göz önüne alan bir belge olabilmesi için kitabın Fransızca metnini de aynen sunuyorum.

Öte yandan bu sayfaları bulup, inceleyip Türkçeye çevirerek bana veren tarihçi yazarımız *İlhan Bardakçı*'ya teşekkür ediyorum.

Bu satırların II. Abdülhamid'i anlatması kadar, ünlü yazarı da önemlidir. Edward Grey, Sultan Hamid devrinin uzun bir döneminde "Topraklarında güneş batmayan imparatorluk" denilen Büyük Britanya'nın Dışişleri Bakanıdır.

Osmanlı'ya ve İslâm âlemine dönük haksızlıkların öncülerinden olan bu tarih kişisi hakkında dostum İlhan Bardakçı, ayrıca şu notu eklemektedir.

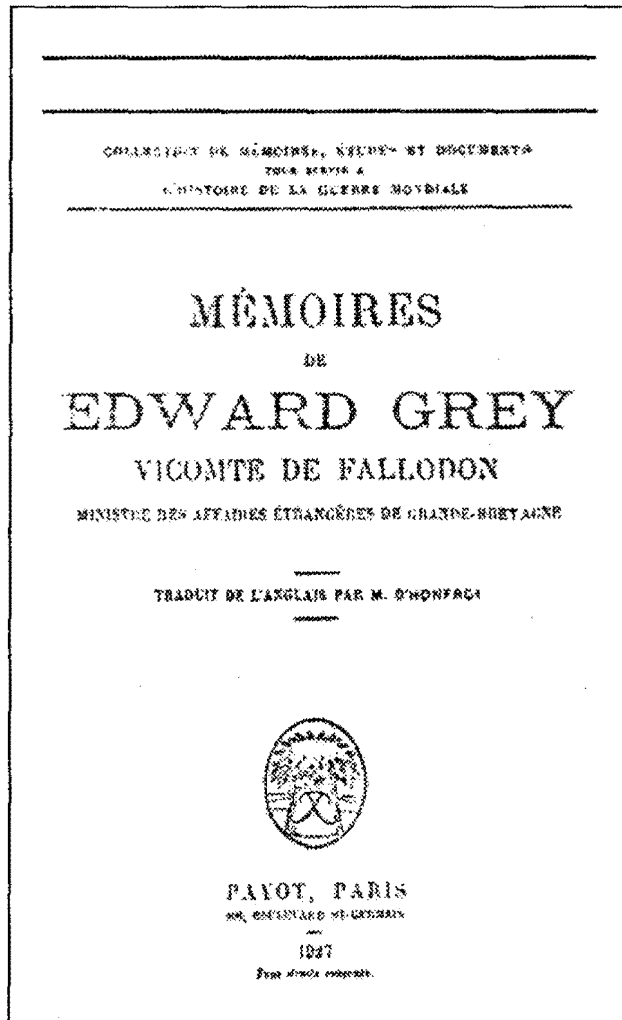
"Edward Grey, siyasî hayatı boyunca hasım olduğu Abdülhamid'in ölümünden sonra: 'Ne büyük kayıp! Hasmımdı ama onun ölümü ile diplomasi mesleği artık zevkini kaybetti' *diye yazan ünlü diplomattır."*

Vesikanın Metni

J'en arrive à prèsent à la guerre balkanique et à Conférence des Ambassadeurs qui furent les principaux événements de l'année 1912-13.

J'ai déjà représenté Abdul-Hamid comme personnifiant l'équilibre du Proche-Orient. II avait parfaitement compris de quelles forces il était entouré, il savait l'orientation de chacune d'elles, leur puissance et leurs limites. II connaissait les aspirations de la Russie

sur les Détroits et Constantinople, mais savait aussi que si cell-ci serait de trop près, elle trouverait une fois de plus Europe dressée contre elle pour restreindre son action comme lors du Traité de Berlin de 1878. II entendait sans doute avec colère, mais sans inquiétude, la bruyante indignation soulevée parmi l'opinion puplique britannique par les massacres arméniens et les atrocités en Macédoine, car il savait fort bien que la flotte britannique ne

MÉMOIRES

DE

EDWARD GREY

VICOMTE DE FALLODON

PAYOT, PARIS

pouvait s'approcher des montagnes de l'Arménie et que si l'Angleterre allait jusqu'à soulever la question de Constantinopole et des Détrois, l'Europe aurait tôt fait d'intervenir et d'empêcher le bouleversement du statuquo, les grandes Puissances n'osaient se permettre d'ébranler de crainte d'avoir à se battre entre elles. Lord Salisbury, jadis partisan da la politique proturque de Disraëli, mais révolté par la suite des iniquités commises par la Porte, avait marqué un revirement complet et déclaré qu'en soutenant les Turcs, l'Angleterre avait ponté sur le mauvais cheval. Même cela n'émut pas Abdul-Hamid. II avait perdu en la Grande-Bretagne un champion de la Turquie, mais s'était fait de l'Allemagne une amie agissante. II prit grand soin de développer et de s'attacher cette amitié par des concessions commerciales et par l'attrayante perspec-

tive du développement de l'Asie Mineure. Des financiers français avaient, eux aussi, des intérêts considérables à Constantinople, de sorte qu'Abdul-Hamid était solidement retranché derrière ces intérêts engagés, et ces forces politiques qui se contre-balançaient.

La pression exercée en vue des réformes en Macédoine l'ennuyait, mais il savait fort bien que ni l'autriche ni la Russuie ne permettraient à d'autres Puissances de s'occuper seules de cette question et que l'Angleterre était seule s'en agiter. II comptait sur la rivalité entre l'Autriche et la Russie pour limiter, lever accord et le empècher d'exercer une pression trop vigoureuse sur lui à ce sujet, en même temps que leur jolousie combinée contre l'ingérence en Macédoine de toute autre Puissance, lui servirait de rempart contre le gouvernement le Londres.

Quant aux affaires extérieures, le Sultan pouvait compter sur la haine qu'éprouvaient les uns contre les autres ses sujests chrétiens. Unis par leur races, et la répulsion raciale était plus forte que l'affinité religieuse. II entretenait ces haines, en usait, et se reposait sur elles, ainsi que sur son habileté à en jouer, pour empêcher des soulèvements intérieurs, voire même une coalition contre lui des Etats Balkaniques chrétiens.

Abdul-Hamid avait pénétré, jusqu'à l'extrême limite de l'ingéniosité humaine, toutes les forces exérieures et intérieures, leur jeu et la façon de les manipuler pour servir ses propres buts. Mais il est d'essence humaine que tout décline et lorsque les facultés d'Abdul-Hamid commercèrent à baisser, survint le solèvement intérieur, la Révolution, qui le déposa.

Le changement fut considérable. Des trésors d'astuce, du cruauté, de manque absolu de scrupules s'étaient trouvés concentrés en Abdul-Hamid, c'est-à-dire en une seule personne possédant une autorité suprème laquelle ayait doré n'ayant disparu. Les chefs de la Révolution étaient habiles, et n'étaient pas plus que leur ex-sultan embarrassés de pitié ou de scrupules, ma-

is ils étaient plusieurs et non pas un seul revêtu de l'autorité indiscutable. Leur force était dispersée, et se perdit bientôt dans les rivalités personelles et les intriques. Alors les voisine européens de la Turquie commecèrent à s'agiter pour ce qui sembla tout d'abord à leur ruine.

On aurait vraiment cru que tout en spéculant au profit de ses touches desseins personnels sur les faiblesses de ses voisins, Abdul-Hamid avait plus sagement agi au mieux de leurs intérêts qu'ils ne le surent faire, lui parti.

L'Autriche commença par annexer la Bosnie-Herzégovine. Puis l'ltalie conquit la Tripolitaine, Finalement, la Grece, la Bulgarie, la Serbie et le Monténégro formèrent une ligue et tombèrent sur la Turquie. La cause en était juste: c'était l'émancipation des chrétiens de Turquie dans le Sud-Est de l'Europe. Mais en agissant ainsi, les membres de la ligue Balkanique libérènt des forces dont ils n'avaient pas prévu l'effet et mirent en mouvement des rivalités de contrôler.

L'annexion de la Bosnie fut le premier bouleversement du statuquo en Turquie; la conquête de la Tripolitaine par l'ltalie lui porta une nouvelle atteinte, l'Alliance Balkanique le coup de grâce. Les victoires qui rehaussèrent le prestige de la Serbie firent naître en Autriche des appréhensions et des susceptibilitiés que porta à leur comble l'assasinat de l'Archiduc François-Ferdinand et poussèrent à l'envoi de cet ultimatum à la Serbie qui précipita le guerre mondiale. Tel fut l'enchaînement des événements qui débutèrent par la révolition Turque pour mener droit à la catastrophe de 1914, mais les causes réelles de la Grande Guerre sont plus profondes que cet enchaînement et demandet à être étudiées à part.

La Turquie, affaiblie par sa révolition et par les dissentiments qui s'ensuivirent, ne put tenir contre l'attaque des alliés Balkaniques. La haine accumulée au cours des générations se concentra sur elle. L'attaque

bulgare fut, au début, la plus vigoureuse; dès le mois de décembre, les Balkaniques eurent remporté assez de victoires et fait assez de conquêtes pour contraindre la Turquie à discuter d'humiliantes conditions de paix. Les belligérants choisirent Londres comme lieu de délibération pour leurs délégués qui s'y trouvèrent assemblés en décembre 1912.

Türkçesi

"Şimdi, 1912/13 yıllarının en belli başlı olaylarından, Balkan Savaşı ve Büyükelçiler Konferansı'na geliyorum.

Ben, II. Abdülhamid'i, Yakın Doğu dengesini kişilendiren kimse olarak tanıdım. Sultan II. Abdülhamid bölgenin hangi güçler tarafından çevrildiğini, bu güçlerden her birinin eğilim, kudret ve zaaflarını en mükemmel şekilde biliyordu. Rusya'nın, İstanbul ve Boğazlar üzerindeki niyetlerine vâkıf olması bir tarafa, Çar'ın buralara çok yakınlaşması hâlinde, (aynen 1878 Berlin Antlaşması sırasında olduğu gibi) Batılı ülkelerin Rusya'nın davranışını önlemek için harekete geçeceklerinin de farkında idi.

İngiltere kamuoyunun, Makedonya'daki zulüm ve Ermeni katliamı yüzünden hissettiği infiali, Abdülhamid hiddetle fakat endişeden uzak bir şekilde izliyordu. Ayrıca İngiliz donanmasının Ermenistan bölgesi dağlarına yanaşamayacağını değerlendiriyordu. Özellikle Londra'nın Boğazlar ve İstanbul meselesini alevlendirmesi hâlinde, büyük ülkelerin statükonun bozulmasına izin vermeyeceklerini ve kendi aralarında savaş başlatması korkusu ile buna engel olacaklarını da tespit ediyordu.

Başbakan Disraeli'nin Türkiye yandaşı politikasının taraftarı olan Lord Salisbury bile, artık tam bir kanaat dönüşü ile "İngiltere'nin Türkiye'yi tutmakla yanlış ata oynadığını" söylemeye başlamıştı. Bu hâdise bile, Abdülhamid'i heyecanlandırmıyordu. İngiltere'nin şahsında bir Türkiye'ye destekçisini kaybetmişti, ama

şimdi Almanya'nın varlığında bizzat kendi eliyle güçlü bir dost yaratmıştı.

Anadolu'nun kalkınması ve refahı konusunda, bazı ticarî tavizler vererek Alman dostluğuna bağlılık ve bu gelişmeyi kuvvetlendirmek için büyük dikkat göstermişti. Fransızlar da, İstanbul'da önemli ticarî çıkarlara sahip olmuşlardı. Ama Abdülhamid, kendi aralarında dengelenen bu dış siyasî güçlerin ve elde edilen çıkarların arkasında en sağlam şekilde yer tutabilmişti.

Padişah, gerçi Makendonya'da reform yapılması konusunda üzerindeki baskılardan sıkılıyordu ama, Avusturya ve Rusya'nın diğer ülkelerin bu konular ile ilgilenmelerine izin vermeyeceklerini, bu takdirde İngiltere'nin tek başına kalacağını da, yine en iyi değerlendiren insandı. Bu konuda, kendisi üzerinde ağır bir baskı kurulmasını önlemek ve bu ülkelerin kendi aralarındaki rekabeti kısıtlayabilmek için, Avusturya ve Rusya arasındaki rekabeti iyi kıymetlendiriyordu. Makedonya meselesine müdahale edebilecek bir başka ülkenin var olmamasından duyduğu kıskançlığı da, İngiltere üzerinde bir tehdit unsuru olarak kullanıyordu.

Dış konularda, Sultan Abdülhamid, Hristiyan tebaasının birbirlerine karşı hissettikleri *"kin duygusu"*ndan faydalanıyordu. Din bakımından birlik hâlinde bulunan, ancak ırk sebebiyle birbirlerine düşmüş ve parçalanmış olan bu halkların soya dayalı karşılıklı inkârcılıkları, dinî bağlılıklarından üstündü. Sultan bu duyguları iyi kullanıyor, yönlendiriyor ve bütün mahareti ile Balkan devletleri Hristiyanlarının Türkiye aleyhinde bir koalisyon kurarak ayaklanmalarını önleyebiliyordu.

Abdülhamid, kendi emellerine hizmet edebilmeleri için, dış ve iç güçlere, bu güçlerin oyun biçimlerine ve kullanılma usullerine nüfuz edebilme konusunda, insan zekâsı maharetinin azamî sınırlarına ulaşmış bir hükümdardı. Ne var ki, tabiat kanunu gereğince, insanî güçler zayıflamaya başlayınca ve Sultan'ın meleke-

leri de zaafa uğrayınca, iç ayaklanma (31 Mart) başgöstermiş ve Abdülhamid tahttan indirilmişti.

O, tahttan inince değişiklik ve karışıklık müthiş oldu. Kaybettiği eski otoritesinin yerine geçen ve en ufak vicdan kavramından yoksun olan, ihanet ve kötülük tufanı Abdülhamid'in karşısında saf tuttu. Meşrutiyet ihtilâlinin liderleri de dirayetli olabilirlerdi. Ama onun gibi tek değil, kalabalıktılar. Sultan gibi tartışmasız bir kudrete ve karar isabetine sahip değillerdi. Güçleri parçalanmıştı. Nitekim daha sonraları şahsî çekememezlikler, rekabet ve entrikalar içinde dağılmışlardı.

Türkiye'nin Avrupalı komşuları, kendilerine, avantaj gibi görünen bu duruma aldanarak harekete geçtilerse de (Balkan Savaşı'nı kastediyor) sonuçta bir kısmı fekâkete uğradı ve durum diğerlerinin aleyhine döndü.

Komşularının zaafları üzerine, şüphe edilebilecek gizli emellerin sahibi olduğu ne kadar iddia edilirse edilsin, daha sonra anlaşıldı ki, Abdülhamid bizzat Avrupalıların huzur ve çıkarlarını, hatta kendilerinin bile başaramayacakları en akıllı ve dengeli şekilde koruyabilmiş bir hükümdardı. Ama artık yoktu, gitmişti.

Avusturya, Bosna-Hersek'i ilhak etmekle işe başladı. Daha sonra İtalya, Trablus'u işgal etti. Nihayet Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ, aralarında birlik kurarak Türklerin üzerine çullandılar. Sebepleri kendilerince makuldü: Güneydoğu Avrupa'daki Hristiyanları Türk boyunduruğundan kurtarmak istemişlerdi.

Ne var ki, Abdülhamid'in kurduğu Balkan dengesini ortadan kaldırmak suretiyle, aynı Balkan ülkeleri bu dengeye saygı besleyen Avrupa devletlerini birbirlerine düşürdüler. Dünyanın en şeametli hâdiselerinden birisi olan Birinci Dünya Savaşı'na böylece sebep oldular.

Abdülhamid'in sahneden çekilmesiyle 1908 Meşrutiyet ihtilâli ve sonuçları böylece 1914 felâketinin yolunu açtı."

HİLÂFET, NEREDEN NEREYE...

(BU BÖLÜMDE, "FİLOZOF ŞAİR Rıza Tevfik"in bir itirafını naklederek İngiltere'nin Türk devletinin elinden Hilâfet'i almak yolunda ne kadar kararlı olduğunu anlatacağız.

Daha sonra İngilizlerin Hilâfet'i bizzat yönetmek veya onu, Türk yöneticileri eliyle yıktırmak hususundaki gayret ve tereddütlerini ortaya koyacağız.

Bu yazıya ek olarak, ayrıca şair ve İttihatçı siyaset adamı Rıza Tevfik'in, yine Sultan Hamid'e karşı yaptığı kötülüklerden duyduğu vicdan azabını yansıtan ünlü bir şiirini de yayımlayacağız.)

Askerî liselerde uzun süre edebiyat hocalığı yapmış bir emekli öğretmen-albayımız, bana cihandeğer bir hatıra vesikası göndermek lütfunda bulundu. Bu hatıra Selim Sırrı Tarcan ile birlikte 31 Mart'ın başlıca gizli tertipçilerinden olan Rıza Tevfik Beye aittir. Şair "filozof" Rıza Tevfik, bu tarihî suçunu itiraf ederek pişman olduğunu da birçok kere açıklamıştır. Nitekim bu belge dahi gün ışığına ilk defa çıkarılan bir vicdan azabı vesikasıdır. Öğretmen-Albay, Cünye'de şairden dinlemiştir. Şimdi, söz Rıza Tevfik'in:

"1908 İhtilâli'nden evvel, bizleri başta İngiliz sefiri olmak üzere Fransız, İtalyan sefirleri de çok teşvik ettiler. Onlardan büyük mikyasta fikir muaveneti (yardım) ve teşvik gördük... Hey Rıza! Meğer kimlere hizmet etmiş?

Nihayet hürriyeti de-kimlere-ilân ettik! Selim Sırrı ile beraber ben de İstanbul sokaklarında üzerine çıkıp "Yaşasın hürriyet" nutukları atacak nice basamak taşları aradık.

Bir gün Talât'a (Talât Paşa) dedim ki: "Biz bu ihtilâl için ecnebi sefirlerden hayli teşvik gördük. İşte hürriyeti ilân ettik. Gidelim bu süferâyı (elçileri) ziyaret edelim, teşekkür edelim."

Evvelâ İngiliz Sefaretine gittik. Galatasaray'daki o muhteşem binayı tam bir ölü sessizliği içinde bulduk. Ben emin idim ki sefir de dahil olmak üzere bütün sefaret erkânı içerde idi. Fakat bizi karşılayan sefaret kavası, kimi sorduksa "yok" dedi. Çok soğuk bir adem-i kabul (kabul etmemek) idi bu. Bir mana veremeden dönmüştük.

Cünye'de idim. Emîr Abdullah'tan bir davet mektubu aldım. O yıl farîze-i haccı ifa için (hac farizası) gidecekleri Hicaz'a beni de davet ediyordu. Kabul ettim. Emîr hazretleri, atlas kese içinde altın olarak maddî cihetten de beni çok taltif etti. (Rıza Tevfik sürgündedir.)

Oğlum Said, İngiltere'de oturuyordu. Onu ziyarete Londra'ya gitmiştim. Said'e İskoç asilzadelerinden Lord Nikılsın (1909'da, İngiltere'nin Türkiye büyükelçisi) cenapları hayli yardım etmişti. Hem bu alâkalarına teşekkür etmek, hem de eski dostluğu bir daha ihya eylemek üzere ziyarete gittim. Sohbet sırasında İstanbul sefaretinin (İstanbul'daki İngiliz Elçiliğinin 1909'daki) bize gösterdiği o soğuk adem-i kabul hatırıma geldi. Lord cenaplarından sebebini sordum:

- Dostum Rıza Tevfik Bey... Biz Jön Türkleri teşvik ettik. Onlardan büyük bir netice bekliyorduk. İhtilâl olacak; istibdat ile beraber Sultan da ve bahusus temsil ettiği Hilâfet müessesesi de alaşağı edilecek. Fakat

aldanmış olduk. Beklediğimiz neticeyi alamadık. Zira ihtilâl yaptınız, gerçi Kanun-u Esâsî geldi, fakat Sultan da ve hele Hilâfet müessesi de yerinde bâki...

Lord cenaplarına tekrar sordum:

- İngiltere devlet-i fahîmesini, Hilâfet müessesesi bu derece şiddetle neden alâkadar ediyor?

- Ha... Dostum Rıza Tevfik Bey... Biz Mısır'da, bilhassa, Hindistan'da İslâm kitlelerini idaremiz altına alabilmek için milyonlarca altın harcadık, muvaffak olamadık. Hâlbuki Sultan? Yılda bir defa bir "selâm-ı şahane", bir de "Hafız Osman Kur'an-ı Kerîmi" gönderiyor, bütün İslâm ümmetini, hudutsuz bir hürmet duygusu içinde, emrinde tutuyor.

İşte biz ihtilâl'den ve siz Jön Türkler'den ihtilâl sonunda, Sultanların da, Hilâfet'in de, yani bir selâm-ı şahane ve bir Hafız Osman Kur'anıyla kitleleri avucunda tutan kuvvetin de devrilmesini bekledik, aldandık. İşte bu sebeple bir soğuk adem-i kabul gördünüz..."

(İşte 31 Mart'ın iç yüzü, kirli sebebi budur.)

İsmi bizde saklı Sayın Albay öğretmen, daha birkaç görüş ekledi. 31 Mart'tan sonraki her hâdisede o sevimsiz İngiliz parmağını gösterdi. Mithat Paşa'ya yaptırılan Sultan Aziz'i hal olayının da "buz gibi" İngiliz işi olduğunu belirttikten sonra:

"Geyikli Baba" dediği Niyazi Beyin akrabasından, yine edebiyat öğretmeni (dostu merhum) Albay İsmail Erdoğan'ın şu itirafını da bize hatırlattı:

"... Henüz yeni zabit çıkmış çiçeği burnunda birer mülâzım (teğmen) idik. İttihatçılar, bize de nefer elbisesi giydirdiler. (Cahillerin birleşerek yaptıkları bir gerici isyan diye gösterilen 31 Mart fesadını er esvabı giydirilmiş İttihatçı subayların idare ettiği ve gerisinde İngiliz-Siyon parmağı bulunduğu... Ayrıca bu vak'anın Sultan Hamid'i devirerek- sonunda -İmparatorluğumuzu yıkmak hedefi güttüğü böylece sabit olmuştur) 31 Mart Hâdisesine karıştık. Fakat bu katılmamıza mükâfat olarak, terfi zamanını beklemeden bir üst rütbeye terfi ettik. Bir rütbe kıdem aldık."

Kendisini 31 Mart'ın suçlusu ilân eden Rıza Tevfik, yukardaki itirafları ile Türk tarihine ışık tutmaktadır.

19. yüzyılda, İslâm ülkelerinin büyük kısmını sömürge hâline getirmiş bulunan İngiliz devleti, Türk padişahının kendi sömürgelerindeki bu manevî hegemonyasından kurtulmak istiyordu. Artık zayıf gördüğü Osmanlı devletinin uğruna her türlü entrikaya başvuruyordu.

Hilâfet makamını son padişahlar arasında büyük dirayetle yürüten Sultan Abdülhamid, aynı zamanda Siyonizmin Filistin'de Yahudi devleti kurma emellerine, şuurla set çeken bir hükümdardı. Bu sultanın "Halife" sıfatı da Türk-İslâm ülkelerinde, Hristiyan veya Musevî olsun her türlü dinî ve emperyalist yayılmanın önüne geçmesini gerektiriyordu.

İslâm dünyasının sömürge hâline düşürülmüş asker ve aydınları da bu konuda Halife Padişah'a minnettardılar.

Yukarıdaki ünlü "itiraf"tan da anlaşılacağı üzere, İngilizler, "31 Mart" diye bilinen 13 Nisan 1909 tarihli *mürettep* (düzenlenmiş) *irtica* olayını *Halife* Sultan Abdülhamid'i tahtından indirmek kastıyla el altından "İttihat ve Terakki" erkânına yaptırmışlardı.

Hilâfet'e verilecek yeni şekil üzerinde ise, İngiliz siyaseti çalışmaya devam ediyordu. İlerde Türk devletine danışmak lüzumu dahi duymaksızın "emrivaki" şeklinde neler dikte edebilirdi?

Birinci Çözüm

Belki zayıf veya çok sıkışık durumda bir Türk hükûmeti bulup, Hilâfet'i ona "ilga" ettirmek olabilirdi.

İkinci Çözüm

Osmanlı'yı yere serdikten sonra İngiltere kendisini artık İslâm âleminin hâkimi (patronu) sayacaktı. Bu sıfatla kendi himayesinde, (*Vatikan* benzeri) bir *Hilâfet Devleti* kurarak, İstanbul'dan İslâm dünyasına fetvalar göndermeye kalkacaktı.

İngilizler önce bu ikinci şıkkı gerçekleştirmeye çalıştılar. Nitekim, İstanbul'u işgal ettiklerinde *"Constantinopolitan State"* adıyla kendilerine uydu bir Hilâfet devletinin fikir hazırlığını yapıyorlardı. Şöyle ki:

İngiliz şairi Blunt, milliyetçi Arap aydınlarını da memnun edecek bu "Hilâfet devleti" tasarısını yıllardan beri savunmakta idi. Blunt'un tilmizi olan Suriyeli Reşit Rıza da bütün Arap milliyetçilerini, Türkiye'nin yıkımına varacak olan bu düşünce etrafında toplamaya çalışıyordu. Onlara göre Hilâfet'i Mısır'dan alıp götüren Yavuz Sultan Selim, bir "Osmanlı emperyalisti" idi.

Kaldı ki, Sevr'den sonra, Türk devletine artık çöktü gözü ile bakılıyordu. İngilizlerle beraber bazı "Osmanlı aydınları" da bilerek bilmeyerek "hiç olmazsa Hilâfet'i kurtarmak" gibi ufuksuz ve korkak çözümler peşine düşmüşlerdi. İşte işgalcilerin gözüne girmek için onların kurduğu *"İngiliz Muhipleri* (Sevenler) *Cemiyeti"* de, İngiltere'nin bu emperyalist "kurgu"suna alkış tutmakta idi.

Böylece Hristiyan bazı Arap milliyetçileri ile beraber kimi değersiz Türkler de Hilâfet konusunda Londra ile birleşmiş görünüyorlardı. Hilâfet'in İngilizlerce sahte bir silâh gibi kullanılmasına kör alet olacaklardı.

Bununla beraber İngiltere'nin "Hilâfet devleti" Mütareke ve Millî Mücadele boyunca fazla üstüne varılmayan hayalî bir tasarı olarak kalmıştır. Belki sadece, İngilizlerin "Amerikan Mandacılığı"na bağlı olan Türk çevrelerini dağıtmak için çıkardığı fantastik bir projeden ibarettir.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin zaten Türkiye'deki Amerikan-İngiliz rekabetinde (mandacılara karşı) İngiliz tarafını tutmak için türetildiği şüphesizdir.

Tarihimizin uğursuz ve türedi *31 Mart Vak'ası* üzerine (13 Nisan 1909) Sultan Hamid'i, iftiralarla ve utanç verici dolaplarla tahtından indiren İttihatçıla-

rın işte bu hizmetlerine(!) karşılık bu görevi kendilerine veren İngiliz devletlerinden nasıl aferin beklediklerini Rıza Tevfik (yukarıda) anlatmıştı.

Ancak, II. Abdülhamid hal'edilmiş olsa bile Hilâfet makamı yerinde kalmıştı. İngiliz Büyükelçiliği işte bu yüzden Rıza Tevfik ve arkadaşlarını "başarısız" sayarak, onlara yüz vermemişti.

Gerçekten de Hilâfet, Sultan Abdülhamid'in tohumlarını attığı Müslüman ülkelerde yeşerdi. Onun gösterdiği doğrultuda, etkisini devam ettirdi. Hilâfetin varlığı, İngilizlerle savaş hâlinde olduğumuz *I. Cihan Harbi* ve İstiklâl Savaşı günlerinde bize büyük yararlar sağladı.

Bunun üzerine İngiltere, (yukarıda açıkladığımız) "Constantinopolitan State" tasarısından da vazgeçerek, Hilâfet'i doğrudan doğruya, Türk hükûmeti eliyle yok etmek (ilga) plânını uyguladı. Nitekim en yorgun hâlimizde bizi yeniden açacakları savaşla tehdit ederek, Lozan'da (1923) bunu pazarlıkla kabul ettirdiler.

Rıza Tevfik'in aşağıdaki meşhur şiiri 1947'de Büyük Doğu mecmuasında neşredilince, merhum Necip Fazıl, "Millete hakaret" suçuyla hapsedilmişti. Avukat Abdurrahman Şeref Laç, o zamanlar hastahanede tedavi edilmekte olan rahmetli Rıza Tevfik'le konuşur. Bu şiirin hangi gaye ile yazıldığını sorunca şöyle cevap alır:

"- Ben bu şiiri, Türk milletine hakaret kastıyla değil, tamamıyla aksi olarak, Türk milletini ölüme götüren bir zümreyi teşhir ve Abdülhamid Han'a edilen iftiraları tespit gayesiyle yazdım. 31 Mart Vak'ası'nı tertiplediği isnadı altında tahtından alaşağı edilen büyük Hükümdar, bu isnatla, sade iftiraların değil, tertiplerin de en hainine hedef tutulmuştur. 31 Mart'ı tertipleyen İttihatçılar ve bu işe memur edilenler arasında bizzat ben varım. 31 Mart'ı kışkırtma ve körükleme işini Selim Sırrı ile Rıza Tevfik idare etti. Hasta yatağımdan söylediğim bu sözlere tarih kulak kabartsın."

SULTAN HAMİD'İN RUHANİYETİNDEN İSTİMDAD

Nerdesin, şevketli Abdülhamid Han?
Feryadım varır mı bârigâhına?
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan,
Şu nankör............ bak günahına.

Tarihler adını andığı zaman,
Sana hak verecek, hey koca Sultan;
Bizdik utanmadan iftira atan,
Asrın en siyasî Padişahına.

"Padişah hem zalim, hem deli" dedik,
İhtilâle kıyam etmeli dedik;
Şeytan ne dediyse, biz "belî" dedik;
Çalıştık fitnenin intibahına.

Divâne sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz.
Sade deli değil, edepsizmişiz.
Tükürdük atalar kıblegâhına.

Sonra cinsi bozuk, ahlâkı fena,
Bir sürü türedi, girdi meydana.
Nerden çıktı bunca veled-i zina?
Yuh olsun bunların ham ervahına!

Bunlar halkı didik didik ettiler,
Katliama kadar sürüp gittiler.
Saçak öpmeyenler, secde ettiler.
.... pis külâhına

Haddi yok, açlıkla derde girenin,
Sehpâ-yı kazâya boyun verenin.
Lânetle anılan cebâbirenin
Bu, rahmet okuttu en küstahına.

Milliyet davası fıska büründü,
Ridâ-yı diyânet yerde süründü,
Türk'ün ruhu zorla âsi göründü,
Hem Peygamberine, hem Allahına...

Özetin Özeti

Temeller: Türk tarihinde süreklilik...

Fikirde Türk–İslâm kaynaşması... Devlette yönetilenle–yöneten yakınlığı, halkla aydın beraberliği (yani millî iradeye dayalı demokrasi)

Manevî anlamda ise; kendine güven, kendi değerlerine bağlılık demektir.

İşte biz 150 yıllık tarihimizi ve özellikle Millî Mücadele yıllarını Temeller bakımından günümüzün yargısı önünde "duruşma" ya çıkarıyoruz.

Milletin öncülüğünde başlayan Millî Mücadele, yukarda saydığımız her dört ilke bakımından milletimizin kendi özüne dönüşünü temsil etmiştir. Yani:

1) Anadolu ile *Payitaht* İstanbul beraberliği

2) İslâmî millî varlık ve heyecanın, bütün düşmanları alt edecek boyutlara ulaşması...

3) Millet, ordu, din adamı, eşraf, bürokrat birliği hâlindeki TBMM öncülüğünde, millî irade tatbikatının zirveye ulaşması...

4) Türk milletinin, iki asırdan beri kendine güven ve değerlerine bağlılık bakımından en üst seviyeyi kaydetmesi bu dönemde sağlanmıştır.

Ne yazık ki, millî zaferden sonra hem o birlik, hem devlet–millet kaynaşması dağılmış

ve bozulmuştur. Ulu mayamız ve medenîlik sebebimiz olan İslâmiyete karşı saldırgan tavırlar almış yürümüştür.

Yukarıda sayılan mutlu millî prensiplerden, Tanzimat ve hatta Meşrutiyet devirlerinde bile görülmeyen sapmalar olmuştur. Moda materyalizmin üzerine bir de mutlak *Avrupalılaşma* şartı kondurulmuştur.

Avrupalılaşma: Bütün manevî güçlerimizden, imanımızdan, kültürümüzden, yazımızdan, töre ve âdetlerimizden koparma eylemleri hâlinde devlet zoruyla yürütülmüştür.

Millî hâkimiyet prensiplerini yıllar boyu tavizsiz uygulayan TBMM'deki geniş hürriyetlerin yerini dahi Meclis'te ve basında kimseye ağız açtırmayan diktacılık almıştır.

Türk milletinin Tanzimat'tan sonra 1919–1924 yıllarında ulaştığı en yüce mutlu terkibin bozdurulup saptırılmasında başlıca sebep, yabancı etkilerdir. Bunun yanı sıra İttihatçılardan kalma yabancı parmağı dolaşmış devrimciliğin telâşı ile bazı basit kafalar, İslâmî–millî varlığımız üzerinde suikasta varan uygulamalar yapmışlardır.

Bu yozlaştırıcı yıkıcı değişmelerin kolayca yapılabilmesinde, kurtuluş sonrası devrin münevver sayısındaki azlık da çok önemli bir gerçektir. Çünkü, Mehmed Âkif'in "Asımın Nesli" dediği yurdu imanla, ilimle ve hünerle kurtaracak varlığımızın çiğnenmesine izin vermeyecek onbinlerce gencimiz şehit düşmüşler veya hizmetten uzaklaştırılmışlardı.

Cumhuriyet'in ilânından sonra devletçe millî bünyeye aykırı olarak uygulanan "devrim"lere itiraz cesaretini gösteren az sayı-

da bilgin, hoca ve aydınlar ise, arkalarında bir kuvvet olmadığı için şiddetle bertaraf edildiler. Hürriyet, iman ve kültürün davacısı olan bu "yiğitler" arasında zaferi sağlayan kumandanlar ile bazı mebusların da bulunması iktidar sahiplerini daha sert ve kıyıcı yapmıştır; millî kültür ve töreler, sanki onların inadına büsbütün horlanmış ve ezilmiştir.

Dinî-millî dava yolundaki (asker, sivil) istiklâl önderlerinin bazıları sürülmüş, hapsedilmiş ve hatta asılmışlardır. Bu cezalar, taşkın, hatalı ve yıkıcı hareketleri önlemek isteyenlerin cesaretlerini kırmıştır.

Nüfuz taciri, çıkarcı, dalkavuk bazı gazeteler, özellikle Atatürk'ün eski dava arkadaşları hakkında iftira kampanyaları açarak, ancak faşist ve komünist ülkelerde görülen çirkin basın'a örnek olmuşlardır.

Ancak ana çizgilerini verdiğimiz bu sapmaların ayrıntıları, *"Temellerin Duruşması"* dizimizin yeni konularıdır.

HİLÂFET ETRAFINDA DÖNÜŞLER

MİLLÎ MÜCADELE BOYUNCA, Mustafa Kemal Paşa öncülüğündeki Anadolu'nun "Saltanat ve Hilâfet" ile ilişkileri şu safhalarda özetlenebilir.

1- Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıtlarında *M. Kemal'in "İstanbul Hükûmetleri"* ile uzlaşmaz olduğu zamanlarda bile Padişah ve Halifeye karşı çok saygılı ifadeler bulunmaktadır. Resmî organ Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki beyanlarda, Padişah ve Halife olan Vahiddedin'i yücelten sözler kullanılmaktadır.

23 Temmuz 1919 Erzurum ve 4 Eylül 1919 Sivas Kongrelerinin ve TBMM açılış bildirilerinde (her üçünün ikinci maddelerinde) aşağı yukarı şu sözler mevcuttur:

"Osmanlı yurdunun bütünlüğü, millî istiklâlin sağlanması ve yüce Hilâfet ve Saltanat makamının korunması için millî kuvvetleri harekete getirmek ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır."

Bu prensip, aynı zamanda Millî Mücadele'nin ana fikrini de içine almaktadır. Zaten "millîci" denilen hareketin amacı, yurtta ve dünyada: *"Vatanı, saltanatı ve hilâfeti kurtarmak"* cümlesiyle ifade edilmekte idi.

M. Kemal, konuştuğu yabancı gazetecilere de (1920-1922) aynı şeyleri söylemektedir. Meselâ Berthe Georges Gaulis 1922'de neşredilen *"Ankara-İstanbul-Londra"* adlı eserinde *"Gazi"* ile şunları konuştuğunu yazmaktadır.

"Ya İstanbul?" dedim. Yüzünde kendi gücünden gelen biraz alaycı bir gülümseme belirdi:

- İstanbul, her devirde Doğu ile Batı arasında büyük bir rol oynamadı mı? O bizim en büyük sanat, ticaret ve mübadele merkezimiz değil mi?

Sonra, yine ciddî bir tavır alarak:

- Sultan, dinî lider, bütün milletin kendisine saygı beslediği Padişah, İslâm'ın en yüksek şahsiyetidir. Biz, Hilâfet ve Saltanatı, Osmanlı hanedanını muhafaza edeceğiz ve onu yabancı entrikalara karşı koruyacağız." (Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Mayıs 1981)

Son Padişah VI. Mehmet Vahideddin, 17 Kasım 1922'de Veliaht Abdülmecid Efendiyi Halife ilân etti. Ertesi gün TBMM reisi Mustafa Kemal, yeni Halife'ye şu telgrafı çekiyordu. (Sadeleştirerek sunuyorum):

Hanedan-ı Âl-i Osman'dan Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretlerine,

"... Türkiye devletinin hâkimiyetini (egemenlik) kayıtsız şartsız milletin elinde saklı tutan Teşkilât-ı Esasiye (anayasa) kanuna göre icra kuvveti ve yasama yetkisi kendisinde toplanmış bulunan... TBMM'nin 1 Kasım 1922 tarihinde oy birliği ile kabul ettiği gerekçeler ve esaslar dairesinde Yüce Meclis'çe 18 Kasım 1922'de yapılan oturumda "Makam-ı Muallâ-yı Hilâfete" seçilmiş olduklarını özel saygı ile zât-ı hazret-i Hilâfetpenâhîlerinize arz ederim.

Keyfiyet (bu durum) TBMM'ce İslâm âlemine ve Türkiye halkına bildirilmiştir. Gerçekleşen bu seçimin İslâm âlemi için uğurlu ve feyiz verici olmasını Allah'ın lütuflarından tazarru ve niyaz eylerim."

Fakat Mustafa Kemal Paşa burada kullandığı saygılı ifadelerden zamanla vazgeçecektir. Nitekim 16 ay bile geçmeden Hilâfet'in ağır kınamalarla "ilga" edildiği

ve *"Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretlerinin"* yurt dışına sürüldüğü görülecektir.

Halife Abdülmecid'e çekilen telgraf, Meclis-millet-İslâm âlemi ve dünya huzurunda ciddî sonuçları olan bir devlet taahhüdü idi. Böyle olduğu hâlde çok sonraları Nutuk'unda bunun bir taktik olduğunu zorlama tevillere başvurarak şöyle anlatacaktır:

"... Hakikat, Osmanlı Saltanatının ve Hilâfetin münkariz (yıkılmış) ve mülga (ortadan kalkmış) olduğunu düşünerek, yeni esaslara müstenit (dayalı) yeni bir devlet kurmaktan ibaret idi. Fakat vaziyeti olduğu gibi telâffuz etmek, maksadın büsbütün ziyanını mucip (boşa gitmesine sebep) olabilirdi. Çünkü efkâr (düşünceler) ve temayülât-ı umumiye (genel eğilimler) henüz Padişah ve Halifenin mazur (özürlü, günahsız) mevkiinde bulunduğu merkezinde idi. Hatta Meclis'te ilk anda Makam-ı Hilâfet ve Saltanat'la irtibat (bağlantı) ve hükûmet-i merkeziye (İstanbul Hükûmeti) ile itilâf (uzlaşma) aramak cereyanı baş göstermişti."

Milliyet gazetesi ise, Atatürk'ün o yıllarda İnebolu'da kaldırılan Hilâfet'e şu tarzda hücum ettiğini yazıyor:

"Fikir ve kavrayış sahibi olduğunu büyük olaylarla kanıtlamış olan bu ulus (millet) Allah'ın gölgesi, Peygamberin vekili olduğunu ileri sürmek küstahlığında bulunan halife adındaki aymazlara, bilinçsizlere, yalancılara vatanında yer verebilir mi?"

Bu dönüşlere bakarak Atatürk'ün başlangıçtan (Erzurum Kongresi) beri Padişah ve Halife'nin ortadan kaldırılmasına, belki onların yerine Meclis'i (hatta bizzat kendisini) getirmeye çalıştığını ileri süren bazı görüşler mevcuttur. Bu görüş sahipleri Türk İstiklâl Savaşı'na biraz da bu sebeple *"Atatürk İhtilâli"* adını vermişlerdir.

Ancak, M. Kemal'in bu konularda "kararlı" değil de devamlı tereddüt içinde olduğunu gidişat ortaya koymaktadır. Şüphesiz ki Atatürk, mücadele verdiği her dönemde kuvvet dengelerini çevresindeki insanların

durumlarına göre değerlendiren bir politika ve taktik adamıdır.

Anafartalar Savaşı'nı yapar veya 19 Mayıs vapuruna binerken dahi, onun Hilâfet konusunda kararlı olduğundan söz etmek, bir bakıma onun bütün vak'alar içindeki samimiyetini reddetmek olur. Bir yandan da, Atatürk'ün başkalarında çok yerdiği metafizik kerametleri kendisine yakıştırmak olur.

Nitekim, Kongrelerde ve Meclis'te Padişah ve Halife'nin yüceliğini anlatırken, üyelerin o zamanki duygularını kollamıştır. Dünyanın ve İslâm âleminin Hilâfet ve Saltanat'a bakışlarını hesap ederek dengeleri göz önünde bulundurmuştur. Zamanla Saltanat, işgallerin, vak'aların zoruyla kendiliğinden yıkıldı. İşte o zaman M. Kemal yalnız Hilâfet'e sarıldı. Meclis'te, halk üzerinde artık bir etkisi kalmayan Sultan Vahideddin'e, ağır hakaretler yöneltmekte sakınca görmedi.

Saltanat yıkıldıktan sonra Hilâfet, başlangıçta M. Kemal'in Lozan'da İngiltere diplomatı Lord Gurzon'a karşı kullanmak istediği bir koz olabilir. Nitekim Gazi'nin emriyle İsmet Paşa, Lozan'a birinci gidişinde, Hilâfet'i ısrarla savunmuştur; ikinci gidişinde ise, büyük ihtimalle Hilâfet'i pazarlık masasına koymuştur.

Buraya ihtiyat kaydı ile bana yeni getirilen bir notu koyarak, inceleyenlerin dikkatlerine sunuyorum. Notu veren *Memduh Cumhur,* nakleden *Suphi Baykara*'dır.

"Eski Evkaf müsteşarı ve Lozan'da *Vakıflar*'la ilgili murahhas *Seniüddin Bey,* İsmet Paşa'yı üzgün görüyor ve sebebini soruyor. İsmet Paşa:

- İngilizler Hilâfet'i kaldırmamız için baskı yapıyorlar. Ama bu bizim için mümkün değildir. Kabul edemeyiz, diyor."

İngilizlerin Hilâfet'i Türklerden almak için neleri feda etmeye hazır olduklarını, geçen bölümlerde anlatmıştık. Ancak, Hilâfet eğer İngilizlerin bize ufak tefek tavizler vermelerine feda edilmişse... Yazık olmuştur, çok ucuza gitmiştir, denilebilir.

Bütün bunlara dair birtakım ipuçları veriliyor, tahminler ileri sürülüyor, Lozan'da İsmet Paşa ile Gürzon arasında, Hilâfet'in feda edilmesine karşılık, şu sonuçların sağlanacağına dair bazı gizli pazarlıklar yapıldı mı? Bazı vak'a ve hatıralarda sözü geçen "gizli sözleşme" ne ölçüde doğrudur? Nerededir? Belgesi ne zaman ortaya çıkacaktır? Bütün bunların artık açıklanması zamanı çoktan gelmiştir. Yalan ve gizlilik üzerine millî tarih değil, politika dahi yapılamaz.

İlim adamları ve tarihçiler dahi Lozan'ın, Hilâfet'in ve Millî Mücadele'nin bütün gerçeklerini ortaya çıkarmazlarsa, geleceklere karşı vebal altında kalacaklardır.

MELİKŞAH'TAN ATATÜRK'E HİLÂFET

ZAMANIN AKIŞIYLA GELEN DÜNYA dengelerine sımsıkı uymakta olan Atatürk'ün Hilâfet konusunda da değişen düşünce ve icraatını, bu tutumun sebepleriyle beraber anlatmıştık.

Uzun bir süre, Saltanat ve Hilâfet'i, ayrılmaz bir bütün olarak, abartmalı saygı cümleleriyle öven M. Kemal Paşanın (daha sonra) Saltanat ve Hilâfet makamlarını, TBMM adına, tek başına dolduramayacağına dair rivayetler dolaştı. En sonunda ise Hilâfet, anlaşılmaz bir sebeple ilga edildi.

İngilizlerin, ne pahasına olursa olsun Hilâfet'i ilga ettirmek veya ele geçirmek istediklerinin, pek çok delili arasında birisi de şudur:

Padişah ve Halife Mehmed Vahideddin ile İngilizler arasında "Gizli anlaşma" olarak bilinen, ancak metni ele geçmemiş bulunan ve son Padişah'a belki de zorla kabul ettirilmiş bir anlaşmanın 4. maddesi aynen şöyledir:

"... Türkiye, İngiltere'nin Suriye ve Elcezire hâkimiyetini, icabında muavenat-i fiiliye ibrazıyla (fiilen yardım yaparak) *temin ve Hilâfet'e ait manevî kudret ve*

salâhiyetini İngiltere lehine gerek Suriye havalisinde ve gerekse Müslümanlarla meskûn (Müslümanların oturmakta olduğu) *diğer aksamda* (yerlerde) *istimalini* (kullanılmasını) *taahhüt eder."* (Bu konuda geniş bilgi için Bkz: Dr. Fethi Tevetoğlu, Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK. yay. s.115-119).

Abdülmecid'in TBMM'ce Halife ilân edilmesi üzerine M. Kemal bu durumun mantığını, TBMM'ye açıklamak gereğini duydu.

Melikşah'ın, Hilâfet karşısındaki tavrını örnek tutan M. Kemal'in Meclis nutku şöyle idi:

"....... Bağdat'ta, aynı merkezde Melikşah namında Türk hâkimiyet ve saltanatını temsil eden zatla Halife namını taşıyan Muktedibillah yan yana oturdular.

Türk Hakanı ki, muazzam bir Türk devletinin hâkimiyet ve Saltanatını temsil ediyor. Yanında bir Hilâfet makamının ayrıca korunmasında beis görmüyor...

... Şimdi efendiler, Hilâfet Makamı korunarak, onun yanında hâkimiyet ve "saltanat-ı milliye" makamı (ki Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir) *elbette yan yana durur. Ayrıca Melikşah'ın makamı karşısında âcizane naçiz bir makam sahibi olmaktan daha yüce bir tarzda bulunur.*

Bugün Türkiye devletini temsil eden TBMM'dir. Bütün Türkiye halkı da bütün kuvvetleriyle Hilâfet makamının dayanağı olmayı, doğrudan doğruya sırf vicdanî ve dinî bir görev olarak taahhüt ve tekellüf ediyor."

Gazi Paşa, aynı nutkunda, Hilâfet'in, Abbasiler'de ve Mısır'da dahi, ayrı ellerde olduğunu hatırlatıyor. Hilâfet'i Mısır'dan aldıktan sonra tekrar saltanatla birleştiren Yavuz Sultan Selim'i biraz tenkit de ediyor.

Daha sonra milletin TBMM yönetiminde hür, çağdaş ve ileri bir benliğe kavuşacağını açıklayan Atatürk, sözlerini şöyle sürdürüyor:

"Makam-ı Hilâfet ise bütün İslâm âleminin ruh, vicdan ve îmânının birleşme noktası, Müslüman gönüllerinin ferahlama sebebi olabilecek, bu ululuk ve ulvîlikte tecelli edecektir.

Bundan sonra Hilâfet makamının Türkiye devleti ve İslâm âlemi için ne kadar feyizli olacağını da gelecek günler açık seçik gösterecektir." (İnşallah sesleri). (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, İst. 1945, sh. 262)

Milletvekillerinin çılgınca alkışladığı bu belâgatli sözler, birkaç ay sonra samimiyetsizce unutulacak riya lâflar mıdır? Yoksa dünya ve Türkiye dengesine göre değişen beyanlar mıdır? Gerçek şu ki Meclis, Vahideddin'in, menfi şartlar içinde kaçmasından sonra, Paşa'nın sunduğu bu yeni Hilâfet formülünü, şüphe etmeden alkışlamıştı. TBMM ile Halife'nin, yeni Türk devletinde maddî ve manevî güçleri ayrı ayrı temsil edeceğine inanmışlardı.

Ancak, daha sonra, 2. TBMM'ye gelen mebuslar, Halife Abdülmecid'in (yine M. Kemal'ce istenilen tarzda) yurttan sürülmesini de aynı şekilde alkışlarla kabul etmişlerdi.

Fakat, M. Kemal, Hilâfet üzerinde bildiğimiz değişmelere girerken, Kâzım Karabekir, Rauf Bey gibi bazı önde gelenlerin "endişe" içinde olduklarını da hatırlatalım. Karabekir, Gazi'nin kendisine bir mektubunda:

"Cumhuriyet olmayacak, Türkiye'nin başında Halife-i İslâm olacak ve bir hükümdar bulunacaktır" cümlesinde "Osmanoğulları" sözünün geçmediğine dikkati çekerek:

"Ne olacak? Sultanlığı da TBMM adına M. Kemal mi yüklenecek? Abdülmecid'in ölümünden sonra Halifelik makamını da o mu dolduracak?" diye soruyordu.

M. Kemal'in mektubundan şu sonuçları da çıkarıyordu:

"M. Kemal Paşanın Hilâfet'in lüzumu hakkındaki Meclis nutku ve bu beyanlar bir araya getirilir ve başlarına da hocalar grubu ortasında aynı kisveyle çektirdiği fotoğraf konursa, vaziyet daha iyi anlaşılır. Gazi'nin büyük bir taassupla Hilâfet ve saltanatı kendi şahsına almak istediği görülür." *(Kâzım Karabekir, İstilâl Harbimiz, sh. 798)*

Abdülmecid Efendinin başlangıçta övülen sonra tartışılan daha sonra aşağılatılan Hilâfet'i, 1 Kasım

1922 ile 4 Mart 1924 arasında 16 ay sürmüştür. Cumhuriyet'in ilânından sonra, Halife'nin var olması olmaması üzerindeki tartışmalar hız kazanmıştır.

"Hilâfet'i kaldırmak zararlıdır" veya sonradan "Hilâfet kaldırılmamalıydı" diyenlerin bir kısım görüşleri, Dr. Rıza Nur'un şu satırlarıyla özetlenebilir:

"Antalya mebusu Hoca Rasih, Hilâfet'in ilgası zamanında, Hilâl-ı Ahmer'e (Kızılay) para toplamak için bir heyetle Hindistan'daydı. İlga'dan 15 gün sonra geldi. Konuşuyordu. Bana dert yandı:

- Bize Hindistan'da çok hürmet ediyorlardı. Mühim para toplanıyordu. *"Hilâfet'in ilgası"* telgrafı gelince Hindistanlılar perişan oldular. Çok keder ettiler. Bize de hakaret ettiler. Çaremiz kalmadı kaçıp geldik, dedi.

Bu iş, bütün âlem-i İslâma derin tesir yapmıştır, hâlbuki padişahlığın ilgasına âlem-i İslâm hiçbir şey dememiştir. Ne vahim bir hatadır, zaman gösterecek.

Mustafa Kemal'e göre, (İlga sırasında söylediği son sözlere göre) "Hilâfet'ten hiçbir faide yokmuş." (Nutuk söylüyor) Delili de, Hintlilerin 1. Cihan Harbi'nde aleyhimize savaşmaları imiş.

Bu adamlar esirdir, ne yapabilirler? Hadi sen ol da yap! Hem de aldatılarak Çanakkale'ye getirilmişlerdir.

Yine de lehimize çok yardım yaptılar. İngiltere'yi lehimize çevirmeye çok çalıştılar. Bunların (Lozan'da) bizim iyi sulh yapmamıza muhakkak tesiri olmuştur.

Bize birçok para yolladılar. Biz Eskişehir'den İngilizleri tardederken Hintli taburlar kurşunlarını havaya sıktılar. Daha ne istiyorsun? Hele hür olsunlar da gör...

Bilhassa Hilâfet sayesinde umum Müslümanlar bizi büyük muhabbetle seviyordu. Bu da mühim manevî fayda idi.

Hem bütün İslâmlara ait bir başı ne vicdanla, ne hakla kesersin! Zavallı âlem-i İslâm başsız kaldı. Ama bu kadar yenileşmiş olan Avrupa, Papa'yı kaldırmıyor. Mussolini bilâkis onu kuvvetlendirdi."

Rıza Nur da, bilindiği gibi Lozan'da İkinci Murahhas (delege) olarak hizmet görmüştür. Bu bakımdan, aynı zamanda kendi onurunu korumak için, Hilâfet konusundaki dedikoduları reddetmektedir.

Fakat aynı Rıza Nur, Lozan'da, Hilâfet'in kaldırılması için yapıldığı söylenen "gizli pazarlık"ta baş rolü oynadığı rivayet edilen Hahambaşı Haim Naum'un, Lozan'da İsmet Paşa ile içli dışlı olmasından da iyice rahatsızdır. (Aynı kitap, 3. cilt, s.1081):

"Bir müddettir, eski İstanbul Hahambaşısı Naum, bizim otelde görünmeye başladı... İsmet'e yanaşmış... Yemek zamanını biliyor ya, asansörün kapısında bekliyor. Derhal İsmet'in koluna giriyor, belinden yakalıyor... Sonra yemek salonunda İsmet'le şakalaşıyor, gülüyor. Anlaşılıyor ki herkese *"İsmet benim samimî teklifsiz arkadaşımdır"* diye göstermek istiyor ve gösteriyor.

.... Şimdi odasından da çıkmıyor. İsmet onu müşavir tayin etti. Gündelik vermeye de başlamış. Bana da söylemiyor. Hey'et-i murahhasa (delgeler kurulu) çiftliktir, keyfi gibi kullanıyor... Derken Hahambaşı'nı sofrамıza da aldı... İsmet'e dedim ki:

"Senin böyle bir Yahudi Hahamı ile lâubalî görüşmen haysiyetini ve Türk milletinin haysiyetini kırar. Bu kadar yüz verme. Hiç olmazsa herkesin içinde yüz verme..."

Bana kızdı... Bu Hahambaşı ile kim bilir nesi var... Başka sofraya geçtim... Çünkü, yemek yerken kendi samimiyet muhitimizdeyiz, diye düşünmeden bir lâf kaçıracağız, o bunu derhâl düşmanlara yetiştirecek. Aramızda bulunduğunu herkese gösterecek, dalaveresini yürütecek... Hahambaşı, İsmet'e, "Bütün Fransız ve İngiliz ricâlini tanıdığını, hepsinin ahbabı olduğunu, işleri istediği gibi yaptıracağını" söylüyormuş... Tabi, İngiliz, Fransız, İtalyan delegelerine de İsmet'i avcunda tuttuğunu söylüyordur...

Nihayet İsmet'ten İzmir'de bir imtiyaz... Hatta Washington sefirliği de istemiş... Herkese: *"İsmet teklifsiz ahbabımdır, sözümden dışarı çıkmaz"* diyormuş. Haberi aldım, İsmet'e:

"Gördün mü, dedim. Kov bu herifi!" İsmet bu imtiyaz ve emsali işleri bana söylememişti... Şimdi sözlerinin doğruluğuna inanmıştır. Fenalaştı... Sonraları bu Haham, Mısır'a gidip âyan azası olmuştur. "Rıza Nur mâni olmasaydı Lozan'da çok iş yapacaktım." demiştir. Doğrudur cepleri orada dolacaktı."

Bu Haim Naum'un, Lozan'da, İngilizler adına aracılık yaptığı ve İsmet Paşa'ya (Mustafa Kemal'i razı edip onun emrini de ileterek) İngilizin bu teklifini kabul ettirdiği de, bazı ileri ağızlardan duyulmuştur.

Lozan'daki müzakereler döneminde başvekil olan ve Atatürk'ün başlangıçta en yakın arkadaşı sonra da muhalifi bulunan Rauf Bey, Feridun Kandemir'e şunları anlatıyor. (F. Kandemir, Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Bey, s. 97):

"İsmet Paşa, anlaşıldığına göre, Lozan'da, İngilizlerle bir nevi gizli arabuluculuk rolü oynayan İstanbul Hahambaşısı Haim Naum Efendinin telkinleriyle... Hilâfet'in artık ne şekilde olursa olsun Türkiye'de devamına müsaade edilmeyip, derhal atılması fikrini tamamıyla benimsemiş bulunuyordu."

Büyük Doğu mecmuasının 29. sayısında da, şöyle benzer iddialara rastlanılmaktadır:

"... Haim Naum, bu korkunç teşebbüse evvelâ Amerika'da *Türkler lehinde* bir seri konferanslar vermek suretiyle başladı. Bu konferanslarda: Emperyalizm şeflerine *"Türk'ün maddesini serbest bırakmaları, buna mukabil ruhunu, ta içinden, kendi öz adamlarına yıktırmalarını"* telkin ediyordu.

Yani masonluk hesabıyla Kur'an'ın ahkâmını kaldırmak, milleti dinsiz yapmak, Haim Naum'un müthiş plânı idi. Amerika'da bu zemini hazırladıktan sonra İngiltere'ye geçmiş ve halis Yahudi olan Lord Gürzon ile temas ederek şu teklifte bulunmuştur:

"... Siz Türkiye'nin mülkî tamamiyetini kabul edin, ben İslâmiyeti ve İslâmî temsilciliklerini onlara ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüt ederim."

Büyük Doğu, aynı sayıda (29) şunları da eklemektedir:

İngiliz Murahhas Heyeti reisi Lord Gürzon, nihayet en manidar sözünü söyledi. Dedi ki:

"Türkiye İslâmî alâkasını ve İslâmî temsil rolünü kendi eliyle çözer ve atarsa bizimle hulûs birliği etmiş olur. Hristiyan dünyasının hürmet ve minnetini de kazanır. Biz de kendisine dilediğini veririz..."

Büyük Doğu (29) "Nihaî Vesika" başlığı ile sözü şu sonuca bağlamaktadır:

"Lozan Muahedesi'nden sonra İngiltere Avam Kamarası'nda "Türklerin istiklâlini niçin tanıdınız" diye yükselen itirazlara Lord Gürzon'un verdiği cevap:

– İşte asıl bundan sonradır ki Türkler bir daha eski savlet ve şevketlerine kavuşamayacaklardır. Zira biz onları maneviyat ve ruh cephelerinden öldürmüş bulunuyoruz..."

Büyük Doğu'nun ve bazı başka kitapların bu bakışları için açık belge ve kaynaklar verilmemiştir. Ancak "tahmin"ler söz konusudur.

Yukarıda verilenler arasında en kuvvetlisi, bir gözlemci olarak Rıza Nur'un yazdıkları ile Rauf Bey'in Kandemir'e anlattıklarıdır. Çünkü Rauf Bey, o zaman Başbakan bulunuyordu. "Gizli Pazarlıklar"ın içinde olmasa bile birtakım bilgi ve sezişleri olduğu kesindir.

Yukarıdaki iddiaların ve benzerlerinin "*kaynaklara, belgelere dayandırılmadığını*" gerçi söyledik. Ama, Büyük Doğu'nun çıktığı uzun yıllarda da, *Kadir Mısıroğlu'nun "Lozan Zafer mi Hezimet mi?"* kitabının yayımlandığı tarihte de, bu ithamların baş hedefi olan İsmet Paşa (İnönü) yaşıyordu. Elinde yüzlerce "tekzip" (yalanlama) imkânı da olduğu hâlde, bu iddialara karşı hiçbir şey söylememiş olması, hazin yalanlarla dolu olan yakın tarihimiz bakımından, insanı düşündürmektedir.

Hilâfet'in kalkması, Halide Edip'in dediği gibi Türkiye kadar İslâm âlemini ve dünyayı da ilgilendiren önemli bir vak'adır. Bu bakımdan, yerli ve yabancı birçok bakışın bu "ilga" vak'asında çalıştığı görülür. Onlardan birkaç önemlisine daha gelecek bölümlerde dokunacağım.

Bir Garip Osmanlı

Halife Abdülmecid'in, 23 Ağustos 1945'te Paris'te vefat edişinin 45. yılı dolayısıyla Nokta dergisi "Bir garip Osmanlı ölmüş diyeler" başlıklı bir yazı–röportaj yayımladı. Sürgün Halife'nin gurbetteki hayatını anlatan bölümü o dergiden aynen alıyorum. (Nokta, Ağustos 1989):

"İstanbul Valisi Haydar Beyin getirdiği TBMM kararını gören Abdülmecid, "Nasıl olur Vali Bey?" diyor. "İslâmiyet'i siyaset vasıtası olmaktan kurtarmak için hilâfet makamını yıkmak, Allah Peygamberi'nin Halifesini memleket dışına atmak mı gerekir? Hayır Vali Bey, Millet Meclisi'nin böyle bir karar aldığına inanmıyorum..."

Dolmabahçe Sarayı'nın camlarına çarpan yağmurun tıkırtıları arasında tarihî bir an yaşanıyor. Boğaz'ın sularıyla birlikte Abdülmecid'in mavi gözleri de buğulanmıştı. Dile kolay, altı yüz yıl süren bir egemenlik döneminden sonra kendilerine "kapı gösteriliyor..." Perdeleri kapalı bir otomobille saraydan uzaklaştırılırken Abdülmecid, hâlâ Mustafa Kemal'den gelecek bir telgrafla yapılan yanlışlığın düzeltileceği umudundadır...

Saraydan sürgüne

Kötü bir yolculuktan sonra gelinen Çatalca'da, Sirkeci'den yola çıktığı bildirilen tren bekleniyor. Bir Musevî olan istasyon âmiri, konukların kim olduğunu öğrenir öğrenmez

koşup Abdülmecid'in ellerine sarılıp Musevîlerin Osmanlı'ya duyduğu sadakati dile getiriyor...

Nihayet trene binilir, Vali, içinde iki bin sterlin ve pasaportlarınn bulunduğu bir zarf uzatır, Abdülmecid'e. Pasaportlarda İsviçre vizesi vardır. Ne ki, İsviçreli sınır görevlisi, gelenin Halife olduğunu öğrenince tereddüt geçirir ve ne yapacağını telefonla Bern'e sorar. Bu sırada tren sınırda bekletilmektedir.

Abdülmecid ve maiyeti Leman Gölü kıyısındaki Territet Oteli'ne yerleşir. Otel yönetimi, hiç vakit yitirmeden kapı önündeki gönderlerden birisine Türk bayrağı çekmiştir. Ertesi gün bütün Avrupa basını oteli işgal edecektir.

İsviçre'den Paris'e

Bu arada iki bin sterlin su gibi eriyip gitmektedir. Abdülmecid, özel kalem müdürü Salih Keramet'i, yardım sağlaması için, Paris'teki Müslüman ülke elçilerine gönderir, sonuç olumsuzdur. Sadece Londra'da bulunan Haydarabad Nizamı ayda üç yüz sterlinlik bir ödenek sağlar. Sağlığı bozulan Abdülmecid, Fransa'ya yerleşmek için izin ister. Talep kabul edilince Nice'e doğru yola çıkılır.

Ankara aleyhindeki hiçbir faaliyete katılmayan Abdülmecid, maddî sıkıntısının had safhaya ulaşması üzerine, kızı Dürrüşehvar'ı Haydarabat Nizamı'nın büyük oğlu Azam Cah'a verir. Böylece durum bir parça düzelir. Daha sonra ise Paris'e yerleşen Abdülmecid, resim, şiir ve musiki dolu günler geçirir. Sadece cuma günleri Paris'in Place Manchat'taki camiine giderek cemaatle namaz kılar.

Bu arada II. Dünya Savaşı başlamış ve Paris, Almanlar tarafından işgal edilmiştir. Alman işgali herkes gibi Abdülmecid'i de bir hayli sarsmıştır. Hastalanır ve Almanlar Paris'i kaçarcasına terk ederken; Müttefiklerin top sesleri arasında, 23 Ağustos 1945'te hayata gözlerini kapar.

Paris'ten Hicaz'a

Abdülmecid'in ölümünü haber alan Ayşe Osmanoğlu, yanına oğlu Osman'ı da alarak o günün Paris'inde yollara düşer. Cenazenin kaldırılması başlı başına bir sorun olur. Çünkü Abdülmecid, İstanbul'a gömülmeyi vasiyet etmiştir. Ankara'dan yanıt gelene kadar Müttefiklerden izin alınarak, cenaze, cuma namazlarını kıldığı camideki küçük bir odaya konulur. Salih Keramet Bey, çoktan Ankara'ya gelmiş ve gerekli girişimlere başlamıştır ama bir netice alamaz.

Durumu gören Abdülmecid'in kızı Dürrüşehvar da Türkiye'ye gelerek, devrin Cumhurbaşkanı İnönü ile Savarona'da görüşmüş, babasının Paris'te bekleyen cesedinin Türkiye'ye nakli için izin talep etmiştir. İnönü'nün verdiği söze rağmen bu nakil işi gerçekleşmez.

Abdülmecid öleli tam on sene geçer. Sonunda cenazenin Türkiye'ye naklinden ümit kesilir ve Abdülmecid'in cenazesi Paris'ten alınarak Medine'ye götürülür. 30 Mart 1954 tarihinde kılınan akşam namazından sonra da defnedilir. Vehhabi inançlarına uygun olarak mezar dozerle düzeltilir ve üzerine kitabe dikilmesine de izin verilmez..."

HİLÂFET'İN KALDIRILMASINA DIŞTAN ve İÇTEN AKİSLER

(BU KISIMDA, HİLÂFET'İN İLGASI üzerine İslâm âleminde doğan fırtınaların bir kısmını gözden geçireceğiz. Doğrusu, bu ilga kararını alışımız, bütün dünyayı şaşırtmıştır. İran'daki Şia politikacıları dışında bütün İslâm âlemi buna üzülüp tepki göstermiştir. Batılı yazar ve tarihçiler ise bu ilga olayını İngilizlerin işine yarayan bir karar gibi görerek, sevinçleriyle beraber hayretlerini ortaya koymuşlardır.

Hepsinden önemlisi, Misak-ı Millî sınırları içinde olup da kendisini soyca Türk saymayan bazı Müslüman vatandaşlarımız, bu kaldırma olayını milliyetimizin birliğine vurulmuş ağır bir darbe telâkki ederek, devlete karşı sadakat boşluğu içine düşmüşlerdir.)

Türklerin Hilâfet'i, ansızın ve beklenmeyen bir tarzda kaldırmaları, başta İngilizler olmak üzere, bütün Batı'dan alkış toplamıştır.

Bu münasebetle Mustafa Kemal Paşaya yöneltilen pek çok övgüler arasında *General Sherill*'in, sözü abartma ve dalkavukluk ölçülerine vardırdığı görülüyor. Bu zat, Mustafa Kemal Paşayı, ünlü Protestan reformcu *Martin Luter*'e bile benzetmektedir.

Kitabının tamamı okunduğu zaman, "Gazi Paşa"nın bu general ile eşini birlikte sofrasında ağırladığı, kendisine fikir de danıştığı ayrıca yine eşi ile birlikte İstanbul camilerinde (baloya gider gibi) "Kadir gecesi" ibadetlerini takip ettiği görülecektir. Yazdıklarından işte birkaç cümle:

"Sekizinci Henri yahut Mussolini(!) Fransız Cumhuriyeti yahut ABD'nin yaptığı gibi(?) Gazi de Hilâfeti lağvetmiş ve Hilâfetle birlikte ruhanî sınıfın nüfuzunu ortadan kaldırmıştı... Aynı zamanda ahalinin namaza kendi dilleriyle (Türkçe ezan) davet olunmalarını istemişti...

... İstanbul müzesi müdürü Halil Bey beni ve eşimi Ayasofya Camiinde *Kadir Gecesi merasimine* davet etti. Halil Bey ve sevimli zevcesi ve Evkaf Müdürü, bütün merasim esnasında bizimle beraber bulunarak inandırıcı cevaplar verdiler..." *(Bir Başka Açıdan Kemalizm, s.202-213).*

İngiliz yazarı *Ph. Graves* de, özet olarak: *"Saltanat ve Hilâfetin kaldırılmasını, Türkiye'yi bir Avrupa devleti hâline getirmek isteyen devrimci değişikliklerin ilki"* diye yorumluyor. Bu yazara göre Atatürk, *İstanbul'da hoşnutsuzluk yapmasından korktuğu için Hilâfet'i kaldırmıştır.* Bu yazar, şuraya kadar anlattıklarımıza ve tarihin gerçeğine uygun olan şu hükmü de vermektedir:

"Türk Cumhuriyetçileri, Müslüman uyrukları olan herhangi bir gayrimüslim devlet için (İngiltere gibi) *her zaman güçlükler çıkaracak bir kurumu* (Hilâfet) *ortadan kaldırmak ile* (böyle bir niyeti olmadığı hâlde) *Britanya İmparatorluğuna olağanüstü bir iyilik yapmıştır." (Briton and Turk, London 1941)*

Hint'te Hayal Kırıklığı

Halifeliğin kaldırılması Hint Müslümanlarını hayal kırıklığına uğratmıştı. Bunu anlatan bazı bölümleri Rıza Nur'un hatıralarından nakletti idik. Bu konuda biraz daha ayrıntılar verelim:

Hint Müslümanları, Millî Mücadele'mizde, İngilizlere baskı yapmak suretiyle önemli hizmet görmüşlerdir. Gazetelerinin neşriyatı, İkbal gibi büyük şairlerin şiir ve yazıları, sürekli Türkleri desteklemiş hatta destanlaştırmıştır. Mustafa Kemal'e daima *"Mücâhid-i İslâm"* gözüyle bakmışlardır.

Ayrıca Hindistan'da *"Hilâfet Komitesi"* ve Londra'da *"İslâm Cemiyeti"* gibi, Türkler lehine, İngilizlere baskı örgütleri vardı. Bunların öncülüğünde *"Ankara ve İzmir iânesi"* adı ile toplanan altınlar, M. Kemal Paşanın emrine verilmiştir. (Bu paraların bir kısmı Mehmetçik'in ihtiyaçlarına harcanmış, bir kısmı ise M. Kemal Paşanın şahsî parası denilerek İş Bankası'nın esas sermayesini teşkil etmiştir.)

Bu komite ve gruplar, *VI. Mehmed Vahideddin*'le beraber saltanatın da kaldırılmasını hiç tartışmamış fakat Hilâfet'in devam ettirilmesini tabiî hatta zarurî görmüşlerdir. Bunu daha çok arzu etmişler, aksini zaten düşünmemişlerdir.

Daha 1919 sonlarında (Erzurum Kongresi akdedilirken) Hintli Müslümanlar da bütün Hindistan'da *"Hilâfet Konferansları"* yapmışlardır. İngiliz'in Hindistan Kral Naibi'ne *"Halifenin tam hâkimiyetinin devamı"* dileğiyle birçok başvuruda bulunmuşlar hatta İngiliz Başbakanı Lloyd Georg'un makamına da çıkmış, isteklerini sözle tekrarlamışlardır.

Hint *"Hilâfet Konferansları"* daimî delegesi ile Hintli *"Cemiyetü'l-Ulemâ"* teşkilâtı dahi 1922'de Gaya'da yapılan toplantıda Vahideddin'in yerine, Abdülmecid'in halife seçilmesini onaylamışlardır. Ancak, yeni Halifenin şeriatça tanınan iktidar ve itibarını sürdürmesi için, İslâm dünyasına da danışılmasını istemişlerdir. Ayrıca Cumhuriyet ilân edildiğine göre, Halife'nin yetkileri ve kanunî durumunun açık seçik belirtilmesi gerektiğini ifade etmişlerdi.

Aşağıda görüleceği üzre Ağa Han'la Emir Ali gibi önemli ve zengin kişiler dahi *Sünnî Müslüman* olmadıkları hâlde *"İslâm âleminin manevî dinî başkanı Hi-*

lâfet'in, İslâm ümmetinin bütünlüğünü sağlayacak çok önemli bir bağ" olduğuna işaret eden bir telgraf çekmişlerdi.

Cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal Paşaya, aynı mealde bir telgraf da *"Hint Hilâfet Kongresi"* tarafından çekilmiştir. Burada Cumhuriyet'e asla karşı olmadıkları belirtilmiş fakat Hilâfet'in devamını şu tarzda istemişlerdir:

"Hindistan Müslümanları, Türk Cumhuriyetini ve Hilâfet'in Cumhuriyetinizce tanınan şeklini terakkiyat-ı İslâmiyenin ümidi olarak bilirler."

Birçok resmi ağızlar, asılsızlığını bile bile Hintli Müslümanların bize ihanet ettiklerini, meselâ I. Cihan Harbi ve Çanakkele'de, İngilizler safında, bize kurşun attıklarını söylemişlerdir. Bu elbette yalandır. Hilâfeti sebebi belirsiz şekilde kaldıranları haklı göstermek için düzülen iftiralardan biridir.

Oysa, birkaç belge bile Sünnî'si, Şiî'si hatta İsmâilî'si ile Hint Müslümanlarının, bizi İngilizlere ezdirmemek için o zaman büyük gayret gösterdiklerini ispatlamaktadır. Kaldı ki, Kurtuluş Savaşımızda, İngilizleri Yunanlı'ya yardım etmekten büyük ölçüde vazgeçirtmeleri, Lozan görüşmelerinde, Türkiye lehine ağırlık koymaları bile Hint Müslümanlarını minnetle anmamıza yeter.

Ayrıca olayların ve Rıza Nur'un da belirttiği gibi, Hintli Müslüman askerler, *"Halifeyi kurtarmaya gidiyoruz"* yalanıyla büyük ölçüde aldatılmışlardı. Ayrıca Çanakkale'de karşımıza çıkarılan Hintli askerlerin pek azı Müslümandı. İngilizlerin, kendilerini aldatarak Türklerin karşısına çıkardığını öğrenen Müslüman erler ise silâhlarını yere indiriyorlardı.

Tabiatıyla yalnız Hintliler değil, bütün dünya Müslümanlarından, sesini duyabildiklerimiz, Hilâfetin ilga edilmesine şaşırmış, üzülmüşlerdir. *"İslâm âlemi manen başsız kaldı"* sözü Fas'tan Endonezya'ya kadar duyulmuştur. *"Türkler İslâmdan kopuyor"* veya *"Türkler din değiştiriyor"* diye yayımlar yapılmıştır. İngiliz-

ler özellikle *"Türklerin İslâmlıktan çıktığı, Halifeye ihanet ettiği, İslâm âlemiyle ilgilerini kestiği"* yolundaki propagandayı, Müslüman ülkeler halklarına seve seve yaymışlardır.

Hilâfet'in, özellikle İngiliz siyasetinin kirli parmakları ile silinmesi, o zamanlar 400 milyon (bugün bir milyar iki yüz bin) olan İslâm ümmetinin birlik ve ahengini, var olan dayanışmasını ortadan kaldırdı. Müslüman dünya, Türkiye'yi "düşman" değilse de yabancı görmeye başladı.

Oysa, Vahideddin'den sonra TBMM'ce Halife seçilen Abdülmecid Efendinin *"saltanatsız, tacsız"* Halifeliği, yalnız Hint Müslümanlarınca değil, şuurlu olarak ve resmî seviyede diğer ülkeler Müslümanlarınca da kabul edilmişti. Birkaç örnek verelim:

"El Ezher ulemâsı, yeni Halifeye 1922 Aralık ayının ilk günlerinde biat etmişlerdir."

"Hilâfetin eski Rusya Çarlığının Müslümanları üstündeki nüfuzu da, kaldırılmasından (Abdülmecid Efendinin sürülmesinden) önceki günlere kadar süregelmiştir. Örneğin 23 Kânunusani (Ocak) 1340 (1924) tarihli *Vatan* gazetesinde çıkan:

"Kırım'dan Şehrimize Bir Heyet Geldi" başlıklı havadiste "3 Nisan 1923'te inikat eden Umum Rusya Müslümanları Kongresi'nin, bayram ve cuma hutbelerinin sıhhatini (sağlamlığını) temin için berat (izin senedi) almak üzre Makam-ı Hilâfet'e müracaata lüzum gördüğü ve 30 milyon Müslümanın 296 vekilinin ittifakıyla Abdülmecid Hazretlerine Halife olarak biat etme kararını arz etmek üzre Müslüman Halk İdare-i Şer'iyesi Reisi İbrahim Tarpi ve Reis-i Sani Hacı Muslihiddin Efendilerin İstanbul'a geldikleri, daha başka temsilcilerin de yolda oldukları" belirtilmektedir. *(Tek Parti Yönetiminin Kurulması, M. Tunçay, s.70)*

HÂLÂ AYNI HAVA

(HİLÂFET'İN KALDIRILMASININ, İNGİLİZLER tarafından T.C. aleyhinde bir propaganda unsuru olarak ne kadar zalimane kullanıldığını birkaç bölümde görmüştük. Maalesef bugün de bu dumanlı hava silinmemiştir. Gerek İslâmcı, çevrelerde ve gerekse komşu Müslüman devletlerin Müslüman olmayan (Hristiyan, dinsiz) yöneticileri arasında, Türkiye aleyhine en keskin silâh olarak kullanılmaktadır.

Bu gerçeğin yansıması olarak, 24.8.1989 günkü Hürriyet gazetesinin "Anı-inceleme-araştırma" sütununda yayımlanan "Araplar ve Biz-Zoraki Dostlar" adlı röportajından iki parça sunuyorum. (Tefrika Nu.2) Birincide bir kitap tanıtılıyor. İkinci bölümde, belki 10 bin defa söylenmiş, masum zihinlere kadar sokulmuş kara lâflar tekrarlanıyor):

1- Kitap

Kitabın adı, *"Osmanlı Hilâfeti'nin kaldırılmasının Ardındaki Sırlar".* Yazarı, *"Ezher ulemasından" Dr. Mustafa Hilmi.* 1985 yılında yayınlanmış ve hâlen birçok *Arap* ülkesinin satış listelerinde yer alıyor. Kapa-

ğında, İsrail ve İngiliz bayrakları, hemen altında da bir *Atatürk* fotoğrafı ile *"Bismillâh"* sözcüğü var. *"Türkiye'deki lâikliğin kaynağını ve gerçek yüzünü sergilediğini"* iddia eden yazar, ön sözünde, Mustafa Sabri Efendinin bu konudaki kitaplarından yararlandığını ve onun eserlerini "şerh ettiğini" anlatıyor. *Mustafa Sabri Efendi* ise Türkiye'nin sadece İngiltere'nin himayesine girerek *"kurtulabileceğini"* savunup *İstiklâl Savaşı*'na karşı çıkan, daha sonra da *Mısır*'a yerleşerek Cumhuriyet aleyhinde çok sayıda yayın yapan bir *Osmanlı* şeyhülislâmı. Kapak kompozisyonuyla verilmek istenen mesaj, *Mustafa Kemal*'in *İngiliz ve Siyonist* çıkarlara hizmet ettiği, *"üstüne üstlük"* bir de lâik olduğu. Zira aşırı dinci yayınlarda İsrail bayrağı İsrail'i değil, Siyonizm'i temsil ediyor. Bu arada *"sigara içilmez"* işaretinin bir benzerinin besmele sözcüğünün üzerine konmasıyla, *Mustafa Kemal'in besmeleyi bile yasakladığı* mesajı ortaya atılıyor. Hilâfet'in, Siyonistlerle İngilizlerin talimatı doğrultusunda ilga edildiğini, İslâm dünyasının Abdülhamid döneminin özlemini duyduğunu, Türkiye'deki lâik rejimin Yahudi merkezlerce yönetildiğini iddia eden kitabın yayımcısı ise, *"bizzat" Müslüman Kardeşler Örgütü*.

2- Mısır'dan Görüşler

"Avrupa Topluluğu, Türkiye'yi ihanet edercesine dışlayacak... En büyük put Atatürk'ün ümitleri boşa çıkacak... Kimliğini kaybetmiş Türkiye, Avrupa'da yer alamayacak..."

Türkiye -AT ilişkilerinin geleceğini böylesine *"bilimsel"* ve *"tarafsız"* bir şekilde değerlendiren bu sözler, İslâm dünyasının en güçlü dinci örgütü *Müslüman Kardeşler*'in 1987 Aralık'ında yayınladığı bir bildiride geçiyor. Örgütün görüşleri, "Avrupalı Türkiye" kavramının, şeriat yanlısı Arap çevrelerde nasıl yorumlandığının açık bir örneği.

Müslümanlar Kardeşler, bugün, "ılımlı İslâm devrimcisi" olarak tanınıyor. Nedeni ise, 1980'li yılların başına kadar uyguladığı silâhlı mücadeleyi bırakmış olması. Kardeşler, işi, dönemin Mısır lideri Enver Sedat'ı öldürecek boyuta götürmelerinin ardından, beklenmedik bir yöntem değişkenliğiyle, güç kullanmaktan vazgeçer, yönetime "halkın desteğiyle geleceğini" açıklar ve hemen, bulundukları ülkelerin ekonomisine el atarlar.

İşte, bu "ılımlı şeriatçı" örgüte göre Avrupa Topluluğu, Türkiye'nin başvurusunu mutlaka geri çevirecektir:

"...... Avrupa Topluluğu, Fas'ın başvurusunu da reddetti. Ama Türkiye'nin reddedilmesi, daha korkunç bir hâdise olacak. Zira Türkiye, Hilâfet'i bünyesinde barındırarak Viyana'ya kadar ulaşmış ve Orta Avrupa'yı yüzyıllarca yönetmiş bir devletin devamıdır. Ama bugün, inançlarından soyutlanmaya çalışan ülkeler için, alınması gereken bir derstir. İslâmiyet'ten soyunmasına ve Batı'yı taklit çabalarına rağmen, Türkiye, artık kimliğini kaybetmiştir. Avrupa her ne kadar zorlarsa zorlasın, Batı tipi bir demokrasi, Türkiye'de hiçbir zaman gerçekleşmez. Tüm değerlerini yok eden lâik bir sistemle yönetildiğinden, İslâmî hareketin böyle bir demokrasinin gölgesinde yeşermesinden korkar..."

"Ilımlısının" böyle konuştuğu bir ortamda, *"sertinin"* neler söyleyeceği, kolayca tahmin edilebilir.

Sürekli Bir Beklenti

Lâiklik, Atatürk ve irtica hareketleri... Bu üç kavram, Arap dünyasının modern Türkiye'yi dinî açıdan yorumlarken kullandığı değişmez ögelerdir ve bir üçgen oluştururlar.

Atatürk, Türkiye'yi lâikleştirerek *"dininden ayırmış"*, gerçek kimliğini kaybetmesine neden olmuştur. Son yıllarda beliren "İslâmî başkaldırı" ise Türkiye'ye eski parlak günlerini geri getirecek, ama bu "gelişme" Türk veya Osmanlı değil, sadece "İslâmî" bir kimlik taşıyacaktır.

Mısır'da Müslüman Kardeşler'den daha aşırı gruplarca yayınlanan "El İtisam" dergisinin Ağustos 1988 tarihli sayısında, bu üçgen açık şekilde ortaya konur:

"... Lâik, şeytanî ve Yahudi dönmesi Atatürk, Türkiye'ye her şeyini kaybettirdi. Bu kayıp öylesine büyük oldu ki, Türkler, tarihlerini ve Batı'yı kahrederek, İslâmiyet'i Avrupa'nın kalbine kadar götüren Fatih Sultan Mehmetlerini bile elden çıkardılar.

Ama Müslüman Türkiye, şimdi çağdaş Haçlılara ve tüm dünyaya sessiz bir mesaj gönderiyor. Bugün İslâmiyet, Fatih'in topraklarında yeniden yükseliyor. Türkler, Allah'ın izniyle kimliklerini yenileyecek, kardeş oldukları Müslüman ülkelerle çok daha yakın ilişki içerisine girecekler."

HİLÂFET, ŞİÎLER ve İSMAİLÎLER

HİLÂFET'İN BELKİ DE SIRF Tek Parti'nin "Cumhurî saltanatını" pekiştirmek için yok yere kaldırılışını savunmaya kalkan bir iddia da şöyledir:

Hilâfet, "yalnız *Sünnî Müslümanların* bir manevî nizamlayıcısı idi. Buna karşılık Sünnî olmayan unsurlar için bir baskı unsuru ve hatta hücum hedefi idi" derler.

Bu olsa olsa, Osmanlı'nın tarih boyunca rakibi ve düşmanı olan İran yöneticilerinin siyasî polemiği olabilir.

"Şiî" diye anılan ve çoğunca İran devleti politikasının aleti yapılmış olagelen Türklerin, vesair Müslümanların, Osmanlı'ya ve Hilâfete–bilmeyerek ve sebepsiz–düşmanlıkları, Yavuz'dan beri bütün Halife ve padişahları üzmüştür. Nitekim, Hilâfet'i, yeniden dünya çapında bir "otorite" hâline getiren II. Abdülhamid, Siyasî Hatıralar'ında şunları söylemektedir:

"İslâmiyet, bağlarını kuvvetlendirmeye çalışmalıdır. Çünkü Müslüman memleketlerinde Halife'nin bir sözü, cihad'ı (dinî savaşı) meydana getirmeye kâfidir. Bu, Hristiyanlar için felâket demektir...

Bu (birleşme) hususta İran'la hiçbir anlaşma olmaması şayan-ı teessüftür. Hâlbuki Rusya'nın ve İngilte-

re'nin oyuncağı olmamak için bize yaklaşmalarında fayda vardır.

Yıldız Sarayımızda şöhretli bir ilim adamı olan *Seyyid Cemâleddin (Efganî):* "Sünnîlerle Şiîlerin hüsnüniyet gösterdikleri takdirde birleşmeleri kabildir" diyerek bana ümit verdi. Eğer bu söylediği hakikat olabilse İslâmiyet için fevkalâde bir eser meydana gelmiş olur.

Bu büyük fikri, hakikat hâline getirmek için pek çok fedakârlığı göze almak lâzımdır."

İşte en tanınmış Hakan Halife, Şiî unsurların bölücü siyasetten kurtarılarak tek İslâm'da birleşmesini istiyor. Belki elli ırka ve pek çok mezhepteki gayrimüslimlere, devletin eşit tebaası gözü ile bakan Osmanlı Cihan Devleti'nde, İslâmın Sünnî olmayan unsarlarına karşı husumet, hatta ayırıcı tavır elbette beklenemez. Halife, onları ayrı düşünmüş de olamaz.

Ama Hilâfet'in Türkiye'den yok yere kaldırılmasından sonra, şaşırtıcı olan şu gerçek ortaya çıkmıştır:

Şiî diye tanınan unsurlar dahi Hilâfet'in ilgasından huzursuz olmuşlardır. Hilâfet'in en uzak kıt'alarda bile siyonizme ve emperyalizme karşı Müslümanların sığınağı olduğunu şimdi daha iyi biliyorlar.

Prof. Haqqi (Hakkı?) "The Atatürk Revolution and India" adlı eserinde, bu gerçeğe şu sözle ışık tutuyor:

"Sünnî Hilâfet kavramını nazarî olarak inkâr eden Şiî Müslümanlar bile Hilâfet'i korumak ve Türk Sultan Halifesinin saygıdeğerliğini ve konumunu desteklemekte Sünnî Müslümanlara katıldılar." *(Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s.76).*

Bunun asıl önemli örneği (yukarda belirttiğimiz gibi), İsmailîlerin lideri, çok zengin Ağa Han'la Londra'daki *İslâm Cemiyet Reisi (Mûtezile*'den ve Şiî) Emir Ali'nin, Hilâfet Türkiye'den kalkmasın diye yaptıkları girişimlerdir.

Bu iki zatın, Hilâfet lehindeki "İsmet Paşa"ya yazdıkları mektup, daha yerini bulmadan birkaç gazetede yayımlanmıştır. Bu mektupların açıklanmasına öfke-

lenen İsmet Paşa, bu iki tanınmış cemaat liderinin mektuplarını *"İngiliz telkiniyle"* yazdıklarını ileri sürmüştür. Mektubu böylece lekeli göstermek istemiştir.

Hâlbuki o zaman Başvekil olan İsmet Paşa bunun böyle olamayacağını biliyordu. Mektup, ileriyi gören Müslümanların endişelerini yansıtıyordu. Ayrıca, Başmurahhas İsmet Paşa'nın *"İngiliz telkinleriyle kimlerin hareket etmiş olduğunu"* herkesten iyi bilmesi gerekir.

Nitekim bu mektupları yayınlamaları bahane edilerek kapatılan gazetelerin sahip ve başyazarları istiklâl mahkemelerine sürüklenmiştir.

Birçok ünlü muhalifin şiddetle cezalandırılması veya bertaraf edilmesini de bu bahane ile başarmışlardır. Denilebilir ki:

Hilâfet'in kaldırılışından sonra, bu *mektuplara* yöneltilen siyasî iç tepkiler *Tek Parti* diktacılığının bir başka kuvvet gösterisi olmuştur.

Hâlbuki, o mektuplardan önce de Ağa Han'ın *Le Matin* ve Emir Ali'nin *The Times* gazetelerine verdikleri beyanatlarda Hilâfet ve hem de Türkiye lehine, samimî olan şu fikirleri dile getiriliyordu:

"Sevr Antlaşması ile Türkiye'ye yapılan haksızlıklar düzeltilmelidir" (1922).

"Hilâfet, o kadar yüksek ve âli bir vazifedir ki, bu makamın istikbaldeki sahibi, her türlü cismanî tarz-ı tasviyelerin haricinde ve daha ileri giderek siyasetin haricinde bulunmalıdır. Vezâif-i cismaniye ile ruhaniyenin tefriki (ayırt edilmesi) bence mukaddes bir şahsiyet olan Halife'nin en esaslı vazifelerindendir." (1922, Times'ten naklen, Atatürk'ün gazetesi Hâkimiyet-i Milliye'de de çıkmıştır.)

"İslâm âleminin dayanışmasını ve organik bağlarını korumak için Halife'nin ruhanî imtiyazlarını kesin surette, düzenli ve meşru bir esas üzerine tespit etmek gerektir." *(Emir Ali, Fethi Beye mektup)*

"Cumhuriyet ilân edildikten sonra Halifeliğin, kanunî durumu açıklığa kavuşturulmalı... İslâm âlemi-

nin dinî reisliği makamının manevî bir bağ olarak korunması son derece hayatî önem taşımaktadır." *(İsmet Paşa'ya mektup...)*

Görülüyor ki, Ağa Han'la Emir Ali Sünnî olmayan iki cemaat lideri olarak Türk dostluğu ve İslâm ümmeti dayanışması uğrunda hakkıyla çalışmışlardır. Bunların sorumlu ve medenî mücadeleleri, rejimin hoşuna gitmediği için *"İngiliz ajanlığı,* bozgunculuk, *Şiî fesatçılığı"* gibi tutarsız sözlerle nitelendirilmiştir.

Bu konuda ünlü İngiliz tarihçisi ve *Türk-İngiliz-İslâmiyet* ilişkilerini en iyi bilen *Arnold Toynbee*'nin şu hükmü, üstüne söz konulmayacak değerdedir: *"Ağa Han'la Emir Ali'nin tutumları, Halifelik hakkında canlanan duyguları, İslâmın Batı ile yeni ilişkisinden doğan ve her mezhepten Müslümanda görülen yeni psikolojik bir olgudur."*

Ötekiler ve Hilâfet

Hilâfet'i şu veya bu sebeple kaldıranlar, tıpkı Hindistan, Mısır, Rusya, Balkanlar ve her yerdeki Müslümanlar gibi... *"Misak-ı Millî"* içindeki ve komşu yurtlarda bulunan *milliyetçe* Türk oldukları hâlde kendilerine *"Kürt, Arap, Çerkez, Abhaz, Gürcü, Laz, Boşnak, Arnavut"* diyen (veya denilen) Müslüman unsurları ölümcül hayal kırıklığına uğrattıklarının farkına bile varmamışlardır. Bu emrivakiden doğacak sonuçları ve tepkileri de hesaba katmamışlardır.

Şüphesiz ki Halife, hiçbir ırk farkı gözetmeksizin bu unsurlar arasında birliği ve meşruluğu sağlıyordu. Her unsurun, hiç ayırt edilmeksizin "devlete sadakati" Hilâfet'te sembolleşiyordu.

Çünkü Osmanlı imparatorluğu ırk üzerine değil, İslâm dini üzerine kurulmuş bir devletti.

Bu devlette soy farkı gözetilmeksizin İslâm ümmeti hâkimiyeti yani Türklerin hakları ile soyca Türk olmayanların hakları arasında hiçbir fark söz konusu değildi. Sadece, devlet dili Türkçeydi.

İşte Hilâfet'in kalkması ile bu devlette Türklerle diğer Müslüman tebaayı eşit kılan unsur yok edilmiş gibi oluyordu.

İşte bu Müslüman unsurların meşruluk ve devlete sahiplik duygularını zedeleyen bu *"ilga"* işi, Türkiye'de hâlâ için için kanayan bir yaradır. Millî Mücadele'de *"Ankara hükûmeti bizi İslâmdan çıkaracak"* gibi iddia ve iftiralar üzerine bu etnik unsurların bir kesimi zaten yer yer ayaklanmışlardı. İşte Hilâfet'in kaldırılması, bu propagandacılara bulunmaz bahane olmuştur.

Militanlar, temiz halkı aldatarak: *"Bu sizin devletiniz değildir. Türkler sizi asırlardan beri müstemleke yapmış sömürmektedirler"* gibi sinsi sloganlarla vatanı bölmeye hâlâ devam ediyorlar.

Demek ki, bu kirli söylentilere karşı en sağlam meşruluk seddi, Hilâfet ile ortadan kaldırılmıştır. Belki sırf *kuvvet gösterisi* uğruna onu yıkanlar veya İngilizlerin sözüne güvenenler, kapıldıkları gurur yüzünden başımıza gelecekleri düşünememişlerdir. Konuyu kimseyle görüşmedikleri veya hiç olmazsa *halkoyunu* (referandum) da asla hatırlarına getirmedikleri için, o güne kadar birlikte yaşamış *"milletin"* manen bölünmesine sebep olmuşlardır.

Bu büyük yanılgı bizim için yurdun doğusunda nifaklar çıkarmakla kalmayıp bize Orta Doğu'nun, Musul'un kaybı felâketini de hazırlamıştır.

Bu konuda sadece şu iki belgeyi üzüntü ile sunuyoruz:

"İngiltere'nin Musul'daki bir görevlisi Halifeliğin kaldırılması yolundaki haberi hayretle karşılayıp inanmakta güçlük çektiklerini yazmıştır. Bu İngiliz görevlisi o zamana kadar "Kürdistan"ı patlamaya hazır bir volkan gibi kaynaştıran Türk propagandasının Kürtlerin Halife'ye kesin bağlılıklarına dayandırıldığını; Türklerin kendi bindikleri dalı kesmelerinin ise, İngiltere için inanılmayacak kadar mükemmel bir şey olduğunu belirtmektedir." *(Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s.78)*

"İngiliz Dışişleri arşivlerindeki belgeleri incelemiş olan Ömer Kürkçüoğlu (Türk-İngiliz İlişkileri 1919-26, s.310) 'Halifeliğin kaldırılması kararı (Sünnî) Kürtlerin ayaklanmasında rol oynadığı için hangi nedene dayanırsa dayansın (hatta Musul sorununda olumlu etkisi olabilir diye alınmış olsa bile) sonuç olarak Türkiye aleyhinde bir durum yarattı' diye yazmaktadır." *(Aynı kitap, s.70 Dipnot)*

Mete Tunçay (aynı kitap s.69) bu konuyu çok güzel bir tahlil ile özetleyerek: "... Dış ilişkilerimizde de Halifelik, öteki İslâm ülkelerinin bize bakışını olumlu yönde etkileyebilirdi. Osmanlı Halifeliğinin, örneğin "Cihad-ı Mukaddes" ilânının hiç işe yaramadığı, resmî tarihimizde biraz fazla vurgulanmıştır.

Bunun çok doğru olmadığını diyelim, bir İngiltere'nin Türkiye'ye karşı politikasında, kendi imparatorluğunun Müslüman uyruklarının tepkilerini her zaman kollamak zorunluğunu duyduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. İçerde de Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı yıllarıyla hemen ertesinde, gayrimüslim anasır geniş ölçüde tasfiye edilmiş olduğuna göre Kürtler başta olmak üzre anadili Türkçe olmayan Arap, Çerkez, Abhaz, Gürcü, Laz, Boşnak, Arnavut vb. gibi Müslüman anasırın devlete sadakatini, onu meşru saymasını sağlamakla, Halifeliğin simgelediği din bağının önemi küçümsenemez." demektedir.

DÜNYADA NEDEN YALNIZIZ?

HİLÂFET'İN ELDEN ÇIKMASI, BİZİ, siyaset ve iktisat açılarından dünyada yalnız bırakan sebeplerin başında gelmektedir. Çünkü ne dersek diyelim, Avrupa bizi, İslâmın bir daha dirilmemesi gereken büyük gücü sayarak, kendi halkalarının dışında tutmuştur. İşlerine yaradığımız ölçüde Türk'ü benimsemiş görünseler de, bizi daima zayıf ve muhtaç bulundurulması gereken muhtemel düşman gözüyle görmüşlerdir.

Hilâfet'in ilgasından sonra büsbütün ve başsız kalarak sömürgecilere manen de teslim olan İslâm milletler ise, daima lider bildikleri Türklere çok gücenmişlerdir. Bu kırık ve incinmiş duygular ve üstüne de İngiliz ve Fransızların, İslâm diyarlarına yaydıkları propagandalar yüzünden:

"Türkler İslâmlıktan çıkıyor! Türkler dinsiz oldu! Türkler Hristiyan olacaklar" gibi asılsız lâkırdılar, masum halka kadar yayılmıştır.

Burada merhum Prof. Banguoğlu'nun bir hatırasını nakledeceğim:

1948 yılında Millî Eğitim Bakanı sıfatıyla Kahire'ye bir seyahat yapıyor. Bu arada, gazetecilerle, eğitim

çevreleriyle ve El-Ezher ulemasıyla da görüşüyorlar. O günlerde, Mısır gazeteleri, şu çeşit haberlerle donatılıyor:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî Eğitim Vekili Prof. Tahsin Banguoğlu, Kahire'de bulunuyor. Bakanın yaptığı temaslardan sezilen şudur: Türkler yeniden İslâmiyete dönmek istiyorlar. Dönmek zorunda kaldılar... Banguoğlu, bunun için Kahire'den materyal toplamaya ve şehrimiz uleması ile temaslar yapmaya gelmiş bulunuyor."

Hilâfet kaldırılırken, çıkacak bütün menfi sonuçlar da iyice düşünülmüş olmalı idi. Belki bizimkiler de düşündüler ama, hesapları yanlış çıkmıştır. Fakat İngiltere'nin, bizim aleyhimize ve kendi çıkarlarına çok iyi hesap yaptığı anlaşılmıştır.

Bu düşüncesizlik, Cumhuriyet'e üşüşen aydınların yetersiz ve prensipsiz oluşlarından doğuyor. Nitekim o sözde aydınlar, Hilâfet'in ilgasından faydalanarak din düşmanlığını artırmışlardır. Hatta Türkiye'yi İslâmdan koparma eylemlerine basamak yapmışlardır. Bu sakat tutum, 1924'ten, çok partili demokrasinin başlangıcı olan 1950'ye kadar sürüp gitmiştir.

Bu değersiz ve gafil işlerin sonucu, Türkiye içinde din adamlarına yapılan zalimliklerle de kalmamıştır. Onları aşağılamaktan hatta boyun eğmeyeni ipe çekmekten de ibaret değildir olanlar...

Milletlerarası siyasette dahi Müslümanlıktan ve İslâm milletlerinden kopmuş görünmek *"ilerici politika"* sayılmıştır. Diğer Müslümanları horlamak, onlarla dostluk, yakınlık kurmaktan sakınmak âdeta millî düstur(!) olmuştur. *"Türkiye'nin dinden İslâmdan ayrıldığını, dinsiz olduğunu"* İslâm âlemine yayan İngiliz politikasına TC yöneticileri de sanki yardım etmişlerdir.

İki Misal Verelim

Kudüs'te iyi niyetli bir İslâm Kongresi toplanıyor. Yıl Aralık 1931. Devrin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras (aynı gün) TBMM'de şu beyanatı veriyor:

"Kudüs'te, oranın müftüsü tarafından, şuradan buradan, kendisine iltihak eden arkadaşları ile akdine teşebbüs edilen İslâm Kongresi'nin mahiyeti... Şeriatçıdır.

... Hariciyemiz, haber alır almaz... Filistin idaresini elinde tutan İngiltere hükûmetinden bu vak'a hakkında dostane malûmat aldı.

İhtilâflı siyasî meseleler, bu kongrede görüşülemeyeceği gibi, onun mesaisinin tevcihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'ni rahatsız edecek hususlara meydan verilmeyeceği ve bilhassa bir "Hilâfet meselesi"nin hiçbir surette bahis konusu olamayacağı ve Büyük Britanya Hükûmeti'nin bu Kongre'yi asla himaye ve teşvik etmediği ve ona karşı müdahalesiz kaldığı öğrenilmiştir.

Vakıa bize de, bu Kongreyi akit teşebbüsüne girişenler tarafından davetnameler gelmiştir. Fakat, milletleri terakki yolundan alıkoymaya çalışan, bundan dolayı da üzücü neticeleri artık münakaşa mevzuu olmayan böyle teşebbüslerle Cumhuriyet hükûmetinin alâkası olmayacağı tabiîdir. Bahusus dini siyasete alet etmenin dahilî ve haricî bütün siyasette biz de aleyhtarıyız." *(A. Dilipak, Bir Başka Açıdan Kemalizm, s.173-174)*

Bazı İngiliz belgelerinde bile "Sovyetlere yakın" olarak tanıtılan Tevfik Rüştü (Aras)'nün İslâm şeriatına duyduğu kin ve İngilizlere yaranma telâşı ile beraber Hilâfet'ten duyulan korku, bu beyanatın esasıdır. Ayrıca İslâm milletlerini tamamıyla İngiltere'ye peşkeş çekme hâli ve TC siyasetinin İslâmî bir kongreden duyduğu rahatsızlık, bu resmî sözleri daha da çirkinleştirmektedir.

İkinci misal: Kâzım Taşkent de hatıralarında şunu yazmaktadır:

"Mekke'de İslâm Kongresi toplanıyor. Biz fesi çıkarmış şapkayı giymişiz. Halifeliği kaldırmışız. Lâik bir Cumhuriyet kurmuşuz. İslâm dünyasında itibarımızın kalmadığını söyleyenler bile var.

Atatürk, Edip Servet Tör'e: "Oraya gideceksin, başında şapka ile gideceksin ve kötü muamele de görsen devletin itibarını koruyacaksın" diyor ve Mekke'ye yolluyor..."

Hilâfet'te Son Safha

Bu safhaların bir kısmı ile, son Halife Abdülmecid Efendinin şahsiyeti hakkındaki satırları *Gotthard Jaeschke*'nin *"Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri"* (TTK Basımevi, 1986, Ankara, Çev: Cemal Köprülü) kitabından alıyorum:

"Veliaht (Abdülmecid), Sakarya Muharebesi vukubulduğu sırada yeni yüksek komiser *Sir Horace Rimbold*'a bir çay ziyafetinde bulunduğu zaman demişti ki:

- Padişah (Vahideddin), Damat Ferid Paşaya güvenmekle çok akılsız davranmış oldu... Britanya hükûmeti ve Britanyalılar, Türkleri ve Türklerin zihniyetini anlamıyorlar... Neden Nasyonalistlerle (Milliyetçiler, Ankara) doğrudan doğruya temasta bulunmuyorsunuz?" (s.19)

"Başkumandanlık Muhaberesi'nin başlamasından sonra 1 Eylül 1922'de Ayasofya ve Fatih camilerinde tertip edilen mitinglerde Türk ordusunun zaferi için dua edildi. Abdülmecid, oğlu Ömer Faruk ile birlikte Fatih mitingine katıldı. Padişah ise "şuhûd ervâhına Fatihalar" (şehit ruhlarına) gönderilen on birinci ve on beşinci mevlitlere katılmakla yetindi." (s.20)

"Veliaht Abdülmecid, Sultan Vahideddin'in zıttına olarak, milliyetçilere (Ankara) öteden beri açık temayül göstermekte idi." (s.11)

Abdülmecit, Ali Fuat'la konuşurken Damat Ferid'i hususî surette tenkit ediyordu. "Ferid Paşa milletle padişah arasına siyah bir perde çekti fakat millet nazarında benim mevkiimi yükseltti." diyordu. (s.11)

Jaeschke'nin bu kitabında, halifeliğin saltanattan ayrılarak, özel tabirle iktidarsız bir *"tekke şeyhliği"* haline getirilişinin başlangıcı hakkında *şu ilgi çekici not* da bulunuyor. (s.245):

"Sultanlık ile Halifeliğin birbirlerinden ayrılması, daha doğrusu hükümdarlık salahiyeti olmaksızın bir Hilâfet kurulması fikrini Mustafa Kemal *ilk defa 12 Eylül 1922'de Ward Price ile görüşmesinde ortaya atmış görünmektedir. (Daily Mail, 15.9.1922)"*

Bu not, İngilizlerin Hilâfet konusunu, ilk temaslarından itibaren M. Kemal'le konuşmuş olduklarını göstermesi bakımından çok kritiktir.

Bir Grup Kararıyla Giden Hilâfet

Hilâfet'in ilgası, tarzı ve tarihi bellidir. Bizim bu satırlardaki maksadımız, özellikle Hilâfet etrafında dönüp dolaşan, birbirleriyle çatışan düşünce ve eylemleri ve bu vakıanın milletimiz, dinimiz, tarihimiz bakımından sonuçlarını ortaya koymaktır.

Hilâfet'in ilgası kararı maalesef o kadar hafif ve cebrî tutulmuştur ki, Meclis'te dahi görüşülmeden parti grubu kararı olarak gerçekleştirilmiştir.

Gerçi II. TBMM'nin milletvekilleri, seçilerek değil tayinle getirilmiş kişilerdi. Buna rağmen onlar bile hiçe sayılıyor ve danışılmıyordu.

Cemal Kutay *"Hilâfet Meselesi"* adlı eserinde, (s.286) bu hukukî durumu şöyle anlatıyor:

"Bu kanun teklifi bir gün önce 2.3.1924'de Halk Fırkası grubunda görüşülmüş ve kabul edilmişti. Bu durumda, hiçbir Halk Partili mebus teklifin aleyhinde konuşamazdı."

O hâlde... Özellikle Meclis'teki din adamlarını, millete karşı aşağılatmak için, onlar tarafından verilmiş gibi görünen, daha doğrusu, onlara cebren verdirtilen *"Halife'nin hal'i ve Hilâfet makamının lağvı"* hakkındaki kanun tasarısı "komisyonda" dahi görüşülmeden genel kurula sevk edildi. Pek tabiî Halk Fırkası'ndan hiçbir kişi itiraz edemedi.

Müzakereler şöyle gelişti: İlk önce Rize mebusu *Ekrem Bey,* Halife'nin ve hanedanın kötülüklerini saydı döktü. Hepsinin sınır dışı edilmesini istedi... Bol bol hakaret yağdırdı ve alkışlandı.

Bu Meclis'te, Halk Fırkası'ndan olmayan yalnız bir kişi vardı. *Bağımsız Gümüşhane mebusu Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey...* Bu zat kürsüye çıktı. Hür ve cesur bir milletvekili sıfatıyla, kısaca:

"Ben mutedil liberalim ve gönülden İslâm Birliği taraftarıyım. Tarihimizin büyüklüğünü bugün de milletimde görmek isterim. Bunun içindir ki memleketin iç ve dış politikası adına, Hilâfet'i kaldırarak bu müthiş kudreti düşmanların, yahut da başka hükûmetlerin kucağına atmayalım, diyorum.

Yüce Meclisinizin malûmlarıdır ki: 1 Kasım kararımız vardır. Orada halka ilân ediyoruz ki Halife yerinde kalacaktır. O kararda ayrıca "Hilâfet Osmanlı hanedanına ait olup, o hanedanın ilim ve ahlâk bakımından en yetişkin evlâdı TBMM'ce Halife seçilir" denilmektedir.

Ben, kanunî durumumuz, anayasamız ve Fırka'nın (CHF) millete prensip diye kabul ettirdiği esaslar karşısında, bu hak ve yetkinin, bugün bizde bulunmadığını görüyorum. Böyle bir karar için ya millete (halk oyuna) başvurulması yahut yeniden seçim yapılması lâzımdır.

Ayrıca bu hanedanı, bir yabancı diyara atmaktansa, yurdun içinde bir yerde tutarsak daha gerçek politika olur. Yoksa bu hanedanın yanındaki iki tane sırmalı uşağı ile, yine milletin verdiği sekiz tane sırmalı askerden mi korkuyoruz?.."

Recep Peker, Elâzığ mebusu Hüseyin, Tokat mebusu Mustafa, İstanbul mebusu Ali Rıza, İhsan Bey, Ali Saip Bey, Yahya Galip Bey, Kütahya mebusu Ragıp Bey vs. bu sözlerden ötürü Zeki Beye:

"Damat Ferid'in dostusun... Damad Ferid'e jurnal vermiş âdi bir adamsın... Seni damat yapalım Zeki Bey... Biz Hilâfet'i atmayı üç dört yıl önce düşünmüştük beyefendi..." gibi ağır hakaretler etmişler, onu susturmaya çalışmışlardır.

Velhâsıl Hilâfet'i yıkmanın getireceği sonuçlar düşünülmeden, bildiğimiz, bilmediğimiz şu tarih vak'a-

larına meydan verilmiştir. Bugün elbette ne bu yanlışı tamir etmek ne de Hilâfet'i geri getirmek düşünülebilir.

Ancak, hep birlikte tarihimizin yalan ve yanlış okutulmasına karşı çıkmak alışkanlığını edinmeliyiz. Demokrasi içinde doğru düşünmenin ve ilerde faydalı dürüst kararlar alabilmenin tek çaresi budur.

Görülen şu ki, *Misak-ı Millî*'ye uyulmadığı gibi, Millî Mücadele'nin dinî heyecan temellerine aldırmamak, Cumhuriyet'i Türk milletine karşı, diktacı bir idare gibi kullanmak isteyenlerin bağışlanmaz kusurları arasındadır.

Hilâfet üzerindeki tartışmaları, geçen 66 yılın önümüze serdiği gerçekleri de vurgulayarak şöyle bitirmek istiyorum:

Hilâfet'in ilgası, düşünmeden yapılmış zararlı bir devrim olup elimizdeki "büyük devletlik" ve İslâm liderliği imkânını akıl almaz bir gafletle feda edişimiz olayıdır.

Hilâfet, belki Türkiye'de dindar olan zümrelere veya, hemen hepsi Millî Mücadele'nin asker ve sivil eski liderleri olan *"Muhalif"*lere gözdağı için kuvvet gösterisi olarak kaldırılmıştır. Belki Hilâfet, İngilizlerin sonradan hiç tutmadıkları birtakım tatlı vaatlerine Hilâfet pey sürülmüştür. Belki de şahsî uzlaşmalar söz konusudur. Bu ihtimalleri, yukarıda yeteri kadar araştırdık. Ancak her gerçeğin ışıl ışıl aydınlanması için yeni cesur çalışma ve araştırmalara ihtiyaç vardır.

Nereden bakılırsa bakılsın, bu *ilga* yanlıştır. Türkiye devletine ve milletimize hiçbir fayda sağlamamıştır. Bilâkis, sayılamayacak kadar çok ziyan getirmiştir. Bu hata iç istikrar ve dış ilişkilerimizi hâlâ sarsmaktadır. Meselâ, 1989-90'lardaki Güneydoğu ve Balkan olaylarını bile, Hilâfet'i feda etmenin getirdiği yalnızlığımız açısından düşünebiliriz.

İngiliz telkinleriyle Hilâfet'i feda etmek, bize en ufak bir kazanç sağlasa idi, meselâ *Misak-ı Millî* sı-

nırlarını bari kazandırsa idi belki bir anlam taşıyabilirdi.

Fakat hayır! Musul, Kerkük, 12 Ada, Batı Trakya, Kıbrıs vs. bizden öylesine koparılmıştır ki, biz değil, torunlarımız bile, oralarda yabancı zulümlere terk edilmiş masum soydaşlarımızın gözyaşı ve ıstıraplarını dindiremeyeceklerdir.

Hilâfet'i yıkmak yüzünden bir kazanç sağlamak şöyle dursun, Musul gibi bölgelerin "Kürt" denilen Müslümanlarını kaybetmemiz dahi, onları Hilâfet gibi bir İslâmî ümit ve himayeden mahrum bırakmamız yüzündendir.

Milliyetçilik içinde İslâmın gövde içinde ruh gibi olduğunu en güzel anlatan Mehmet Âkif, daha Balkan Savaşı günlerinde Hilâfet giderse başımıza neler geleceğini, Safahat'ının birçok yerlerinde ürpermeler ile anlatmaktadır.

"............

Veriniz başbaşa, zîrâ sonu hüsran-ı Mübîn:
Ne Hilâfet kalıyor ortada billâhi ne din!
"Medeniyyet!" size çoktan beridir diş biliyor,
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.

Hakkın Sesleri, s.188

Zavallı âlem-i İslâm eğer salîbe henüz
Sarılmıyorsa, kolundan çeken: Hilâfetiniz
Hilâfet olmasa dünya tanassur eyleyecek...
O hâlde şimdi bizim hakkımız değil ölmek.
....
Hilâfet'in, o henüz pâyidâr olan arşın
Sükûtu müdhiş olur... Düşmesin aman, yapışın!

Fâtih Kürsüsü'nde, s.249

Neden Halîfe'ye Kur'ân'la bağlı Arnavud'u
Ayırdınız da harâb ettiniz bütün yurdu?

Aynı yer, s.261

Sen ey Boğaz ki, uzattın da âhenîn kolunu;
Halîfe yurdunu tehdid eden deniz yolunu,
Cihâna karşı asırlarca bağladın durdun,

*
* *

Bakın ilerledi... Asker! Hudâ bilir asker!
Evet, gözüm seçiyor şimdi bir bir efrâdı,
Halîfe ordusunun en muazzam evlâdı,
Ki pâk alınları İslâm için son istihkâm.
(Berlin Hatıraları, s.308)

Not: Verilen sayfa numaraları Kültür Bakanlığınca 1988'de yayımlanan Safahat'a aittir.

ÂSIM'IN NESLİ... AMA...

İKİNCİ MAHMUD'DAN BERİ, YAKLAŞIK 200 yılı bulan Batı taklitçiliği sürecimizde, milletimizle aydınlarının (din adamı, subay, öğretmen, gazeteci, milletvekili, hukukçu vs) en fazla kaynaştıkları dönem, Çanakkale müdafaasından İzmir zaferine kadar geçen zamandır. Hakikati görerek kendimize döndüğümüz, millî varlığımızı idrak ettiğimiz çok kısa tarih dönemidir bu. Yani 1916-1923 yıllarıdır. Çanakkale, mütareke günleri ve düşmanı denize dökünceye kadarki *Millî Mücadele* safhaları.

Altı yedi yıllık bu dönemin idealde, fikirde, duyguda, fedakârlık ve kahramanlıkta vardığı zirveler, Mehmet Âkif'in Çanakkale Şehitleri ile İstiklâl Marşı şiirlerinde tespit edilmiştir. O dönemde aydınların, halkın, kısacası harekete katılan herkesin amaçları "Âsım'ın Nesli"nden olmaktır.

Âsım'ın Nesli'nde sembolleşen amaç ise şöyle anlatılabilir: Bir yandan Mehmetçiğin alçak gönüllü tabiatında bir yandan da gelişmiş ülkelerin okumuşları seviyesinde aydın ve bilginler olmak. Allah'ın Kur'an'ı ve Peygamberi yolunda saf ve seçkin Müslümanlar ol-

mayı hedeflemek. Halkı düşünmede ve sorumlu icraatta ise Batıyı Batı yapan ilim adamları ile yarışmak. Gerçek Müslümanın hedefi de zaten budur.

İşte, özellikle Millî Mücadele'de bütün kesimlerin eğilimi bu idi. Selçuklu-Osmanlı zamanlarında olduğu gibi devlet ve milletimizi ancak Müslüman-Türk varlığının kurtaracağına ve yükselteceğine inanılıyordu.

Bir sömürgecilik cinneti ve kan içici menfaat sürüleri hâlinde üstümüze gelen Batı, *"Belde-i nur"* değil *"tek dişi kalmış canavar"* idi artık. Teknikte onlara yetişmek istiyorduk. Millî hasletlerimizle tekrar donanmak, kültürde ve imanda bağımsızlığın da ilk şartı sayılıyordu.

Temellerin Duruşması'nda birçok örneklerini gördüğümüz üzere, başta "Gazi Paşa" ve dava arkadaşları olmak üzre bütün TBMM üyeleri, bütün yazar ve şairler, bütün din adamları ve askerler, eşraf, köylü ve esnaf bu idealleri paylaşıyor yahut paylaşır görünüyorlardı. Bunun böyleliğini gösteren yüzlerle misal, yazı, şiir, olay, mülâkat, beyanat vs. "Temellerin Duruşması"nda mevcuttur. İstikâl Harbi boyunca Meclis'te ve cephede din ve millet önde gitmektedir.

Millî Mücadele sonunda zaferin kazanılması ancak şu dört şartın gerçekleşmesi ile mümkün görülüyordu:

a) *Misak-ı Millî ve devletin sembolü olarak Saltanat ve Hilâfet üzerine* (Erzurum Kongresi'nden itibaren) *edilen yemin.*

b) *Millet ve İslâm birliği düşüncesine, davasına, yaşayışına tam bağlılık.*

c) *Millî iradeyi âmil kılan demokrasi ve hürriyet ilkelerine mutlak uygunluk.*

d) *Batı karşısında hiçbir kompleks duymaksızın ve eşitlik şuuru içinde millî benliğimize kesin ve tavizsiz genel irade hâlinde dönüş.*

Şüphesiz bu dört büyük hedefe uyulmadıkça ırk ve mezhep farkı olmaksızın bütün Müslüman halkımızın, Millî Mücadele'ye koşmasına imkân olamazdı. Çünkü,

böyle çok büyük işlerde gayret, para ve silâhla kazanılanların yanı sıra, daha yüce heyecanlar bahşeden gönül seferberliği lâzımdır.

Lâkin Cumhuriyet'in ilânını takip eden yıllarda, bazı "aydınların" eski Tanzimat ve İttihat-Terakki mirasının alışkanlığıyla Batı karşısında aşağılık duygusuna düşerek, bu dört büyük hedeften yavaş yavaş caydılar.

İlk sapmalar, Misak-ı Millî sınırlarımızda yapılan sebepsiz ve korkak fedakârlıklardan oldu. Mehmetçiğin döktüğü kanlar asla değerlendirilemeyip âdeta harcandı. Sınırlarımız dışında milletimizin çocukları, yabancı ırkların insafına, zulmüne terk edildi.

Sonra, millî yapımızın özü olan İslâmiyete karşı, menfi tavırlar aldı yürüdü. Hilâfet'in sebepsiz ilgası, bu hayırsız tutumun başlangıcıdır.

Daha sonra, demokrasiden cayılarak, Tek Parti döneminin kara diktası aldı yürüdü. Millet hiçe sayıldı.

Nihayet, Batı hayranlığı ve kendimizden nefret modası, Osmanlı'nın son dönemlerini de aşacak bir taklit furyası şeklinde geliştirildi. Maalesef bu öldürücü operasyonlar "devletin kudretli eliyle" uygulandı ve hâlâ zaman zaman, halkı yıldırmak için bu devlet eli kullanılıyor.

Kitabımızın bundan sonraki bölümü, işte bu *"sapmaların"* vak'aları ve belgeleri ile dolu olacaktır.

ÇÖKÜK KUBBELER

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDAN başlayarak gittikçe hızını artıran din aleyhtarlığının sebebi (Hilâfet'in kaldırışı gibi) anlaşılamamıştır. Bu hata Atatürk'ün şahsî tutumundan mı doğmaktadır, yoksa çevresi mi onu bu yanlışa zorlamıştır? Yahut kendi şahsının ve çevresinin de ötesinde başka uzlaşmalar mı söz konusudur?

Bu her üç ihtimali de destekleyici olaylar, belgeler bulunabilir. Bu durumda dikkat edilecek başka önemli bir nokta Atatürk'ü de içine alan, o zamanki genel pozitivist (din dışı anlamında) eğilimdir. Adnan Adıvar, ABD'de düzenlenen bir seminerde bu ortamı şu tarzda izah etmiştir:

"O dönemde (ilk Cumhuriyet günleri) Batı düşünüşünün, daha doğrusu Batı pozitivizminin egemenliği öylesine yoğundu ki, buna düşünce demek bile zordur. Daha iyisi "resmî dinsizlik dogması" demelidir. Prof. A. R. Gibb'in imgeli (mecazlı) deyişiyle Türkiye pozitivist bir anıt-kabir (mozole) olmuştur." *(Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s.215)*

Şöyle bir sebep de düşünülebilir: Bazı İstanbul hükûmetlerinin özellikle Damat Ferid Paşanın "Millîci" Ankara'ya karşı bazı etnik zümrelerle tarikat mensuplarını *"Dinsizdirler, dinsizliği getirecekler, Halife'yi öldürecekler"* diye kışkırttıkları bilinmektedir. Buna uyan az sayıda hocalar, yanlış fetvacılar da olmuştur. Bunlara kapılarak, Kuva-yı Milliye'ye isyan eden hatta silâh çeken âsiler de mevcuttur.

Acaba bunlar bahane edilerek İslâm dinine ve "hocalara" karşı böyle bir husumet cephesi açılmış olabilir mi? Bu sebep veya bahane çok ciddîdir. Çünkü M. Kemal Paşa, dine aykırı davranışlarının başlıca sebebini "dinin kendisine karşı kullanıldığını" ileri sürerek açıklamıştır.

Ancak, hiç şüphesiz Kuva-yı Milliye'ye bağlı din adamları yani "Sarıklı Mücahitler" sayıca çok daha fazladır. Bunların ulemanın en az yüzde doksanbeşini teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Esasen Hilâfet ve saltanatı kurtaracağına candan inandıkları Ankara'ya dinî anlamda da bağlı olan bu hocalar Kuva-yı Milliye saflarında, bütün varlıkları ile "cihat" yapmışlardır.

Hangi sebeple olursa olsun iki yıl önce, bizzat Mustafa Kemal'in sözleri, vaazları ile göklere çıkardığı İslâmiyeti âdeta silmek ve din adamlarını ortadan kaldırmak istercesine takınılan haşin bir devlet tavrı, dosta düşmana hayret vericidir.

"İngiliz kadın yazarı G. Ellison da (M. Kemal'in) kendisine 'Benim dinim yok ve bazen bütün dinler denizin dibine batsın istiyorum' dediğini yazmaktadır..." *(M. Tunçay, a.g.e., s.219)*

Vakit gazetesi 30 Kânunuevvel (Aralık) 1928'de şu haberi veriyor:

"Camiler: 90 tanesi kapatılacak.

Müessesat-ı Diniye Müdürlüğünce, cemaatsiz camilerin seddedileceği yazılmıştı. Bu suretle kapatılacak camilerin adedi 85'le 96 arasındadır. Ve ekserisi İstanbul cihetinde bulunmaktadır. Kapatılacak cami-

lerin hiçbirinin tarihî ve mimarî kıymeti yoktur. Hemen hepsi de ahşaptır. Mahaza bu camiler derhâl kapatılacak değildir. Kapatılacak camilerin imam ve kayyumları diğer camilerde vuku bulan münhallere tayin edilecek, bu suretle memursuz kalan camiler seddedilecek ve seddedilenler (kapatılanlar) satılığa çıkarılacaktır."

Kapatılan, satılan bu mabetlerin, halka verdiği hayal kırıklığı ve devlete yabancılaşma hâli korkunçtur. Bunlardan daha acı olan saygısızlık: Büyük ve küçük birçok camiler, nüfuzluların çıkarları için depo "meyhane" yapılmak gibi süflî işlerde kullanılmıştır.

1954'te yani demokrasi devrinde "Anıtlar Derneği"nce yayımlanan "Abidelerimiz" adlı eserin 313-315. sayfalarında "Kapalı ve Meşgul Camiler" adı ile 36 meşhur camiin durumları da aşağıdaki listededir.

1. Ahmet Kethüda Camii: (Cerrahpaşa'da) ikametgâh
2. Ebekadın Camii: (Cerrahpaşa'da) ikametgâh
3. Caferağa Camii: (Odabaşı'nda) ikametgâh
4. Koruk Mescidi: (Korucu Mahmut Ağa) (Odabaşı'nda) depo ve imalâthane
5. Sultanselim Medresesi Camii: (Halıcılar Köşkü) ikametgâh
6. Hidayet Camii'nin zemin kısmı (Bahçekapı'da) Türk Ticaret Bankası ardiyesi
7. Babahasan Alemi Camii: (Aksaray civarında) ikametgâh
8. Çamaşırcı Camii: (Şehzade karakolu yanında) ikametgâh
9. Mimarsinan Mescidi ve Mektebi: (Fatih Mimarsinan Mahallesi'nde) ikametgâh
10. Burmalı Mescit: (Şehzade Camii kurbunda) depo ve imalâthane
11. Mimarağa Mescidi: (Vefa Bozacısı yanında) depo ve imalâthane
12. Hocaali Mescidi: (Eğrikapı semtinde) ikametgâh
13. Kesmekaya Mescidi: (Balat civarında) ikametgâh

14. Melekhatun (Karaağaç Mescidi) (Silivrikapı yakınında) ikametgâh
15. Çatalçeşme Camii: (Sultanahmet'te) ikametgâh.

Listeyi tamamlamamıza gerek yok. Yalnız; *Küçüksu Mescidi, Şimkeşhane Dershanesi* ve Süleymaniye Kütüphanesi içindeki *Darülkurra*'nın 1954'te yani Demokrasi döneminde bile CHP'nin ocak merkezi olarak kullanılmaları, ülkemizin bir tragedyasıdır.

Ayasofya - Sultanahmet

İnanan milletin mahremiyetine uzanan fitne bundan da ibaret değil... Karışık birtakım baskılar ve Bizans oyunları ile, fethin sembolü ve 500 yıllık Fethiye Camii'miz olan Ayasofya bir gerekçe de gösterilmeden İslâm ibadetine kapatılmıştır. Zaman içinde müzeye çevrilmiştir.

Fatih'in onu bozanları lânetleyen "vakfiye"sine aykırı olan bu aşağılatıcı tavizde de Atatürk'ün adı kullanılmıştır ama, Atatürk'ün kararı var mı yok mu bilmiyoruz.

Şüphesiz yine bir gizli uzlaşma karşısındayız. Sırtını Amerikan gücüne dayamış olan Fener Patrikhanesi, Ayasofya'yı İstanbul'daki Yunan "megalo ideasının" sembolü yapmak peşindedir.

"Rum'un çelengi" olan Ayasofya'nın Sultan Mehmed Han tarafından, kılına dokunulmaksızın "Fethiye Camii" yapılması, İslâmiyetin Haçlılar üzerine galibiyeti demekti. Bu yüzden Ayasofya 500 yıl, en büyük dinî törenlerin yapıldığı ve padişahların da zaman zaman namaz kıldıkları baş-cami özelliği taşımıştı. Son olarak Millî Mücadele Anadolusunun düşmanlar üzerine zaferi de, gür sesli hatim duaları, mevlit törenleri ile Asayofya'da kutlanmıştı. Millî Mücadele askerlerimizin İstanbul'a yeniden girdiği kutlu günde de İstanbul halkı Allah ve Peygamber katında da bayramlaşmak için Ayasofya'yı hıncahınç doldurmuştu.

Ayasofya'nın, şanlı bir zaferden sonra, hiçbir sebep ve hiçbir fayda yokken, tam manasıyla "Karambole"

getirilerek camilikten çıkarılması ne yazık ki, şu korkunç anlamı taşımaktadır: "Haçlılığın İslâm üzerine zaferi, Yunanlı'nın kılıcıyla olmayınca, bu, Fethiye Camii'nin mabetlikten çıkarılması ile sağlanmıştır."

Yani fiilî zafer bizim, fakat maalesef karanlık temaslarla sağlanan "diplomasi zaferi" onlarındır. Tıpkı Lozan'da "Misak-ı Millî"den verdiğimiz tavizlere, tıpkı Hilâfet'in İngiliz çıkarlarına feda edilmesine benzeyen garip bir bahşiştir. Hangi tehditlere veya hangi güvencelere karşılık verildiği açıkça bilinmiyor.

Ayasofya'nın 24.11.1934 tarihli bir "Bakanlar Kurulu" kararı ile "müzeye çevrilmesi", hukuka aykırı, millî iradeye zıt düştüğü için tarihî onurumuzu yaralamıştır. Hiçbir hukukî dayanağı olmadıktan başka, milletimizin bağrına saplanan bir hakaret hançeri işlemidir.

Bu konuda bir nebze aydınlanabilmek için, Fatih Sultan Mehmed'in basılmış *"Vakfiye"*siyle birlikte Abdullah Mehmet Çalışkan'ın *"Ayasofya Camii Meselesi Etrafında"* adlı kitabını okumak gerekir.

"İlâve not" olarak şunu da söyleyelim:

1980 yılı başlarında, gayretli uyanık bir iktidar, Ayasofya'nın *"Hünkâr Mahfili"*ni ibadete açarak, buranın cami olduğunu belgelemek istemişse de 1980 harekâtından sonra, yine yabancı baskısı yetişip ışığı söndürmüştür.

1912 Balkan Savaşı'ndan itibaren, ardı arkası kesilmeden 13 yıl harp etmişiz. Cumhuriyet'in ilânından sonra da camilere yapılan bu saygısızlıklar düşünülürse, Belgrat'tan Bağdat'a, Yemen'e kadar, aynı zamanda üstün mimarlık değeri taşıyan çok sayıda Türk-İslâm eserinin yıkılmaya terk edildiği kolayca anlaşılır.

Bu arada, İstanbul'un Ayasofya'yı bile gölgeleyen iri incisi Sultanahmet Camii'nin bir gönül yarasını da anlatmak isteriz.

Batılıların ve sanat adamlarının "Mavi cami" diye göklere çıkardıkları Sultanahmet, 1939-1945 yılları boyunca, Anadolu'dan toplanarak Trakya sınırlarına gönderilecek olan erlerin, sevkiyat durağı (geçici yığı-

nağı olarak) kullanılmıştır. O muhteşem yapının içinde ocaklar yakılmış, yemek pişirilmiş, çamaşır kazanları kaynatılmıştır. Bu arada şaheser çinilerin bir kısmı, yanmış veya kararmıştır.

Camilerimizi, sanat eserlerimizi horlayan ve katleden bu davranışlara karşı onarım, ancak 1950, Demokrat Parti iktidarından sonra, Menderes hükûmetleri zamanında başlayabilmiştir.

LÂİKLİK, ELLERDE KÖR ALET

TÜRKİYE'DE "KAVRAM KARGAŞALIĞI"NA uğratılmamış hemen tek bir mefhum yoktur. Bunun sebebi, sosyal alandaki her konuda, ilim yerine siyaset ve ideolojilerin hüküm-ferma olmasıdır. Türkiye'nin büyük ve hayalî problemlerine bile ilgili bilgin ve uzmanlar hemen hemen karışmazlar. Sözü gazetecilere, ideolojik kesimlerini hizipbaşılara ve politikacılara bırakırlar.

Terimleri doğru kullanmak, bunları tartışmak hiç mesele değildir. Çünkü ancak bir terime olmadık anlamlar verip kaynaklaştırmakla başka görüşte olanları müşkül duruma düşürüp ezmek mümkün olabilir.

Kaldı ki, doğru terimi eğrisinden ayırt edebilecek insan pek azdır. Türkiye'nin işlerini böyle içinden çıkılmaz duruma düşürmek için esasen yıllar boyu çalışılmıştır. Önce Türkçemiz bozulmuş, herkesin başka anlamda kullandığı bir terimler kaosu hazırlanmıştır.

15-20 yıl önce herkesin bildiği kullandığı kelimelerden, "eski" veya "Arapça" denilerek kaçınılmıştır. Onların yerine uydurulan veya lüzum yokken Frenkçeden alınan terimler ise, istenilen anlamda kaypak veya her tarafı keser biçer tarzda kullanılmıştır.

Bu terimleri yerine oturtacak, bunlarda söz ve anlam birliği sağlayacak bir resmî gayret veya bir felsefe çalışması da maalesef görülmemektedir.

Kavram kargaşalığının âdeta başını çekercesine 1930'lardan beri kasıtlı olarak her niyete, her anlayışa müsait terimlerden biri de lâikliktir. Esasen dinî olduğu gibi dine karşı olan konularda da kavram kargaşalığı için özel bir gayret gösterilmiştir. Söz gelişi "çağdaşlık, gericilik, ilericilik, devrimcilik, tutuculuk, bağnazlık, yobazlık" gibi gazete, TRT, politika çevrelerinde her gün binlerce defa kullanılan kavramlara, bugün açık, samimî ve dürüst anlamlar vermek imkân dışındadır.

Şimdi kısaca lâiklik kavramına bakalım. Bu terimin İslâmiyete muhalif olanlarca otomatik bir bastonmuşçasına istenilen hedefi döven bir kör alet hâline nasıl getirildiğini biliyoruz.

Fransızlara Lâtinceden geçen lâik kavramı Türkiye'de daha çok İttihat ve Terakki ve Millî Mücadele dönemlerinde kullanılmıştır. *Rıza Nur,* bu mefhumun Türk siyasetine gelişini şöyle anlatıyor:

"... Zaten lâiklik kelimesinde dinsizlik manası yoktur. Bilâkis kelime ilk defa Avrupa'da kiliselerde başlamıştır.

İlk ben, bu kelimeyi Lozan'da celselerde (oturum) telâffuz ettim.

"Türkiye lâik oldu, din ve hükûmet ayrıldı, sulh olur olmaz Medenî Kanunu yapacağız" dedim, zabıtnamede vardır. Bu benim, menfaatimizi müdafaa için Lozan'daki mühim mesnetlerimden (dayanak) biridir. Padişahlığı ilga eden takririme de "din ve devletin ayrıldığı" kaydını koymuştum ki, bu lâikliğin esasıdır.

Bu kelimeyi Ziya Gökalp "lâdinî" diye tercüme etmiş. Büyük hata... Bizim gazeteciler de benim (Lozan'daki) beyanatımı neşrederken "lâdinî" tercümesiyle yazmışlar. O vakit, Meclis'teki hocalar köpürmüş; müzakerelere ara verildiği zaman, dönüşümde bunu bana sordular. Beni ithama çalıştılar. Dedim ki:

"Lâik, lâdinî demek değildir. Tercüme pek yanlış yapılmış. Nâsutî demektir. Lâhutî'nin aksi nâsutî'dir. Eskiden Reşit Paşalar, bunu cismanî diye çevirmişlerdi. Ruhanî değil cismanîdir. Mutmain oldular, mesele bitti."

Görülüyor ki, lâiklik, daha o zaman, hatta ondan önceleri karmakarışık edilerek bize öyle gelmiştir. "Reşit Paşalar" dediği Tanzimatçılar da "cismanî" kelimesini yani lâikliği, imparatorlukta mevcut diğer din mensuplarını tatmin için kullanıyorlardı. O devir anayasalarında veya resmî yazılarında *"devletin resmî dini İslâmdır"* kaydının yanı sıra (meselâ 1923 Kanun-i Esâsî'sinde): *"Memalik-i Osmaniyede maruf olan bilcümle edyânın serbesti-i icrâsı teminat altına alınmıştır."* deniliyordu. Yani Osmanlı ülkesinde bilinen bütün dinler serbest ve mensupları istedikleri rahatlıkla ibadet yapabileceklerdir.

Pek çok din ve mezhebin bulunduğu ve üstelik de bunları, Batı devletleri zorbalığı ile korunduğu Osmanlı İmparatorluğu anayasasında "lâikliğin" (cismaniyet) adı konulmamış olsa bile, aşağı yukarı "tarifi yapılmış" bulunuyordu. Bu ise, Batı ile münasebetlerimiz ve devlet yapısı bakımından zaruret idi.

Ancak, hemen hemen tek dinli olan Müslüman Türkiye'nin anayasasında, başlangıçta mevcut olan "Türk devletinin dini din-i İslâmdır" ibaresini derhâl kaldırmak o kadar zarurî değildi. Bu sadece Batı'ya karşı modern görünmek telâşındandır. 1937'de TC anayasına lâiklik maddesini geçirmenin zarurî olup olmadığı ise her zaman tartışılacaktır. Kaldı ki, bu maddeye rağmen lâiklik hâlâ hakkıyla uygulanmamaktadır. Çünkü bir devlet lâiklik maddesine ancak şu şartlarda sığınmak zorunda kalabilir.

1- Ülkede geniş nüfusa dayalı birçok dinler varsa... Sırf, devletin, bunlar karşısındaki tarafsızlığını resmen belirtmiş olmak için.

2- Ülkede, milletten ayrı bir ruhban (klerje, din adamları) sınıfı varsa... Bu sınıf, devletin yapacağı işlere karışmayı âdet edinmişse... Meselâ, halktan vergi

alabiliyor, ona cezalar uygulamaya kalkıyor ve kutsal malikânelerde imtiyazları olan bir sınıf gibi yapıyorsa... Bunlara karşı devlet otoritesini korumak için...

3- Kendisini Hz. İsa'nın vekili gibi kabul ettiren "İlâhî krallık" hâlinde (Vatikan'daki gibi) örgütlenmiş bir din devleti mevcutsa... Ve bu ruhban devleti, ülkelerinin din adamları üzerinde nüfuzunu kullanarak, o ülkenin devletini, krallarını sarsmak, dize getirmek gibi politika oyunları yapmışsa...

Bilindiği üzere, bu şartların hiçbirisi, tarihimiz boyunca bizde olmamıştır. Hele milletimizin yüzde doksan beşi aynı soyu, aynı dili ve aynı dini paylaştığı Cumhuriyet Türkiyesinde olabilmesi imkânsızdı. O hâlde neden lâikliğe başvuruldu? Yahut "lâikiz" denildi de, lâikliğin gerçeğine neden gidilmedi?

Esasen lâiklik, Mustafa Kemal Paşanın da fazla önemsediği bir kavram değildi. O, Tevfik Fikret'in, Ziya Gökalp'ın, bazı materyalist çevrelerin ve o zaman "Maarif Vekâleti"nce tercüme edilen inkârcı kitapların etkisiyle *"dinde reform"* taraftarı idi.

Lâiklik prensibi, başta Recep Peker olmak üzere, CHP'nin faşizme açık diktacı mensupları tarafından sonradan gündeme getirilmiştir. Bu kavramla ilgili tarih sırası (kronoloji) şöyledir:

Saltanat'ın kaldırılması: 1 Kasım 1922

Cumhuriyet'in ilânı: 29 Ekim 1923

Hilâfet'in ilgasına TBMM'ce karar verilmesi: 3 Mart 1924

Şer'iye ve Evkaf Bakanlıklarının kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat ve Medreselerin kapatılması kararları: 4 Mart 1924

"Türkiye devletinin dini; din-i İslâmdır" maddesinin, ayrıca resmî yemin maddelerindeki dinî ibarelerin anayasadan çıkarılması: *9 Nisan 1928*

Din adamlarının mabetler dışında dinî kisve giymelerinin yasaklanması: *3 Aralık 1934*

CHP'nin Üçüncü Kongresinde beşincisi *Lâiklik* olmak üzre Altı *Ok*'un: Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik,

Halkçılık, Devletçilik, Lâiklik, İnkılâpçılık... dizisi hâlinde CHP tüzüğüne geçirilmesi: *17 Mayıs 1931*

Nihayet *5 Şubat 1937*'de, yani Atatürk'ün ölümüne bir yıl kala Başvekil İsmet İnönü'nün teklifiyle anayasının ikinci maddesine *"Türkiye Cumhuriyeti lâiktir."* ibaresinin konulması. Lâiklik, 1931'den sonra bile Atatürk'ün en başta önemsediği bir prensip değildir.

Aksine, baş prensip olarak *Cumhuriyetçilik ve Milliyetçilik*'ten sonra beşinci sırayı tutmaktadır.

Sonradan "Atatürk İlkeleri" denilerek dokunulmaz hâle getirilen bu altı umde, aslında Atatürk'ün son demlerinde ve hastalığı sırasında, CHP ideologları ve Batı'daki totaliter rejimlerin taklitçileri tarafından anayasaya geçirilmiştir.

Bu Altı Ok'u yukarıdaki sırasına göre anayasaya koyanlar, en sondaki iki maddeyi (yani inkılâpçılık ile lâikliği) "Atatürk prensiplerinin başı" diyerek susturucu bir silâh gibi kullanmışlardır.

Tek Parti diktatörleri, Atatürk'ün ölümünden sonra komünist-sosyalist-solcu görüş sahiplerinin bu konuda, *"yandaşlığını"* da kazanmışlardır. Böylece lâiklik apaçık din düşmanlığı aleti olmuştur. Devrimcilik ise Marksizm-Leninizm'in *"sürekli devrim"* esprisi içinde kullanılmıştır. Yani memlekette tutunmuş ve yerleşmiş hangi töre varsa değiştirerek milletimizi öz benliğinden saptırmak bahanesi yapmışlardır.

Aynı kişiler ve 1938'den beri onları izleyenler, daha *"ileri"* Marksist-Sosyalist-Hümanist yorumlarını, Türk milletine karşı uygulamaya kalkmışlardır. Zamanla Atatürk'ün en başta tuttuğu "Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik" ilkelerini kötü ve geri düşünceler gibi göstermeye kalkmışlardır. Yahut kasıtlı yorumlarla tanınmaz hâle getirmişlerdir:

Söz gelişi, Milliyetçilik gerici, ırkçı, kafatasçı barbarlık şeklinde gözden düşürülmeye kalkışılmıştır. Atatürk'ün milliyetçilikle ilgisi yok gibi gösterilmiştir. Son yıllarda çıkarılıp anayasalara da geçirilen "Atatürk milliyetçiliği" tabiri ise sanki Mustafa Kemal, Türk milliyetçisi değilmiş

gibi hakikî milliyetçiliği bizzat Atatürk'e ezdirmek kastıyla uydurulmuştur. İstedikleri, kavram kargaşası arasında cumhuriyetçilik ve milliyetçiliği kaypak hâle getirmektir. Yoksa milliyetçiliğin "Atatürk milliyetçiliği" denilerek bir şahsa bağlanamayacağını onlar da bilirler.

Yine Atatürk'ün baş prensibi olan Cumhuriyetçilik, daha o hayatta iken, halka en zalim baskılar yapan bir (mizahî bir deyişle) "Cumhuriyet-i mutlaka" hâline konulmuştur.

Altı Ok'un, bir anlam ifade etmeyen Halkçılık ve Devletçilik umdelerine gelince... Bunlar daha ilk günlerde çelişkilerle çiğnenmiştir. "İlerici-devrimci" denilen bir kısım Marksistler tarafından daha sonra Halkçılık *"İşçi sınıfı"*, Devletçilik ise *"devlet kapitalizmi"* şeklinde yorumlanmıştır. 1950'den sonra "Cumhuriyet" demokrasi adıyla yenilenmiş, TC. Tek Parti'den kurtularak çok partili açık hâline getirilmiştir. Ancak, Tek Parti devrimcileri, demokrasiye rağmen Altı Ok'un özellikle Devrimci-Lâik-Devletçi umdelerini her zaman gündemde tutmayı becermişlerdir.

Nitekim *"Atatürkçülük elden gidiyor"* sloganlarıyla bu üç umde her sefer daha sert, saldırgan yorumlarla "Atatürkçülük" adı altında millî inançların özellikle de demokrasinin karşısına dikilmiştir.

Türkiye korkudan ve samimiyetsizlikten çok çekmiştir; çekmektedir. Son otuz yılda dış kaynaklardan ve "militarizm"den de yardım gören bu anti-demokratik dikta zihniyetinden kurtulmadıkça, gerçek Cumhuriyete de, lâisizme de kavuşmayacaktır. Ayrıca millî olmayan yanlış eğitimden ve bilhassa yakın tarihin yanlış okutulmasından kurtulmalıyız.

Atatürk'ten sonra "Atatürkçülük" adıyla demokrasi ve ilim kriterlerinden geçirilmedikçe onu gençlere, subaylara ezberletmek, her zaman zararlı sonuçlar verir. Bu durumdaki Lâiklik, Halkçılık, hatta Cumhuriyetçilik dahi ciddî bir mana ifade edemez. Bunlar başka kuvvetlere alet olur ve yine daha başka kuvvetler tarafından çiğnenebilir.

LÂİKLİK NEDİR?

LÂİKLİK, BU KAVRAMIN ZUHUR ETTİĞİ Hristiyan Batı'da ne sebeple ve ne zaman çıktı? Hristiyan toplumların hukukunda lâiklikten ne anlaşılıyor? Bizde hangi anlama getirildi? Anayasamızın başında yer almasına rağmen hâlâ Türkiye'de lâiklik var mıdır? Varsa eksiklikleri nelerdir?

"Lâik" Lâtince "laikus"tan Fransızcaya geçmiş *"dinle ilgili olmayan kişi, fikir, sanat, kurum, sistem vs."* anlamında bir sözdür. "Dine karşı, düşman veya aykırı" değil sadece *"ilgisiz, yani dinin sahası dışında"* anlamına geldiğini tekrar belirtelim. Hatta başlangıçta (dar anlamda) *"papazlar sınıfına mensup olmayan, ruhbandan olmayan"* gibi manalar taşımıştır.

Anlaşıldığı gibi lâiklik, yukarıdaki dar ve geniş anlamları ile dahi, Hristiyan dinine bağlı bir kavramdır. Çünkü Müslümanlıkta ruhban (rahipler, ruhanîler, papazlar) diye imtiyazlı, ayrı bir sınıf zaten yoktur. Onun içindir ki, Türkiye'deki lâiklik, bir türlü yerini alıp oturamamıştır. Müslüman toplumun insanları lâikliği belki de lüzum ifade etmediği, ithal malı olduğu, kendi manası dışında kullanıldığı, belki de ülkemize ma-

nevî işkence aleti olarak sokulduğu için benimsememişlerdir.

İlk önce Fransız İhtilâli'nde (1789) halkın ruhanî (klerje) sınıfa karşı zaferi olarak çıkan lâik hukuk, Batı âleminde her zaman lüzumlu ve anlaşılır bir kavramdır. Nitekim Avrupa ve Amerika devletlerinde (bazılarının anayasalarına geçmemiş olsa bile) yerini almış sağlam kurum hâlinde uygulanmaktadır.

Bu konuda Halide Edip Adıvar'ın lâiklik üzerine bir hatırasını nakletmek, bazı konulara daha da açıklık getirebilir:

"Edinburg Muharirler Kongresi"nde bizimle çok alâkadar ve çok kuvvetli Hristiyan ve dindar olan biri demişti ki:

"Sizdeki lâisizm, nihayet İslâm dinini kaldıracak ve hepiniz Hristiyan olacaksınız." Ben gülerek:

"Müslümanların Hristiyan olmaya ihtiyaçları yoktur. Çünkü Hristiyanlığın insanî yüksek tarafı esasen İslâm'da da vardır." demiştim.

O da dedi ki:

"Lâisizm ruhunu, İncil'deki bir hikâye ile ifade eder. Musevîlerin sofu ve riyakâr bir zümresi olan Pharisee'ler, Musevîliği yıktığına inandıkları ve düşman bildikleri İsa'nın ayağını kaydırmak ve onu Romalılara yok ettirmek maksadıyla ona ajanlar gönderiyorlardı. Bunlardan birisi Hz. İsa'ya "Sen doğru bir adamsın efendim. İnsanlara Allah'ın yolunu gösteriyorsun. Bu hâlde Sezar'a (Kayser'e, Roma hükümdarına) vergi vermek doğru mudur?" diye sormuştu. İsa:

"Vergi parasını bana gösterin" demiş, sonra da Sezar'ın resmini işaret ederek:

"Sezar'ınkini Sezar'a, Allah'ınkini Allah'a verin" demişti...

(Ve adam sözüne şöyle devam etti:)

"Bana öyle geliyor ki hanımefendi: Siz Türkler, lâisizmi yaparken yalnız Sezar'ınkini değil Allah'ınkini de Sezar'a verdiniz." (Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri, s.155–156)

Aynı eserde (s.156-157) Halide Edip, bizim bugün demek istediklerimizi 1956'da bir DP milletvekili olarak açıklamaktadır:

"Bugün lâisizm, maalesef bizde din ve dinsizlik aşırıları arasında bir top gibi oynanan mevzu olmuştur.

Hristiyan dünyası asırlarca dünya işlerini dine karıştırdı. Fakat Garp âlimleri vicdan ve fikir hürriyetini elde etmek, Allah'ın bir nevi vekili gibi bütün dünya işlerine karışan, en kudretli kralları aforoz eden papanın elinden dünya işlerindeki hâkimiyeti almak için bin bir işkenceye razı olmuşlardı. Papanın ve kilisenin dünya işlerine müdahalesinden kurtulmak, ancak dinî tereddütten sonra Garp medeniyetine nasip olmuştu. İngiliz hükûmeti lâik değildir, fakat temsil ettiği Anglikan kilisesi haricinde ister Hristiyan, ister Müslüman vesaire, hangi mezhep ve cemiyete mensup olursa olsun, dinî teşkilâtında, tedrisatında tamamıyla serbesttir.

Amerika, ta tesisinden beri lâiktir. Fakat... Bugün Amerika bütün dünyada en dindar memleketlerden biridir. Hükûmet mektepleri dinî tedrisat yapamaz. Fakat cemiyetlerin, büyük vakıfların açtığı mektep, üniversite ve bundan başka da tamamen serbest olan papaz mekteplerinde dinî tedrisat yapılır.

Lâisizmi korumak, tekâmülündeki vecheyi tespit etmek, bizim gibi harsı, an'anesi asırlarca kendine mahsus bir yol tutmuş olan bir memleketi, şu veya bu memleketi taklit yoluyla temin edilemez"

Hristiyan âleminde Müslüman Türkiye'nin lâik olmasının yadırgandığını gösteren daha birçok misal verilebilir. Demek ki lâiklik Batı ülkelerinin hukukuna mahsus bir kavramdır. Lâikliği, *Prof. Ali Fuad Başgil,* şu tarzda tarif etmektedir:

"Din ile devletin ayrılması ve devletin din, dinin de devlet işlerine karışmaması; memlekette mevcut ve maruf din ve mezheplere karşı devletin tarafsız bir vaziyet alması, bunlardan hiçbiri diğerinin aleyhine olarak hususî surette imtiyazlandırmaması; buna muka-

bil, dinin de devlete karşı, nispî de olsa, bir muhtariyet içinde ahlâkî ve manevî hayatın nizamı olarak hüküm sürmesi demektir." *(Din ve Lâiklik, s.157)*

Kişi isterse dindar, isterse dinsiz bir hayat sürebilir. Ancak, devletin hükmetme alanı "ruh, vicdan ve inançlar" değil devletle objektif ilişkileri olacaktır.

19. asır başlarına kadar Türkiye, İslâmî kurallara ağırlık veren bir ülke idi. Örfün, içtihatların Fatih'ten Kanunî'ye kadar kanunnamelerin yaşayışımızdaki önemli rolü bulunmakla beraber "İslâm şeriatı" esastır.

Tanzimat'tan sonra, Batı'ya yenilişler dolayısıyla ve Avrupa'nın Türkiye'deki Hristiyanlar lehine baskıları sonucu, yarı lâik bir yönetim başladı.

Cumhuriyet'ten sonra "lâiklik"in kabul edilmesi üzerine ise, tamamıyla bize benzer denilebilecek garip bir lâiklik uygulaması başladı. Hâlâ devam etmekte olan bu lâikliğin niteliği şöyle anlatılabilir:

Devlet, esasen özel ve imtiyazlı ruhban teşkilâtı olmayan İslâm dininin devlet işlerine karışmasını kesinlikle önlemiştir. Hepsi de İslâmî hizmetler için kurulan *Vakıf*'ların paralarını ve gelirlerini de devlet kendi bütçesine aktarmıştır. Fakat devletin kendisi, dinin ve dinî hayatın üzerindeki elini asla çekmemiştir.

İşte bu Hristiyanlara "Türk lâikliğinin" çok garip gelmesi de bu sebeptendir.

Devlet, din adamlarını memurlaştırarak "Diyanet İşleri" teşkilâtını bürokrasinin içine koymuştur. "Başkan"ı kendisi tayin edip Başbakanlık'a bağlamıştır. Böylece memurluk sıfatları baskın, dilleri, yetkileri, hürriyetleri kısıtlı *"resmî din adamları"* sınıfı ortaya çıkmıştır.

Bunların ekmeği devlettendir. Dine karşı her zaman değişebilen devlet politikasına göre hareket etmezlerse işten alınabilirler.

Oysa Batı'da asırlardan beri başarı ile uygulanan lâiklik, dinin devletten, devletin de dinden bağımsız olduğu denge rejimi demektir. Ne din siyaseti istismar

eder, ne de siyaset dinin yüceleğini sömürmeye kalkışabilir.

Türkiye'nin bugünkü derdi şudur: Lâiklik, dindarlık, dinsizlik kavramları âdeta kasten ve ayırt edilemeyecek biçimde birbirine karışmıştır.

Devlet dine karışınca, bu anayasa gereği, güya "lâikliğin gözetimi" sayılıyor. Din adamı, devlete karışmak bir yana; bugün eğitim, inanç veya ahlâk konusunda bile konuşsa, (istenildiğinde) karşısına 163. madde dikiliyor. İslâmın cevaz veya yasaklarından söz eden herhangi bir kişi, icabında: "Lâikliğe aykırı gittin" denilerek hapse atılabiliyor. Bu durum, lâiklikteki kavram sapıtmalarının ister istemez vatandaşa bir tuzak olduğunu düşündürüyor. Bir de Mehmet Âkif'in şu nüktesini hatırlatıyor: İngiliz ve Fransız ordularından esir alınan yüzbinlerce Müslümanı irşat için Berlin'e giden Mehmet Âkif, dostu Mithat Cemal'e şunları söylüyordu.

"Berlin'de ne var? Ne oluyoruz?

- Ne olacağız, dedi; Berlin'e gittim, elçimiz Kur'an'a tefsir yazıyor; İstanbul'a geldim, hocalar, kıt'alararası savaş münasebetlerini konuşuyorlar. Ne olacağız, artık sen anlarsın!"

Bazen saldırı aleti, bazen koyu politika metaı yapılan lâiklik işte bu sebeple hâlâ tartışılıyor. Avrupalı siyasetçiler, onu tamamıyla keyfî olarak İslâmiyetin aleyhinde kullanmamızdan çok memnunlar. Hatta daha fazla karışmaları halkın üzerine devleti çullandırmaları için, bazı devlet adamlarımızı kışkırtıyorlar: "*Atatürkçülük elden gidiyor.*" lâfları dillerinden düşmüyor. İçeride "devrimciler" aynı telâşın peşindeler.

Bazen de Türkiye Cumhurbaşkanı, Başbakan, partiler, bazı mahkeme başkanları ve basın "irtica" denilen bir *kuruntuya* hücum ediyorlar. Sözde, "lâikliği koruyorlar."

Bu yüzden, 1989'un şu ayında bile lâiklik, din, gericilik, devletin dine karışması. "şeriat devleti" gibi belirsiz mefhumlar, hâlâ kavga-dövüş aracı yapılıyor.

2 Nisan 1989 Ekonomik Panorama dergisinde, "Devlet Dinden Elini Çekmeli" başlıklı bir soruşturma var. SBF eski öğretim üyelerinden *Baskın Oran,* sorulara şu cevabı veriyor.

".... Lâikliğin iki unsuru var. Birincisi dinle devlet işlerinin ayrılması, ikincisi devletle dinin birbirine karışmaması. Türkiye'de herkesin kabul ettiği bu lâiklik tanımı uygulamada geçersiz hâle geliyor. Çünkü TC'nin başından beri devlet, dini sürekli olarak yönetti, ona müdahale etti."

26 Mart 1989 tarihli *Nokta*'da *Murat Belge* de aynı görüşte:

"Lâik devletin dinle hiçbir ilgisi olmaması gerekir. Devlet, dinî otoriteyi kendi kurumsal özerkliği ile bir tarafa bırakmak yerine kendi içine alıyor. Bundan çelişki başlıyor. Müslümanlara devletin inancı doğrultusunda bir Müslümanlığı empoze etmek gibi bir fonksiyon yükleniyor devlet."

Aynı dergide (Nokta, 26 Mart 1989) "Din Eğitimi Lâiklik" anketine cevap verenler, devletin okullarda öğrettiği "din"in, İslâmın kendisi olmadığı çelişkisini gösteriyorlar.

Prof. Şerif Mardin'e göre, bu lâik tatbikatı ile "Devlet İslâmı–Halk İslâmı" çelişkisinin gündeme gelmesi kaçınılmazdır.

Abdurrahman Dilipak ise:

"Okullardaki zorunlu din derslerinde kimin dininin öğretildiğini bilmiyorum. Ama şunu iyi biliyorum ki kesinlikle benim dinim değil" diyor.

Lâiklik kavramını dürüstçe yerine oturtmadıkça bu tartışmalar sürecektir. Tartışmaların sürmesi hem devleti hem İslâmı zedelemektedir. Onun içindir ki Batı anayasalarında yerini bulan ilmî lâiklik artık kabul olunmalıdır.

Lâikliğin tam yerini bulması için, Müslüman halkın kuracağı cemaat teşkilâtına, kesin özerklik verilmeli, hem de otorite sahası belirlenmelidir. Bundan başka İslamî vakıfların gelirleri de bunu kuracak *İslâm Ce-*

maatine bağlanmalıdır. Çünkü o maksatla "vakfedilmişlerdir."

Dinin dinsizlikle mücadelesi gibi, dinsizliğin İslâmı eleştirmesine de kanun çerçevesinde izin verilmelidir. Fakat, her türlü saldırılara dinin de cevap verme hakkı, teminat altına alınmalıdır.

Kısacası, Cumhurbaşkanından tutarak, devlet, hükûmet ve parti adamlarının dini siyasete karıştırmaları yasaklanmalıdır. Lâikliğin siyasete karıştırılması da aynı ölçüde tehlikeli olduğundan, herkese yasak konmalıdır.

Adalet, sanat, hür fikir, demokrasi ve her şey gibi lâiklik de ancak hukuk devletinde mevcuttur. Din devleti, Şeriat devleti, Ruhanî devlet, Sosyalist devlet, Komünist devlet... vs.nin Türk ve Batı anayasalarındaki mukabili bizce "Lâik devlet" değil, ancak "Hukuk devleti" olabilir.

"TEVHİD-İ TEDRİSAT" MESELESİ

LÂİKLİĞİN DAYANAĞI OLARAK 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan iki önemli kanun gösterilir:

Birincisi: 249 sayılı kanundur ki, "Şer'iye Vekâleti"ni kaldırarak yerine *Diyanet İşleri Başkanlığı*'nı getirmiştir.

İkincisi: Türlü bakanlıklara bağlı öğretim kurumlarının tümünü Millî Eğitim Bakanlığı'na devrederek, tek elden yönetilmesini amaçlayan 430 sayılı *Tevhid-i Tedrisat* (Öğretim Birliği) kanunudur.

Bu kanun gereğince Millî Savunma'ya bağlı askerî mekteplerle sağlık, tarım vs. bakanlıklarına bağlı okullar... Ve özellikle *"Şer'iye ve Evkaf Vekâleti"*ne bağlı (ve dinî vakıflarca yönetilen) mektep ve medreseler, *Millî Eğitim*'e veriliyordu.

Fakat uygulama böyle olmadı. Askerî mektepler (bir yıl sonra) ilâve bir kanunla Millî Savunma'ya geri verildi.

İslâmî öğretim yapan mektep ve medreselere gelince, bu müesseseler kapatıldı. 430 sayılı kanundan maksat da zaten bunları kapatmaktı. Dinî vakıflarca bu müesseselere verilmekte olan para da Millî Eğitim'e devredildi ve hepsi kapatıldı.

Hâlbuki, bunların kapatılacağına dair kanunda bir hüküm yoktu; sadece devredilecekleri açıklanıyordu.

Vaktiyle *İttihatçılar* bile, Vakıf Mekteplerini ve bazı medreseleri (kapatmaktansa) "modernleştirmek" yolunu tutmuşlardı. Halide Edip'in, İttihatçıların o gelişmeci tutumunu uygun gördüğü, Millî Eğitim'e toptan bağlanmalarını ve hele kapatılmalarını ise hatalı bulduğu, şu satırlardan anlaşılıyor:

"İstanbul'daki Vakıf Mektepleri ıslah edilmiş, asrîleştirilmiş ve bir kısmı Maarif mekteplerinin seviyesine ulaşmıştı. Bundan başka hakikî *modern medrese* tesisine de girişilmişti. Mütareke'de bu modern medrese kapatıldı.

Eski Vakıf Mekteplerinin hocaları tasfiyeye tâbi tutulmadan, hususî kurslar vasıtasıyla yetiştirilmişti."

"Mekteplerin hükûmet murakabesinde olmasını makul görmekle beraber, sırf merkeziyetçi bir zihniyetle hepsinin M. Eğitim'e devrini zararlı buluyorum. Hele modern bir yol tutmuş olan medresenin kapatılması; o zaman için çok büyük hata olmuştur. Çünkü, evvelâ ilk Vakıf Mektepleri kalmış olsaydı, "din ile devleti ayırdığımız" zaman bunlar dinî tedrisat yapmakta devam ederler, gene tekrar İlâhiyat Fakültesinin kurulması, bu temeller üzerinde olurdu." *(H. Edip, Türkiyede Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri, s.104)*

Kanun, mevcut medrese ve mekteplerin kapatılmasını emretmedikten başka üniversiteye bağlı bir *"İlâhiyat Fakültesi"* açılmasını da hükme bağlıyordu. Ayrıca *"imamet, hitabet gibi hidemât-ı diniyenin ifâsı vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için ayrı mektepler küşâdını"* (İmamlık ve hatiplik gibi dinî hizmetlerin yapılması göreviyle yükümlü memurların yetişmesi için de ayrıca mektepler açılmasını) da buyuruyordu.

Kanunun bu maddesini mevcut medreseleri, din ve evkaf mekteplerini kapatmak manasına aldılar. Ayrıca 430 sayılı kanunun âmir hükmünü de yerine getirmediler. Yani imam, hatip, yönetici, din bilgini yetiştiren okullar, 1924'le 1949 arasında tam 25 yıl açılmadı. O

kadar ki memlekette zarurî din hizmetlerini görebilecek kimseler kalmadı. Halk bu hususta öyle tepkiler gösterdi ki 1949'da hâlâ tek parti durumundaki CHP'yi bile tedbir almaya zorladı.

İmam Hatip okullarını, 1949'da yeniden açan, o devrin Millî Eğitim Bakanı *Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu*, 25 yıl sonra bu yeniden açışı şöyle yazmaktadır:

"1946 seçim kampanyasından çoklukla seçilip gelen CHP milletvekilleri bozuktular. Parti, ilk defa milletten bir zılgıt yemiş, sarsılmıştı... Uzun bir Tek Parti devrinin biriktirdiği hoşnutsuzluk yaygındı. Denilebilir ki halkın bir numaralı yakınması din hizmetleri ve din öğretimi bahsindeydi. Vatandaş: "Ölü yıkayacak adam bulamıyorum" diyordu.

..... İmam Hatip mektepleri kapatılmış, uzun yıllar din adamı yetişmez olmuştu. Beş âyet ezberleyen, din adamı geçiniyor, onlara da "hademe-i hayrat" adı veriliyordu... Nihayet, uzun yıllardan beri okullarımızda din öğretimi yoktu.

İşte bu bahiste, 1946 seçimlerinden sonra CHP Meclis Grubu ürkmüş, âdeta paniklemiş görünüyordu. Mutlaka bir şeyler yapılmadı idi. Yoksa millet rey vermeyecekti. İlk teşebbüs Meclis'teki eski din adamlarından geldi. Başta Raif Hoca, Fatin Hoca, Rasih Hoca ve onlara katılan Hamdullah Suphi Bey ve arkadaşları bir kanun teklifi getirdiler.

Burada, din eğitiminin iadesi ile birlikte medreselerin yeniden açılması yönünde hükümler vardı.

... Oysa bu hususta Cumhurbaşkanı (İnönü) suskundu. Recep Peker hükûmeti ise zaten demokrasiye, dolayısıyla bu türlü tedbirlere taraftar değildi.

... Ancak, Grup'ta rahatsızlık artıyordu. Çünkü Demokrat Parti, Meclis'te üzerine varmamakla beraber, halk arasında, bu konuda geniş tahrikler yapmakta idi...

... Birinci Hasan Saka Hükûmeti, işi biraz daha ciddîye almış göründü. Camiler ve din adamları biraz daha gözetilir oldu. (Grup yeniden toplandı)... Geniş bir

komisyon kuruldu. Orada vardık. Dört madde üzerinde mutabık kaldık:

1. İlkokulların son iki sınıfında din dersleri okutulması.

2. İmam-Hatip okulları açılması.

3. Ankara'da İlâhiyat Fakültesi kurulması.

4. Türk büyüklerine ait türbelerin ziyarete açılması.

İmam Hatip okullarını 1924 tarihli "Tevhid-i Tedrisat" (Öğretim Birliği) *kanununun emredici hükmüne dayanarak açıyorduk. Aslında bunların kapatılması bir kanunsuzluk olmuştu...*

Uzun bir kapalı rejim devri sonunda dinî eğitim sahasında meydana gelen bu ilk gelişme, o devir tarihimizde bir ilk revizyondu. Bu çok dikenli yolda benim bir hizmetim olabildi ise Allah kabul etsin." *(Prof. Banguoğlu, Kendimize Geleceğiz, s.96-102)*

Büyük ihtimalle, din adamlarının halk arasında güçlü olan nüfuz ve itibarlarını kırmak için, onları çeyrek yüzyıl okulsuz, eğitimsiz bırakan bu darbe yalnız *İslâm*'da değil, lâikliğin de bağrında yaralar açmıştır.

Türkiye'de aydınları tatmin edecek seviyede din adamı yetişemeyeceği ispat edilmek istenilmiştir sanki.

Nitekim, din okulları kapatılmakla kalınmayıp "imam, vâiz, hatip, hoca" vs. sıfatlarıyla, milletimizin bin yıllar boyu saygı duyduğu insanları küçük düşürmek yoluna da gidilmiştir.

Bugün, bazı kimselerin *İmam-Hatip, Yüksek Din okulları* ile *İlâhiyat Fakültelerine* husumet ilân etmişcesine saldırmaları, rahmetli Banguoğlu'nun hatırası ışığında daha açık anlam kazanıyor.

Çünkü bu okullar, halkımızın dinle ilgili zarurî ihtiyaçlarının dahi karşılanmaz olduğu bir dönemde yeniden açıldılar. Türk milletinin başı ve gözü üzerinde geliştiler. Bugün ülkemizin her tarafında mevcut yüzlerce İmam-Hatip Lisesi ve Kur'an Kursu binaları bütünüyle halkımız tarafından yapılarak M. Eğitim Bakanlığına hediye edilmiştir. Bugün oralardan çıkan yüzbinlerce genç, hem İslâmî geleceğimizi aydınlatmakta hem de üniversitelerimizin gayretli ve kültürlü öğrencileri olmaktadırlar.

DİN YERİNE "ULUSALCILIK"

"ATATÜRK DİNDAR MIYDI, DİNSİZ miydi?" tartışmaları, ülkemizde hâlâ ve bazen çok şiddetli olarak sürüp gitmektedir. Bu tartışmalar, gazete ve dergilerden çıkarak bazen Cumhurbaşkanı'nın bile katıldığı safhalar göstermektedir.

Aşırı sağ ve sol, (nedendir bilinmez) büyük bir ısrarla Atatürk'ün dinsiz olduğunu ispat gayretiyle birçok deliller bulup çıkarmaktadır. "Atatürkçü ve devrimci" denilenler ise, herhâlde: Dine karşı olursa milletin Atatürk'ten soğuyacağı korkusuyla, onun dindarlığını gösteren belgeler çıkarmaktadırlar.

Aslında, isteyenler, Atatürk'ün dinsizliğine de dindarlığına da delil olacak pek çok belgeler gösterebilirler. Çünkü Mustafa Kemal, devirden devire geçmiş ve değişmiş bir siyaset adamıdır. Kendince gelişen iç ve dış siyasî şartlara göre, dinsizliğe de dindarlığa da kırmızı ışık gösteren tavırlar takınmış ve yerine göre aşırı veya temkinli; açık kapalı sözler söylemiştir.

Atatürk'ün din konusundaki tutumunu, kabataslak üç dönemde inceleyebiliriz:

1- 19 Mayıs 1919'da, Samsun'a çıktığı günden tutarak, Amasya, Erzurum, Sivas çalışmalarında... Sonra Millî Mücadele yılları boyunca, Cumhuriyet'in ilânına kadar Gazi Paşa'yı milletin, TBMM'nin his ve eğilimlerine uyarak koyu Müslüman ayrıca saltanat ve hilâfete bağlı olarak görmekteyiz.

2- 1924-1935 yıllarında, bütün alanlarda olduğu gibi İslâm'da akla gelebilecek her türlü devrimleri (reformları) deneyen bir M. Kemal'le karşılaşmaktayız.

3- 1930'lardan sonra İslâm'da reform yapmak niyetleri çoğalıyor ve Atatürk, sözlü emirler vererek veya okuduklarından el yazması notlar çıkararak bazen din lehinde, bazen aleyhinde kendine göre yorumlar yapıyor.

Yeni kitaplar okudukça ve ünlü *"Sofra"*sında görüşmeler çoğaldıkça bu yorumlar hız kazanıyor. Söz gelişi, Atatürk'ün emriyle liselerde okutulan tarih kitaplarında (Tarih, Cilt II, 1931 İst.) *"Vahiy ve Kur'an-ı Kerim"* hakkında şu satırlar bulunmaktadır:

"Görülüyor ki Muhammed, birdenbire, "Allah'ın Resulüyüm" diye ortaya çıkmamıştır. O, Arapların pek fena ahlâk ve âdetlerini düzeltmek için tenha yerlere çekilerek düşünmüş ve yıllarca tefekkürden sonra 'vahy ve ilham' fikri doğmuştur... Muhammed başlangıçta, irticalen dinî hitabette bulunan bir vâiz oldu. Vâizlikten nebîliğe, nebîlikten de nihayet Allah Resulü hâline geçti... O ölüp gittikten 14 asır sonra bile İslâmiyet, hâlâ kalplerde derin titreşimler bırakmaktadır. Bununla beraber içtimaî hayat, Muhammed'in ilk telkinlerini, ağır bir tekâmül ile değiştirmekte ve genişletmektedir."

Bunlar bir yana: 1926'lardan başlanılarak bir süre *"din yerine millet" İslâmiyet* yerine milliyetçiliğin (ulusalcılık) geçirilmesine çalışılmıştır. Çevresi ise *"Yeni bir M. Kemal dini yapıyoruz"* övgüleri ile Atatürk'ü de buna inandırmıştır.

İslâmiyetin yerine *"Ulusalcılık"*ın ikamesi konusunda, bizzat Atatürk'ten işte bir parça:

"Dünyaca bilinmektedir ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Fakat bu prensipler gökten indirildiği sanılan kitapların doğmalarıyla asla bir tutulmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan alıyoruz." *(Atatürk Söylev ve Demeçleri I, s.405)*

Çankaya kütüphanesinde bulunan ve Gazi'nin emriyle yazıldığı bilinen Rûşenî'ye ait *"Din yok millet var"* (18 Teşrinievvel 1926) adlı yazma eser de İslâm'ın yerine milliyetçiliğin geçirilmesini taşkınca savunmaktadır. Bu esere Atatürk el yazısı ile "aferin, alkışlar!" gibi notlar düşürmüştür.

"Bizim kutsal kitabımız, bilgiyi esirgeyen, varlığı taşıyan, mutluluğu kucaklayan, Türklüğü yükselten ve bütün Türkleri birleştiren *"ulusalcılığımız"*dır. O hâlde felsefemizde din sözcüğünün tam karşılığı "ulusalcılık"tır.

Yüksek bir ulusun, ulusalcı bireyleri, ak günde mutlu, kara günde dayanıklı ve kanlı günde ezicidir." diye yazıyor *Rûşenî* (Barkur).

Atatürk ve çevresinin dinin yerine ulusalcılık'ı geçirme tasarısının temelinde Tevfik Fikret'in materyalist dönemine ait etiketler bulunuyor. Ziya Gökalp'ın *Durkheim*'den aktardığı *"Milletin Tanrı olduğu"* hakkındaki belirsiz sosyolojik görüş de o dönem aydınlarını bu yolda etkilemiştir. Hatta umum düşünce olarak şu garip sonuca varılmıştır: *"Dinî hisler zayıflamadıkça milliyet hisleri kuvvetlenemez."* Devrin yükselmek isteyen kalemleri, artık seviyelerine göre, İslâma sövmüşler ve Kemalizm'i yeni bir din olarak göklere çıkarmışlardır. Bu konuda en ileri gidenlerden *Refik Ahmet* (Sevengil) 15 Ağustos 1929 tarihli "Uyanış"ta şunları dahi söyleyebilmektedir:

"Allah'ı, sultanla birlikte tahtından indirdik. Bizim mabetlerimiz fabrikalardır."

Tevfik Fikret, *Halûk'un Amentüsü*'nde, şöyle diyordu:

Şeytan da biziz cin de, ne şeytan ne melek var
Dünya dönecek cennete insanla inandım.
Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın
Her şey olacak kudret-i irfanla inandım

İşte 1928 Ağustosunda *"Türk'ün Yeni Amentüsü"* adlı bir düzmece, ona benzetilerek resmen yayımlanmıştır. Bu sözlerin "Amentü"nün yerine geçirilmesi istenmiştir.

Türk'ün Yeni Amentüsü, aynen şöyle idi:

"Kahramanlık örneği olan ve vatanın istikbâlini yoktan var eden Mustafa Kemal'e, onun cengâver ordusuna, yüce kanunlarına, mücahit analarına ve Türkiye için ahiret günü olmadığına îmân ederim."

İyilikle fenalığın insanlardan geldiğine, büyük milletimin, medenî cihanda en büyük mevkii kazanacağına, hamaset destanlarıyla tarihi dolduran kudretli Türk ordusunun birliğine ve *Gazi*'nin Allah'ın sevgili kulu olduğuna kalbimin bütün hulûsuyla şahadet eylerim." *(A. Dilipak, Bir Başka Açıdan Kemalizm, s.34)*

Bu düzme *"Amentü"*de(!) neyse ki ve nasılsa Allah'ın varlığı ve M. Kemal'in *"onun kulu"* olduğu kabul edilmiştir.

Yoksa Atatürk'ü çok defa (buradaki gibi) Peygamber ve bazen de "Tanrı" yerine koyarak öven metinleri bol bol görüyoruz.

Bu övgülerde Atatürk'ü, nedense hep *İslâmî terim ve kavramlarla* anlatmak modası görülmektedir. Bütün bunlar *milliyetçiliği "İslâmiyet"in yerine koymak* sevdasından doğmuştur. Millet, din olduğuna göre, bu millet dininin peygamberi(!)de M. Kemal sayılmıştır. Bunlarda güdülen iki hedeften birisi, zamanın Reisicumhurunu övmekse, ikincisi de İslâmı kendi kavramları ile küçük düşürmek olabilir.

Bunun çirkin bir ifadesine *Kemâlettin Kamu*'ya ait bir manzumede rastlıyoruz:

Ne örümcek ne yosun
Ne mucize ne füsun
Kâbe Arab'ın olsun
Bize Çankaya yeter

Maalesef *Faruk Nafiz* gibi bir şair de, Çankaya'da oturan Mustafa Kemal'i "*tanrılaştırarak*"

Bu hıyâbân ebediyet yoludur
Gider Allah'a kadar burdan ucu

demiştir.

Aşağıda başka örnekler de vereceğim. Fakat bu çirkinliğe varan hatalar ve insan vicdanına ağır gelen dalkavukluklar aynı zamanda milliyetçiliği küçültmek ve halkı ondan nefret ettirmek için yapılmış hissini vermektedir.

Bunlar, "İslâm-Türk kaynaşması"nın ortaya koyduğu millî terkipten korktukları için İslâmla Türk'ü birbirine düşman etmeye bakıyorlar. Bu terkip bin üç yüz yıldan beri gerçekleşmiştir. Sinan'ın camileri, Yunus Emre, Fuzûlî ve Yahya Kemal'in şiirleri, Itrî ve Dede'nin besteleri, Türkiye'de millîleşen Ramazanlar vs. bu İslâm-Türk bütünleşmesinin verimleridir.

Bu sebeple tıpkı *"İslâmın içinde milliyetçilik küfürdür"* fikrinde olanlar gibi *"Din yok milliyet var"* doğmasını savunanlar da aynı ölçüde hata etmektedirler. Nitekim bu gaflet, bir zaman sürmüş ve pek zararlı sonuçlarla halkımızda nefretler doğurduktan sonra kendiliğinden silinip kaybolmuştur.

1950'de DP'nin zaferi CHP'nin bu tutarsızlıkları üzerine kuruldu.

Atatürk'ü Peygamber'in yerine koyarak onu büyültmek mi yoksa küçültmek mi istediği anlaşılmayan şairlerden birisi de B. Kemal Çağlar'dır. Nitekim bu zat, Süleyman Çelebi'nin yazdığı gibi Mustafa Kemal için de aslının çok basit taklidi olan bir "Mevlit" kaleme almıştır. Gülünç gelen o Mevlit(!)ten işte birkaç bölüm:

Hak Taalâ çün yarattı Türk'ü ilk,
Dedi: Üç kıt'ada olsun ona mülk
(Mustafa) nurunu alnına kodu
Bil (Kemal'in) nurudur ol nur dedi

Bir alından bir alına kaydı ol (nur)
Cengiz'in Timur'un alnındaydı ol.
....
Geçti böyle nice ay nice sene
Vakt erişti bin sekiz yüz seksene
Geldi çün ol rahmeten lil âlemin
Gitti nur, anda karar kıldı hemîn.
Ger dilersiz bulasız oddan necât
Mustaf-yı bâ-Kemal'e essalât,
Ol Zübeyde Mustafa'nın ânesi
Ol sedeften doğdu ol dür dânesi
Gün gelip oldu Rıza'dan hâmile
Vakt erişti hafta vü eyyam ile...
Merhaba ey baş halaskâr merhaba
Merhaba ey milletin mahbûbu sen
Merhaba ey Türklüğün matlûbu sen
....
Hayrete düştü Zübeyde ol zaman
Artacaktı büsbütün derdi yası
Gördü kim bir köşede Türk atası
Kırmızı bir bezde görmüş bir beyaz
...............(Zübeyde der:)
Kulağım ağzına verdim dinledim
Söylediği sözü ol dem anladım
Der ki ey bayrak, yüzüm tuttum sana

Yeni Mevlit'ten, B. Kemal Çağlar

İlle de karşı karşıya getirmek lâzımmış gibi Hz. Muhammed'e söverek, M. Kemal Paşayı överek mutlaka göze girmek, çıkar ve mevki sağlamak için yazılmış birçok nesir, nazım daha birçok düzmeceler vardır. Devir içinde budalalaşan ve zekâ kıtlıklarını maalesef zamanımıza da aktaran bu sözde aydınlardan, utanç verici bazı parçaları belki ibret olur düşüncesiyle sunuyorum:

Sen takıl peşine de baldırı çıplak Arabın
Korkma gir kanına hikmetin aşkın şarabın

Osman Nuri Çerman

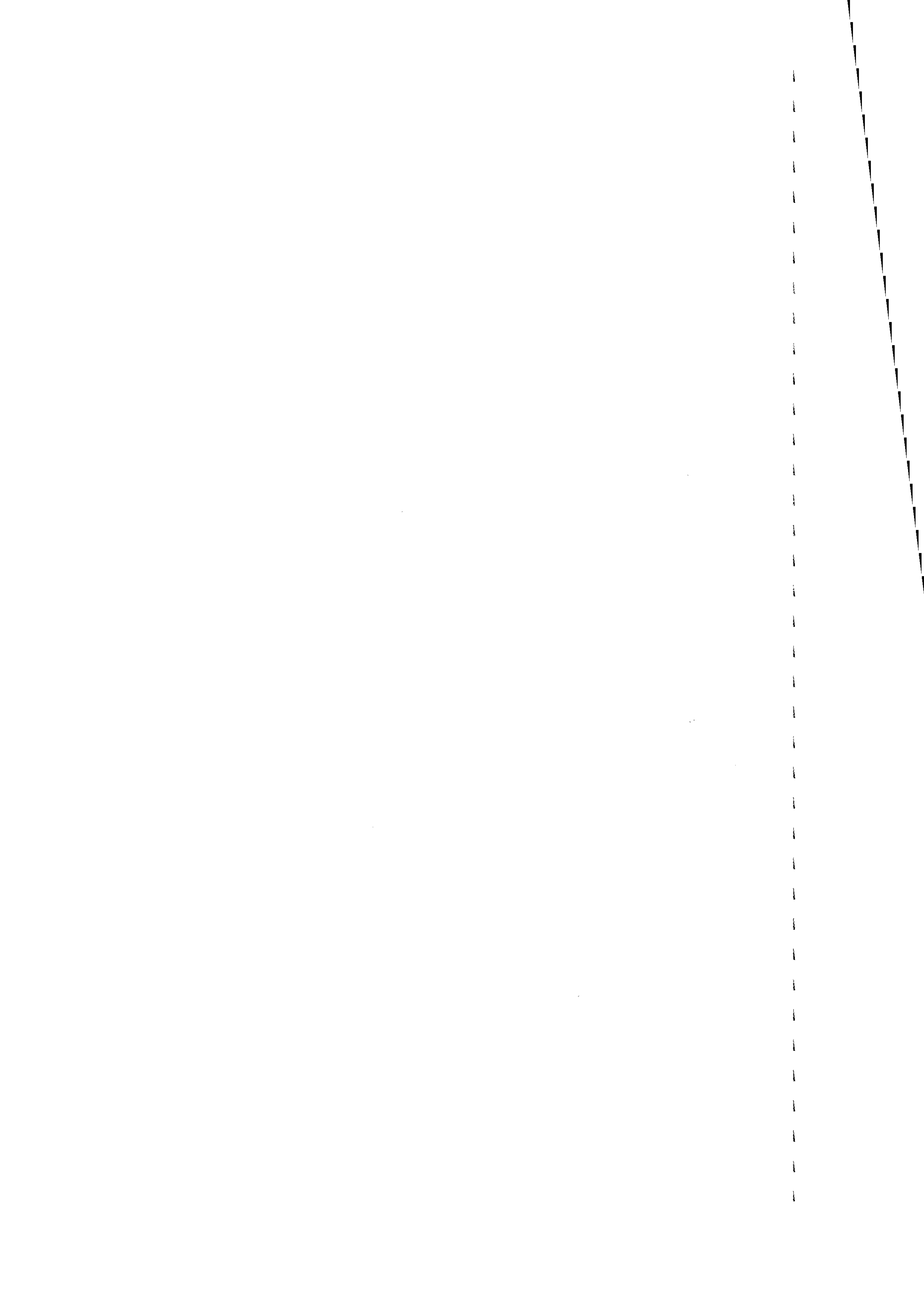
Tanrı gibi görünüyor her yerde
Topraklarda denizlerde göklerde
Gönül tapar, kendisinden geçer de
Hangi yana göz bakarsa Atatürk
Halil Bedii Yönetken

Millî kahramanlıktan başka *"millî peygamber"* arayışlarına geçen bu basit manzumeler konusuna yine yazarını küçük düşüren bir örnek veriyorum. Yazının adı:

"Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Hâlikı M. Kemal" Yazarı ise *Suat Tahsin*'dir:

"Muhammed büyük bir mürşit, Aristo âlemşümul bir filozof, İskender muhteşem bir asker, Bismark yaman bir siyasî, Lenin dehşetli bir inkılâpçı, Danton büyüleyici bir hatip ve fakat Mustafa Kemal bir fevkaddehâdır (deha üstü deha).

Çünkü Muhammed'den ve Aristo'dan, İskender'den ve Bismark'tan, Lenin ve Danton'dan vücut bulmuş ve mucizeli Türk milletinin sulbünden yaratılmış bir varlıktır."

İSLÂM'DA REFORM DENEYİŞLERİ

BİR YANDAN TÜRLÜ ALANLARDA "inkılâplar" yapılırken, Atatürk'ün din üzerinde de büyük ısrarla değişiklikler yapmak istediği görülüyor. Yalnız, din ve İslâm üzerinde "reform"lar yaparken, "Şapka Devrimi"nde (1925) olduğu gibi hızlı davranmıyor. Uzun hazırlıklara ihtiyaç hissediyor. Belki milletin tepkilerini ölçmek için temkinli, hatta tereddütlü görünüyor. Bazen dinin özünde, ibadetlerde vs. bir "devrim"e karar verdiği hâlde, o kararı geri aldığı bile oluyor.

Atatürk ve arkadaşlarının, zaman geçtikçe *dine karşı* daha ters bir yön alan "devrim" taktiklerinden birisi de, o konuda her ne istiyorlarsa teklifleri veya her ne istiyorlarsa lâyihaları, bilhassa önde gelen fakat imanı bütün olmadığı anlaşılan *"din adamı ve ulemâ"* takımından kimselere yaptırmaları idi.

Böylesi sözde din simsarlarını ise, tayinle gelen milletvekilleri arasında, çevrede veya "resmî ulemâ" arasında bol bol bulabiliyordu.

Bu sözde din adamlarını "Atatürk'le Üç Ay" adlı kitabında Ahmet Hamdi Başar, üzüntü ile şöyle tasvir etmektedir:

"Mürteci ve dindar gözükmemek için herkes elinden geleni yapıyordu... İki eski hoca mebus vardı ki, dalkavuklukta herkesten ileri gidiyorlardı. Bunlardan biri Allah'a küfür ediyor; öteki cami ve mescitlere, umumî bütçeden verilen tahsisatın Halkevlerine devredilmesini istiyordu."

"Hilâfet'in ilgası" teklifini, Urfa Mebusu *Şeyh Saffet Efendiye* verdirmişlerdir. Onun gibi Eskişehir mebusu Abdullah Azmi ve Konya mebusu Musa Kâzım efendiler de "Şer'iye Vekâleti"nin kaldırılmasını, en başta savunan "sarıklılar" olmuşlardır.

Kafası "dinî reform" tasarıları ile dolu ve bu konuda bazı Avrupalıların görüşlerini de birçok kere almış olan Kemalistlerin taktikle hedefledikleri üç maksat olsa gerektir:

1- Ulemâ ve sarıklı diye bilinen (fakat esasta prensipsiz olan) kişilere yaptırdığı teklif ve tasvipleri ile, "devrimlere" dinî (şer'î) dayanaklar bulunmuş oluyordu.

2- Bu tanınmış "Hoca"ların dinî hakikatlere aykırı ve dönek olan tutumlarını, diğer milletvekillerine ve millete göstererek, halk nazarında onlarla beraber bütün din adamlarının itibarları da sarsılmış oluyordu.

3- Milletin bu sözde din adamlarından tiksinerek İslâmdan soğuyabileceği hesap ediliyordu.

İslâmiyeti Islah Proje ve Lâyihası

İşte, 1928 yılında (ilerde 1932'de kapatılacak olan) İlâhiyat Fakültesi hocalarından bazılarına hazırlatılan yahut o Fakülte profesörlerince göze girmek için hazırlanan dinî reformlar *"Lâyihası"* da aynı taktiği taşımaktadır. Milletin çok büyük üzüntü ve hoşnutsuzluklarına sebep olan bu "lâyiha"da da maalesef, başta *Köprülü Fuat Bey* olmak üzre *İzmirli İsmail Hakkı, Şerafettin Bey* (Yaltkaya) gibi, halkın evvelce güvendiği imzalar da bulunmaktadır. Yalnız aynı Fakülteden *Babanzâde Naim Bey'le Ferit Kam Hoca* heyete katılmamışlardır. Adı geçen lâyiha'daki diğer isimler: *İsmail Hakkı* (Baltacıoğlu), *Halil Halit, Halil Nimetullah,*

Mehmet Ali Ayni, Arapkirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya beylerdir.

Lâyiha'nın tamam metnini *Osman Nuri Ergin'in "Türkiye Maarif Tarihi"* (Cilt 5, s.1639-1641) adlı eserinde bulabilirsiniz. Burada sadeleştirerek ve yer yer özetleyerek sunacağımız bu "Islahat Lâyihası"nın son derece iddialı olduğunu da, sonuna eklenen şu cümleler gösteriyor:

"Bu suretle, yeni Türkiye, din sahasında, yalnız yeni bir vicdan intibahının (uyanışının) değil, bütün esir ve geri olan İslâm kavimlerinin hürriyet ve terakkisinin de mürşidi olabilecektir."

Ayrıca, bu "Islahat Lâyihasında" açıklanmamış olmakla beraber *"Din yok, millet var"* düşüncesinin açık izleri de görülmektedir.

Yine bu reform tasarısında Ziya Gökalp'ın çoğu Atatürk'çe benimsenen "dinî reform"a ait görüşlerinin etkileri de derindir.

Bilindiği gibi bu Lâyiha'yı hazırlayan komisyonun başında Fuat Köprülü bulunuyordu. Köprülü Fuat Bey *Milliyetçilik* anlayışında Ziya Gökalp'ı devam ettirmekte olup aynı zamanda Atatürk'le de ilişkileri iyi olan (ömrü boyunca da) politikaya yatkın bir ilim adamı olmuştur.

Islahat Lâyihası'nın Özeti

1- Demokrasi sahasında tecelli eden muazzam Türk inkılâbı; lisanî, ahlâkî, iktisadî bütün içtimaî müesseseleriyle başlıca iki manzara gösteriyor. *Birincisi:* Bütün içtimaî müesseselerin ilmîleşmesi. *İkincisi:* Bütün içtimaî müesseselerin millîleşmesi...

2- Din de içtimaî bir müessesedir. Diğer içtimaî müesesseler gibi hayatın zaruretlerine katlanmak, tekâmülün seyrini kovalamak mecburiyetindedir.

3- Dinî hayat da ahlakî ve iktisadî hayat gibi ancak ilmî düşünceler ve ilmî usullerle ahenkli bir surette özel ve şahsî feyzini verebilir. Bu ıslahat için encümenimizin tasavvur ettiği tedbirler şunlardır:

İbadetin Şeklinde

Mabetlerimiz temiz, muntazam, ziyaret ve oturmaya uygun bir hâle getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi tercih edilmelidir. Bu, dinî ıslahatın ibadete ait olan sıhhî şartıdır.

İbadetin Dilinde

İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Âyetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kullanılmalıdır.

İbadet Sıfatında

İbadetlerin son derece estetik ve heyecanlı bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usul dairesinde teganniye (şakımaya) müsait müezzinler, imamlar yetiştirmek lâzımdır. Ayrıca mabetlere musiki aletlerinin kabulü dahi lâzım gelir. Mabetlerde ilâhi mahiyetinde asrî ve enstrümantal musikiye kat'î ihtiyaç vardır.

İbadetin Fikriyatında

Hutbelerin basılmış şekilleri kâfi değildir. Hitabet, okumaktan ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan nitelik doğrudan doğruya ilmî, yahut iktisadî fikirler değil, doğrudan doğruya dinî olan kıymetler ve muakaledir.

Bunu verebilecek olan insanlar, hitabeti güçlü olan din filozoflarıdır. Bu üstünlükte hatiplerimiz İlâhiyat Fakültesi'nde yeterince yetişinceye kadar dışarda mevcut din mütefekkirlerinden ve din filozoflarından istifade etmek lâzımdır.

Mühim olan şey ne Kur'an-ı Kerîm'in Türkçesi, ne de bu Türkçenin tasnif ve tensik edilmiş şeklidir. Mühim olan şey, Kur'an'ın ve İslâm dininin beşerî ve mutlak mahiyetini gösteren felsefî bir bakıştır.

Bütün ıslahatın gerçekleşmesi için ilmî bir merkez tarafından vücuda getirilecek olan tatbikat projesinin

hazırlanması lâzım gelir. Bu ilim merkezi İlâhiyat Fakültesidir."

430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924'te çıkması üzerine kurulan ve fakat 1932'de kapatılan İlâhiyat Fakültesi hocalarının, Köprülü Fuat Bey başkanlığındaki "Islahat Komisyonu" görülüyor ki, *"vur denince öldürecek"* kadar ileri gitmiştir.

Nitekim bu "lâyiha" (rapor) ile İslâmiyetin büsbütün tanınmaz hâle getirilmesi, camilerin oturulacak iskemleler ve alafranga çalgılarla şenlenmesi ve ayakkabılarla girilen kilise veya sinemalara benzetilmesi tavsiye edilmektedir. Vaazlar, dualarla iman tazeliği sağlayacak telkinler ve Kur'an sesleri yerine âdeta Eflâtun'un Akademi'sindeki gibi tereddüt veren tartışmalar ve karşıt fikir alışverişleri tasarlanmaktadır.

Bir yabancı düşünür, *"Türkiye'de çoğu aydınlar(!) İslâma, daima manyakça yaklaşmışlardır"* diyor. İşte bu lâyiha, sanki o iddiayı ispat için kaleme alınmıştır. Asırlardır inandığımız İslâmın iman şartlarına bir darbe gibi bu sözler üstelik de adlı sanlı din ve edebiyat bilginlerinden gelince, milleti can evinden vurmuştur.

Ne var ki, en şiddetli çağında olmasına rağmen, Tek Parti rejimi dahi, bu lâyihadaki görüşleri bütünüyle uygulamaya cesaret edememiştir. Baştakiler bu "Islahat Lâyihasını" ilk önce benimsemişler fakat sonradan ilgisiz davranmışlardır.

Komisyon üyesi Prof.lardan Mehmet Ali Ayni, lâyiha'daki umdelerin tatbik edilmemesinden hayrete düşmüşcesine bir dergiye şunları söylemiştir:

"Atatürk, bunu niçin böyle yaptı? Acaba efkâr-ı umumiyece (kamuoyu) fena karşılanacağından mı çekindi? Yahut henüz zamanı gelmemiş ve zemin hazırlanmamış mıydı? Yahut her inkılâbı bizzat kendisi yaptığı için bunda İlâhiyat Fakültesinin önayak olmasını hoş mu görmedi? Hâsılı buraları anlaşılamıyor ve izah eden de bulunamıyor."

Yalnız, bu *rapor*'daki tavsiyelerden yıllarca sonra ta 1932'de, belki de Ziya Gökalp'ın:

"Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur
Köylü anlar manasını namazdaki duanın
Ey Türk oğlu işte senin orasıdır vatanın"

mısralarının ilhamıyla M. Kemal "Dil devrimi gereğidir" diyerek *"Ezan ve kametin Türkçe okunması"* mecburluğunu getirmiştir.

Ayrıca, Kur'an-ı Kerîm'i, mealen Türkçeye çevirten M. Kemal, Yüce Kitabımızın "aslını değil de tercümesini" ibadet dili yapmayı birkaç kere düşünmüştür. Çokça denemeler de yaptırmıştır.

Fakat milletten çekindiği için mi? Yoksa kendisinin dinî hisleri de incindiğinden midir, bilinmez: Çevrilmiş Kur'an'la ibadet konusunu genel bir uygulamaya koydurmamıştır. Sadece yer yer denemeler yaptırmıştır.

Ancak Kur'an-ı Kerîm'in, bazı camilerde, Atatürk'ün emriyle "Türkçe okunması" ve Türkçe tekbir(!)ler getirilmesi, o zamanki resmî ağızların övgülerine rağmen, halktan büyük tepki görmüştür. Kaldı ki 1931'den itibaren, bütün Türkiye'de "zorla" devam ettirilmesine rağmen *"Türkçe ezan"* da milletçe benimsenmemiştir. İslâmın özüne, bir çeşit bozuculuk olan bu basit devrimden dinî azap duyan halk, bütün yakınmalarına rağmen şikâyetlerini Tek Parti'ye ancak 1946'lardan sonra duyurabilmiştir.

(Bu konudaki ıstırapları, devrin M. Eğitim Bakanı merhum Banguoğlu'dan naklen, geçen bölümde yazmıştık.)

Nihayet, *1946-1950* yıllarında, dine yönelik bu gibi tahripleri özellikle de dinî eğitimi ve *Türkçe ezanı,* iman davası yapan Türk milleti, Demokrat Parti muhalefetine duyurmuştur. Başkaca birçok dinî ve millî şikâyetler de Demokrat Partinin *seçim kazanmasına* destek sağlamıştır. Nitekim:

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950'de iktidara geçer geçmez, hemen (16 Haziran 1950'de) Türkçe ezanı kaldırmıştır.

DP'yi ve demokrasiyi, 1960'tan sonra yıkan ve daha sonraki periyodik askerî müdahaleler dönemlerinde (1960, 1971, 1980) yine *"Türkçe Ezan'ı getirelim"* diye söylenen "Kurucu Meclis" üyeleri ve gazeteciler olmuştur. Ancak, İslâm âleminin, kâinata ortak ve sembol seslenişi olan "Ezân-ı Muhammedî"yi aslından çıkarıp tanınmaz hâle getirmeye artık kimsenin gücü yetmemiştir.

M. Kemal'in yaptırdığı Türkçe Kur'an ve ilk Türkçe hutbe denemeleri aşağıdaki metinlerde görüldüğü üzre bazen gülünç bazen de zalim safhalar arz etmiştir.

Frakla Yapılan Hutbe

Süleymaniye'de okunan ilk Türkçe hutbeyı, Atatürk'ün direktifiyle nasıl okuduğunu, ses sanatkârı *Sadettin Kaynak* şöyle anlatmaktadır: (Bakınız: Bir Başka Açıdan Kemalizm, s.217)

"Türkçe Kur'an'ın, anlattığım bu tecrübesinden sonra, Fatih Camiinde, ilk defa Türkçe Kur'an okudum. Bunu müteakip, Türkçe hutbeye sıra gelmişti.

Atatürk: -Haydi bakalım. Türkçe hutbeyi de Süleymaniye Camiinde mukabele oku! Amma, okuyacağını evvelâ tertip et, bir göreyim, dedi. Yazdım, verdim. Beğendi. Fakat:

- Paşam, bende hitabet kabiliyeti yok. Bu başka iş, hafızlığa benzemez... Dedim.

- Zarar yok... Bir tecrübe edelim... buyurdu.

Bunun üzerine, tekrar sordum:

- Hutbeye çıkarken sarık saracak mıyım?

- Hayır, sarığı bırak... Benim gibi, baş açık ve fraklı!..

Ne diyeyim, inkılâp yapılıyor, peki dedim.

O gün, hıncahınç dolan Süleymaniye Camiinde cemaat arasına karışmış yüz elli de sivil polis vardı.

Bu tedbirin isabetli olduğu da çok geçmeden anlaşıldı.

Ben Türkçe hutbeyi okur okumaz, kalabalık arasından, bilâhare Arap olduğu anlaşılan biri, sesini yükselterek:

- Bu namaz olmadı!.. diye bağırdı.

Fakat, çok şükür, itiraz eden yalnız bu Araptı. Onu da derhâl karakola götürdüler... Ve tabi benzettiler..."

Sarayda Saz Takımı Eşliğinde Türkçe Kur'an

N.A.B. adlı bir ses sanatkârı da Dolmabahçe'de Ata'nın huzurunda saz takımı eşliğinde ilk *Türkçe Kur'an*'ı ahenkle nasıl okuduklarını... Ayrıca M. Kemal'in de buna nasıl katıldığını anlatıyor. (Aynı eser, s.161-162)

"Buna, şöyle başlamıştı: Bir gün Dolmabahçe Sarayı'nın büyük muayede salonunda, saz takımını toplamıştı. Kanunî Mustafa, Mısırlı İbrahim, Nobar, Hafız Kemal, Hafız Rıza, Hafız Fahri, hep orada idik. Atatürk, bir imtihan ve tecrübe yapmaya hazırlanmış görünüyordu. Elinde, Cemil Said'in tercümesi, Türkçe Kur'an-ı Kerîm vardı.

Evvelâ Hafız Kemal'e verdi, okuttu. Fakat beğenmedi:

- Ver bana... Ben okuyacağım... dedi. Hakikaten okudu amma, hâlâ gözümün önündedir; askere kumanda eder, emirler verir gibi bir ahenk ve tavırla okudu. Bunun da farkına vardı.

En'am'ı sıra ile dolaştırmaya başladı. Hafızlara birer birer okutuyordu.

Solunda Hafız Kemal, sağında ben vardım. Hepsi okuduktan sonra, sıra bana geldi. Hiç unutmam, En'am'ı, ötekilere verdiği gibi kapalı değil, açmış, evvelden tespit ettiği anlaşılan sayfanın alt kısmını göstererek:

- Bu işaret ettiğim âyeti okuyacaksın! diye vermişti.

Baktım, Nisa sûresinin 27'nci âyeti... Okumaya başladım:

"Validelerinizi, kızlarınızı, hemşirelerinizi ve birader veya hemşirelerinizin kızlarını, süt ninelerinizi, süt hemşirelerinizi, kadınlarınızın validelerini, taht-ı

nikâhınızda bulunmuş kadınların vesayetinize verilmiş kızlarını taht-ı nikâhla almak size haramdır. Yalnız, birlikte yatmadığınız kadınların kızlarını almakta hiçbir günah yoktur. Kendi oğullarınızın zevcelerini ve iki hemşireyi nikâh etmeyiniz. Lâkin bir emr vaki olmuş ise, Allah gafur ve rahimdir."

Atatürk, bu son cümleye:

"Bu hezeyandır... Böyle şey olmaz" diye, hiddetle itiraz etti. Haklı idi. Ben de okurken, bunda bir yanlışlık olduğunu hissetmiş, fakat kitaba göre harfi harfine okumak mecburiyetinde kalmıştım. Hemen ayağa kalktım:

- Paşam, bu yanlıştır. Kur'an böyle değildir! Dedim.

- İspat et... Yanlış olduğunu! dedi. Cevap verdim:

- Kur'an'daki aslı: İki kız kardeşi cemetmek haramdır.

"Yaaa!" diye hayretle yüzüme bakışından da belli idi ki Atatürk bu tercümenin sakat olduğunu bilmiyordu. Bunun üzerine; bu yanlışlığın sebebinin, bu tercümenin Kur'an'ın aslından değil, Fransızcasından tercüme edilmiş olduğu anlaşıldı ve yarım saat bu tercüme yanlışlığını münakaşa ettik. Fakat okuyuşumu beğenmişti.

Ertesi akşam yalnız beni çağırdı. Yanında İsmet Paşa'dan başka kimse yoktu. Beni, yine ortalarına oturttular. Atatürk:

- Dün akşam söylediğini, tekrar et... buyurdu. Yanlışlık meselesini anlattım. Arkamı sıvayarak: "Aferin... Hakikaten hafızmışsın!" diye iltifatta bulundu. Meğer, Kur'an'ın aslı ile diğer kitapları tetkik ederek, karşılaştırmış, yanlışlığı o da tespit etmiş.

- Bu tercümeyi bırakalım. Mehmet Âkif'in tercümesini alalım, diyordu amma, bütün aramalara rağmen, Âkif'in Mısır'da bulunan tercümesi bir türlü ele geçirilemedi. Bir müddet sonra, Mısır'a gittiğim zaman, Âkif'in de, herhangi bir yanlışlığa düşmek ihtimalini düşünerek, tercümesini yakmış olduğunu öğrendim." (N.A.B.)

Not: Mehmet Âkif, Mısır'da, T.C.Diyanet İşleri'nin kendisine ısmarladığı *Kur'an Tercümesi*'ni büyük kudretle yapmıştır. Ancak *"herhangi bir yanlışlığa düşmüş olmak ihtimalinden"* değil de, o tercümeyi, Kur'an'ın yerine koyarak *ibadet dili yapabilirler* korkusu ile, yakılmasını *vasiyet* etmiştir. Tafsilât için *Mehmet Âkif* kitabımıza bakınız.

Yukarıdaki hatıra metin, M. Âkif'in bu kaygısında haklı olduğunu gösteriyor.

Düşününüz ki, aslından da değil, Fransızcadan yapılmış bir tercüme ile Türkçe Kur'an okutulmaya kalkılıyor!

"Bursa Nutku!"

Tabi 1300 yıldan beri Müslüman milletimiz, İslâmın özüne aykırı, zorlama ve sık sık komikliğe kaçarak her şeyi hafife alan bu türlü "devrim"leri asla benimseyemedi. Benimsemiş görünen sabırlı, temkinli veya bilhassa çıkarcı "aydın partici" takımının dışında, derin itirazlar görüldü. İçte ve dışta, kimi sessiz, kimisi de eylem hâline gelen tepkilerdi bunlar.

Halktan gelen önemli protestolardan birisi de, zorla yaptırılan *Türkçe ezan ve kamet*'e karşı, Bursa'nın Ulucamii'nde çıkmıştır.

Bizzat M. Kemal Paşa ve hükûmet yöneticileri, o zaman, gazetelerin "irtica" adını verdikleri bu halk itirazını, yerinde ezmek üzere Bursa'ya gitmişlerdir. Olay, zor kullanılarak bastırılmıştır. Sorumluları ağır cezalara çarptırılmışlardır.

Ülkenin diğer yerlerinde de az çok görülen bu ve benzeri olaylar, aslında basit kışkırtmalara dayanıyordu. İkna gücü olan bir vâiz veya bilgin tarafından derhâl yatıştırılacak şeylerdi. Yani, bir camide beliren birkaç protesto cümlesi için, devlet ve hükûmet başkanları ile bütün Cumhuriyet'in Bursa'ya hücum etmesine lüzum yoktu.

Ancak mesele o değildi: Tek Parti rejimi, bu basit olaylarda aşırı şiddet göstererek halkı sindirmek isti-

yordu. Baskılar ve cezalar "ibret-i müessire" biçiminde veriliyordu ki, bir daha kimse kendisine yapılan hiçbir şeye karşı, sesini yükseltmeye kalkışmasın. Daha kısa ifade ile, Tek Parti diktasına teslim olan devletin, millete yaptığı sindirme savaşı idi bu.

İmdi, o Bursa olayı(!)na bağlanan bir de "Bursa Nutku"ndan söz edildiğini duyacaksınız.

Bu dahi, o sırada, Müslüman millete, özellikle cami cemaatlerine karşı düzenlenmiş bir tertiptir. Şöyle ki, Gazi Paşa'nın ağzından bir "nutuk" uydurulmuştur. Atatürk'ün, belki öfke ile, otel odasında, birkaç kişi arasında söylediği cümleler değiştirilerek:

"Ey gençler! Siz devlete, Meclis'e, kanuna, mahkemelere aldırmayın. Devrimleri, ele geçirebildiğiniz her araçla koruyun, gericiliği boğun!" mealinde bir 'Ata direktifi' hâline getirilmiştir.

Bu *şüpheli nutuk,* o zaman ve 1960'tan sonraki ara ihtilâl dönemlerinde, halkı yıldırmak, ürkütmek, sindirmek için komünist ve anarşist örgütler ve kişiler tarafından, yıkıcılık beyanı olarak kullanılmıştır.

"ZÜĞÜRT DEVRİMLERİ"

BURSA VE BENZERİ OLAYLARDA takınılan aşırı sert tavır, her yanda kapanan, satılan, partizanlarca depo hatta meyhane yapılan camiler ve bin yıllık İslâm ibadetine yeni şekil vermeye kalkışan bu gereksiz "devrimler" millette hayal kırıklığı türetti.

Halkın dinî inancına ve törelerine asırlarca sahip çıkmış olan *devlet* yerine, bunları karalayan, yasaklayan ve hatta satıp savan bir *devlet imajı,* halkı boşlukta bırakmış, hoşnutsuz hâle getirmişti.

Bilindiği gibi Türk milleti, Selçuklu ve Osmanlı'dan beri devletin en muhteşem camiler, zarif mescitler, çeşmeler, hayratlar yapmak geleneğine alışmıştı. Devlet, yalnız camileri yaptırmakla kalmıyor, onların bakımını, düzenini, onarımını da sağlıyordu. Şimdi, camilerin meyhaneye çevrildiği, mescit ve imam düşmanı bir dönem gelince, sosyal bunalımlar başlıyor, halk devlete yabancılaşıyordu. Cumhuriyet gibi kurtarıcı, hürriyetçi bir dönemin, nice savaş zahmetlerinden sonra gelmesi ile çok sevinen halk: *"Şimdi bu dinsizlik, Allah, Peygamber düşmanlığı nereden çıktı"* diyerek siniyor, küsüyor ve devletten uzaklaşıyordu.

Çok defa da Ankara'nın bilgisi olmaksızın, fakat onun gizli rızasına dayanılarak yapılan bu cahilce ve sadistçe halk düşmanlığı Cumhuriyet'imizin bugüne kadar hâlâ onarılamayan bir sancısıdır. Halkın en mutlu ve ümitli bir dönemi ne yazık ki bencillikler, inançsızlıklar yüzünden, bahtsızlığa döndürülmüştür.

Sonuç

Halkımız, devletinden soğudu. Onu sevmek yerine, ondan korkarak, kabuğuna çekildi. Aralarında fısıldaşanlar, ne yazık ki:

Hükûmetlerin zulmünden, yöneticilerin, yargıların, Meclis'lerin zulümlerinden, haksızlığından, çıkarcılığından ve imansızlığından yakınır oldular...

Ayrıca, din adamlarının küçük düşürülmesi o devrin büyük hatası idi. Çünkü asırlar boyunca, Kur'an'a dayanarak, halkın sözcülüğünü yapanlar, onları haksızlığa, zulme karşı savunanlar bu hocalardı. Din görevlilerinden ikiyüzlülük etmeyenler atılmıştı. Memurların hatta vatandaşların dindarlıkları bile kontrol altına alınmıştı. Memurlardan, askerden, hatta nüfuzlu tüccarlardan camie gidenlere kötü gözle bakılıyordu.

Garip bir şeydi ve yanıbaşımızdaki Sovyet rejimini çirkince bir taklitti bu. O kadar ki krallık zulmünün ve kilise ruhbanlığının (clericalisme) ve papazlar saltanatının halka olan baskını silmek için yapılan 1789 Fransız İhtilâli bile, din adamlarını (clerge) ezmekte bu kadar ileri gitmemişti. Nitekim lâikliğe sığınan kilise, halkın yanında, bazen de devletin karşısında maneviyat ve adalet sığınağı bir kuvvet olarak varlığını hâlâ sürdürüyor.

Bizde ise, Batı lâisizmini, Mussolini faşizmini ve Rus Bolşevizmini bile yanlış taklit etmenin hatta geride bırakmanın sonucu Türkiye, mabetten, İslâmdan ve din adamlarından mahrum bir ülke olarak yaşatılmak istenilmiştir.

Bu tutumun korkunç yıkıntıları hâlâ sürüp gitmekte ve umum gençlikte, dine karşı olumsuz bakışın gi-

derilmesi için daha çok zaman, daha çok gayret gerekmektedir. Denilebilir ki, toplumumuzun manevî kanadı, kesilmek derecesinde kırılmıştır. Bu kanatların yeniden uçabilmesi için çabalayanlar az değildir. Ne var ki kaba ve bağnaz materyalizmin yıkılması daha hayli uzun zaman gerektiriyor.

Bu konuyu daha da uzatarak "trajik" hâle getirmek faydasızdır. *"Temellerin Duruşması"*nda, soğukkanlı olmayı düstur edindik. Tarih katında olan olmuştur ve kimseye kızılamaz. İslâmî-millî-ilmî bakışımız ise ne kimseye hayran, ne de düşman olmaya izin verir. Tarihte ve sanatta her kişi millete ve insanlığa ettiği hizmet veya kötülüğe göre yerini almalıdır.

Esasen *nefret* ile *tapınma,* düşmanlıkla hayranlık birbirlerine zıt gibi görünmekle beraber aynı kaynaktan çıkıp aynı kapıya varan, biraz da zavallılığı andıran "sübjektif" duygulardır. Tarih, dönem ve olay incelemelerinde ve şahısları değerlendirmede bunlar ölçü (kriter) olamaz.

Kısacası *Tek Parti dönemi,* maalesef çoğu, İslâmı bozmayı ve alçaltmayı hedef alan devrimler ile vakit geçirmiştir. 25 yıllık bu upuzun zamanın, Türkiye yüzünde (demiryolları ve sekiz büyük fabrika dışında) yol, baraj, liman, kanal, haberleşme, elektrik, santral olarak hiçbir alt-yapı eseri yoktur.

Sadece "Türkiye'yi Batılaştırıyoruz" denilerek, İslâm dininde, Türk dilinde, Türk yazısında, hafta tatilinde, serpuş değiştirmede, ölçü ve tartılarda, takvimde, saatte, kıyafetlerde... devrimler yapılmıştır.

Rahmetli hocam Mehmed Kaplan'la bir gün; çağdaş gelişmeyi sağlayacak alt-yapı, enerji, ulaştırma "devrim"lerinin yapılmadığı hâlde bizi bizden uzaklaştıran "devrim"lerin neden öyle iştiha ile yapıldığını, düşünüp tartışıyorduk. Azıcık gülümseyerek şöyle bir söz söyledi Kaplan:

"Çünkü bunlar *"züğürt inkılâpları"*dır. Çünkü bunu yapanlar, binlerce yıllık bir kültürle oynayarak oyalanıyorlardı.

Batı, eski büyük hasmı olan Türklerin bu manevî yıkılışından çok memnundu. İçerde ise, devlete mukavemet edebilecek şerefli "aydınlar" sayıca çok azdı. Onlardan sesini çıkarabilenler ise (ölüm dahil) en ağır cezalarla etkisiz hâle getiriliyorlardı. Ötekiler, zaten bu fiilleri yapanlar kadar Batı'ya ağzı açık hayrandılar. Büyük bir kısmı da *"Gelen ağam, gidem paşam"* ahlâkına bağlı *"kapı-kulu"* takımı idi.

DAĞILAN TESPİH ve M. KEMAL

BATI ÂLEMİ, İSLÂMIN EN GÜÇLÜ devletlerini kuran akıncı milletimizin İslâm'dan koparılarak, şahsiyetsiz ve etkisizliğe sürüklenmesinden elbette çok hoşlanmıştır. Nitekim o zamanki Avrupa, Amerika gazetelerinde, "reformcuları" öven birçok yazılar, kitaplar çıkmıştır. Meselâ:

Felix Valyi, G. Ellison, Uriel Heyd, H. C. Armstrong, John Dewey, Wılly Sperco, Amiral Bristol, Emil Ludwig, General Sherill ve daha birçokları, Atatürk'ü ve reformları göklere çıkaran inceleme ve hatıra yazarlarından birkaçıdır. Bunlardan bir kısmı M. Kemal'e tavsiyelerde de bulunmuş ve mensup oldukları devletlere olumlu raporlar da vermişlerdir. Kimileri daha hafiftir. Söz gelişi:

Gn. Sherill, Atatürk'ü, dinde "reformculuk" yönünden *Luther*'e, "lâiklik" yönünden *Sekizinci Henri*'ye ve *George Washington*'a benzetecek kadar ileri gitmiştir. Gn. Harbord gibi bazıları ise ciddî devlet adamlarıdır. Meselâ:

Ruşen Eşref Ünaydın'ın yazdığına göre, *Atatürk Amiral Bristol'e, General Harbord*'la olan görüşmesi-

ni, şöyle nakledermiş: (Harbord, M. Kemal'e sormuş:) (A. Dilipak, a.g.e. s.134)

"Pekiyi! Bu kadar büyük işlere girişmek istiyorsunuz, girişiyorsunuz... Paranız var mı? Bütçeniz nerede ve nedir? Bu parasızlık ve vasıtasızlıkla işe girişmek memleketi daha feci bir akıbete sürüklemek değil midir? Bu mes'uliyeti nasıl üzerinize alıyorsunuz?"

Atatürk bu sualden sinirlenmiş:

"Sorduğunuz doğrudur, fakat yapacak başka ne iş vardır!" demiş ve sinirle, elinde oynamakta olduğu tespihi o kadar kuvvetle çekiştirmiş ki ip kopmuş ve taneler yerlere dağılmış. Atatürk eğilip tanelerden birkaçını toplayıp ipe dizerken, Gn. Harbord'a şöyle hitap etmiş:

"Görüyorsunuz General, bu ip kopmuştur ve taneler dağılmıştır. İşte ben, şimdi yaptığım gibi o taneleri birer birer toplayacağım ve tekrar bu ipin üzerinde bir araya dizeceğim. Bu dağılanı toplarsam ben toplarım. İşte görüyorsunuz, zaten dağılmış. Öldürürsem ben öldürürüm. Yabancı elinde öleceğine evlâdının elinde can versin. Fakat ben onu öldürmem. Toplayacağım, bir araya getireceğim, yeniden kuracağım" demiş.

(Atatürk daha sonra Amiral Bristol'e Darwin'in teorilerine dayandırdığı kendi "nazariyesini" anlatmış.)

"Bilir misiniz monşer Amiral! İnsanlar da sürfeler gibi sulardan çıktılar ve en önce... İlk ceddimiz balıktır" diye güldü ve sonra:

"İşler daha ilerledikçe o insanlar, primat zümresinden türediler. Biz maymunlarız, düşüncelerimiz insandır" (Ruşen Eşref'e göre:)

"Amiral Bristol, bu işittiklerinin önünde, hayretinden kendi bacaklarını çimdikliyordu. Ve Atatürk'e o gayet eski deniz kurdu gözleriyle hem tatlı hem de keskin bakıyordu."

"Tahmin olunur ki Amiral Bristol, sonradan bu konuşma üzerine Washington hükûmetine gayet enterasan bir rapor yazmış olsun."

ABD'nin Türkiye Büyükelçilerinden Amiral Bristol'un Atatürk'le sohbetini ve ayrıca, Atatürk'ün Gn.

Harbord'la konuşmalarını (kendisinden naklen) anlatan bu mülâkat, Batılıların, Türkiye'deki *devrimlerden* çok memnun görünmekle beraber, sosyal ve ekonomik bakımlardan, bu şeylerin gerçekleşeceğine inanmadıklarını da göstermektedir. Bunlar Batı'nın ilim kafası ile düşünen, Haçlı bağnazlığı olmayan, devlet adamı ölçüsünde ciddî şahsiyetleridir.

Kitabımız ilerledikçe, Batı çevrelerinde "Devrime" yönelen şüphelerin başka örneklerini de göreceğiz.

EN KOLAYI: DİNDE REFORM

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ "LÂYİHA"SINDAN ve Ezan, Kamet, Türkçe tilâvet ve dualar denemelerinden sonra, dine karşı olmak ve onun üzerinde aklınca *yenilik* yapmak, particiler, memurlar, öğretmenler arasında geçerli moda hâline gelmiştir.

Bu iş, aynı zamanda göze girmenin, memurlukta yükselmenin, mebus seçilmenin bir yolu hâline gelmişti. Onun için, herkes kendi çağında İslâm dinini ıslah(!) eden parlak fikirler söylüyordu.

Vali, kaymakam, müfettiş, öğretmen, yazar, dine karşı fikirler, tavırlar ürettikleri, tarih, dil ve töreye hücum ettikleri ölçüde Halkevleri'nde ilgi topluyor ve o sıfatla Tek Partinin gözdesi olabiliyorlardı.

İslâm dininde devrim yapmanın kolaylığı öylesine ayaklara düşmüştü ki, uzun zaman, Osman Nuri Çerman adında bir zat da o hususta uzmanlığı ile dikkati çekenlerden olmuştu.

Bu zat, *"Atatürk'ten örnek aldığını"* söylediği *"Dinde Reform, Kemalizm"* adlı rapor ve broşürlerini, 1970'lere kadar her askerî müdahale devrinde, Meclis'e, Cumhurbaşkanlarına, Başbakanlara göndermiş-

tir. Tamamını, O. Nuri Çerman'ın *"Dinde Reform, Kemalizm"* kitabında bulacağınız bu tasarılardan birkaç maddeyi aşağıya alıyorum:

"......

4- Halkın kendi veya ibadetlerde de okuması ve camilerde imamın namazlarda okuması için (*En'am*) şeklinde bir *Kur'an özeti* Kemalist bilginler tarafından düzenlenecektir.

E- Medenî Kanunumuzla hükümden kaldırılmış bulunan Muamelât (Şeriat) âyetleri kaldırılacaktır.

F- İnsan haklarıyla bağdaşmayan fikirler ve Türk Ceza Kanununa aykırı ceza hükümleri de bu yeni Kur'an özetine konmayacaktır.

Bunların yerine:

G- Halkın bilmesi gereken ve şeriat yerine T.B.M.Meclisince kabul edilen Medenî Kanun ve Türk Ceza Kanununun çok mühim maddeleri, bu yeni Kur'an'da yer alacaktır.

H- Meâli Kur'an'da olmayan ve fakat savaş, vatan, millet, ahlâk ve medeniyet için herkesçe bilinmesi gereken Atatürk'ün demeçlerinden pasajlar, vecizeler bu yeni Kur'an'a ilâve edilecektir.

6- Bu yeni Kur'an, özetinde ahiret fikri, adalet; cennet fikri, bu dünyada huzur ve saadet cehennem ise, vicdan azabı ve ruhî huzursuzluk olarak tavsif edilecektir.

7- Bu yeni Kur'an, Dil Kurumunca, öz Türkçe basılarak din adamlarına, bütün öğretmenlere parasız dağıtılacaktır. İbadet vesairede daima okunacak parçalar bu özet Kur'an'dan seçilecektir. Dinî, ilmî etüt yapacaklar için esas Kur'an serbesttir.

.....

10- Farz, Sünnet, Vacip olsun her namaz rekâtı camide imamla beraber kılınacak ve yeni Kur'an'daki âyetler cehren sözlü ve makamlı olarak imam tarafından okunacaktır.

11- Namaz rekâtları sekizi geçmeyecek; rükû, secde ve oturuşta okunacak dualar yeni Kur'an'dan seçile-

cektir. Bu hüküm; teravih namazları ile resmî tatil gününde saat 9'da kılınacak Cuma namazlarında da câridir."

Dalkavuk inançsız kimselerin, bu başıboş ve cür'etli tutumlarına karşılık, işi ciddîye alan aydınlar, din ve ilim adamları baskı altına alınmışlardır. Bunlardan dilini tutamayanların hapis veya sürgün edildikleri, işsiz bırakıldıkları, hatta kimilerinin *"İstiklâl Mahkemeleri'nce"*delilsiz kanunsuz astırıldıkları biliniyor.

Nitekim dine karşı devrimlerin sözcüsü ve "Atatürk'ün yazarı" tavrında olan Falih Rıfkı Atay, bu reformların diktacı "felsefesini" şu satırlarla anlatmaktadır:

"Atatürk diktatör mü idi? Rejimine bakarsanız, evet. Fakat ne mizacı, ne de ideali bakımından diktatörlük inançlısı değildi. Millî kurtuluş için şart saydığı inkılâplarının hürriyet içinde yaşayabileceğine güvenseydi, demokratik savaşçılığın zevklerini feda etmeyeceğine şüphe yoktu...

... Atatürk ibadet devrimine ezan ve namazı Türkçeleştirmekle başlamıştı. Gerçekte verdiği ilk emir, ezan ve namazı Türkçeleştirmesi idi. Muhafazakârların sözcülüğünü yapan İnönü, Atatürk'e yalvarmış, önce ezanı Türkçeleştirelim, sonra namaza sıra gelir, demişti. Arkadan dil ve Kur'an metni meseleleri çıktı; namazın Türkçeleşmesi gecikti idi. Atatürk sağ kalsaydı ibadet reformu olacağından da şüphe yoktu...

Kemalizm, aslında büyük ve esaslı bir din reformudur. Tanrı, bir peygambere verdiği şeriatı, ikinci bir peygamberde değiştirmekle(!) hatta Kur'an'ın bir âyetindeki emrini başka bir âyette kaldırmakla hükümlerin toplum evrimini izlemesi gerektiğini göstermiştir. Fıkıh'ta buna *nesih* diyoruz. Muhammed, son peygamber olduğuna göre, ondan sonra nesih hakkı(!) insan aklına kalmıştır. Onun için İslâm bilginleri, *"zamanla hükümlerin değişeceği"* içtihadında bulunmuşlardır. Mustafa Kemal'in yaptığı, işte bu nesih hakkını kullanmaktı.

Zekât, kazanış ve gelir vergilerinin bulunmadığı bir devrin mirasıdır. Hac, Kâbe'den faydalanan Mekkelilerin Müslümanlığını sağlamak için konmuştur ve bu döviz çağında Hicaz dışındaki hiçbir yabancı Müslüman halkı buna zorlanamaz. Namaz şekli de, iskemlesi olmayan entarili bir halkın yaşayışına uygundur...

... Gazi ile bir defa üç, bir defa dokuz saat konuştuk. İki mühim sual sordum: 1- Mademki, Cumhuriyet bir emrivaki suretinde ilân edildi (Kendisi böyle anlatmıştı). Demek ki, Meclis'te Cumhuriyet'e muarız kuvvetli bir hizip var, fakat Cumhuriyet tamam olmadı. Bunun icabatını Meclis'ten nasıl geçireceksiniz? Yoksa başka emrivakiler oluncaya kadar Cumhuriyet böyle eksik mi kalacak? Medreseler, Şer'iye Mahkemeleri, Şer'iye Vekâleti vs. ne zaman kalkacak? Teşkilât-ı Esasîdeki din maddesi kalacak mı?

Paşa, Meclis'ten geçse de geçmese de, bunların hepsinin yapılacağını söyledi.

2- Mademki bu Meclis Cumhuriyet ilân etmeye kendini salâhiyetli gördü. O hâlde başka bir Meclis'te başka bir ekseriyet bir gün meşrutiyet ilân ederse ne yaparız? dedim.

- Olabilir. Fakat hepsini sopa ile kovarız, dedi.

Bunun için Fırkanın başında kalmak istediğini ve halkın bir Cumhuriyet Fırkası teşkil edeceğini ilâve etti." *(A. Dilipak, Bir Başka Açıdan Kemalizm, s.107-108)*

Falih Rıfkı Atay'ın, bu oldukça ölçülü övgücülüğüne karşılık, yukarıda adı geçen *H. C. Armstrong*, "Creywoolf" adlı eserinde, Mustafa Kemal'in yaptıklarını *"Türk milletini yenmek"* şeklinde değerlendirmektedir. Batı'nın, Türk milletine düşman bakışı ile Türk millî kültür ve varlığına mahsus her şeyin yıkılması alkışlarla, minnetlerle göklere çıkarılıyor:

"Atatürk, başlamış olduğu geniş şümullü yıkım eylemini başardı. Türkiye'nin kokuşmuş ve bozuk geçmişinden koparılması gerektiğini kabul etmişti. Türkiye'yi çevreleyen bütün enkazları kaldırmak gerekiyordu. O, fiilen eski örgüyü yıktı. Saltanatı demokrasiye

çevirdi. Büyük bir imparatorluktan küçük bir bölge devleti meydana getirdi. Dine dayalı bir devleti bir Cumhuriyet hâline getirdi."

"Sultanı kovdu, Osmanlı İmparatorluğuyla bütün bağlarını kopardı ve ondan sonra halkının bütün düşüncelerini, eski zihniyetini, âdet ve geleneklerini, huy ve giyinişlerini, konuşma tarzını ve gündelik hayatını kısacası onu geçmişe bağlayan ve Doğu cemiyetlerine has olan hususiyetlerini değiştirdi. Doğrusu bunlar, bir siyasî mekanizmayı yeniden meydana getirmekten çok daha zordu. Giriştiği eylemin zorluğunun farkındaydı ve bir keresinde şöyle demişti: "Düşmanları yendim, memleketi kurtardım, ama halkı yenebilir miyim?"

MANZARA ve DIŞTAKİ AKİSLER

DOÇ. DR. EMİN IŞIK, 1988'de verdiği bir konferansta Tek Parti döneminde Kur'an-ı Kerîm'in bile toplatıldığını şöyle anlatıyor:

"Yasaklar diyorum, bu yasak harfe getirilmiştir, dine getirilmiştir. Amme cüz'ünden Kur'an-ı Kerîm öğrenmek bile yasaklanmıştır. Jandarma ve polis, koruma kanunu adı altında çeşmelerin üstündeki eski yazıları bile kazımıştır. Eski yazılı hece taşları sökülmüş, Kur'an-ı Kerîm'ler toplatılmıştır. Arşivler dahi yakılmaya, ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır."

Mete Tunçay'ın tespitine göre:

"TBMM'nin ilk yıllarında başkanlık kürsüsünün arkasında "Birbirinize Danışınız" anlamında dinî bir levha asılı iken, Halifeliğin kaldırılmasından itibaren, demokrasiden uzaklaşmasına koşut (paralel) olarak, lâiklik adına dine birçok adımlar da atılmıştır." *(Mete Tunçay, Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s.218)*

Gerçekten de, Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünün arkasında *"Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir."* levhası konmadan önce, Kur'an-ı Kerîm'den alın-

ma *Ve emruhüm şûrâ beynehüm* âyeti yazılı idi. "Birbirinize Danışınız!" anlamına gelen ve demokrasi felsefesinin özeti olan bu âyet II. TBMM döneminde bile bir süre kalmış; sonra kaldırılmıştır.

"TBMM, İkinci Devre Zabıt Ceridesi"'nden anladığımıza göre İslâm hukukçusu *Ahmet Mahir Efendi* adındaki Kastamonu mebusu 21 Şubat 1925'te, o âyeti delil göstererek İslâmî demokrasinin varlığını öven şu konuşmayı yapmıştır.

"Başımızda bakın 'Ve emruhüm şûrâ beynehüm' nazm-ı celîli vardır. Bu Meclis'in Müslümanlık meclisi olduğunu, bu nazm-ı celîl-i ilâhî ispat ediyor. Bunun hilâfında hareket olunamaz. İşte, 'Ve emruhüm şûrâ'nın manası da Müslümanların işleri meşveretle meydana gelir (Hay hay sesleri), meşveretle istinat etmek demektir. İşte elhamdülillâh Arabından, Kürdünden, Lâzından, Gürcüsünden, Arnavudundan toplandık buraya. *(Gülüşmeler).*"

Tafsilât ile göz ve gönül yormak istemem. Fakat, şurası bir hakikat ki karakter sahibi seçkin din adamlarına zulüm yapılmıştır. Önce hepsini küçük düşürmek için önlerine mevki ve menfaat tezgâhları serilmiştir. Boyun eğen karaktersizler, hem üst makamlara getirilmiş hem de *"Hoca geçinenlerin ne imansız mallar oldukları"* görüntüsü millete teşhir edilmiştir.

Fakat Peygamberin ahlâkına sadakatle bağlı olanların canlarına kıyılmıştır. Devlete saygılı ve Allahının yolunda olduğu hâlde *İstiklâl Mahkemesi*'ne verilip düzmece ithamlarla yargılanan; sonra da idam edilen mazlumlardan birisi de *İskilipli Âtıf Hoca*'dır. Tarih, bu zulmün üzerine, şu âdiliği de kaydetmektedir.

"Daha önceleri şapka giyen bir gazeteciyi tekme tokat İstiklâl Mahkemesi koridorlarından yuvarlayan Kılıç Ali, aradan çok geçmemişti ki:

Bu sefer de bîgünah İskilipli Âtıf Hoca'yı idama mahkûm ettirdi. O mazlum asılırken de sehpahın yanına gelip o benzersiz Hoca'nın kafasına şapkayı geçirerek: "*Giy domuz!*" diye insanlık dışı işkencede bulun-

du." *(İskilipli Âtıf Hoca, Tefrika, Zaman gazetesi, Şubat 1989, H. Yılmaz, N. Yalçın, A. Varol)*

Ayasofya Acısı

O devirden bugüne, milletimizin asla içine sindiremediği korkunç bir *İslâm'a darbe* olayı da Ayasofya'nın, kanunsuz sebepsiz bir şekilde camilikten çıkarılıp müze hâline getirilmesidir. Daha önce dokunduğumuz bu ıstıraba, yeni belgeler buldukça tekrar dönmekten kendimizi alamıyoruz.

Çünkü İstanbul fethinin, Türk'e ve İslâma kazandırılışının sembol camii olan Ayasofya, anlamı bakımından, diğer camilerimizin en büyükleriyle bile kıyas edilemezdi.

Ta Hz. Muhammed'in İstanbul fethini müjdeleyerek gösterdiği bu kutsî hedef, Fatih Sultan Mehmet'in ve binlerce şehit ile gazinin rüyası ve sevgilisiydi. Uzun süren İstanbul kuşatması, bir anlamda onun için yapılmıştı. Bizans'ın kalbi orada çarpıyordu. Bu sebeple *"Fethiye Camii Ayasofya"* Osmanlı Devleti'nin "merkez camii" olmuştu.

Mabedin kıyamete kadar yaşayabilmesi için çok geniş bir vakıf da kuran Sultan Fatih, bu camii ibadetten menedecek olanlara Allah ve meleklerin ilâ yevmi'l-kıyâm lânet etmesini de vakfiyesine yazdırmıştı. İşte Tek Parti idaresi bu mukaddes mabede de el attı. 1934 yılı sonunda keyfe mâ yeşâ Ayasofya Camii'ni kapatarak müze yaptılar. Duvarlarını kazıtarak eski Bizans fresklerini meydana çıkardılar. Camiin önündeki medreseyi temelden yıktılar. Hatta, minareleri bile yıkmaya kalktılar. Fakat uzman mimarlar *"Minareler aynı zamanda binaya destek olarak yapılmıştır. Onlar yıkılırsa kubbe ayakta duramaz"* deyince bundan vazgeçmek zorunda kaldılar. Hâlbuki, Yahya Kemal, Mütareke'nin kara günlerinde, Topkapı Sarayında tek başına bir "gezinti" yapmış ve Saray'ın *"Hırka-i Saadet Dairesi"*'nde dinlediği (Yavuz Sultan Selim'den beri) bir saniye bile susmamış *"Kur'an sesi"* ile *"Ayasof-*

*ya'da hâlâ susturulamayan ezan"*ı Türk varlığının ve istiklâlinin teminatı olarak göstermişti. *(Yahya Kemal, Aziz İstanbul, Topkapı Sarayında s.113-118)*

Demek ki, işgal günlerinde bile düşmanların susturamadığı ezan ancak *Tek Parti* devrinde Ayasofya'dan silinmiştir. Topkapı Sarayı'nda 450 yıl sürekli okunan Kur'an da sinsice yasak edilmiştir.

Ayasofya'nın müzeye çevrilerek Hristiyanlara, *"bir gün kilise olabilir"* ümidi verilmesi onur kırıcı bir tutumdur. Belki de gizli bir "pazarlığa" dayalı olması niteliğiyle bu, tıpkı Hilâfet'in durup dururken kaldırılması olayına benzemektedir. Hatta *"İkinci Hilâfet İlgası"* denilebilecek kadar önemli bir millî-İslâmî darbedir.

Burada da İslâmiyete inananları horlamak ve küçük düşürmek niyeti açıktır. Ondan daha da acı olmak üzre; "Hristiyan (Haçlı) âlemini memnun etmek arzu ve pervasızlığı da göze çarpmaktadır. Kaldı ki, bu pazarlıkta en büyük tarih ve din (millî-İslâmî) sembollerinden birini kaybeden Türkiye maddî olarak da hiçbir şey kazanmamıştır.

Türklerin Ayasofya'yı kendi elleriyle İslâmiyete kapamaları olayı, Müslüman milletimizi büyük azaplara düşürmüş olmakla kalmaz. Aynı zamanda İslâm âleminde "Türklerin İslâmiyetten çıkıp Hristiyan olduklarına dair" yeni, büyük bir şahadet belgesi olarak kullanılmıştır.

Buna karşılık, Ayasofya'yı camilikten çıkarmanın, Avrupa ve ABD'de ne çeşit hayretlere, sonra takdirlere, övgülere sebep olduğu kolayca tahmin edilebilir.

Bununla ilgili pek çok Batılı yayın arasında, Wılly Sperco'nun Ayasofya'yı cami yapışı dolayısıyla Fatih'i yeren ve "onu camilikten çıkardı" diyerek Atatürk'ü takdir eden şu satırları, bir fikir vermeye yeter:

"İmparator Justinien'in eski Asya ve Avrupa tapınaklarından kalan en güzel şeyleri kullanarak Ayasofya'yı yaptırdığı ve onu en güzel mozaiklerle donattığı bilinmektedir.

Eskiden bu kilise, öyle parlak, öyle ışıl ışılmış ki, Procope'un söylediğine göre, güneşten ışık almak şöyle dursun, kendisi yana yöreye ışık saçar gibiymiş...

Bununla beraber, Fatih Sultan Mehmet Ayasofya'dan, onun ilk kaynağını yansıtan her şeyi atmak istemişti. Değerli mozaikler, insan resimleri, yapının camiye çevrilebilmesi için, bir alçı sıvayla kapatılmış, tapınak 1 Haziran 1453 Cuma gününden itibaren İslâm dininin hizmetine sunulmuştu.

Mustafa Kemal Atatürk, İstanbul'da yeterince cami bulunduğunu, Bizans mimarîsinin bir soy yapıtı olan Ayasofya'nın müzeye çevrilebileceğini düşünmektedir.

Washington Bizans Bilimleri Ensitüsü'nü bu olanak, gerekli çalışmaları yapmaya teşvik etmektedir. Mr. Wittemore ve iki İtalyan mozaikçisi çalışmaya koyulmuşlardır. Bizans'ın fethinden 470 yıl sonra, kapıların altın tabloları, tapınağın içi temizlenmiş bulunmaktadır. Mozaikler eski görkemleri içinde ortaya çıkmışlardır." *(Yeni Türkiye'nin Yaratıcısı Mustafa Kemal Atatürk, Çeviren: Tahsin Saraç, Türk Dili, sayı: 182, Kasım 1966)*

Türkiye'deki dine karşı hareketlerin yorumları, böylece dış basına da aksetmiş oluyor. Yukarıda açıkladığımız gibi "Haç"ın büyük düşmanı ve rakibi olan "Hilâl"in ezilmesinden Batı çevreleri, çoğunlukla memnundur. Yalnız M. Kemal'in, Müslüman Türk milletini karşısına almakla hata işlediğine ve başarılı olamayacağına dair bazı endişeler de açığa vurulmaktadır.

O yıllarda Türkiye'ye gelerek demokrasiye ve dine karşı hareketleri gözleriyle gören gazeteci bayan *Grace Ellison,* 1928'de yeni Türkiye üzerine ilk kitaplardan birini yazmıştı. İşte:

"Turkey Today" isimli o kitabında bu İngiliz kadın yazar *Grace Ellison,* Konya'dan Adana'ya giderken bir okul müfettişi ile konuştuklarını şöyle anlatıyor:

"Bizim peygamberimiz Gazi'dir: Arabistanlı zatla işimiz bitti. Muhammed'in dini Arabistan için gayet iyiydi, ama bize göre değil."

"Fakat sizin hiçbir inancınız yok mu? diye sordum. "Var" dedi, "Gazi'ye, ilme, ülkemin geleceğine ve kendime inanıyorum."

"Ya Tanrı?" dedim. "Tanrı hakkında kim ne bilebilir ki" diye cevap verdi "İlim vardır, iyinin ve kötünün gücü vardır; geri kalanı hakkında ise hiç kimse kesin bir şey bilemez."

Devrimlerin, Fransa'ya akseden bir yorumunu da Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*'da (C.4, s.1458-1459) "Gazi'ye olan aşırı kızgınlığı" dolayısıyla, biraz alaycı bir dille nakletmektedir:

"Léche de Paris gazetesinin bir muharriri İstanbul'a ve Ankara'ya gitmiş. Bir sıra başmakale yazdı. 16 Kânunuevvel (Aralık) 1928'den başlıyor. Beyazıt'ta bir genç doktor, bir kız, bir oğlan, iki darülfunun talebesiyle konuşmuş; bunlar dini attıklarını söylemişler. Muharrir de: "Dinsiz bir millet olur mu? Bilhassa bu fakir iptidaî Türk milleti dinsiz nasıl yaşar?" demiş.

O vakit bu üç kişi, "Hayır, bir dinimiz var, Yeni din" demişler. Muharrir, "Nedir o?" demiş. "Şimdi göstereceğiz" demişler.

Otomobile binmişler, Beyoğlu'na geçmişler, Taksim'den geçerken Mustafa Kemal'in heykelini göstererek:

"İşte Allah'ımız" demişler.

Bunu okuduğum vakit, şu üç gence lânet ettim. Zavallı millete acıdım, yandım. Gençlik bu mu? Bu muharririn sözü doğru ise felâket!.. Fakat, umumen gençler böyle değildir. Bunlar Mustafa Kemal'in avenesine mensup bir ekalliyet olacak.

Be maskaralar! Mademki din atmak derecesindesiniz ve dinsiz kalmak herhâlde evlâ ise, bir dini atıp yenisini almak ve onda bir adamı Allah yapmak, hamakatlerin hamakatidir.

Allah, insandan olmak lâzımsa, hiç olmazsa bir insan-ı kâmil bulup onu Allah yapaydınız... Yuh size!.. Aşağı, iğrenç mahlûklar...

Hâlbuki dinin kıymetini, bugün dinsiz zannedilen Fransa bile anlamıştır. Son yıllarda Fransa'da din pek fazla kuvvetlenmektedir. Papazlar müthiş kuvvet sahibi olmuş.

Fransız muharriri bu üç iğrenç mahlûka, "Türk gibi iptidaî ve fakir bir millet nasıl dinsiz yaşar?" demiş. Ne haklı bir sual. Hatta Fransız milleti de dinsiz yaşayamıyor.

Bu muharrir gayet ince bir alaycı... Makalelerinde Mustafa Kemal'i, avenesini ve idaresini öyle bir ince alaya aldı ki... Nefis..."

O yıllarda okullarda neler olduğunu, nesillerin nasıl yetiştirildiğini öğretmenlerin nelerle uğraştığını da Mehmet Kemal *"Acılı Kuşak"*ında (s.38-39) bir fasıl şöyle anlatmaktadır:

"Enver'in lisede edebiyat öğretmeni kimdi, şimdi bilemeyeceğim. Yalnız, tarih öğretmeni Enver Behnan Şapolyo idi. Enver Behnan bazı dergilere tarihî öyküler yazardı. *Resimli Ay*'da ve benzeri dergilerde yazdığı tarihî öyküleri okumuştum.

Enver, çocukluğunda adaşı *Enver Behnan*'ın çok etkisinde kalmıştır. Daha ortadayken onun tarihî öykülerine benzeyen karalamalar kaleme alırdı. Baş başa verdiğimizde, bunları çocuksu bir heyecanla bana okurdu. Bir gün Atatürk için bir manzume yazmıştım: *'Atatürk sen ulusun, çok ulusun... Türkiye, sen Atatürk'ün kulusun...'*

Dinlemiş, yüzünü buruşturmuştu: Beğendin mi?

-Iıı...

-Neden?

-Herkes Tanrının kuludur. Kimse, ondan başka kimsenin kulu olamaz.

"Şaşırmıştım. Oysa öğretmenimiz İshak Rafet Işıtman Atatürk'e benden daha çok kulluk ediyor, kimse de ona böyle bir şey söyleyemiyordu. Bir daha da Atatürk için hiç şiir yazmadım. Kendi yazdığımdan beni Enver utandırmıştı. Çocukluk belleğimde yer etmiş."

İKİNCİ BÖLÜM

Son 200 sene içinde yalnız altı yıl 1918 ile 1924 arasında Türk milleti, halkı, aydını ve yöneticileri ile Batı taklitçiliği ve hayranlığından kurtulup kendine gelmiştir.

Bu döneme Millî Mücadele diyoruz. "Kuva–yı Milliye ruhu"nun bizi İslâmî-millî şahsiyetimize kavuşturduğu bu devrin sonunda kazandığımız zafer, sade Yunanlı'ya karşı değil, asıl kendi gafletimize karşı kazanılmıştır.

Bu ikinci bölümde, işte Millî Mücadele'nin kendimize güvenmemizi sağlayan bu üstünlüğü ile... Cumhuriyet'ten sonra ona aykırı düşen ve hatta son Osmanlı günlerinden daha kötü kompleks ve taklitlere sürükleyen sapmalar anlatılacak.

Dört Bölümde
Dört Artı, Dört Eksi

YUKARIDAN BERİ ANLAŞILDIĞI ÜZRE, *"Temellerin Duruşması"* dört bölüm üzerine kuruluyor. Her bölüm, önce Millî Mücadele'deki olumlu düşünce, eylem ve tutumlarla alınıyor. Sonra, o günden bugüne, bize vatan ve milleti yeniden kazandıran o sağlam ilkelerden nerelere kadar sapıldığı ve bunların zararları üzerinde duruluyor.

Nitekim buraya kadarki *Birinci Bölüm*'de Misak–ı Millî etrafında, İslâmlık ve Türklük emeline bağlı milletimizin, mevcut ve tarihî, maddî ve manevî bütün güçlerini toplayarak büyük zaferi nasıl kazandığını görmüştük.

Sonra aynı bölümde, bu gayelerden, baştan aşağıya nasıl sapıldığını, Misak–ı Millî'den bile verilen tavizleri üzücü belgelerle ortaya koyduk. Bunun temel sebebi: Yine Batı'nın vaat ve aldatmalarına kapılarak, bu güne kadar Türk devletlerini ayakta tutan manevî–İslâmî–millî cevhere, nankörlük ederek karşı çıkmamızdı.

Şimdi başladığımız *İkinci Bölüm*'de, temel–taş demokrasi olacaktır. Bu bölümde, yine Millî Mücadele'de tam ve kâmil olarak uygulanmış olan *demokrasi*'nin niteliği anlatılacaktır. Sonra, bu yönetim yüceliğinden nasıl dönüldüğü, nasıl cayıldığı ibretlerle ortaya konulacaktır.

Düşünülsün ki hem yasama (kanun yapma) hem de yürütme (icra) gücünü (hatta bir ölçüde *yargı*'yı da) elinde tutmuş olan I. TBMM çalışma yılları içinde, Türkiye'nin hiçbir döneminde görülmemiş biçimde hür iradesiyle her kişiyi ve her konuyu, amansız tenkitlerden, denetlemelerden geçirmiştir. Bu inanılmaz Parlâmento düzeni içinde, ayrıca da dünyanın en çetin bir mukadderat savaşı olan İstiklâl

Harbi'ni yönetmiş ve zafere kavuşturmuştur. Bu zaferin kumandanları ve orduları bütünüyle TBMM'nin emrindedir.

Gurur veren bu demokrasi Meclisinin nasıl feshedildiğini, onun yerine tayinle getirilen II. TBMM'nin ise, her türlü diktaya nasıl boyun eğdirdiğini, her keyfîliği ve hatta zulmü nasıl alkışladığını da yine bu bölümde inceleyeceğiz.

Üçüncü Bölüm'de, yine Millî Mücadele döneminin, millete ve kendine dönüş destanı, ilim–fikir–din çerçevesinde anlatılacaktır. O şuurlu yıllarda, Türk halkına öncü olan aydınlarla zenginler, üzerimize "tek dişi kalmış canavar" vahşetiyle gelen Batı'ya karşı "kompleks ve hayranlıktan" bütünüyle kurtulmuştur. Avrupa, ne fazla ne de eksik, sadece olduğu gibi görülmüştür. Haçlılıkla sömürgeciliğin el ele hak tanımaz ve kan dökücü saldırılarına karşı, 200 yıl aradan sonra bizde som güven ve inanç hâlinde millî ruh yeniden doğmuştur.

Bu bölümde işte, o kahraman, serâzat ruhtan dönülerek Batı'nın, azat kabul etmez köleliğine, kendi elimiz ve dilimizle yeniden nasıl istekli olduğumuz anlatılacaktır.

Dördüncü Bölüm'ün konusu, Millî Mücadele döneminde azalan ve hatta ortadan kalkan hükûmet, parti ve şahıs yolsuzluklarıdır. Fakirliğimize rağmen vatan üzerinde kırıp sararak ve dost Müslüman cemaatlerden yardım alarak edindiğimiz paralar ile düzenli ordular kurmuş, büyük bir savaşı, az masrafla, halkın fedakârlığı sayesinde kazanmıştık. Elimizi sıkı tutuyorduk. Birinci TBMM, vurgun, istifçilik, karaborsa gibi alçaklıklara göz açtırmıyordu.

Cumhuriyet'ten sonra, Tek Parti döneminde başlayan yolsuzluk, lüks, israf, vurgun ise, büyüyerek yuvarlanan kartopu gibi, günümüze geldi. Fazileti sildi, adaleti sindirdi, milleti ve hatta devleti ezdi. Millete aman dedirtti. Türk'ü Türk'ten soğuttu.

TEK PARTİ'NİN ÖNCESİ

TÜRKİYE'DE UNUTULMAZ *TEK PARTİ:* Önce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, sonra Halk Fırkası, nihayet *Cumhuriyet Halk Fırkası (Cumhuriyet Halk Partisi) (CHP)* adını alan kuruluştur. Kendine mahsus özellikleri olmakla beraber, İtalya'nın *Faşist,* Almanya'nın *Nazi,* SSCB'nin *Komünist* partilerine paralel bir nizamda onlara benzer iddia ve niteliklerle kurulmuştur.

Nitekim bütün o çeşit partilerden derlenmiş *umde* (ilke)leri vardır. Onlar gibi değişmez "Ebedî Şef"i "Millî Şef"i ve başka şefleri bulunmaktadır. Kısacası, I. Cihan Harbi sonunda gelişen ve dünya milletlerini dikta azabı içinde kıvrandırarak II. Cihan Harbi'ne kadar sürükleyen totaliter (toptancı) partiler modelindedir.

Dıştaki bazı benzerlerine göre, CHP (tek parti olarak) daha uzun yaşamıştır. Ta 1924'ten 1946'ya kadar, "ilk Cumhuriyet" tarihimizi doldurmuştur. Daha sonra, Türkiye'de başka partiler kurulmuş olsa da CHP, ismen kapatıldığı 1980 yıllarına kadar *"tek parti-devlet partisi, bürokrasi partisi, militer* (asker renkli) *parti"* alışkanlıklarını devam ettirmiştir.

Bir soru akla gelebilir: CHP'den önce, Türkiye'de tek parti yok muydu? Varsa, bu parti Batı'daki totaliter (diktacı) partilerden bile önce ve onlara bile örnek olacak vasıflar taşıyor muydu?

Evet, bu parti *İttihat ve Terakki* idi. Daha önce olamazdı. Çünkü ilk Meşrutiyet'in kurulduğu 1876'da henüz *parti* kavramı bile yoktu. Araya 33 yıllık Sultan Abdülhamid dönemi girdi. 1908 İkinci Meşrutiyet'ini ise bizzat İttihat ve Terakki kendi yaptığı ihtilâl ile getirmiştir.

Bilindiği gibi, M. Kemal Paşa da, bazen onlara uygun bazen zıt olmakla beraber "İttihatçı"larla birlikte bulunmuş, onların metot ve eylemleri içinden yetişmiştir. Hatta *"İttihatçı"* dahi tanınmıştır. "Evet ben de İttihatçıyım" diye sözleri de vardır.

Millî Mücadele'ye öncülük eden diğer askerî hatta sivil öncülerin çoğu da M. Kemal gibi "İttihatçı" ve onlara çağdaştılar. Çoğu birlikte görev yapmış kişilerdi. *Rauf Bey, Karabekir, İsmet Paşa, Refet Paşa, Fethi Bey* de bunlar arasındadır.

Diyeceğim; CHP, kuruluşundan itibaren, "Tek Parti" olarak, öncelikle "şef"lerinin yetiştiği dönemin İttihatçı *"tek partisini"* bir bakıma devam ettirmiştir. Sonra, Batı'da ardı ardına kurulan tek parti modellerini daha yakından taklit etmiştir.

İttihat ve Terakki'nin öncü ve baba sıfatıyla Cumhuriyetin Tek Parti'si CHP'yi besleyen ve doğuran özelliklerini belirtmek için o devirden bir şahit kalem lâzımdır. Bu bakımdan:

O devri İttihatçılar'la beraber yaşamış bulunan (onlardan özel kolej müdürlüğü gibi görevler de alan) *Halide Edip*'in bu meşrutiyet *Tek Partisi* hakkındaki bazı görüş, tahlil ve tenkitlerini özetle sunuyorum:

"İttihatçılar, Batı'nın daha fazla materyalist inkişafları, teknik başarıları üstünde durmuşlardır. ... Fakat Türkiye gibi Şark'ın, manevî bakımdan Garp'a üstünlüğüne inananların çoğunluk olduğu bir yerde, bu maddî gelişmeyi, hızla gerçekleştirmek için *kuvvete başvurmak* lüzumunu da duymuşlardır.

İşte, kanaatimce, bu duygu, İttihat ve Terakki'yi kanuna bağlı (constitutionnel) vasıtalardan çevirmiştir."

Halide Edip, eski anayasanın (Kanun-u Esâsî) padişahlara pek az yetki bıraktığını, onları bir tören sultanı hâline getirdiğini, bütün iktidarın İttihatçılarda olduğunu, *Padişah* ve *Halife*'nin dine müdahaleye bile hakkı bulunmadığını da açıklıyor. İttihat ve Terakki ile I. Cihan Harbi'nden sonra Avrupa'da kurulan partilerin benzerliklerine de işaret eden Adıvar, onları anlatmaya şöyle devam ediyor:

"Büyük Harp başladıktan sonra, İttihatçıların, Meşrutî hükûmet zihniyetinden uzaklaştıkları hissediliyor. Evvelâ, hükûmetin harp siyasetini tenkit etmiş olan "Fırka Umumî Meclisi" dağıtılmıştı. Onun yerine, parti tarafından umumî bir seçime bağlı olmayan bir "Umumî Merkez" getirilmişti. Bu merkez de gizli bir kabine durumu almıştı.

Parti diktatörlüğünün ilk tohumunu atan İttihat ve Terakki böylece çok sıkı bir merkeziyetçi teşekkül yapmış bulunuyordu. Böyle bir teşekkül, elbette demokrat ve meşrutî bir teşekkül kuramazdı. Ayrıca, ikinci bir partinin yaşamasına da imkân tanımazdı.

İşte bundan dolayı İttihat ve Terakki devrilip gittiği ve bu partinin tuttuğu siyaset mağlûp olduğu zaman, yeni ihtiyaçlara cevap verecek yetişkin ve teşkilâtlı bir zümre mevcut değildi. Bundan dolayıdır ki hayat manivelâsı İttihat ve Terakki'nin elinde olan idarî cihazımız, İttihat ve Terakki ortadan çekilince felce uğradı. Birinci Büyük Harp'ten sonraki en fazla göze çarpan felâket, belki de bu oldu."

Halide Edip, arada, "Devlet-i ebed-müddet" imanına bağlı olan Osmanlı düzeninde, bazen çok kötü devrelerde gelmiş bazı hasta padişahlara rağmen idarî cihazın bozulmadığını, altı yüz yıl sürdüğünü belirtiyor. "Osmanlı'da padişahlar gelip geçer fakat devlet ebedîdir kanaati hâkimdi" dedikten sonra, Tek Parti zihniyetini tahlile devam ediyor:

"Fakat Tek Parti hükûmeti ve diktatörlüğü, parti menfaati karşısında devlet menfaatini ve idarî mekanizmayı çiğner geçer.

Zaten partinin emrinde olmayan kişi, vatansever sayılmaz; hatta çok zaman vatan haini telâkki edilir.

Parti içindekiler, parti yıkılınca memleketin de batacağı zihniyetine saplanarak her şeyi yaparlar. Tek Parti emrindeki millet, âdeta üzerinde koloni kuran, istismar eden yabancı bir kuvvetle karşı karşıyadır.

İktidardakiler ne kadar idealist olurlarsa olsunlar, Parti'yi yaşatmak için avenelerine bağlı adamlarına her türlü kudreti vermek mecburiyetini, âdeta vatanî bir zaruret gibi görmeye başlarlar. İşte daha sonraları (CHP'de) yerleşen ve sertleşen bu nevi 'sistem zihniyeti', İttihatçılar zamanında iyi ve kötü taraflarıyla sağlanmıştır."

Halide Edip, tek partinin, İttihatçılardan başlayıp CHP'de daha katı olarak sürdürülen "felsefe"sinin nelere mal olduğunu, her iki tek parti dönemi icraatını yargılayarak sözlerini şöyle bitiriyor:

"O sırada Batı toplumunun ferdiyetçi eğilimi yanında, yeni bir 'devlet sistemi' ideali de kendini göstermiyor değildi.

Bu belki de (Batı'da) aşırılığa kaçan ferdiyetçiliğe karşı bir tepki idi. Fakat herhâlde ferdi de cemiyeti de bu eğilim eritmiştir." *(Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri, s.114-115)*

IŞIKTAN KARANLIĞA

İTTİHAT VE TERAKKİ'Yİ ANLATAN önceki sayfaların ortaya koyduğu sonuçlar, Cumhuriyet'in Tek Partisi olan CHP'de dahi aynen görülmektedir.

Ancak, CHP döneminin, birtakım aydınlarca katmerlenen ve Batı'daki benzerlerinin ilhamıyla gelişen daha aşırı özellikleri vardır.

O portreyi ortaya koymadan önce I. Büyük Millet Meclisi'nin, Demokrasi usulleri içinde nasıl işlediğini gözden geçirelim.

Çünkü, *"Tek Parti ve Şeflik"* dönemi daha sonradır. Demokrasiyi körleterek onun yerine kurulmuştur. Nitekim hür Meclis'in feshedilerek yerine, *"II. TBMM"* adıyla, çoğu tayin edilmiş kişilerden kurulu, bir parlâmento görüntüsü geçirilmiştir.

I. TBMM'yi anlatan bir kalem: *"Bu Meclis alelâde* (vasat, ortalama) *Türk'ün siyasî dehasını meydana çıkarmıştır"* diyor. *(H. Edip Adıvar, Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri, 1956)*

Gerçekten bu Meclis, çoğu siyasetle ilgisiz, bazıları belki okuma yazma dahi bilmeyen taşralı insanların vatan sevgisi ve hür iradelerinin destanıdır. Bunlar,

vatanın yarısını işgal eden düşmana karşı, murakabe altındaki ordumuzu zafere ulaştırmakla da kalmamışlar, aynı zamanda "Yeni devlet kurmak" gibi ağır bir işi başarmışlardır.

Belki bugün bile olsa *"parlâmento tartışmaları arasında savaş yapılamaz"* diyerek, işi en azından sıkıyönetime bağlayabilirdik. İşte öylesine ciddî durumlarda bile bu Meclis, kumandanları "Başkomutanı" Mustafa Kemal'i ve bakanları, ağır tenkitlerle denetlemeye devam etmiştir. Sırasında en büyük yetkileri dahi, M. Kemal ve arkadaşlarına sakınmadan veren bu Meclis, hiçbir şahıs veya zümre diktatörlüğüne fırsat vermemiştir.

İstiklâl Savaşı'nı tehlikeye sokabilecek her türlü girişimleri önlemek için, sırasında hürriyet kısıtlayıcı en sert tedbirleri de bu Meclis almıştır. Söz gelişi "İstiklâl Mahkemelerini" kurmuş, halka "Tekâlif-i Harbiyye" adıyla ek vergiler yüklemiştir. Fakat onları murakabe hakkından da bir an vazgeçmemiştir.

Bu Meclis'in içinde "İkinci Grup" adıyla, fevkalâde canlı, cesur tetkikçi bir de (âdeta) "Muhalefet Partisi" vardır. Bu "II. Grup" yapıcı tenkitleri, yayınları, komisyon çalışmaları ve memleket işlerine biraz daha muhafazâkar, biraz daha hukukî açıdan bakışları ile dikkati çekmektedir. *II. Grup'un varlığı,* TBMM'yi, "Tek Parti"nin aleti olmaktan kurtarmaktadır. Ona Türkiye'nin "çok partili" meclislerde bile görmediği demokrasi şerefini bağışlamaktadır.

Şunu belirtelim ki, I. TBMM'deki hür irade, sadece bu muhalif grubun varlığından da değildir. Daha büyük kalabalığı teşkil eden ve sonradan değişikliklere uğratılarak "Halk Fırkası" adını alacak olan *"Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti"* üyeleri dahi, "İktidar Partisi" hâlinde fakat olumlu tenkitlerle milletvekilliğinin gereğini yerine getirmektedirler.

Kaldı ki, I. TBMM'de, zaman zaman başka gruplar da kurulmuş ve dağılmıştır. Bunlardan 1920 yılında mevcut olanları Atatürk (Nutuk'ta) saymaktadır. *Tesanüt*

Grubu, İstiklâl Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Islahat Grubu... Bunlardan başka, 1920 sonlarında resmen kurulmuş iki de parti vardı: *"Türkiye Komünist Fırkası, Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası."* Ancak, 1920 ilkbaharında, bunlardan hiçbiri faaliyette değildir.

Meclis'teki ağırlığı, olaylara yön verişi ve nihayet *"Halk Fırkası"*nın doğmasına, hatta I. TBMM'nin de feshine sebep oluşu dolayısıyla önemli olan II. Grup hakkında kısa bilgi verelim:

II. Grup, 1922 Temmuzunda, Meclis'te oluşmuştur. Kuruluşun başlıca amacı: *"Mustafa Kemal Paşanın diktatörlük ve şahsî hâkimiyet kurmasını önlemek"* diye (yazılı olmayan) bir düşünce vardır.

Milletvekili mevcudu hakkında verilen rakamlar değişik olmakla beraber toplam üye sayısı 437 olan Meclis'te II. Grup'un mevcudu, 120 civarında gösterilmektedir.

Kurulduğu yıl, yapılan üç maddelik programda:

a) İstanbul'la millî birlik ve bağlılığın Misak-ı Millî sınırları içinde gerçekleştirilmesi...

b) Mevcut bütün kanunların "millî hâkimiyet" prensibi ışığında yeniden yazılması...

c) Kamu haklarının korunması ve uygulanması... görüşleri yer almaktadır.

II. Grup'un *"Tan"* adıyla bir de yayın organı olmuştur. İkinci Grup, cesur, araştırıcı ve her şeyi hırpalamaya varan tenkitleri dolayısıyla, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının, çok kez sinirlenmelerine, hatta kinlenmelerine sebep oluyordu. Bu yüzden, Grup'un ağır topu, yiğit ve bilgili, Trabzon Mebusu *Ali Şükrü Beyin*, *"siyasî bir cinayete kurban götürüldüğü"* ileri sürülmektedir.

Gariptir ki, *Ali Şükrü Bey,* Meclis Muhafız Birliği Komutanı *Topal Osman Ağa* tarafından öldürülmüştür. Bu öyle bir cinayet ki, hem ölenin hem de öldürenin gözden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Ali Şükrü Beyin 27 Mart Salı günü yok edildiği, hükûmetin ise, bu siyasî cinayeti, ancak 2 Nisan Pazar günü Meclis'te

açıkladığı anlaşılıyor. Bunun üzerine birçok mebuslarla beraber, II. Grup'tan olanların da ve özellikle *Erzurum mebusu Hüseyin Avni* (Ulaş) *Beyin,* İcra Vekilleri Heyeti Reisi Mustafa Kemal'e ve hükûmete yönelttiği çok ağır tenkit zabıtlara geçmiştir.

Ali Şükrü Beyin katledilmesi ve Hüseyin Avni Beyin pervasız tenkitleri, artık iki grup arasındaki münasebetleri iyice bozup, husumete çevirmiş görünmektedir. İşte bu ve benzeri tutumlar, maalesef I. TBMM'deki demokrasi havasını felce uğratmıştır. M. Kemal ve arkadaşları, daha rahat bir Meclis'le iş görmek, istek ve kararına doğrulmuşlardır.

Denilebilir ki, sonradan, kademe kademe "Tek Parti" diktatoryasına dönüşecek olan *"Halk Fırkası",* Atatürk'ün duyduğu bu *"dikensiz gül bahçesi"* emelinden doğmuştur.

7 Aralık 1922 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, *"M. Kemal Paşanın, halkçılığına dayanan Halk Fırkası adını taşıyacak siyasî bir parti kurmak kararında olduğunu"* açıklıyor. Bunun üzerine Halk ve Halkçılık kavramları basında tartışılıyor. Bu kavramı sola çekenler olduysa da, Mustafa Kemal bir cami çıkışında halkın soruları üzerine:

Halk Fırkası'nın *"Milleti bütünüyle temsil edeceğini, çünkü bizde sınıflaşma olmadığını"* anlatmıştır.

Ancak, Halk Fırkası'nın resmen kurulması 9 Eylül 1923'e kalmıştır. Çünkü, *"İkinci Grup mensupları"* ve diğer muhalifler Meclis'te iken öyle bir partinin rahatça kurulamayacağı, kurulsa bile rahat çalışamayacağı düşünülmüştür.

Nitekim, HF. kurulmadan beş ay önce, yani Nisan 1923'te, mevcut I. TBMM'nin feshi ile *"Meclisi yenileme kararı"* alınmıştır. Hatta bu seçim kararı o zamanki (1921) *"Teşkilât-ı Esasiye"* (anayasa) gereğince üçte iki çoğunlukla alınması gerekirken *basit çoğunlukla* aldırılmıştır.

Milletvekillerinin *"tayinle"* geldikleri bu II. Meclis'te İkinci Grup'tan olanlar tamamen, *"İttihat-Terakki kökenli"* kişiler de kısmen tasfiye edilmişlerdir.

Kimi şahıslar da özellikle, hatta "liderlerin" ricaları ile aday yapılmışlar; fakat emirle seçtirilmemişlerdir. Onları küçük düşürmek için, seçime girdikleri hâlde kazanamadıkları gazetelerde ilân edilmiştir. I. Cihan Harbi'nin ve İstiklâl Savaşı'nın ünlü kumandanlarından *Ali İhsan* (Sabis) *Paşa da Garp cephesinde, ordu kumandanı iken İsmet Paşa ile geçinememesi dolayısıyla"* bu aşağılayıcı muameleye uğratılanlar arasındadır.

İşte ancak bu seçimler yapılıp Meclis'teki muhalifler "temizlendikten" sonra kurulan II. TBMM'nin (Gümüşhane Milletvekili, Bağımsız Zeki Kadirbeyoğlu'nun dışında) bütün üyeleri, M. Kemal'in kurmayı tasarladığı Halk Fırkası'nın genel kurulunu oluşturdular.

Nitekim II. TBMM 2 Ağustos 1923'te toplanmış... Halk Fırkası'nın ise 9 Eylül 1923'te kurulduğu açıklanmıştır. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilân edilmiştir.

Böylece Halk Fırkası ile Meclis üyeleri ve "Cumhuriyet hükûmeti" birleşmiş, aynîleşmiş oluyordu. Fakat "Halk Fırkasını" teşkil eden 290 milletvekilinin bu konuda hepten şuurlu olduğu sanılmasın. Onların çoğu "parmak kaldırıcı ve alkışçı" idiler.

İçlerinden itiraz edenler, bazı şeyleri tartışmaya kalkanlar oluyordu ise de, onlar ya telkinle, ya korkutularak, yahut varsa bir suçları teşhir edilerek çabucak "etkisiz" kılınıyorlardı.

Bu Meclis'in nasıl işlediğini bir de devrin gözde "Kemalist yazarı" *Yakup Kadri* (Karaosmanoğlu) *Beyden* dinleyelim:

"Atatürk'ün büyüklüğü buradan da gelir. Büyük ikna kuvveti vardı. İnsanüstü yönleri vardı. Hiçbir zaman zart zurt ile hareket etmemiştir. Hiçbir şey için, "Ben karar verdim" demedi. Bütün inkılâp kanunlarını Meclis'ten çıkardı.

290 kişilik Meclis içinde 40 kişilik bir grubumuz vardı. Atatürk, yapacağı inkılâpları bize anlatırdı. Biz bunların Meclis içinde propagandasını yapardık.

Sonra müzakerelerde yavaş yavaş havaya onun fikirleri hâkim olurdu. İnkılâp kanunları Meclislerden birbiri ardına geçerdi.

Atatürk, geceleri Çankaya'da bambaşka bir insan olur, bizimle sohbet ederdi. Birgün şaka havası içinde bize inkılâp kanunları ile ilgili olarak, 'Ben karışmam. Günün birinde bir irtica ihtilâli olursa benden bir şey sormazlar. Bu kanunları Meclis'ten geçiren sizlersiniz. Siz hesap verirsiniz' demişti." *(Yankı, 17-23 Mayıs 1971)*

Fakat aslında, Yakup Kadri Beyinki, "Gazi'yi ululama" cümleleridir. Onun fikir kuvvetini ve ikna gücünü anlatmaktadır. Ama aslında milletvekillerinin oy vermeleri yahut komisyonların (encümenlerin) karar çıkarmaları pek de önemli değildir.

Gazi kararlıdır ve her istediğini mutlaka Meclis'ten geçirmek için her tedbiri almıştır. İcabında her usulü kullanmaya da hazırdır.

Bunu, yine devrinin, kendisine çok yakın (sofra arkadaşı) yazarlarından Falih Rıfkı (Atay)'nın Gazi Paşa ile yaptığı bir konuşma metni ile belgeleyelim:

"Kendisine Medreseler, Şer'iye Mahkemeleri, Şer'iye Vekâleti vs. ne zaman kalkacak? Teşkilât-ı Esasiye'deki din maddesi kalacak mı? diye sordum.

Paşa Meclis'ten geçse de geçmese de, bunların hepsinin yapılacağını söyledi. Mademki bu Meclis, Cumhuriyet ilân etmeye kendini salâhiyetli gördü. O hâlde başka bir Mecliste başka bir ekseriyet bir gün meşrutiyet ilân ederse ne yaparız? dedim.

Olabilir. Fakat hepsini sopa ile kovarız, dedi.

Bunun için Fırka'nın başında kalmak istediğini ve halkın bir Cumhuriyet Fırkası teşkil edeceğini ilâve etti." *(F.R.Atay, Çankaya)*

Aşağıdaki belge ise "Hilâfet'in saltanattan ayrılması" teklifini müzakere eden *"Müşterek Encümen"*'in (toplu, üçlü komisyonun) Gazi Paşa tarafından tehdit ile nasıl ikna edildiğini gösteriyor:

Meclis'te Kesilecek Başlar

1 Kasım 1922 günü, Meclis'teki müzakerelerden sonra, takrîr, müşterek bir encümene havale edildi. Encümendeki bazı hocalar, Hilâfet'in saltanattan ayrılamayacağı fikrini müdafaa etmeye başladılar. Müzakerelerin fazla uzayacağını anlayan Mustafa Kemal, Encümen Reisinden söz aldı ve önündeki sıranın üstüne çıkarak, yüksek sesle şu beyanatta bulundu:

"Hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye; müzakere ile, münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına vazıülyed olmuşlardı; bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de, Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzuubahis olan; millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız? meselesi değildir. Mesele, zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu behemehâl olacaktır. Burada içtima edenler, Meclis ve herkes meseleyi tabiî görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, gene hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir."

Mustafa Kemal'in bu beyanatı ve yaptığı tarihî açıklamalardan sonra, müşterek encümenin Hilâfet'in saltanattan ayrılması için hazırladığı kanun tasarısı Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. (1 Kasım 1922) / *Gazi'nin Hayatı, Maarif Kitaphanesi, s.126) Ayrıca bak Nutuk, 1927, s.421-422)*

TEK PARTİ GERÇEĞİ ÇOK PARTİ HASRETİ

HALK FIRKASI'NI KURMAK VE yaşatmak için, M. Kemal Paşanın, seçimleri bile alelacele yenilediğini gördük. Böylece "II. Grup" ve bazı "İttihatçı" kişiler, Meclis'ten ayıklanmış oluyordu. Sadece kendisine bağlı 290 kişilik bir "parti grubu" aynı zamanda "Halk Fırkası"nı teşkil etmişti. Ne var ki II. Gruptan bazıları ve "İttihatçı Kalıntıları" ile bu yeni iktidarın "görüşülecek hesapları" elbette bitmemişti. Onların bir kısmı zaman zaman "ipte" bile görülecekti.

Meclisin içinde ve dışında bir II. Grup'a dahi katlanamayan Halk Fırkası'ndan (CHP) başka bir partiye elbet iyi gözle bakamazdı. Böyle olduğu hâlde, nedendir bilinmez, Atatürk yaşarken (1925...1930 yıllarında) iki defa çok parti denemesi yapmaktan da geri durulmamıştır.

Akla bazı ihtimaller gelebilir.

1) Acaba, iyi görünmek istedikleri İngiltere, Fransa gibi Batılı devletlere; demokratik partiler ısrarla kuruluyor ama, Türk milleti henüz bunu yürütecek olgunlukta değil havası mı verilmek istenmişti?

2) M. Kemal, demokrasiyi gerçekten istiyordu ama, sonraları partiler kurulup ciddî sözler söylemeye kalkınca tahammül mü edilemiyordu?

3) Başka parti kuranlar, gerçekten ne yaptıklarını bilmiyorlar da halkı, *"kurtarıcılarına karşı"* tahrik mi ediyorlardı?

4) Yapılmak istenilen yenilik, hamle ve inkılâpların, bu çoklu (ikinci, üçüncü) partiler tarafından baltalanacağından idealistçe bir endişe mi vardı?

5) Yoksa M. Kemal, halkın kendisine ve partisine yakınlık ve uzaklık derecesini yoklamak... Bir de (söylenildiği gibi) muhaliflerinin miktarını mı tespit etmek istiyordu?

Bütün bu ihtimaller üzerinde birçok makaleler, kitaplar yazıldı. Bu konuda en açık, cesur ve samimî olması, ayrıca olayların içinde de bulunması dolayısıyla Ağaoğlu Ahmed Beyin *"Serbest Fırka Hatıraları"*nı okumak, bugünkü nesillere az çok fikir verebilir.

Fethi Bey (Okyar), "Üç Devirde Bir Adam" adlı hatıralarında, Gazi'nin, kendisine, "Serbest Fırka"yı kurdurmak için, şu gerekçeyi göstererek konuştuğunu açıklıyor:

"Bugünkü manzaramız, aşağı yukarı bir "dictature" manzarasıdır. Hâlbuki ben Cumhuriyet'i kendi menfaatim için yapmadım. Hepimiz fâniyiz. Ben öldükten sonra arkamda kalacak müessese, bir istibdat müessesesidir. Ben ise milletine miras olarak bir istibdat müessesesi bırakmak ve tarihe o suretle geçmek istemiyorum."

Demek ki, Mustafa Kemal'in kendisi dahi, başında olduğu Tek Partinin istibdadından bezgin ve endişelidir. Bunun vebalinden kurtulmaya, adını temiz tutmaya çalışmaktadır.

Fakat Terakkiperver ve Serbest Fırka gibi muhalif partiler kurulup da, işi de *ciddîye aldıkları* anlaşılınca M. Kemal'in kendi dünyasının ve eserinin yıkılmasından korkarak, o partilere öfkelendiği ve hiddetle kapattırdığı görülmektedir.

Ancak, bu açtırma ve kapatmaların tahammülsüzlükten mi doğduğu? Başvekil İsmet Paşanın, bu kararları ne ölçüde etkilediği? "Atatürk sofrası"nda, Halk

Fırkası ileri gelenleri ile F. Rıfkı gibi kalem sahiplerinin "Ata"nın bu tutumundaki paylarının ne olduğu? ... Bunlar, tartışılan konulardır. Bu konularda önemli "hatıra" kitapları, birbirleriyle çelişki hâlindedir.

Atatürk'ün, evet efendimci ve dalkavuk "sofra" çevresinden zaman zaman oldukça rahatsız olduğu da anlaşılıyor. Kendisini denetlettiği zamanlarda, kendi etrafında meydana gelen "istibdat" halkasından iyice sıkıldığını gösteren "traji-komik" bir olayı da, rahmetli *Osman Yüksel Serdengeçti,* "Gülünç Hakikatler" (s.18) kitabında anlatıyor:

"Vaktiyle Atatürk'ün yanında hizmet etmiş sivil polislerden biri anlatmıştı:

"Bir gün Atatürk yine o meşhur âlemlerinden birini yaşıyor, yaşatıyordu. Salona büyük bir masa kurulmuştu. Ata hem içiyor, hem konuşuyordu. Bir aralık durdu, etrafındakilere:

- *Söyleyin bakalım, bu millet ben öldükten sonra hakkımda ne diyecek?* diye sormuş.

Hâzırun sıra ile sorguya çekildi. Kimi müncî, kimi dâhi, kimi bu milleti ve bu vatanı yoktan var eden insan demişler. Hatta, Allah'a, peygambere kadar yol alanlar olmuş.

Atatürk gülmüş: "Hayır" demiş. Hayır, hiçbiriniz bilemediniz. Bakın ne diyecek bu millet benim hakkımda:

- *Bu adamın etrafını böyle pu... pe... takımı sarmasaydı melmlekete daha çok hizmetler yapacaktı.*

Atatürk'ün bu sözü üzerine etraftan öylesine bir alkış kopmuş ki, Ata, bir gülmüş ki... Kadehini şöyle bir fırlatıvermiş."

Mustafa Kemal'lik ve "Atatürk"lük döneminde, "lider"in, istibdada, diktaya *mantıken* karşı olduğu, fakat *hissen* ondan kurtulamadığı şu söz ve tavırlarından anlaşıldı.

İsmet Paşanın, o zamanlardaki tutumu "karanlık" gösteriliyor ama, 1944'lerden sonra dünyaya hâkim olan ABD eğilimleri üzerine, onun da "çok parti"den, "açık rejim"den söz ettiği görülüyor.

Şu hâlde, 1923'le 1950 arasındaki 27 yıllık Tek Parti diktası döneminde, Şef'lerin arzu ve buyrukları ile birçok muhalif partinin kurulması olağandır.

Nitekim bunlardan iki önemlisi yani Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ile Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) Atatürk zamanında kurulup, demokraside tereddütler, siyasette çirkinlikler tarihimize geçmişlerdir. TCF, M. Kemal'in rızası ile, SCF ise bizzat onun eliyle kurulmuştur. Ama ikisi de onun tarafından kapatılmışlardır.

İkisi de kısa ömürlü olan bu partilerin kaderleri şu yönden benzeşmektedir: Faaliyetleri sırasında birçok ricalara rağmen, M. Kemal Paşa, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başından, tarafsız Cumhurbaşkanlığına çekilmemiştir.

Bu yüzden İsmet Paşa hükûmetini hedef alarak, CHF ile çatışmak zorunda kalan bu partiler, ister istemez, o partinin lideri M. Kemal'e de muhalif sayılmışlardır.

İsmet Paşa dahi, 1944'ten sonra kurulmasına izin verdiği *Millî Kalkınma* vs. gibi partilere aşağı yukarı aynı tavrı takınmıştır.

Son dönemdeki bu partilerden yalnız Demokrat Parti (DP) yaşayabilmiştir. 1950 14 Mayısında iktidar olan bu parti de ancak 10 yıl tutunabilmiştir. DP, yine İsmet Paşanın ordu üzerindeki etki ve telkinleri yüzünden, 27 Mayıs 1960 darbesiyle yok edilmiştir.

TERAKKİPERVER FIRKA ŞEYH SAİD ve BİTİŞ

1924 SONBAHARINDA *HALK FIRKASI, Cumhuriyet Halk Fırkası'na* (CHF) dönüşerek, TBMM'deki milletvekillerinin tümünü içine alır. Böylece *yasama, yönetim* ve hatta *yargılama* işlerinin tümüne el koyar.

1. Büyük Millet Meclisi'ndeki "İkinci Grup"tan ve muhalif unsurların hepsinden kurtulmuş olan bu parti, M. Kemal'in tarihî şahsiyetinden güç alarak, bütün ülkede "Tek Parti saltanatı"nı kurar. Ülke bütününde örgütlenen bu fırka (parti) direniş, muhalefet, tenkit adına öten uçan kuşu susturmuştur.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, işte CHF'nin bu pervasız gidişatına karşı, demokrasiyi ve millî değerleri korumak niyetiyle kurulmuştur. Amacı, M. Kemal'in şahsında ve eski "Müdafaa-yı Hukuk"un devamı olan CHF'de ansızın belirip gittikçe artmakta olan toptancı dikta eğilimlerini dizginlemektir.

O günlerde bazı muhalif gazeteler, M. Kemal'in, CHF ile kurulacak TCF arasında tarafsız olmasını isterler. Ancak M. Kemal Paşa *"Benim için taraflık vardır. Bir tarafım. O da Cumhuriyet taraflığı; fikrî, içtimaî, inkılâp taraftarlığıdır"* diye beyanat veriyor. Böy-

lece eski arkadaşlarının kurduğu *yeni parti*'ye, tıpkı "İkinci Grup" gibi daha baştan aykırı, hatta hasım olduğunu gösteriyor.

Çünkü *Terakkiperver Cumhuriyet,* ciddî bir harekettir. Bir muvazaa (uzlaşma) partisi değildir. Kurucuları, o günlerde, birer birer CHF'den istifa eden *Kâzım Karabekir, Ali Fuat* (Cebesoy), *Rauf Bey* (Orbay), *Cevat Paşa, Refet* (Bele) *Paşa* vs. gibi, Atatürk'ün çok önemli Millî Mücadele arkadaşlarıdır. Bunlar, 1918–19'lardan Cumhuriyet'in ilânına kadar, her safhada ordunun, muharebelerin yönetiminde ve TBMM'nin üst basamaklarında hizmet görmüşlerdir.

Mustafa Kemal'de ve CHF yönetiminde ansızın görülen anlaşılmaz tutumları durdurmak için askerlikten veya partiden ayrılmış olup Terakkiperver Fırka'da siyasî hizmet vermek emelindedirler.

Apaçık görülen (yazılı veya yazılmamış) amaçları, Millî Müchadele döneminde olduğu gibi İslâma ve millî değerlere saygı, demokrasiye ve kanunlara bağlılıktır.

Terakkiperver Fırka'yı kuranlar arasında, bazı eski *"İttihat* ve *Terakki"*ciler de vardır. Onların bulunması bu partiyi "yemek" için ayrı bir bahane tutulmuştur. İktidar gazeteleri, TCF'yi İttihatçılarla işbirliği yapmakla suçlayıp Atatürk'ü tahrik de etmişlerdir.

Oysa *18 Kasım 1924*'te kurulan Terakkiperver Fırka, *"Siyasette ve iktisatta liberal"* olan düşüncesi ise, İttihat ve Terakki'ye taban tabana zıttı. İttihatçılara yakın ve hatta onu her bakımdan örnek tutan partinin ise CHF olduğunu geçen bölümlerde gördük. Nitekim İttihatçılığa karşı olan İstanbul gazetelerinin çoğu da, bu sebeple Terakkiperverleri desteklemektedir.

Esas mesele, M. Kemal'in *"Paşalar komplosu"* yapmakla suçladığı eski arkadaşları ile şahsî kavgasıdır. Nitekim zamanla *"Dinî irtica yapıyorlar"* diyerek, bu ünlü paşalara, kesinlikle cephe almıştır. Hatta, bu muhalefetin *"tehlike koparmayacağını"* söyleyen dost ve partililerine karşı bile, Gazi: *"Benim bur-*

numa barut kokusu geliyor. İnkılâbımıza karşı bir ihtilâl oluşturabilirler" gibi sözlerle, durumu iyice vahim göstermiştir.

Öyle anlaşılıyor ki, M. Kemal, İsmet Paşa ve diğer ileri gelenler, CHF'nin diktasını yurt ölçüsünde kesinlikle kabul ettirmek için, Terakkiperver Parti'nin bu kahraman öncülerini bahane olarak kullanmak kararındadırlar. Nitekim, bu iftira ve ithamların sonunda, TCF'yi de kapatan, basını da susturan *"Takrîr-i sükûn"* kanunu çıkacaktır. Bunun bir belgesi olarak, Vakit gazetesinde (10-15 Aralık) çıkan "Not"larında Gazi Paşa, şunları söylemektedir:

"Fikrî ve fiilî kusurlarımızı görüp hayırhahane ihtar etmelerinden memnun oluruz. Lâkin kötüye yormak ve yakıştırmak yoluyla bizi engellemek isteyenler ya hain ya gafildir... Biz keyfî hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımız müstebitlere karşı mücadele ile geçmiştir.

... Haksız ve insafsız tenkitlere karşı hoşgörücü değilsek, bunun sebebi memleket ve millet menfaatlerini her şeyin üstünde görmemizdir."

Aynı *not*'larında M. Kemal, muhalefeti tutan basını da *"kötü niyetle hareket etmek, sun'î bir kamuoyu hazırlamak"* la suçlamıştır.

Takrîr-i Sükûn Kanunu'nu çıkarmak için en önemli fırsat ise 13 Şubat 1925'te başlayıp 15 Nisanda, âsilerin teslim olması ile sona eren *Şeyh Said İsyanı*'dır. (Kısaca özetlersek:)

Bu *isyanın* başlangıcı ve seyri şöyle olur:

Bugünkü Muş ilimizin Genç ilçesi topraklarında, haklarında "eşkıya"lık ithamıyla tutuklama kararı bulunan (Şeyh Said'e mensup) bazı kişiler, Jandarmaya silâhla karşılık verdiler. İstiklâl Mücadelesi'nden yeni çıkmış olan ülkemizin özellikle doğu illerinde, yeteri kadar askerî kuvvet bulunmadığından bu âsiler üç hafta içinde Diyarbekir'i kuşatmış, Palu ve Elaziz'e girmişlerdir. Daha sonra, sevk edilen birlikler, duruma hâkim olup Şeyh Said ve avenesini yakalamışlardır.

İngilizlerden ve Fransızlardan destek gördüğü anlaşılan bu hareket, kimilerine göre bir "irtica" kimilerine göre de *"ırkçı Kürt hareketi"* idi.

Bu hareketin konumuzu ilgilendiren sonuçları:

a) O bahane ile Terakkiperverlerin en ağır "irtica" ithamına uğratılması...

b) Basının sesi kesilerek zamanın en meşhur gazetecilerinin, İstiklâl Mahkemelerine sevk edilmeleri...

c) Takrîr-i Sükûn Kanunu'nun neşredilmesi ile sıkıyönetimin de ilânıdır.

Nitekim, Şeyh Said hareketinin üzerine *"ılımlı gidilmesini"* isteyen Fethi Bey (Okyar) kabinesi o sırada düşürülmüş; İsmet Paşa, yeni kabineyi kurmuştur. Takrîr-i Sükûn'u acele çıkaran TBMM sıcağı sıcağına "İstiklâl Mahkemeleri"ni de tesis etmiştir.

4 Mart 1341 (1925)'de çıkan 589 no'lu *Takrîr-i Sükûn* Kanunu esasta tek maddeliktir. (Birkaç kelimesini sadeleştirdiğim) Metni aynen şudur:

1- "İrtica ve isyana ve memleketin içtimaî nizamını, huzur ve sükûnunu, emniyet ve asayişini bozmaya yönelik bütün teşkilât ve tahrikler ve teşvikler ve teşebbüsler ve neşriyat Cumhurbaşkanının tasdiki ile hükûmetçe re'sen ve idareten yasaklanabilir."

2- Madde, bu kanunun, neşrinden itibaren, iki yıl yürürlükte olduğunu;

3- Madde ise, kanunun uygulamaya hükûmetin memur olduğunu belirtmektedir.

Nitekim bu olağanüstü ve hukuk dışı kanuna dayanılarak, 3 Haziran 1925'te *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır.* Gerekçe, esasen, kanunun tek maddelik metninde gösterilmiştir. Kanun da zaten bu partiyi kapatmak ve muhalif basını yola getirmek için çıkarılmıştır.

Şüphesiz Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, zaten kapatılmasaydı da, o hürriyetsizlik ve baskı ortamında, siyaset yapmak ve hatta Meclis'te barınmak imkânı bulamayacaktı. Kazara seçime katılsa, kan gövdeyi götürecekti.

Nihayet, Takrîr-i Sükûn elde olunca, herhangi bir gerekçeye lüzum olmadan, kapatılma bahanesi de hazırdı:

Daha önce İttihat ve Terakki'de ve daha sonra, Cumhuriyet'in hemen her döneminde yapıldığı gibi "irtica" iftirası akla geldi. Öyle ya, TCF'nin programında *"Her türlü düşünce ve dinî itikatlara saygılı olacağız."* ibaresi yok muydu? İşte onu aldılar:

- Bu ibare, bütün inkılâp düşmanlarını ve gericileri kendilerine çekmek için yem borusu yapılıyor, dediler.

TCF kapanmakla kalsa iyi... Daha sonra görüleceği gibi, özel talimatla kurulan İstiklâl Mahkemeleri, CHF'ye, onun şeflerine, rakip veya hasım olabilecek kırattaki bütün kişileri, *İttihatçı, İkinci Grup mensubu, Terakkiperver* veya *din adamı* olsun türlü ithamlar ve bahanelerle, etkisiz kılmaya hatta ortadan kaldırmaya çalıştı. Çoğu idam istemiyle yargılandılar. Yüzlerce belge ile açık ve seçik olan bu gerçek, İstiklâl Mahkemesi Başkanı Ali Beyin şu sözleriyle "adalet tarihine" de geçmiştir.

"Şükrü, Kara Kemal, Cavid Bey gibi İttihat ve Terakki devrinin son meş'um günlerinde kalb-i millette elim hatıralar bırakmış olan kimselerin, kendilerine mensup addettikleri kişilerle (anâsır) İkinci Grup zümresini mezc ve terkip (kaynaştırma) ve Terakkiperver Fırka hesabına olarak yeni bir fırsat ve maharette meydana çıktıkları anlaşılmaktadır."

Bu muhakeme siyasî facia denilebilecek *kararlarla* sonuçlanmıştır. Sayılan üç zümreden 13'ü vicahen, ikisi gıyaben ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Cezalar, derhâl infaz edilmiştir.

Önemli olan bir nokta da şudur: Atatürk'ün eski silâh arkadaşları olan, Millî Mücadele kahramanı ve ayrıca TCF'ye mensup olan *Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar ve Mersinli Cemal Paşalar* dahi idam istemi ile mahkemeye çıkarıldılar.

Ordudan gelen baskı üzerine çok korkunç bir siyasî hata yapıldığını idrak eden İsmet Paşa, bu hâli M.

Kemal'e duyurdu. Paşalar, *"Reisicumhur'un (mahkeme başkanından) şahsî ricası"* üzerine idamdan zor kurtuldular.

Ali Fuat Paşa, hatıralarında *Gazi'nin Çankaya'da kendisine: "Paşaları senin hatırın için affettirdim"* dediğini yazmaktadır. Fahreddin Altay Paşa da, şu görüşmeyi nakletmektedir:

"1926 Temmuzunda, M. Kemal Paşa, İsmet Paşanın yanında bana:

"Ali Bey, bizim paşaları asacak." dedi. İsmet Paşanın ve benim ricalarımız üzerine ise Gazi: "Pekâlâ bakalım, Ali Beyle bir daha görüşelim" diyerek paşaları kurtarmayı vadetti."

Bu konuda, M. Kemal'in (Nutuk, II.s.894-97) savunmaya benzeyen şu sözleri de ibretle okunmalıdır.

"Biz, fevkalâde ittihaz olunan ve fakat kanunî olan tedbirleri hiçbir vakit ve hiçbir surette, kanunun fevkıne çıkmak için bir vasıta olarak kullanmadık. Bilâkis, memlekette sükûn ve asayişin tesisi için tatbik ettik. Devletin hayat ve istikbalini temin için kullandık. Biz o tedbirleri, milletin medenî ve içtimaî inkişafında istifadeli kıldık."

TAKRÎR-İ SÜKÛN... BASIN ve DİN ADAMLARI

TAKRÎR-İ SÜKÛN'UN, ŞEYH SAİD İsyanı fırsatına çıkarılmasının bir sebebi Terakkiperverleri ezmekse, öteki iki sebebi de o zaman bütün ağırlığı İstanbul'da olan basını ve bir de din adamlarını sindirmek idi. Nitekim hemen ertesi günden başlayarak bazı gazeteler süreli veya süresiz kapatılmıştır. Yine ünlü gazetecilerin çoğu, Elâzığ İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilip, hukuk dışı usullerle yargılanmışlardır.

Kapatılan gazeteler: *Tevhid-i Efkâr, İstiklâl, Son Telgraf, Aydınlık, Orak Çekiç, Sebilürreşâd* vs. dir.

Şark (Elâzığ) İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanan gazeteciler ise: *Eşref Edib, Velid Ebüzziya, Abdülkadir Kemâli* (Öğütçü), *Fevzi Lütfü* (Karaosmanoğlu), *Sadri Ethem, İlhami Safa, Gündüz Nadir, Ahmet Emin* (Yalman), *Ahmet Şükrü* (Esmer), *Suphi Nuri* (İleri), *İsmail Müştak* (Mayakon) vs.dir.

Bu davalarda, İstiklâl Mahkemelerinin, adalete ve hatta ahlâka aykırı gidişlerini, bazı hatıralardan da anlıyoruz. Özellikle Şark İstiklâl Mahkemesi savcısı *Avni Doğan "Kurtuluş ve Kurtuluş Sonrası"* adlı kitabında (s.171) şunu yazıyor:

"Şeyh Said'in, gazete muharrirlerinin birer birer isimlerini söyleyerek yaptığı isnadın iç yüzünü, sıkı bir tetkikten sonra tamamen öğrenmiş bulunuyordum... Şeyh Said'in gazeteciler hakkında yaptığı beyanat, kendi fikir ve kendi kanaatinden doğmuş değildi. Ona (mahkemenin bazı üyeleri tarafından) telkin yapılmıştı. Belli isimler verilerek, bunları itham ederse cezasının hafifletileceği vadolunmuştu." *(M. Tunçay, Tek Parti Yönetimi. s.144)*

Gözdağı verildikten sonra, *"Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal Paşa Hazretlerine, birer yalvarış telgrafı"* çeken bu gazeteciler, ceza almaksızın kurtulmuşlardır. (Başka başka sebeplerle mahkûm olan gazeteciler için Bak: Tunçay, aynı eser, s.145-146)

İstiklâl Mahkemelerinin adaletsizliğini yüzlerine haykıran iki mühim söz hatırlıyorum:

1- Erzurum Mebusu, II. Grup öncülerinden, ünlü hatip *Hüseyin Avni* (Ulaş) tutuklanıp, yargılanıp, nasılsa beraat ettiği mahkemenin hâkimlerine: *"Bütün namuslu adamları astınız. Beni neden beraat ettiriyorsunuz? Yoksa namusumda bir leke mi gördünüz?"* diye bağırması bu değerli insana, ömür boyunca *"polis gözetiminde ikamet"* durumu sağlamıştır.

2- Tanin Başyazarı *Hüseyin Cahit Yalçın*'ın, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde yargılandığı sırada söylediği: *"Adalete aykırı böyle bir mahkemede mahkûm olmayı hâkim olmaya tercih ederim."* cümlesi ise, yılların bu ünlü kalemini *"Çorum'da ebedî sürgün cezasına"* çarptırmıştır.

Basına yapılan baskı ve hakaretler konusunu yayıp saçmak istemiyorum. Yeni kuşakların bu güç anlaşılır kısıtlamaları kavramaları için 1925'le 1945 yılları arasında gazetelerin hükûmet izni olmadıkça, memur maaşları konusuna bile dokunamadıklarını düşünmeleri yetişir.

Din Adamları Topun Ağzında

Aynı yıllarda Takrîr-i Sükûn silâhı kullanılarak, din adamlarına ve dine karşı da korkunç devlet terörü

başlatılmıştır. Tevkifler, sürgünler, işkenceler ve çok sayıda idamlar ile bu zulmün maksadı: Geniş halk kitlelerini yıldırarak boyun eğmeye zorlamaktır. Çoğu rastgele kurulmuş İstiklâl Mahkemelerinin veya doğrudan doğruya yönetim ve hükûmetin bu zulümleri, *Devlet'e* "Baba" demeye alışmış, esasen itaatli Türk halkının, maalesef devletten soğumasına ve hatta korku ile çok şeyden nefret etmesine yol açmıştır.

Haksız ve tutarsız sebeplerle sırf devlet terörü için yapılan bu zulümlerin birkaçı şunlardır:

1- Şapka devrimi üzerine Erzurum'da (Kasım 1925) bazı kişiler cahillikle yürüyüş yapmaya kalkmışlar... Bunların 114'ü tutuklanmıştır, hatta üçü idam, ikisi sürgün cezasına çarptırılmışlardır.

Buna benzer, yine şapkayla ilgili olaylar, Maraş'ta, Rize'de ve birçok yerlerde âdeta kasten düzenlenmiştir. Tahrik edilen halktan asılanlar olmuştur. Zulüm, terör ve temizlik'i becermek için, o yürüyüşlerin birer tertip olduğu sık sık söylenmiştir.

2- Daha sonraki, her biri ayrı ayrı incelemeye değecek olan, Menemen, Bursa vs. olaylarında da halk tahrik edilerek, mahkemelerde süründürülmüştür; bir kısmı iplerde sallandırılarak, yeni dönemin "forsu" artırılmak istenmiştir. Herhâlde çok yanlış-sevimsiz ve sevgisiz bir otorite tarzı ile "inkılâpların" kökleşip, yerleştirilemiyeceği açıktır.

Her ne kadar M. Kemal, bunun *"felsefesini"* daha önce yaparak (22 Ocak 1923'te) Bursa'da: *"Kan ile yapılan inkılâplar daha muhkem olur, kansız inkılâp ebedîleştirilemez."* demişse de (Bak: M. Tunçay, aynı eser, s. 149)

Bunun sosyoloji ve ruh-bilim gerçeklerine uygun olmadığı ve hele milletimizin yüzyıllar boyu tanıdığı adaletli, kanuncu ve şefkatli devlet geleneğine sığmadığı açıktır.

Gazi Paşa da bu sözü, herhâlde, "istihza" için söylemiştir. Çünkü bu sert tavır, kendisinin birçok beyanlarına da aykırıdır. Çünkü İslâm-Türk töresi içinde her

kişi bilir ki, kanla lekelenen hiçbir şey, insanca olmaz, ömürlü de olmaz. Ölümsüzlük, İslâm dininde ancak acıma, sevgi ve bilgi üzerine kurulmuştur.

Ancak, M. Kemal'e ve İsmet Paşa'ya rağmen, o devrin yer yer kana bulandığı da gerçektir. İstiklâl Mahkemelerinin, kanunsuz tarzda astırdığı insan sayısı hadden aşkındır. Tabi bu idamları, sürgünleri, işten atmaları yalnız İstiklâl Mahkemeleri yapmıyor. Sıkıyönetim makamları, "Umumî müfettişlikler" hatta valilikler, karakollar bile, adaletin şanına leke düşürüyorlar.

Haksızlık ve gaddarlıklar hemen hemen hükûmeti zulmeden bir sömürge iktidarı, halkı ise zulüm gören müstemleke halkı durumuna koyuyor.

Ayrıca iktidar basını gönülden ve yola getirilen diğer gazeteler, (mecburen) bu zulümleri destekliyorlar. İstiklâl Mahkemeleri, halkı iyice yıldırmak için, bugünkü Devlet Tiyatroları gibi "Turne"lere çıkıyor. Hemen, meselâ Giresun'a, Rize'ye, Kastamonu'ya gidip, birkaç gün "çalışıp" yüzlerce vatandaşı sürgüne veya ölüme gönderiyorlar. Gazetelerde şöyle haberlere rastlanıyor:

6 Aralık 1925: "Evvelki gün Trabzon'a vâsıl olan İstiklâl Mahkemesi, dün sabah Erzurum'a gelmiştir."

9 Aralık: "İstiklâl Mahkemesi, geceli gündüzlü bir mesaiden sonra dün Erzurum'dan müfarekat etmiştir. (ayrılmıştır.)"

Mahkeme Reisi Ali (Çetinkaya) 22 Aralık 1925 tarihli Cumhuriyet'e verdiği beyanatta: *"Bir aydır, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon, Gümüşhane, Erzurum, Rize, Giresun havalisini devrettik."* diye övünmektedir.

Bu havadislere bakarsak, Türkiye; sanki, düşmana karşı ölüm dirim hâlinde yıllarca İstiklâl Savaşı vermiş, şehitlerin, gazilerin, yetimlerin, aç, evsiz, topraksız insanların yurdu değildir. Sanki, suçluların, cânilerin vatanıdır gibi hisler doğmaktadır. Oysa "suç, irtica, isyan vs." diye gösterilen hâdiselerin çoğu bizzat hükûmet tarafından, bilmem ne sebeple, bilmem kimi

memnun etmek için hangi hasis menfaat uğruna çıkarılmaktadır. İçi aşsız, dışı giyimsiz zavallı köylü, esnaf, işçi ve memurumuza, Batı'nın ilim, teknik ve refah kapıları aralanacağı yerde onlar birtakım şekil baskıları ile yoksul ve onursuz bırakılmaktadır.

Cumhuriyet'in Maraş muhabiri, tertipleri desteklercesine (16 Aralık 1925) şu haberi vermektedir:

"Süngülü askerlerimiz arasından geçerek camie girdim. Camide, yakalananlar sıralanmışlardı. Saydım: 39 kişi. İçlerinde Remzi isimli bir ihtiyat zabiti (yedeksubay) de varmış. Orada bulunan Belediye Reisi Lütfü Bey, bana dedi ki:

- Şu herifi görüyor musunuz? İşte bu, Ziraat Bankasının veznedarı iken, şapka giymediğinden dolayı azledilmişti.

Bir saat evvel gürültüleri ortalığı tutan bu herifler, şimdi boyunları önlerinde, süngüler arasında, basmaya gittikleri hükûmete sevk edildiler...

İrtica hâdisesinin kahramanı olan imam vekili İbrahim yakalanmıştı. Onun refik-i şenaati (uğursuzluk arkadaşı) olan Hafız Mehmet de mevkuflar arasında idi.

Sabaha karşı süren istintakın (soruşturma) hulâsası olarak: Şapka'yı vesile ve dini alet ederek böyle bir irticaın tertip ve tasmim edildiği anlaşıldı. Mevkuflar (tutuklular) arasında "İnşallah-Maşallah" namıyla meşhur (31 Mart vak'asında Maraş'ta ilk bayrağı açanlardan, idam mahkûmu) Gemicioğlu Ali namındaki herifin, hâdiseye elebaşı olanlardan olduğu anlaşıldı..."

15 Aralık 1925 tarihli Cumhuriyet ise şunları yazmaktadır:

"Rize'deki mürtecilerin muhakemesini sür'atle intaç eyleyen (sona erdiren) İstiklâl Mahkemesinde: Fatih müderrislerinden *İskilipli Atıf Hoca*'nın *"Frenk Mukallitliği ve Şapka"* risalesinin (kitapçık, broşür) tahrikâmiz tesirâtı tebeyyün etmiştir."

(Not: Sadece Şark ve Ankara İstiklâl Mahkemelerinde idam edilenlerin uzun bir listesini Mete Tunçay'ın "Tek Parti Yönetimi" s.159,160,161'de bulacaksınız.)

Takrîr-i Sükûn Kanunu'nun güçlendirdiği dikta ile kurulan Tek Parti istibdadının, olağanüstü mahkemeleri cellât kemendi gibi kullandığını gösteren korkunç örneklerden birisi de *"İzmir Suikastı teşebbüsü"* diye tarihimize geçen meş'um olaydır. 17 Haziran 1926'da bir ihbar üzerine, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde görülmeye başlanan bu *"Suikast davası"* düzmece ve tertiplerin seyirlik tiyatro hâline getirilişi hissini vermektedir.

Aslında bu suikast teşebbüsü (teşebbüs eden veya niyet eden birkaç kişi olduysa da olmadıysa da) bahane edilerek *Tek Parti*'nin eski yeni bütün muhalifleri ve muhtemel düşmanları ile yaptığı büyük hesap görme işidir.

Takriri sükûn kanunu kalktı

İSMET paşa Hz. dün çok mühim bir nutuk irat etti.

Yanda 5 Mart 1929 tarihli İkdam'dan alınmış bir kupür görüyorsunuz. Üstte İsmet Paşa'nın resmi ve altında "Başvekil İsmet Paşa Hazretleri" yazısı, onun altında göğsünde Türkiye yazılı pehlivan yapılı birisinin üzerinden "Artık buna ihtiyacım yok" diyerek temsilî bir Takrir-i Sükûn'u çıkarışını ve küçük karede insanları ezen bir el ve altında "Takrir–i Sükûn, Vatan ve Cumhuriyet düşmanlarını işte böyle ezmişti" ibaresi yer alıyor.

Vak'a, birçok kitaplarda, etütlerde yazılmış bulunuyor. Günün birinde, tarihin ve adaletin süzgecinden geçerek doğrular da meydana çıkarılacaktır. Fakat bu "suikast"ı bahane eden *niyet,* Tek Parti diktasına karşı *"kaşın üstünde gözün var"* diyenleri bile "temizlemek" olduğu şimdiden bellidir.

BASINDA TEK PARTİ SANSÜRÜ: KORKUNÇ!

TAKRÎR-İ SÜKÛN KANUNU'NDAN SONRA basın hürriyeti tamamen ortadan kaldırılmıştır. Gazeteler ve yazarlar, yalnız tenkit değil, araştırma soruşturma hürriyetinden de mahrum edilmişlerdir.

Yalnız *övmeyenler* değil, yeterince ve istendiği kadar methetmeyenler bile yazmaktan menedilmişler, türlü şekillerde "uslandırılmışlar"dır.

Tek Parti sansürünün, basın yayın yasaklarının ve basına yol göstermenin havsala almaz hayale sığmaz örneklerini göreceğiniz aşağıdaki misaller, *Günvar Otmanbölük*'ün, Tercüman gazetesinde 12 Ocak 1986'da yayına başlanılan "Babıâli'nin yarım asırlıkları" adlı dizi röportajdan alınmıştır. Bu misaller arasında, puntolara bile müdahale eden, meteoroloji ile hava raporlarına yasak koyan, gazetelerin mizanpajlarına, sütunlarına ve imlâlarına karışan çok ilgi çekici, belki de dünyada eşi bulunmayan sansür örneklerine rastlayacaksınız.

Yasaklardan Seçmeler

Eski gazetecilerin hangi şartlar ve sıkıntılar içinde mesleklerini yürütmeye çalıştıklarını gösteren ibret örnekleridir.

Olur olmaz sebeplerle, bazen de gerekçe gösterme zahmetine dahi katlanılmaksızın gazete kapatılıyordu. 1881 sayılı kanunun gazete kapatmakta istifade olunan ve 1950'ye kadar yürürlükte kalan 50'nci maddesi şöyleydi:

"Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18'inci madde hükmü tatbik olunur.

Bu suretle kapatılan bir gazetenin mes'ulleri, tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz."

Şimdi yasaklara göz gezdirelim:

Sadece "Geldi", "Gitti"

Türkiye'ye gelmiş olan İngiliz askerî heyetiyle mülâkat yapılmaması, tafsilâtlı yazı yazılmaması, fotoğraflarının basılmaması Dahiliye Vekâleti'nden bildirilmiştir. Sadece *"geldi", "gitti"* diye yazılabilir.

14 Mayıs 1939

Okullardaki Olaylar

Okullarda ve fakültelerde ve enstitülerde disiplini bozacak mahiyetteki vak'aları, mahallin en büyük âmirinden mezuniyet almadan neşretmemek lâzımdır. Matbuat Kanunu'ndaki bu kayda riayet edilmesi.

26 Mayıs 1939

Karabekir'e Sansür

Kâzım Karabekir'in beyanları nazarıitibara alınmayacaktır. Ve bunlardan bahsedilmeyecektir. (Ankara muhabirlerine Halk Partisi'nden söylenmiştir.)

Yabancı Radyo Haberleri

Türkiye'den bahseden radyo haberlerinin, Matbuat Umum Müdürlüğünden izin almadıkça neşri yasaktır.

19 Eylül 1939

"Rusya" Yazılmayacak

"Rusya" kelimesi yalnız başına kullanılmayacak. "Sovyet Rusya" diye yazılacaktır. (Ankara'nın bildirisine dayanarak İstanbul matbuat memuru tarafından tebliğ edilmiştir.)

23 Aralık 1939

İtidalli Karikatür

Yabancı devlet reisleriyle icra heyetleri başlarında bulunan zevat hakkında itidalli karikatür yapılması. (Başbakan Refik Saydam'ın şifresine dayanarak İstanbul Vilâyeti'nden tebliğ edilmiştir.)

22 Mayıs 1940

Dört Yasak

1- Anadolu Ajansı'nın haberlerinden başka haber yazılmayacaktır.

2- Sansasyonel başlık yapılmayacaktır.

3- Başmakale yazılmayacaktır.

4- İkinci baskı ve ilâve yapılmayacaktır.

(İtalya'nın harp ilânı vesilesiyle tebliğ edilmiştir.)

10 Haziran 1940

Kalem Münakaşası

Cumhuriyet'te Nadir Nadi'nin makaleleri neticesinde açılan kalem münakaşası nihayet bulacaktır.

3 Ağustos 1940

Dinlere Dair

Ankara 24/7/1942

Talimat

Gazetelerimizin son günlerdeki neşriyatı arasında dinlerden bâhis bazı yazı ve mütalâa, ima ve temennilere rastlanmaktadır.

Bundan sonra dinler mevzuu üzerinde gerek tarihî, gerek temsilî ve gerek mütalâa kabilinden olan her türlü makale, bend, fıkra ve tefrikaların neşrinden tevakki edilmesi ve başlamış bu kabil tefrikaların en çok on gün zarfında nihayetlendirilmesi ehemmiyetle rica olunur.

Matbuat Umum Müdürü namına
İzzettin Tuğrul Nişbay

Zamlara Dair

Otomobil yedek parçalarıyla lâstiklerin bittiği, un stokunun azaldığı yazılmayacaktır. (Matbuat Umum Müdürlüğünden tebliğ edilmiştir.)

10 Ağustos 1940

Meteoroloji Tahminleri

Ankara: 4/1/1940

Şifre:
Umumî Müfettişliklere, Valiliklere
3060/5722
Geçmiş, hâlihazır ve gelecek zamanlara ait meteorolojik tahminlerin ve hâdiselerin neşredilmemesinin bütün gazetelere tebliğini saygılarımla rica ederim.

Başvekil namına
Müsteşar Vehbi Demirel

Makaleler Tek Sütun

4104/3416 Ankara: 16/11/1940
Tasvir-i Efkâr Gazetesi Müdürlüğüne
İstanbul
Gazetenizin 15 İkinciteşrin (Kasım) 1940 tarihli nüshasının üçüncü sahifesindeki Muharrem Feyzi'nin siyasî makalesi iki sütun üzerine plâse edilmiştir. Bu hareketiniz talimata aykırıdır. Saygılarımı sunarım.

Matbuat Umum Müdürü
Selim Sarper

Soyadı Kullanılacak

Gazete ve mecmuaların haber bendlerinde, makalelerinde veya ilânlarında, devlet memurlarının veya hususî eşhasın isimleri dercedilmesi lâzım geldiğinde çok defa soyadı kullanılmadığı, küçük isimlerin yazılmasıyla iktifa edildiği görülmektedir. Küçük adlarla beraber soyadları da kullanılacaktır.

22 Kasım 1940
Selim Sarper

İnönü'nün Gezisi

(Reisicumhur İsmet İnönü, Ankara civarında küçük bir seyahat yapmak üzere Ankara'dan hareket etmiştir.)

Gazeteler bunun haricinde hiçbir şey yazmayacaklardır.

Matbuat Umum Müdürü

Vergi Zamları

Ankara: 19/3/1941

Talimat

Vergilere yapılması mutasavver zamlar hakkında hiçbir neşriyatta bulunulmamasının, gazetelerin salâhiyetli mümessillerine tebliğini rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü

(Not: Emniyet Müdürlüğünün 19.3.1941 tarih ve 5707 no.lu tezkeresiyle bildirilmiştir.)

Oniki Adalar Hakkında

Ankara: 6/1/1941

Talimat

Son zamanlarda gazetelerimizde Oniki Ada hakkında taleplerimiz olduğu zehabını verecek bazı neşriyat yapıldığı görülmektedir. Bundan böyle bu hususta kat'iyen yazı yazılmamasının, Türkçe siyasî gazetelerin mes'ul şahıslarına ehemmiyetle tebliğini rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü

Kabine Toplantıları ve Resmî Kabuller

Ankara: 23/8/1941

Talimat

İcra Vekilleri Heyeti ile Koordinasyon Heyeti toplantıları ve Başvekilin resmî mahiyetteki kabülleri hakkındaki haberlerin bundan böyle Matbuat Umum Müdürlüğü veya Anadolu Ajansı'ndan verilmedikçe gazetelere dercedilmemesinin, gazetelerin mes'ul şahsiyetlerine tebliğini rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü

Tren Kazaları

Ankara: 4/2/1941

İlk verilen talimatı nazarıitibara almayarak, son günlerde vukua gelen tren kazaları hakkında Anadolu Ajansı'nın verdiği malûmat haricinde hiçbir surette neşriyat yapılmamasının, gazetelerin selâhiyetli mümessillerine tebliğini rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü

Un Vesair Maddeler

Un vesair ihtiyaç maddeleri hakkında neşriyat yapılmayacaktır.

7 Mayıs 1941

Polemik Yok

Ankara: 28/5/1941

Son günlerde İstanbul matbuatında calibidikkat bir vüs'at olan malûm polemiklere, yarın sabahtan itibaren ve kat'î surette nihayet verilecektir.

Matbuatımızın her hususta temkinli ve mutedil bir neşriyatla müttehit Türk efkâr-ı umumiyesinin hakikî mâkesi olarak kalmasını ehemmiyetle rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü

36 Punto Başlık

Ankara: 14/6/1941

Telgraf

Tasvir-i Efkâr Gazetesi Müdürlüğüne

13 Haziran 1941 tarihli nüshanızın birinci sahifesinde, Türkiye hakkında Berlin'den gelen haber telgrafına 36 puntoluk serlevha koymanız, bu husustaki talimatın ruhuna aykırıdır. Bu vaziyetiniz dolayısıyla, sizi talimata aykırı hareket etmiş addeylemekteyiz. Saygılarımı sunarım.

Matbuat Umum Müdürü

Üç Sütun Başlık

Ankara: 22/8/1941

Tasvir-i Efkâr Gazetesi Müdürlüğüne

İstanbul

Gazetenizin 19 Ağustos 1941 tarihli nüshasının birinci sahifesinde "Alman-Rus Harbi" serlevhasına, Radyo Gazetesi'nden iktibas edilen bir haberi büyük başlıklarla üç sütun üzerine plâse ettiğiniz görülmüştür. Bu hareketinizin talimata aykırı olduğunu saygılarımla bildiririm.

Matbuat Umum Müdür Vekili
İzzettin T. Nişbay

İnönü'nün Seyahatleri

Ankara: 29/8/1941

Talimat

Reisicumhurumuz Millî Şef İsmet İnönü'nün umumiyetle yapacakları seyahatler için Anadolu Ajansı'nın vereceği haberlerden başka hiçbir suretle neşriyat yapılmamasının, gazetelerimizin salâhiyettar mümessillerine tebliğini rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü Y.
İzzettin Tuğrul Nişbay

Hırsızlıklar

Hatay'da 15 haydut 3 otomobili soymuş, bir polisi öldürmüş, 2 kişi yaralamış ve 15.000 lira gasp ederek kaçmışlardır. Bu haber yazılmayacaktır.

29 Ağustos 1941

Bulmacalara da...

17 Aralık 1941 tarihli Akşam gazetesinin dördüncü sayfasında intişar eden bulmacanın dolu kareleri "gamalı haç"ı göstermektedir. Bunun tesadüfen bu tarzda vücuda gelmiş olması mümkün olsa bile, birçok okuyucular tarafından muhtelif tarzda mütalâa ve telâkki edilmesi tabiîdir. Okuyucular tarafından yanlış telâkkilere meydan verecek şekil ve yazıdan çekinilmesini tavsiye ederim.

18 Aralık 1941

Karabekir'e Yasak

Ankara: 23/12/1940

Talimat

Mebus General Kâzım Karabekir'in 23 Kânunuevvel (Aralık) 1940 Pazartesi günü Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu beyanat, gazetelerimizde hiçbir suretle dercedilmeyecek ve bu beyanattan bahsedilmeyecektir.

Matbuat Umum Müdürü

(Bu talimat, Başvekilimizin emriyle Anadolu Ajansı'na, Ulus gazetesine, İstanbul, İzmir, Adana valilerine 23.12.1940 akşamı saat 21.00'de telefonla bildirilmiştir.)

Not: General Kâzım Karabekir'in Büyük Millet Meclisi'nde hangi konuda konuştuğu, o tarihli Zabıt Ceridesi'nde gözden geçirilmiş ve şu sonuca varılmıştır:

O gün Meclis'te "Yerli kumaştan elbise giyilmesine dair 688 sayılı Kanun'un 1'inci maddesine müzeyyel kanun lâyihası" görüşülmüştür. Kanunun gerekçesinde

"Ordu eratının her türlü ihtiyacı dahilden temin edilirken, kısa bir müddet zarfında bunların temini mümkün olmadığından, bu ihtiyaç için fevkalâde hâllerde ithalât yapılmasına zaruret hâsıl olduğu" bildirilmiştir.

Kâzım Karabekir Paşa, yayınlanması yasaklanan konuşmasında önceden tedbir alınmamış olmasını tenkit etmiş ve özetle şöyle demiştir:

"Devlet fabrikaları ve Beykoz çok güzel kumaş ve ayakkabı yapıyor. Bunlar çalışmalarını devlete hasretmeyip, diğer hususî müesseselerle rekabet ediyorlar. Harp başlayalı birbuçuk yıl oldu, hâlâ ordumuzun seferî hâlde ihtiyaçları var. 688 sayılı Kanun 1341'de kanun hâline inkılâp etmiştir. 15 seneden beri bu fabrikalar ne yapıyor? Halkın ev sanayii ne oldu? Millî Müdafaa Vekâleti'nin alım-satım ilânları kontrol ediliyor mu..."

Meclis Müzakereleri

Talimat

Bugünkü (19 Aralık 1941) Meclis müzakeratı hakkında Anadolu Ajansı'nın vereceği haberler haricinde neşriyat yapılmaması rica olunur.

19 Aralık 1941

Sıkıntılı Şeyler

Vilâyetin resmî beyanatı olmadan, gazetelerde ekmek tevzii, vesikaya bağlanması ve fırınlarda izdiham mevzuu üzerinde yazı yazılmayacaktır. (Emniyet Müdürlüğü aracılığıyla tebliğ edilmiştir.)

9 Ocak 1942

Şeker Fiyatları

Ankara: 29/1/1942

Talimat

Şeker fiyatları hakkında Anadolu Ajansı'nın vereceği haberlerden gayri, hususî veya muhabir istihbaratına müstenit neşriyatta bulunulmamasını rica ederim.

Telâş Verici ve Zevksiz Başlık

Ankara: 23/1/1942

20 Sonkânun (Ocak) tarihli nüshanızın birinci sayfasının sağ ucundaki serlevha, bu babdaki talimatın ruhuna aykırı, zevksiz ve telâş vericidir.

Şikâyet Kılıklı Neşriyat

Ekmekten, odundan ve kömürden, etten, şikâyet kılıklı neşriyat yapılmayacaktır.

10 Ocak 1942

İmlâya Müdahale

İmlâ Kılavuzu'nda gösterilen kelime akide ve örneklerinin esas olması.

(Başbakanlık'ın 20 Mart 1942 tarihli tezkeresiyle bildirilmiştir.)

Muhakeme Yasağı

Bir kadını yalancı şahitliğe teşvikten suçlu sorgu hâkimi ...'nin cereyan eden muhakemesine dair neşriyat yapılmayacaktır.

6 Mayıs 1942

Ek Yasak

Zabıta, adliye ve mülkiye memurlarının işledikleri suçlara ait neşriyat yapılmayacaktır.

Bakanların Gezileri

Ankara: 24/5/1942

Talimat

İcra Vekilleri Heyeti azalarının yurt içindeki seyahatleri hakkında Anadolu Ajansı tarafından verilecek haberlerden başka neşriyat yapılmamasını rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü
Selim E. Sarper

"Tefrikayı Kesin"

Ankara: 29/5/1944

Yeni Sabah Gazetesi Müdürlüğüne

Sami Karayel'in "İçyüzleri" başlıklı tefrikasını kesmenizi rica ederim. Verilen talimatı istismar yollu neşriyatta bulunmanız doğru değildir.

Umum Müdür Vekili
İzzettin T. Nişbay

İhtiyatlı Lisan

Tel: Ankara, 23/6/1942

Tasvir-i Efkâr Gazetesi Müdürlüğüne

Gazetenizin 21 Haziran 1942 tarihli nüshasının başmakalesi şayan-ı dikkat görülmüştür. Hükûmet reisliğinden bahsederken daha ihtiyatlı bir lisan kullanılmasını rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü
Selim Sarper

Dört Yasak Daha

1- Gazetelerde büyük manşetler, yalnız dahilî haberler için kullanılacaktır.

2- Haricî haberler tek sütuna dizilecek, bu haberlere azamî 24 puntodan büyük başlık konmayacaktır.

3- Matbuat Umum Müdürlüğünün ve Anadolu Ajansı'nın vereceği haricî haberlerden başka hiçbir haricî haber neşredilmeyecektir.

4- Türk rejiminden, bu rejimin ideolojisinden gayri, velev fikrî tetkik namı altında olsa da diğer rejimlere ve ideolojilere ait neşriyat yapılmayacaktır.

20 Temmuz 1940
Refik Saydam

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI (TCF)'ndan sonra Atatürk devrinde yapılan sonuçsuz demokrasi denemelerinden biri de Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) yahut, çok kullanılan adı ile "Serbest Fırka"dır.

Yalnız, Serbest Fırka macerasının, önceki TCF ile olan şu önemli farklarına dikkat olunmalıdır:

Terakkiperver Fırka, Atatürk'ün arzusu veya emri ile kurulmuş bir muvazaa (uzlaşma) partisi değildir. Serbest Fırka ise onun arzusu ve emriyle yapılmış olmasına rağmen sonu gelmemiş bir denemedir.

Terakkiperver Fırka'yı kuranlar, yukarıda görüldüğü üzre 1919'lardan beri M. Kemal ile birlikte yola çıkmış, Kongre'lerde, Meclis'te, savaşlarda, onu desteklemiş ve onunla beraber "öncü kumandan" olmuş, ciddî, yüksek şahsiyetlerdi.

Kimisi Garp, kimisi Şark cephesinde zaferler kazanmış, düşman tepelemiş, milletin gözbebeği olmuşlardı. Söz gelişi: Kâzım Karabekir Paşanın doğuda üst üste kazandığı zaferler ve ordumuza gönderdiği silâhlar sayesinde, biz arkamızı emniyete alarak, batıda Yunanlı ile Kurtuluş Savaşı yapabilmiştik. Yine, M. Ke-

mal Paşa, Anadolu'ya çıktığında batıda güvenilir, tek muntazam silâhlı kuvvetimiz, Ali Fuat (Cebesoy) Paşanın kolordusu idi.

Bunlar, yalnız asker değil siyasette, yasamada, icrada da üstün hizmetler görmüşlerdi. Aslında onların, Gazi Paşa ile, kendilerinin çıkardığı şahsî bir uyuşmazlık söz konusu değildi. Hatta Cumhuriyet kuruluncaya kadar da, Sayın *Cemal Kutay*'ın "Beş Paşalar" dediği bu saygıdeğer insanlar, o "beşler"den biri olan Atatürk'le en önde yan yana yürümüşlerdi.

Fakat Lozan'dan ve I. TBMM'den sonra, M. Kemal ve çevresinde beliren, manevî inançlardan kaçış ve demokrasiye karşı tavırlar, onları üzmüş, şaşırtmıştı. İşte, İslâm'a karşı yapılan zulümleri yumuşatmak ve I.TBMM'nin demokrasi ilkelerine tekrar dönülmesini sağlamak için siyasete atıldılar. O yolda Terakkiperver Parti'yi kurdular. Bu ciddî niyetleri yüzünden de CHF'nin ağır husumetine hedef oldular. Kurdukları parti, kısa zamanda başlıca gazeteleri, aydınları ve halk kitlelerini topladığı için, Halk Fırkası ve liderleri için tehlike oluşturmuştur. Bu yüzden seçimlere katılmaya falan ömrü vefa etmeden, birkaç ay içinde kapatılmıştır. Ciddî bir demokrasi hamlesi hâlinde, kurucuların başlattığı bu fırkanın bitişi, perde perde kan olmuştur. (Bu konuları anlatmıştık.)

Serbest Fırka ise, Atatürk'ün, muvazaa ile, yakın (ve sadece İsmet Paşa'ya muhalif) arkadaşı *Fethi* (Okyar) *Beye* kurdurttuğu bir partidir. Kendisine *"diktatör ve müstebit"* denilmesinden sıkılan M. Kemal, bununla bir *"güdümlü muhalefet, güdümlü demokrasi"* denemesi yapmıştır.

Fakat, başlangıcı "danışıklı" olan bu partiyi dahi halk, son derecede ciddîye almıştır. O kadar ki büyük halk kitlelerinin ve "olabildiği kadar" basının hemen etrafında toplandıkları bu Serbest Fırka, CHF ve liderleri için tehlike arz etmeye başlayınca hemen kapatılmıştır.

Serbest Fırka'nın kuruluş, işleyiş ve kapanış macerasını yine çok kısa anlatalım.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, Atatürk'ün arzusu ile *8 Ağustos 1930* günü kuruluyor. Aynı yıl Eylül ayı sonlarında yapılan Belediye seçimlerine girerek umulmadık bir başarı sağlıyor. Korkunç baskılara rağmen 520 belediyeden 22 veya 30'unu kazandığı anlaşılıyor.

Fakat bu yüzden pek çok hücumlara hatta irtica yaygaralarına hedef olan Fethi Bey, *"kendisine tarafsızlık sözü verdiği için"* güvenerek bu işe atıldığı Gazi Paşa'nın da destek ve teveccühünü kaybettiğini anlıyor. 17 Kasım 1930 günü, İçişleri Bakanlığına verdiği şu dilekçe ile Serbest Fırka'yı kapadığını ilân ediyor:

"Büyük Gazimiz M. Kemal hazretlerinin teşvik ve tasvibi ile SCF'yi teşkil etmiştim... Hâlbuki tahakkuk eden şekle göre, Fırkamız, gelecekte, Gazi hazretleriyle siyasî sahada karşı karşıya gelme vaziyetinde kalabileceği anlaşılmıştır. Bu vaziyette kalacak siyasî bir teşekkülün mevcudiyetini, fırka kurucusu sıfatıyla muhafaza ve devam ettirmeyi muhal (imkânsız) buluyorum. Bu sebeple SCF'nin feshine karar verdim."

Görülüyor ki Serbest Fırka'nın ömrü (8 Ağustos–17 Kasım 1930) sadece üç ay 10 gün sürmüştür.

Atatürk'ün bu partiyi kendisine yönetilen *"diktatör ve müstebit"* ithamlarından kurtulmak için, özellikle Batı'ya karşı gösterme *muhalefet* olarak kurduğunu anlatmıştık.

Ahmet Hamdi Başar'ın, Kâzım Paşadan naklettiğine göre:

"Gazi, Serbest Fırka'yı muhalif değil de yardımcı bir fırka olarak tanımış, bu hususta Fethi Beye teminat vermiştir."

Fethi Beyin, M. Kemal'in teklifine karşı koyduğu tek şartı: *"Reisicumhurun fırkalar* (CHF–SCF) *arasında tarafsız kalmasıdır"* Gazi bunu kabul etmiştir. Onun içindir ki, SCF'nin İzmir'de ve Belediye seçimlerinde âni parlayışı dolayısıyla M. Kemal, "tarafsızlıktan" vazgeçip Cumhuriyet Halk Fırkası'nı açıkça kayırıcı tavır takınınca, Fethi Bey, ona karşı şu ağır sitemi yapabilmiştir:

"Bugünkü Gazi ile... Bana hususî ve açık teşviklerde bulunan ve tarafsızlığı hakkında namusuyla teminatta bulunmuş olan Gazi arasında büyük fark var"

Atatürk, SCF'ye kendi kızkardeşi ile beraber mevcutlardan kırk milletvekili vermiştir. Gelecek (1931) seçimlerde ise 360 milletvekilinin 70 tanesini SCF kontenjanından Meclis'e sokacağını vadetmiştir.

Fakat barış içinde, böyle el bebek gül bebek "muvazaa" devam ederken hükûmetin zulümlü icraatından dolayı canından bezmiş olan halk, özellikle İzmir'de, Fethi Beye gerçek bir muhalefet lideri gibi sarıldı. SCF mitingleri olağanüstü rağbet görünce Halk Fırkası telâşlandı. Çok sert tedbirlere başvurdu ve Atatürk'ü de Serbest Fırka'ya karşı cephe almaya zorladı...

Nihayet Belediye seçimlerinde de SCF ancak polis, jandarma ve idarî makamların zoru ile önlenen inanılmaz kazançlar sağlayınca M. Kemal'in Fethi Beyle görüşmesinde Gazi, en son ona dedi:

"Ben, size vadettiğim tarafsızlık konusunda sözümde duruyorum. Fakat benim üstümde, bir de memleketi emniyet ve huzur içinde tutmak mes'uliyeti var. Sizse hemen birkaç ay içinde iktidara geçmeye uğraşıyorsunuz. Hiç beklemeye tahammül göstermiyorsunuz. Bugün iktidardakileri düşürüp yerine geçecek olsanız bu memleketi emniyet ve huzur içinde ayakta tutabilecek misiniz? Bana bir kere bu kanaati vermelisiniz."

Bu görüşme Serbest Fırka'nın sonu olmuştur.

Bir Belediye Başkanı

SCF kapatılınca, onun adayı olarak belediye başkanlığı kazanan kişiler de ya istifaya zorlanmış yahut CHF'ye alınmışlardır. Yalnız, Samsun Belediye Başkanı *"Boşnakzâde Ahmet Bey"*, fırkası kapandıktan sonra da ve M. Kemal'in emrine rağmen, başkanlıkta ısrar etmiştir.

Daha sonra onu başkanlığa getiren seçimi ancak Danıştay'a bozdurarak görevinden alabilmişlerdir.

Bu cesareti gösteren Ahmet Bey, gerçekten bir demokrasi kahramanı olarak milletçe anılmayı hak etmiştir.

Atatürk'ün Samsun'a gidişinde, Boşnakzâde ile olan görüşme ve öfkesini Ahmet Hamdi Başar, şöyle anlatıyor:

(Gazi, Samsun'da A. Hamdi Başar, Kâzım Paşa ve SCF'li Belediye Başkanı ile sofradadır. Serbest Fırka'yı Fethi Beye nasıl ve niçin kurdurduğunu anlatmış ve sözü, o fırkanın kapatılış sebebine getirmiştir.)

"Gazinin verdiği izahata göre: Sonraları, Serbest Fırka'nın beklenen işlere giremeyeceği, memlekette irticaın ve inkılâp dışı cereyanların bundan istifade edeceği anlaşılmış ve Serbest Fırka lâğvedilmiş. Bütün bu izahatı, sofra konuşması şeklinde, ara sıra esprilerle süsleyerek, araya başka bahis karıştırarak veren Gazi, sonunda Belediye Reisine döndü ve:

- Şimdi, Reis Beyefendi; zatıâliniz de artık feshedilmiş olan bir fırkanın Belediye Reisi olarak vazifenizde devam etmek istemezsiniz değil mi? İstifa ediniz; yeniden intihap yapılsın; belki yine zatıâliniz seçilebilirsiniz, emrini verdi.

Emir kat'î idi. Belediye Reisine "Emir buyurursunuz" demekten başka söz kalmamıştı. Fakat Reis öyle yapmadı:

- Paşam; bendeniz Serbest Fırka'yı tanımıyorum ve reisliğe de o fırkanın namzedi olarak seçildiğimi kabul etmiyorum. Bu intisap, halkın şahsıma karşı bir itimadı şeklinde tecelli etmiştir. Mesele sırf seçimin serbest olmasından ibarettir. Eğer bu vaziyette istifa edersem halkın bu teveccüh ve itimadına karşı küfrân-ı nimette bulunmuş olurum. Eğer bendenizin bu işte kalması arzu buyurulmuyorsa, hükûmetin elinde kuvvet vardır, Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) vardır, intihabı fesheder. Bendeniz de o zaman halka karşı mahçup vaziyette kalmam.

Bu beklenmedik cevap Gazi'yi sinirlendirmedi. Deminki kadar sakin bir sesle:

- Düşündüğünüz doğru... Arzu ettiğiniz gibi olsun dedi.

Sofrada mevzu eski hatıralara, günlük meselelere doğru yayılıyor, kadehler biraz daha sık içiliyor. Bu zahirî sükûnete rağmen, yakında bir fırtına kopacağı hissediliyordu.

Bunu Belediye Reisi de hissetmiş olacak ki, biraz sonra, yarın görecek mühim işleri olduğu bahanesiyle, Gazi'den müsaade istiyor; ve "buyurunuz" emrini alınca kemâli hürmetle eğilerek sofradan kalkıp gidiyor!..

Bir iki dakika nefes bile almadan korkarak sustuk. Sonra Gazi'nin sesi gürledi:

– Vali Paşa hazretleri; belediye reisi diye seçtiğimiz bu adamın yaptıklarını gördünüz mü? Her şeyden evvel terbiyesiz. Şehirlerine misafir geliyoruz. İçki ikram ediyoruz içmiyor, sonra da bir Reisicumhur sofrasında biz kalkmadan sofradan kalkıp defolup gidiyor. Reisinizin hareketlerini beğendiniz mi?

Kâzım Paşanın haşlanması ve bahsin devamı sabaha kadar sürdü. İki gün sonra, Dahiliye Vekâleti namına seyahate iştirak eden, mülkiye müfettişi Necati Bey bazı sebeplerle Valiye işten el çektiriyor. Bittabi Belediye seçiminin feshi ve yenilenmesi de kararlaştırılmış olunuyor. Bu hâdiselerden sonra yine Samsun'da bir gece sofrada lâtife olsun diye şunları söylüyorum:

– Bakınız Paşam, Necati Beyin yaptıklarına. Misafir olarak geldiğimiz bir şehrin valisine işten el çektirmiş!..

Gazi, bu mevzuda lâtifeye müsaade etmiyor.

– Onu bizim emrimizle yaptı; diye bahsi kesiyor.

Bütün seyahat esnasında Serbest Fırka hakkında geçen en mühim bahisler bunlardan ibaretti. Her gidilen yerde halkla, Halk Fırkası mümessilleriyle, hükûmet ve belediye erkânıyla temas eden Gazi, Serbest Fırka'nın kurulması ve bozulması hakkında Sivas'ta, Samsun'da söylediklerini aşağı yukarı tekrarlamak suretiyle bu hâdise hakkında millete bir nevi hesap ve izahat vermiş bulunuyorlardı."

Bu belediye seçimlerinde Atatürk'ün de *Serbest Fırka*'ya yapılan bütün haksızlıkları bildiğini göstermesi

bakımından, *Hasan Rıza Soyak*'ın *"Atatürk'ten Hatıralar"*ında anlattığı şu olay dikkat çekicidir:

"Serbest Fırkacıların şikâyet ve iddiaları büsbütün boş değildi. Atatürk bunun farkındaydı. Nitekim bir gün kendisine, hemen hepsi de CHF'nin lehine olarak gelen seçim haberlerini arz ettiğim sırada bana: "Hangi fırka kazanıyor?" diye sormuş; "Tabi bizim fırka Paşam" cevabını vermiştim. O gülmüş:

– Hayır efendim. Hiç de öyle değil... Hangi fırkanın kazandığını ben sana söyleyeyim: Kazanan idare fırkasıdır, çocuk!.. Yani jandarma, polis, nahiye müdürü, kaymakam ve valiler... Bunu bilesin, buyurmuştu."

O zamanki Tek Parti (CHF) müfettiş ve ileri gelenlerinden Hilmi Uran'ın, Serbest Fırka'ya ait "başarı" ve ona oy verenlerin durumu hakkındaki şu "raporu" ise, diktacı CHF zihniyetinin bir "içbükey" aynasıdır. Muhalefeti oyalayan seçmen, aşağılanmakta ve hakaret görmektedir. (Rapor, Adana'dan Parti merkezine 26.10.1930 da gönderilmiş)

"... Günün malî müzayakasından mustarip olan halk kitlesi; idrakleri seviyesine göre birçok hayalî vaatlerle ve bilhassa "Serbest" kelimesinin cazibeli manası yardımıyla aldatılmış her çeşit gayrimemnunlar, halkı hükûmet ve Fırka aleyhine, inanılmaz bir gayz ve ısrarla gece gündüz ve kapı kapı dolaşmak suretiyle zehirlemiştir.

Bu gayrimemnunlar arasında seciyesizliği dolayısıyla şimdiye kadar ihmal edilmiş olanlar; ahlâksızlığı dolayısıyla memuriyetten çıkarılanlar; bugünü bekliyormuşcasına müstehzi gülen dönekler "Ağrı'nın hesabını soracağız", diyen Kürtler; milliyetleri kabaran Araplar; belediyeden ceza gören esnaf; polis tazyikinden kurtulmak isteyen irili ufaklı her çeşit serseri, kumarbaz, esrarkeş ve kaçakçı; hatta komünizm fikri besleyenler; inkılâplara artık son verileceğini zanneden mütaassıp tabaka... Kabiliyetlerinin ve kırgınlıklarının şiddetine göre yer almış, rol almış, vazife almış bulunuyordu."

PUTLAŞTIRMA İLLETİ

TEK PARTİ'NİN BAŞTA GELEN özelliği "Büyük Şef"i, diğer şefleri ve özellikle "parti"yi putlaştırmaktır. Diktacılar, bu yapıldıkça partinin ve ona bağlı hükûmet ile devletin güçleneceğine inanırlar. En üstte görülen, (hiç olmazsa bazı sorumluluk ve endişelere dayalı) mutlakiyet eğilimi, aşağı kademelere indikçe robotlaşır. Daha zalim olur.

Zalim oldukça kökleşeceğini, benimseneceğini zanneden bu diktatör tavır, çıkarcı ve zayıf karakterli zümreler arasında kabul de görür. Bu zulmü âdeta tapınma duygusu ile karşılarlar; Allah'a kul olmak olgunluğuna kavuşmadıkları için, kula kul olmanın, uşaklığın bir çeşit "ibadet"ini yaparlar. Üstelik kendilerini öncü ve sözcü yerine de koyarak bu zulmü sanki halk istiyormuş, canla başla bekliyormuş gibi konuşur, yazarlar.

Bunlar; sözde sanatkârlar, gazeteciler, üniversite ve üst okul öğretmenleri, milletvekilleri, devletin bürokratlarıdır. Yani milletin bunlardan başka sözcüsü yoktur. Eh, Tek Parti bu sözcü ve aydın geçinenleri bir defa ele geçirdi mi artık, asırlarca yaşayıp saltanatını sürdüreceğini zanneder.

Eh, yukarda adı geçen kişileri *ele geçirmenin* yolları da dünyanın her diktatörlüğünde denenmiştir: Önce gözdağı verirsiniz; direnen ahlâk ve karakter sahiplerini "temizlersiniz", kalan kimseleri ve yeni gelecek nesilleri, dikta'nın meddahı olmak üzre büyük çıkarlara, mevkilere, konforlara, bahşişlere boğarsınız.

Öyle ki, dünyada artık Allah'ın nizamı yerine *"sizin düzeninizin"* yürüdüğüne siz bile inanırsınız. Oysa aslı yoktur bunun. Hiçbir dikta, ölümsüz olmamış, hatta iki nesil bile sürmemiştir. Halkın benliğini, adaleti ve insanî cevherleri, nalıncı keseri gibi hep öz çıkarlarından yana yontan bu sözde aydın, bürokrat, tacir, ihaleci takımı, sanki partinin lâf ve icra cellâtlarıdır. Kendilerine suç işletilmiştir ve bu cürümleri defterlere kaydedilmiştir. Şef'in emri hatta rızası olmasa dahi onu Şef'in emriyle yapmış görünür, bunu hatta ona da kabul ettirirler. Hatta bunu yapanlar, Şef'in emri olup olmadığını düşünmezler. Onlarca mühim olan, işi Şef'e hoş gösterebilmektir.

Bütün dünya Tek Partilerinde görülen, fakat geri bırakılmış ülkelerde büsbütün dikkati çeken bir gerçeği tekrar vurgulayalım: Gazeteciler, öğretmenler, üniversite hocaları müteahhit ve tacirler vs. büyük çoğunlukla rejimin tercih ettiği, iyi beslediği, övgü ve putlaştırma beklediği zümrelerdir.

Nitekim onlar, bu marifetlerine mükâfat olarak ülke halkının rüyalarına bile girmeyecek hayatlar yaşarlar. Bir elleri yağda bir elleri baldadır. Mebusluklar, yüksek mevkiler, dış seyahatlar, ilân desteği, büyük kredi, ihale, ithalât ve ihracat imkânları, yalnızca onların emrine verilmiştir.

Yukarıda sayılan sınıflardan aydınların hiç mi dürüstleri, namusluları, feragat gösterenleri, kötülüğe isyan edenleri yoktur?.. Elbette vardır, hem de pek çok vardır. Ama, onlar birkaç denemeden, birkaç direnişten sonra zaten kenara itilmişler, silinmişler, hatta yok edilmişlerdir.

Tek Parti devrinde siyasetin gittikçe acayipleşen hâli ve gösterdiği safhaları, yukarıda partiler, gazeteler, bürokratlar etrafında gördük. Şimdi *"putlaştırmanın"* sanata, topluma, basına, edebiyata dayalı birkaç örneğini, belgelerle takdim edelim:

Rıza Nur, 1928'de, Paris'te bulunduğu sırada, Türk basınında gördüğü bazı dalkavukluk ve putlaştırma numunelerini tespit etmektedir. Bunlardan birisi, Falih Rıfkı (Atay)'nın ünlü *"Nutuk"* üzerine yazdıklarıdır. Rıza Nur diyor ki:

"30 Temmuz Milliyet'te "Tarihin istifadesi' diye Falih Rıfkı'nın bir başmakalesi var. Bu kadar edepsiz bir yazı olamaz. İbret için okunsun. Büyük Nutuk'tan bahsediyor. Makalenin sonundan şu parçayı alıyorum: 'Eğer Gazi tarihî meçhulât içinde kalsaydı hâlimiz ne olacakmış! Nutuk'u yalnız okumayınız, bir kamus gibi masanızın üstünde daima hazır tutunuz! Bu kitap size hurafatta muskalara isnat olunan hizmeti görecektir, görünür görünmez kazalardan masun bulunduracaktır. Nutuk'un neşri, büyük inkılâp eserini her türlü teşevvüşlerden siyanet edecek âlî tedâbirden biri addolunabilir." (her türlü karışıklıklardan koruyacak yüksek tedbirlerden biri sayılabilir.) *(Hayat ve Hatıratım, c.4, s.1454)*

Aynı Falih Rıfkı'nın, böylece "muska" diye "kutsallaştırdığı" "Nutuk" hakkında çok sonraları "Çankaya" kitabında: (s.551)

"Acaba Atatürk bu Nutuk'u hiç yazmasa daha mı iyi olurdu? Belki de tarihçiyi hükümlerinde daha serbest bırakmalıydı." dediğini göreceğiz.

Rıza Nur, Türkiye'de başka şahıs ve gazetecilerin "putlaştırma ve dalkavukluklarını" Paris'te, Türk basınından okuyarak şöyle devam ediyor. (Dalkavuklar hakkındaki ağır hükümleri, Rıza Nur'un özellik ve üslûbudur):

"Bugünlerde şair Abdülhak Hâmid de dalkavukluğa başladı. Milliyet'te makaleler yazıyor. İğrenç şeyler... Mustafa Kemal'i Allah derecesine çıkarıyor. Vak-

tiyle bu adam Enver'e de böyle şiirler yazmıştı. Büyük bir şairin, hem seksen yaşlarında bir pîr-i fânî iken bunları yapması içimi hançerler gibi deldi. Yazık!.. Kendini rezil etti... Bu lekeyi mezara da girse üstünden atamaz. En sonunda kasideci efendi câizesini aldı, mebuslukla çırağ buyruldu. Müceddit şair meğerse eski kasidecilerdenmiş... Torbada ne yüzler varmış da bilmiyormuşuz... Bu memlekette mebusluk da kolay şeymiş. Yolu sade buymuş."

21 Ağustos tarihli Milliyet'te Yakup Kadri'nin harf inkılâbı hakkında bir makalesi var. Bu da ibret bir şey... Cehalet numunesi. Okunması lâzımdır. Aynı gazetede otuz altı punto ile, "Hariciye Vekili dün Gazi Hazretlerine arz-ı tâzimat etti" deniyor. Demek artık Cumhuriyet vekilleri Abdülhamid'in nâzırları gibidir. Arz-ı tâzimat ediyorlar. Böyle köle vekil olmaktansa, köprübaşında küfeci hamal olmak bin kere evlâ ve şereflidir. *(A.g.e., s.1455-1456)*

Tek Parti ve genellikle dikta gazetecileri, yazarları, şairleri bürokratları... Kısacası parti-devletle ilişiği olan herkesi iki yüzlü, riyakâr ve hatta alçak olmaya zorlar. Olmayanı yaşatmaz.

Köprülü Fuat Bey gibi ciddî bir âlimin, inanılmaz ikbal hırsı veya ayakta durmak mecburluğu yüzünden Tekinalp gibi birinin "Kemalizm" (1936) adlı kitabına ön söz yazdığı ve şunları söyleyebildiğine inanır mısınız:

"Kahramanların tarihteki rolü hakkında Carlyle'den beri ileri sürülen nazariyeler de, Türk İnkılâbında, kendilerine çok kuvvetli bir istinatgâh bulacaktır. Çünkü Türkiye'nin, tarihte eşi olmayan bir kurtuluş, uyanış, yükseliş hareketi, yine tarihte eşi olmayan bir büyük kahramanın, Gazi'nin eseridir... Gazi, hâdiselerin yarattığı bir şef değil, hâdiseleri yaratan bir baştır."

Düşününüz ki, İlâhiyat Fakültesinin, o korkunç "Din reformu lâyihasını" da başkan sıfatıyla hazırlatan aynı *Fuat Köprülü*, 1945'lerde, "Dörtlü takrir" vererek *Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan*'la bera-

ber CHP'den ayrılacaktır. Tek Parti diktası ve "şefler" ile yapılan siyasî, içtimaî hatta kültürel hürriyet mücadelesinin dört başından birisi olacaktır.

Mehmet Kemal, *"Acılı Kuşak"* kitabında (s.261) Ali İzzet adlı halk şairinin yine öyle dönüşlü bir macerasını anlatıyor:

"CHP'nin iktidar olduğu dönemde, kurulu düzeni, Atatürk'ü, İnönü'yü öven şiirler yazan Ali İzzet, demokrasiye geçtiğimizde hemen o dönemi yeren mısralar yazıvermiştir. Birkaç örnek verelim:

Atatürk, İnönü gelmese idi
Camiiler mescitler kilise idi
Azimkâr kahraman bir kimse idi
Öğretti bizlere irfan Atatürk.

Halk Partisi çöküp Demokratlar gelince de şunları söylemiştir:

Kral öldü, put kırıldı
Halâs olduk cehâletten
Zulmün sarayı yıkıldı
Kurtulduk biz esâretten.

Çıktı Mehdi demokrasi
Zâlimin kesildi sesi
Allahüekber nidâsı
Bugün indi semâvattan.

Şu taban tabana tezat teşkil eden mısraların yazarı, "Mühür gözlüm seni elden/ Sakınırım, kıskanırım" *diye başlayan türkünün de bestekârı olan halk âşığı Ali İzzet Özkan'dır. Ali İzzet'i şu acı ve acı olduğu kadar da komik duruma düşüren iktidarların hiç mi suçu yoktur?"*

Mehmet Kemal, aynı eserinde şu tespiti de yapmaktadır:

"Tek Parti dönemi, sanatçı kendinden yana değilse dayanamazdı. Eğer bir sanatçı dayanmak istiyorsa,

Tek Parti ile ırak yakın bir ilişki kurmak zorunda idi. Başka türlü barındırmazlardı." (s.253)

Ayrı ve çok ünlü bir tip olarak, hikâyeci Sabahattin Ali'nin de öyle bir eğri çizgisi var. Başlangıçta, "Şef"lere ağır hicivler yazdıktan sonra başına gelmedik belâ kalmamıştır. Fakat zamanla göze girmenin yolunu o da "riya"da bulmuştur. Onun hikâyesi şöyledir:

Tek Parti'nin ilk yıllarında yazdığı bir manzume ile iktidarın ileri gelenlerini, *"Hâlâ taparlar mı koca terese? / İsmet girmedi mi hâlâ kodese?"* gibi mısralarla hicveden Sabahattin Ali, soluğu Sinop Hapishanesinde almıştı.

Gençliğinde yazdığı bu hiciv yüzünden tökezlenmiş olduğunu bildiği için hemen yön değiştirmişti.

Sinop hapishanesinden çıktıktan sonra Gazi için (O zamanlar Atatürk'e Gazi denirdi) bir şiir yazmış, bağışlanmış, devletten görev almıştı... Sabahattin Ali'nin bu övgüsünde şöyle mısralar bulunmaktadır:

Sensin çeyrek asırlık günlerimi dolduran
Seni çıkarsam ömrüm başlamadan bitiyor.

Kısacası ömrümü verdim Ulu Gazi'ye
Gönlümde şimdi yalnız onun aşkı yatıyor

Velhâsıl Tek Parti'de kalem erbâbı, iktidarın dümen suyuna girmeye mecbur kalmıştır. Bu çeşit kulluğu benimsemeyenler ise sehpa, menfâ veya yurt dışına kaçmak gibi şıklardan birisini tercih zorunda kalmışlardır.

Tek Parti döneminde, "hürriyet var" yahut "doğru sözlülük de hoşa gidebilir" diye düşünmek safdilliktir. Yukarıda "Samsun Belediye Başkanı" misalinde gördüğümüz gibi, temiz karakterlerin hem iş başında bulunması hem de başta bulunanlara "kaşın üstünde gözün var" diyebilmeleri olacak şey değildir. Tek Parti diktası, bir kralın, vezirin diktasına da benzemez. Çünkü krallıklarda köklü ve düzenli kontrol mekanizmala-

rı vardır. Kral veya padişah, namuslu memurdan, hâkimden, meziyetli, iş başarıcı bürokrattan korkup çekinmez. Diktatörlükte ise, hükûmeti, partisi, gazeteleri ve çevre adamları ile çok sesli bir baskı, suçlama, karalama mekanizması işlemektedir. Bir kere gözden düşen veya diktaya karşı kusur işleyen bir adam bir daha belini doğrultamaz. Belki asılırsa ancak kurtulur ama yaşarsa, o isnat edilen suç, her zaman yüzüne vurulur. Baştaki "şef", faraza, o kişiyi bağışlasa bile, parti bezirgânlarının çıkarları, onu asla affetmez.

Dr. Reşit Galip, ihtirası ile olduğu kadar açık sözlülüğü ile de tanınmış bir Tek Parti devri ileri geleni idi. 1932'de Gazi'nin gözüne girmeyi başararak Millî Eğitim Bakanlığına kadar yükselmişti. Zaman zaman doğru ve açık konuşmaları, bazen Atatürk'ün de hoşuna gidiyordu. Atatürk onun kendisine bile yönelttiği tenkitleri, belki gençliğine, çocukluğuna veriyor, bir fantezi sayarak bağışlıyordu.

Fakat Reşit Galip, bir gün, fantezinin dozunu kaçırdı. Burhan Felek'in 22 Haziran 1980 tarihli Milliyet'te anlattığına göre, bir gün, gerçekten cür'et sayılabilecek şöyle lâf küstahlığına kalkıştı:

"Atatürk merhum, bir içki sofrasında hoşuna giden bir artist kadına 15 bin liralık bir çek imza ederken Reşit Galip Bey, Atatürk'e, *"Paşam! Bu para merhum pederinizden mi size kaldı?"* diye soracak olmuş.

Tabi sofradan kovulmuş, fakat çek de imzalanmamıştı. Atatürk, bu kendi yetiştirdiği gül fidanının dikeni ile yaralanmış olmasını hiçbir zaman affetmedi ve Reşit Galip Bey, menkûp bir gözdenin uğrayacağı her türlü tatsız akıbetlere uğradı ve sanırım veremden öldü.

Acırım bu Cumhuriyet Devrinin bu fevkalâde zeki devlet adamına. Ama talih onu Atatürk gibi bir kayaya çarparak parçalanmaya mahkûm etmişti. Alın yazışı değişmiyor."

TEK PARTİ DOKTRİNİ, FAŞİZME ÇAĞRI

MUHALEFET, AĞIR SUÇLAMALAR, hakaretlerle bertaraf edildi. Güçlü şahsiyetler, din adamları, hukukçular arasında direnenler asıldı. Basın kesinlikle susturuldu; yalnız abartarak öven kişiler yazabildi. Mevkiler, seyahatler, krediler fırsatı yalnız parti dalkavuklarına verildi. Sanatkârlar bile, ancak Tek Parti'nin istediği şeyleri yazar çizer, söyler, oynar hâle geldiler. İstenilen "putlaştırma" böylece tamamlandı.

E, bunlar olduktan sonra Parti'ye bir de "ilmî, felsefî" kılık ile "çağdaşlık" vermek gerekiyordu. İtalya'da faşist, Almanya'da Nazi, Rusya'da komünist, hatta Japonya'da, İspanya ve Portekiz'de onlara benzer *Tek Parti, Tek Şef* düzenleri kuruluyordu.

Neden CHF (ve sonra CHP) de göğsünde rozet gibi bir de "doktrin" sahibi olmasındı? Bu da oldu. İşte bu "doktrin"e türlü adlar verdiler. Ama muhtevasını da esas itibarıyla faşizmden, komünizmden ve diğer diktatörlüklerden aldıkları sloganlarla doldurdular.

Bu dönemin, elbette gazeteciden, profesörden, siyasetçiden bazı sözde fikir babaları olmalı idi. Ama, bu devir, her türlü hakikati yasakladığı için, gerçek fikir

adamları bakımından İttihat ve Terakki devrinden de çok geride kalmamıştır. Bu dönemde, bir Ziya Gökalp elbette çıkamamıştır. O hâlde "Doktrincilik" işi de, her sözü dört beş anlama gelecek tarzda kaygan söylemeyi başaran Falih Rıfkı Beylere kalmıştır. Nitekim:

Atatürk'ün yazarı; yakın sofra arkadaşı, muhaliflerin amansız düşmanı, Tek Parti devrinin el üstünde tuttuğu gazeteci Falih Rıfkı (Atay) kelime oyunlarıyla devrinin "fikriyatını(!)" yapmaktadır. Her gün dönen ve değişen bu yazılarda, Atatürk devri kâh demokrat, kâh yarı demokrat, bazen de koyu faşist gösterilmektedir. Aynı yazar, Atatürk'ü, inanılmaz abartmalarla övmektedir. Fakat onun hoşuna gidecek tarzda onu tenkit eder gibi görünmeyi de elden bırakmamaktadır.

Bu yazar, zaman zaman İtalyan faşizmini, Sovyet komünizmini açıkça övmekte ve "Türk İnkılâbına" kaynak hatta örnek göstermektedir. Buna bir belge olarak *Moskova Roma* (1932) adlı kitabının, ön sözü andıran "Banalite" bölümüne bakalım (s.5):

"Biz, Leninizm'in Rusya'daki, Mussolinizm'in İtalya'daki tecrübelerinden istifade edebiliriz. *Türk yığınlarının* terbiyesi için Moskova'nın *yığın terbiyesi* metotları, devletçe Türk iktisatçılığı için faşizmin korporasyon metotları, yepyeni kafa ve ruhta bir Cumhuriyet genci yetiştirmek için her iki inkılâbın (komünizm ve faşizm) çocuk ve genç yetiştiren metotları adım adım takip edeceğimiz şeylerdir."

Falih Rıfkı, aynı kitapta (s.8) *"Kemalizm'in ideolojisi yapılmasından, her tarafa çekilebilir olmasından"* şikâyet etmektedir. Ona göre bu belirsizlik faşizmde yoktur.

Yine, Atay'a göre *komünizm, en kısa zamanda Rusya'yı Batı'ya yetiştirmek için hürriyetlerin silâh altına alınmasını emretmiştir!* Bu dahi Türk inkılâbına örnek olmalıdır. (s.14)

Komünizm, faşizm ve Kemalizm'in ortak yanlarını da anlatıyor Falih Rıfkı: "Üç rejimin üçünde de devlet, hiçbir millet zümresinin imtiyazları namına, diğer zümreler

üzerinde hükmetmeyecek... Türeyen sınıflar, aralarındaki davayı, devlet dışında, *sokak veya parlâmentolarında boğuşarak* halletmeyeceklerdir." (s.16-17)

Falih Rıfkı, Rusya ve Türkiye "şef"lerinin dostluğunu anlatıyor:

"Stalin, yabancılarla görüşmez. Onun için isminin etrafı masallarla donatılmıştır... O bir saniye avare edilmesi mümkün olmayan, baştan başa ve toptan bir inşa mekanizmasının düğmeleri başındadır... İsmet Paşa, bu ihtilâl memleketinin büyük reisi'nin (Stalin'in) en yakın arkadaşıdır..."

Falih Rıfkı, Atatürk ve İnönü'de, pek yüce bulduğu "şefliği" de Stalin ve Mussolini'de de hemen aynı kelimelerle övmektedir:

"Stalin, çizmesi ve kapanık yakalı avcı esvabı ile, sol eli cebinde aramıza giriverdi... Hiçbir maniyeri olmayan Stalin'in yüzünde, duruşunda bir irade ve karar manası vardı. Zekâ ve kalp gibi *şef de gözünden belli olur. Şef bir ayrı cins insan zümresindendir.*

... Şefler çok murakabeli adamlardır; içlerine dönmüşlerdir. Bir şefi, bütün bir âlem olan içinden, gündelik maskesinin dışına doğru çıkarmak için sinirlerine temas edilmelidir... Zarif giyinmek gibi, yüzü şekilden şekle sokmak da öğrenilebilir. *Şeflik öğrenilmez.* İnkılâplar oyun olmadığı gibi şefler de aktör değildirler..." (s.27-30)

Rusların daha sonra mezarından bile çıkarıp attıkları zalim Stalin'i öven Atay'ın, Parti'nin güçlü kalemi, Ulus gazetesinin başyazarı olarak Başvekil İsmet Paşanın refaketinde ve TC. adına bu seyahat çıkmış olduğu da bilinmelidir. Yani doğrudan devlet, hükûmet ve parti adına konuşmaktadır.

Nitekim, F.R. Atay, yine "refakatte" olarak, Venedik Sarayı'nda gördüğü Mussolini'yi de "Şef"e olan hayranlığı ile şöyle methetmektedir:

"Mussolini, duvardaki resmine çok, fakat hayallerdeki portresine pek az benziyor... Sert değil tereddütsüz, kuru değil içten gelen bir sesle görüşüyor. Şefler

yalnız büyük iradeli değil, aynı zamanda büyük kafalı, büyük kalpli adamlardır. İnsanları kafa büyültür fakat ancak kalp hudutsuzlaştırabilir. *Dar kafa gibi katı kalpten de şef çıkmaz. Şeflerin asıl kuvveti,* hepimizden fazla ve derin olan hislerini hiçbirimizin yapamadığımız gibi idare edişlerindendir." (s.73)

Komünist ve faşist "şef"lere taparcasına hayran görünen Falih Rıfkı'nın esas maksadı, yine de bizimkileri övmektir. Bizimkilerin itiraz edilmez "şeflik"lerini, dünyada benzerler göstererek güçlendirmektedir.

Aynı anlayışla *"Komünist Parti"*sini de, "Moskova–Roma" kitabının "Fırka" adlı yazısında (s.59) göklere çıkarmaktadır. Bundaki maksadı da açıktır. Bizde CHF'nın yapması lâzım gelen dikta ve saltanatı, dışardan örneklerle desteklemektir. Öyle olması gerektiğini akıllara yatırmaktır:

"Şef Lenin ve şef Stalin yüzde yüz imanı temsil etmektedirler(?) *"Fırka"* (KP.) azasının adedini, yüz veya beş yüz bin hesap ediniz. Bütün bu azalar, şefe ve onun *diktatorya halkasına* inanmak ve itaat etmekle mükelleftirler...

Şefler zümresinin verdiği parola, bütün fırka tarafından benimsenecektir. Bu şekildeki inzibat (disiplin) sert ve merhametsizdir.

Şefler tenkit edilmez, şefe hücum edilmez; bütün fırka dalgalanışları şefin bulunduğu ana hücrenin eşiğinde durmalıdır.

....Fırka azalarının vazifeleri, yalnız talihini eline verdiği şefin parolalarını, susarak kabul etmek değildir. Kendini, arkadaşlarını ve bütün memleket müesseselerini her an bu parolaya göre kontrol etmektir.

Lenin hayatta iken kendisi için bir kitap yazılmıştı. Bahisler şunlardı: Lenin neyi sever, neden hoşlanmaz, neye kızar, neye güler vs. Muharririn son suali şudur:

- Lenin neye küfreder?

- Yalnız bir şeye: Bürokrasiye...

... Fırka (Parti) azalarına verilen bu tenkit ve kontrol hürriyeti nereden geliyor? Şundan:

Bütün Fırka, aynı renkte, aynı cinsten aynı kafa ve ahlâkta insanlardır. Fırka müesseseleri *kalabalığa hoş görünmek* değil, *kalabalığa cebretmek* için kurulmuşlardır...

... Bütün Rusya halkı, Fırka'ya (Komünist Partisi) namzettir; çocuklar ise tabiî azadırlar."

Falih Rıfkı, bu eserinde ve birçok yazısında, şefleri, partileri ve bütün kuruluşları ile komünizm ve faşizmi göklere çıkarmakla kalmaz. Aynı zamanda diktatörlüğün övgüsünü de bol bol yapar, hürriyet ve demokrasiye de bol bol söver; çünkü "şefleri" adına konuşan resmî bir yazardır. Maksadı: Türkiye'deki rejime, Tek Parti'ye, şeflere, hürriyetsizlik ve haksızlıklara çağdaş bir gerekçe göstermektir. Hem de, milletimize, "*Beterin beteri var. Razı olun! Hâlinize şükredin*" ihtarları yapmaktır. Falih Rıfkı, bu arada 1930'dan sonra, yıllar geçtikçe gemi azıya alan *Tek Parti diktası*'nın formüllerini ve ilkelerini de izah etmektedir.

Çünkü, seyahat intibalarında ve makalelerinde, kendisinden bunlar istenilmektedir. Bu hizmetine karşılık da kendisine (yine Rusya ve İtalya'da olduğu gibi) istediği her şey ve nüfuz sağlanmaktadır. Bir cümlesini, CHP bakanlarından merhum Tahsin Banguoğlu'dan dinlemiştim:

1950'lerde CHP yenilip Demokrat Parti iktidara gelince, bir gün Falih Rıfkı:

- Tahsin Bey dostum, demişti. Ben ancak keyfimce, refah, lüks içinde ve el üstünde tutulmak için yazarım. Bundan sonra da öyle yazmaya devam edeceğim.

Nitekim, daha önce İttihatçılardan Cemal Paşanın övücüsü olan bu yazar, Millî Mücadele'den sonra Atatürk'ün en baş adamlarından olarak, İttihatçılara çok sövmüştür. 1950'den sonra "muhalefet"te bir süre direndikten sonra DP'nin yanına geçmekte gecikmemiştir. 1960 İhtilâli'nden sonra, "Generallerin" meddahı ve pek tabiî, "Bayar-Menderes takımı" ve "kuyruklar" dediği Yassıada mazlumlarının düşmanı kesilmiştir.

Falih Rıfkı Atay'ı anlatışım, bu zatın o devirde "tek" oluşundan değildir. Benzerleri çoktur. Lâkin, o gerçekten dört başı mamur, etkili bir Tek Parti yazarıdır. Bir "prototiptir." Zaten aldığım bölümler de, nasıl bir yazar olduğunu göstermiyor mu?

Falih Rıfkı'nın birçok benzeri, (demokrasiye rağmen) hâlâ aramızda bulunuyor. Onların da meselesi, demokrasiyi aralayarak, gelen askerî rejimlerden mevki ve külâh kapmaktır. Tek Parti zihniyeti, bulaşıcı bir hastalık gibi nesilden nesle geçmektedir. Bugünkü demokrasi ancak Tek Parti kafasından kurtulduğu ölçüde şeref kazanacaktır.

Falih Rıfkı'nın diktayı övmekle yetinmeyip hürriyeti de yeren satırlarından bir kısmını yine Moskova-Roma adlı kitabından aktarmaya devam ediyorum (s. 74-77 ve sonrası):

"Mussolini haykırdı: Ne böyle kanun, ne böyle mahkeme, ne böyle demokrasi, ne de böyle parlâmento istiyoruz... Nizam ve otorite kuracak bir devlet istiyoruz...

İlimde, teknikte, hukukta İtalya'nın faydasına ne varsa hep birden faşizm idi. Zararına ne varsa, hep birden faşizmin zıddı idi...

Milletler, ara sıra diktatöre muhtaçtırlar. Büyük Harp'te (I. Dünya Harbi) İngiltere'de Llody George normal bir başvekil olmadığı gibi, Fransa'da Klamenso hakikî bir diktatördü...

Faşizm, kendisini 1789 demokrasi İnciline zıt, diğer bir İncil olarak ileri sürer..."

Falih Rıfkı, daha sonra lâfı bizimkilere getirerek, demokrasi isteyenlerin hainliğine bile karar vermektedir.

"Kemalizm'in ilk senelerinde bizim hocaların *şeriat* yerine *demokrasi isteyiş*'lerinin sebebi... Menfi kuvvetlerin şuursuzluğunu organize ederek, yeşil devlet idealine kavuşmaktı.

Fransa'da olduğu kadar serbest, yeni bir padişahçılık fırkası veya siyasetini; bir cami fırkası veya siyase-

tini, Cumhuriyet fırkası kadar kanunî sayan bir demokrasiyi reye koyunuz: Cumhuriyetçi olmayan bütün unsurlar onu isteyeceklerdir."

Falih Rıfkı "Moskova-Roma" kitabının sonuna doğru, "faşizmin yüksek ahlâkını!" bizi özendirecek medihlerle ve putlaştırarak İtalyalı bir kaynaktan şöyle naklediyor:

"Tek yol vardır. Hepimiz, şunu söylemek cesurluğunu kendimizde bulmalıyız: Bir tek adamın, *şefin* haricinde *hiçiz.* Yalnız o vardır ve hiç kimsenin hususî bir mevkii yoktur... Hepimiz, faşizm hareketine bir saniye fasıla ve halel gelmeksizin kaybolup gidebiliriz." (s.96-97)

Daha sonra, köylerimizde Mussolini tarzı bir eğitim hayal eden yazar, direktif verir tarzda kitabının son satırlarını şöyle düşürmektedir:

"Ne *büyük şef*'in arkadaşları ne de inkılâp mefkûrecileri, selâhiyet ve enerjide kusurludur. Türk inkılâbının "Türk kurtuluşu" ismini alacak olan idealinin gerçekleşmesini geciktiren, aksatan bütün engelleri ortadan kaldıracaklarına en büyük şahit, *ortadan kaldırmış oldukları mazidir.* Bunun içindir ki Mussolini, Türk inkılâbından bahsederken:

- Tarihin en büyük ihtilâllerinden biri, demiştir.

Sarayı kaldırdık. Sarıklı medreseyi kaldırdık, şapka altındaki medreseyi bir daha gözden geçirmeliyiz."

Görülüyor ki bu usta kalem, Stalin ve Mussolini gibi, milletlerini sonradan felâkete sürükleyerek, onlar tarafından lânetlenen bencil ve zalim yönetimlerini bir destan gibi anlatmaktadır. Bize sanki "*Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla*"ya getirmektedir.

Lâkin Falih Rıfkı, Mussolini'nin Vatikan'a saygısı, Papalığı âdeta yeniden diriltişi üzerinde hiç durmadan geçmektedir. Sebep: Belki biz de "Hilâfet"i hatırlarız... Ama düşünmüyor ki, papalık zaten bütün Avrupa istediği için ihya edildi. Hilâfet ise, Hristiyanlığa karşı olduğu için, İngiltere ve *Papalığın* da marifetiyle kaldırıldı. Demek bu zat, diktatör ve şef anlayışında, Musso-

lini ve Atatürk sevgisinde de çok sözlüdür. Çünkü Mussolini, bir yandan eski Roma'yı diriltmeye kalkarken, bir yandan da Vatikan'ı "Dinî İsevî" bir devlet hâline getirmişti. Yani milliyetçilikle Hristiyanlığı kaynaştırmıştı. Buna karşılık, bizim Tek Parti şefliği, Hilâfet'i dış baskılara kurban ettikten başka, İslâmiyetin yerine "ulusalcılığı" koymaya kalkmak gibi gafletlere düşmüştü. Dahası, bir dizi "reform"larla İslâm dinini tanınmaz hâllere getirmeyi plânlamıştı.

F. Rıfkı'nın, *hürriyeti* yere geçirip şefçilik'i öven bu fikirleri kendisinin olmayıp, devrinin isteklerini yansıtmaktadır.

Kaldı ki, adı geçen yazar, işbu "doktrin"lerinde tek de değildir. Putlaştırmada, haksızlığı övmede, "Altı Ok"çulukta yaman rakipleri vardır. Ayrıca F. Rıfkı yalnız *Moskova Roma*'sında değil, daha birçok kitap ve makalelerinde, buna benzer diktacı, şefci görüşleri savunmuştur.

Tek Parti devrinde, bu çeşit dalkavukluk ve "putlaştırma"ların yalnız Atatürk için yapıldığı söylenemez. Cumhurbaşkanı ve parti liderlerine dönük bu "tapınma" sözleri, "şefin daima haklı ve hata işlemez olduğu" motifleri, 1938'de Cumhurbaşkanı olduktan sonra, İsmet İnönü için de aynı hızla kullanılmıştır.

Nitekim Atatürk, Tek Parti sözlüğünde *"Ebedî Şef"* ise, İnönü de *"Millî Şef"*tir. İnönü'nün *Başbakanlığı* ve *Cumhurbaşkanlığı* zamanlarına ait, şu iki tapınma yazısı bu konuda yeter olsun:

"Başvekil'in önünde bin Ankaralı bir tek insan, inanan, seven ve bağlanan insan idi... Bin kişi heyecandan yapılmış, bin kişi insan heyecanının en asiliyle gururlanmış, Şef'ini, Başvekil'ini alkışlıyor, sahne boşalıyor, kimse konuşmuyor, herkes kendi içine girmiş, orada toplanmış, kendi davasına dayanmış..." *(Atatürk ve Halkevleri, Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Ank. 1974, s.39)*

"... Yeryüzünde hiçbir maddî kuvvetin sarsamayacağı Türk iradesini ve Türk kudretini onu her manasıyla

temsil eden *Millî Şef*'in şahsında bütün vakar ve halkın kuvvetine inanan bütün insanlar için de ilâhî bir ümit ve iman kaynağı..." *(M. F. Köprülü, Ülkü, Nisan 1941, C.xvıı, sayı: 98)*

PARTİ - DEVLET ve MİLİTARİZM

GEÇEN BÖLÜMDE ANLATTIĞIMIZ "doktrin"lerle beslenip şımaran "totaliter" zümreler, şeflerle beraber, elbet partiyi de kutsal, dokunulmaz" hâle getiriyorlardı. Esasen, Ziya Paşa'nın, bir beytinde söylediği gibi: *"Hükümdar nâzıra, nâzır da hizmetkâra tâbidir."* Yani bunlar, güçlü olmak için halka (idare edilen kitleye) karşı ortaklaşmak, aralarından su sızdırmamak, birbirlerine tutunmak zorundadırlar. Nitekim:

Partisi zayıf olan diktatör de asla güçlü olamaz. Onların kuvvet ve saltanatı birbirlerine bağlıdır. Şef, parti çıkarlarının başındaki meşruiyet (yasallık) tâcıdır. Parti, törenlere o taç ile çıkmaktadır.

O hâlde CHF (CHP) saltanatında tek düşünce: Devlet ile partiyi özdeş kılmaktır. Aydınlar, gazeteciler ve bütün sözü geçer zümreler ise Parti'nin emireri, meddahı durumuna gelmelidirler.

1926'lardan beri derece derece gerçekleşen bu durum CHP'nin 1935 durumunda, artık kanun hâline getirildi. Kanunlaştırma görevini ise İsmet Paşa üstlendi. Kanunun özü şudur:

Bundan böyle valiler, kaymakamlar, üst kademe memurlar, artık resmen CHP kadrosundan olacaklardır. (O zamana kadar fiilen böyle idi). Valiler, mülkî idare âmirleri, genel müdür ve müsteşarlar, aynı zamanda CHP teşkilâtının, Halkevleri'nin başlarıdır. Ünlü gazeteciler, Prof.lar, doktorlar, avukatlar, öğretmenler, iş adamları, müteahhitler... Bunların hepsi, parti için çalışan, onun sayesinde var olan görevlilerdir.

Kısacası, halkla parti-devlet artık resmen karşı karşıyadır. Din adamları susturulmuş, gazeteler hizaya getirilmiş, memurların her türlüsü partiye nikâhlanmış, "sermaye sınıfı"da, Parti'nin nimeti ile (devlet eliyle) zengin edilmişlerdir. Demek ki artık milletin hakkını arayarak, "zulüm etmeyin, mazlumlara, açlara, kimsesizlere acıyın, haksızlık, yolsuzluk, hırsızlık yapmayın." diyebilmek kimin haddine düşmüş!

Yukarıda anlattık: Hâkimlere bile ancak CHP'li oldukları takdirde çalışma hakkı verilebiliyordu. Bir ilde, ilçede (hele merkezde) Parti ileri gelenlerinin, arzu ve emirlerini yerine getirmeyen bir hâkim, elbette görev yapamayıp oradan oraya sürülüyordu. Karakteri demirden bile olsa, bir insan, nihayet bir, iki, hadi bilemediniz üç defa sürülmeye, azle tahammül edebilirdi.

Kaldı ki, göze girmeyi beceren, Tek Parti'nin kutsal(!) gücünü kavrayan her türlü bürokrat için, ikbal kapıları ardına kadar açıktı.

Bizdeki Tek Parti döneminin bir özelliği de *"militarizm"*dir. Yani asker zümresinin de partide söz sahibi olması, çıkarlardan geniş ölçüde pay alması olayıdır.

Gerçi demokratik olmayan, "toptancı" bütün rejimler, az veya çok ölçülerde orduya dayanırlar. Ordu üst kademeleri mutlaka tatmin olunmazlarsa, silâhı elde bulundurdukları için Tek Parti ve şefler otoritesini bir gün alaşağı edebilirler. Onların uygun ve itaatli davranmaları, emir-komuta zinciri içinde ve *şef*'in "tanrılaştırılmasına" razı olmaları, mutlaka bir uzlaşma (konpromi) meselesidir. Yani *"al gülüm, ver gülüm"* formülü uygulanır.

Ordu mensupları, en baştakilerden tutarak mevkice, gururca, paraca doyum sağladıkları ölçüde, kendilerini silik ve "şef'e bağlılık" göstermeye de razı olurlar. Alt katlara, bu itaatin hem eğitim ve telkinlerini hem de bir ölçüde nimetlerini yayarlar. Faşist, komünist ve benzeri rejimlerde keyfiyet daima bu olmuştur. Silâhlı güçleri tatmin ve razı etmeden, hiçbir şahıs, zümre veya parti, diktatörlük kuramamıştır.

Kaldı ki *militarizm,* Türkiye'nin tarihi ve sosyal bünyesinde ayrı bir önem taşıyor. Başka ülkelerin totaliter rejimlerinde olduğundan daha fazla bizde "askerin" yeri vardır. Eski "Yeniçeri" isyanlarını saymasak bile, I. ve II. Meşrutiyet'lerde 1912 ile 1920 arasındaki sekiz yıl süren silsile hâlindeki harplerde ve İstiklâl Savaşımızda, ordunun ne kadar önem kazandığı ve hemen hemen bütün hayatımızın "askerleştiği" unutulmamalıdır.

Kaldı ki, Tek Parti CHP'nin cumhurbaşkanı, başbakanı, birçok bakanları dahil, "suyun başı" denilebilecek her yerde "sivilleşmiş" askerler vardır. Kısacası, Tek Parti diktası, aynı zamanda militarist bir düzendedir.

Gerçi, Millî Mücadele'nin asker kadrosunda, Şef'lere rakip kıratta kişilerin dürüst ve açık görünüşlü olanları, türlü bahanelerle ve bilhassa *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*'nı harcama *"arenasında"* birer birer zararsız kılınmış, bir kısmı hatta temizlenmişlerdir. Meselâ M. Kemal'in ilk "Samsun" ve "Erzurum" arkadaşı Rauf Bey (Orbay) "Cumhuriyet'e ihanet" isnadı ile ve boynunda infaz edilmemiş "idam" hükmü ile sürgünlerdedir. Devrin kalem kahramanı *Halide Edip* (Halide Onbaşı) ve eşi *Adnan Adıvar,* yine aynı durumdadırlar.

Evet, dişli ve dürüst asker kadro bertaraf edilmiştir ama, işini bilen eski askerler, Atatürk'ün etrafında, ülkenin can alıcı mevkilerindedirler. Meclis'te milletvekili, bürokraside müşavir, hükûmette başbakan, İstiklâl Mahkemelerinde "başkan" Tek Parti'nin ileri gelen-

leri ve hatta üniversitede "prof.". ve ticaret hayatında, devletçe zengin edilmiş "kral"lardır.

Yalnız Fevzi (Çakmak) Paşa, silâhlı kuvvetleri siyasetin dışında tutmak için büyük gayret harcamaktadır. Tabiatıyla, onlarla da Parti arasında mutlaka uzlaşma mevcuttur. Çünkü, asker, Tek Parti-Tek Şef otoritesine rakip olmadan, fakat onun altında da ezilmeden, Mareşal Fevzi Çakmak'ın "sert asker" disiplini sayesinde milletin gözbebeği olmaya devam etmektedir.

Parti ileri gelenleri, Fevzi Paşanın ordu üzerindeki bu kesin nüfuzundan memnun olmasalar da... Ve ordumuzu bazı fena işlere, bu sebeple alet edemeseler de... Gerek Atatürk'ün etkisi, gerekse bu formüle akıllarının yatışı sebebiyle, dürüst, haysiyetli ve dindar Fevzi Paşaya katlanmaktan uygun ve fayda veren bir çare bulamamışlardır.

Kaldı ki, Tek Parti kodamanları, Ordu'nun hiç değilse işlerine karışmamasından ve hele yolsuzluk, haksızlık ve zulümlerine ses çıkarmamasından hoşnutturlar. Buna bedel olarak asker kökenli milletvekillerini parti kademelerine ve Meclis'e dolduruyorlar. Böylece denge kuruluyordu. Üniformalıların gururu da okşanmış oluyordu.

Aynı zamanda "geleceklerinin" emniyette olduğunu da askere göstermiş oluyorlardı. Bu konum, parti içi şefliğin devamı bakımından da ayrıca bir emniyet kemeri idi.

Kaldı ki, kökeni asker olan şef'ler, esasen askerî disiplinle parti *disiplini* kavramlarını da birbirine karıştırmışlardır. Nitekim Başvekil İsmet Paşa *"günlük emir"*i andıran aşağıdaki cümlesinde, partisinde düşünmeden tartışmadan itaat eden bir siyasî kadro istediğini açıkça belirtmektedir.

"Ben isterim ki benim tarafım belli olsun. On kişi olsun ama arkamdan bir tabur gibi gelsin. Yoksa bugün burda, o gün orda, ben bunu istemem..."

Demokratik bir rejimde, *tek parti saltanatı* (ve esasen bir tek parti) gibi *militarizm* de olmayacağı ve ola-

mayacağı şüphesizdir. Çünkü, demokratik ve gerçek devlet, her şeyden, herkesten önce kendi ordusuna hükmeden ve hâkim olabilen devlettir.

Demokrasiye bağlı ciddî bir devlette, hiçbir zaman silâhlar, bürokratlar, sermaye sınıfı proleterler, aileler, zümreler veya taassupla uygulanan bir resmî ideolojinin sultası yürümez. Ancak kanunlar hâkim olabilir.

Bir ülkede "hukuk devleti" olmaz da orada yukarıda sayılan kuvvetlerin biri veya birkaçı hâkim olursa, demokrasinin sözü bile edilemez. Orada, adı geçen kuvvetler çarpışır, biri bugün, öbürü yarın, bir diğeri on yıl sonra başa geçmek için milletin başına onulmaz dertler açarlar. Hiçbir zaman huzur bırakmazlar.

Esasen Cumhuriyet kurulduğu sırada, seçkin aydınlar ve ileri görüşlü yurtsever subaylar arasında oluşan güzel bir düşünce de: *Ordu'nun asla siyasete, idareye karışmaması, sivil elbise giyerek de işlere el koymaması, savaştan sonra seçkin komutanların kudreti başkalarına bırakacak barış ve hukuk zeminini* hazırlamaları gerektiği idi.

Bu konuda, en çok ısrar edenlerden birisi de, Millî Mücadele'de Şark Cephesi'nin ünlü kumandanı Kâzım Karabekir Paşadır. Terakkiperver Fırka döneminde, o dönemden önce ve sonra da Karabekir'in *"Siyaseti askerleştirmeyelim! Militarizm'den sakınalım, halkı üniforma ile korkutmayalım"* tarzında uyarıları olmuştur. Karabekir, *"Cumhurbaşkanının asker olması sakıncalıdır"* tarzında, demokratik beyanları da Türkiye'de ilk defa (H. Cahit Yalçın'la beraber) söyleyebilen bir hürriyet öncüsüdür de.

KAHROLSUN MUHALEFET!

"MUHALİF" VE "MUHALEFET" kavramları, Tek Parti'nin herhâlde en nefret edilen, korkulan, düşman bilinen sıfat ve isimleridir.

Doç. Naci Bostancı, (Tercüman'da 27-31 Ekim 1987'de çıkmış) "Tek Parti Döneminde Siyaset ve Ekonomi" adlı yazı dizisinde, muhalifler hakkında Hâkimiyet-i Milliye'de çıkmış (25 Haziran 1931) şu nazik satırları aktarıyor. Dikkat edilecek nokta, Serbest Fırka'nın o günlerde yeni kapatılmış olmasıdır:

"Yapılacak muhalefetin vatan ve vatandaşlara şâmil bir "hayır" gayesi, bir ulviyet hedefi olmalıdır... Bilâkis bütün emelleri uğrunda can vermeye razı oldukları, bütün hedefleri kendi mideleri olan mevki ve menfaat düşkünleri, bu millet ve devlet şahikasının ilk basamağına bile adım atamadan örümcekli başları dümdüz, tepetaklak yuvarlanırlar... Kendileri ve yapmak istedikleri muhalefet, yerin dibine geçer..."

Görülüyor ki, demokrasilerin ayrılmaz gereği ve hatta birinci şartı olan muhalefet, Tek Parti'nin baş düşmanıdır; hücum hedefi, nefret konusudur. Değil *muhalefet parti*'ye, muhalif olduğu bilinen kişilere ve muhalefet düşüncesine dahi katlanamazlar.

Onlarca, Tek Parti'ye muhalif olmak, yalnız "ahlâksızlık, densizlik, haddini bilmezlik" değil hatta aklın almayacağı bir *"deliliktir"*. Fırka'ya dokunmak, memlekete zarar vermektir.

Yine Bostancı, adı geçen incelemesinde, *Terakkipervercilerin* yargılandığı *İstiklâl Mahkemesi* celselerinden birinde, *Karabekir Paşa* ile duruşma hâkimi arasında geçen şu konuşmayı aktarmaktadır:

Hâkim: "Zatıâliniz, inkılâbın büyük bir şahsiyetisiniz. Tarih bunu böyle kaydediyor. Memleketin savunulmasında nasıl bir arada dağılmadan kaldı isek, vatanın yükselmesi safhasında da böyle olması gerektiğini elbette takdir buyurursunuz. Bu sebeple, zatıâliniz nasıl olur da muhalefete geçersiniz?.. Benim kanaatime göre bu gibi fırkalara memleketin tahammülü yoktur."

Karabekir: "Hayır... Ben aksi kanaatteyim. Memleket demokrasiye lâyıktır. Millet müdriktir."

Zaten, daha Terakkiperver Fırka kapatıldığı zaman, Hâkimiyet-i Milliye'de "İtalyan faşizmini öven ve Roma'da kanunların hiçe sayılmasını takdir eden yazılar çıkmıştır. *Ali Fuat Cebesoy,* (Siyasî Hatıralar, c.II, s.180) bu türlü yazıları şöyle değerlendirmektedir:

"TC'nin idare şekli, artık demokratik bir idare olmayıp İtalya'da tatbik edilen totaliter rejimin aynı olan bir idaredir."

Kısacası: Tek Parti kimseye inanç ve söz hakkı tanımayan bir dinin *cemaati(!),* onun yaptığı "inkılâplar" ise imanla sarılınması gereken *"Kemalizm dini"* oluvermiştir artık. Pek tabiî *M. Kemal* de o dinin *"Peygamberi"* gibi gösterilmektedir. CHP elbette milleti değil ama, kendi kendisini bu "dine" inandırmaktadır. Lâkin milleti dahi *"inanacaksın"* diye zorlamaktadır.

Her çeşitten (bilgin, teknisyen, sanatkâr, yazar, tacir, asker) dişli kimseleri ise yalnız inanmaya değil... Fakat aynı zamanda *"Kemalizm dininin" "cihadını"* yapmaya zorlamaktadır. Halka ve onun inançlarına

karşı bu savaşta, gayrimeşru veya sindirici her yola başvurmaktadır.

Bu *"din"*e kendini inandırarak canla başla çalışan aydınlar, yazarlar, iş adamları vs. başka hiçbir meziyete ihtiyaç olmaksızın her çeşit mevki, refah ve rağbete iyice doyurulmaktadırlar. Buna karşılık inandığını, hayranlığını iyice gösteremeyenler iş bile bulamayıp sürünmektedirler. Muhalifler zaten çiğnenmekte, dürüst ve namuslular ise, kıt kanaat, silik sönük yaşayıp gitmektedirler.

Bu sebeple Tek Parti'nin "TBMM"si, her sınıftan, işini bilir ve lâfını esirger aydınlarla(!) lebaleptir. Servetler, şirketler, imtiyazlar da iktisadî anlamda işini bilenlerindir. Göze girerek, muhalifleri yerden yere vuran patronun gazetesi büyür, çok ilân alır, parti desteği ile çok kazanır. Dalkavuk ve "sadık" sanatkârlar, halkevlerinde, okul kitaplarında, sergilerde, dergilerde her çeşit rağbet ve servete nail olurlar. Rejimi övmeyen şair, edip ve sanatkârların kaderi ise bir köşede unutulmaktır. Bunların en güçlüleri ise; "çağdışı, geri kafalı, inkılâp düşmanı hain" denilerek görevli gazete ve dergilerin hakaretlerine uğratılırlar. Yazmaları yasaklanır, hapislerde sürünürler. Necip Fazıl, bu *"âsi sanatkâr tipi"*nin en tanınmış, ömrü boyunca huzur görmemiş örneğidir.

Bir yabancı yazar, Ankara romanında, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nin "Büyük Şef"i, Tanrı'ya yahut Hz. İsa'ya benzettiğini yazmaktadır: Çünkü romancı Y. Kadri, Gazi'nin Türkiye ve Ankara'yı "ikinci defa yarattığını" mukaddes kitaplardaki üslûpla anlatmaktadır:

"Bu bir "dünyanın ikinci yaratılışı" idi. Bundan dört yıl evvel yüzünü gördüğü, sesini işittiği Yaratıcı (Tanrı) aydınlığa "ol" demişti. Aydınlık oluyordu. Suya "ol" demişti, su oluyordu. Suların arasında "levh olsun" demişti. Levh meydana gelmişti. Ve "Tohum verir nebatı ve yeryüzünde tohumu kendisinden olarak, cinsine göre yemiş veren ağaçlar husule gelsin" demişti. Ve o tohumun cinsinden türlü ağaçlar bitmişti."

Altı Ok

Özellikle İtalyan faşizmi, Nazi Almanyası ve sonra komünist Rusya, Avrupa'da gittikçe güçlenip, İngiltere, Fransa gibi demokrasilere sindirir gibi göründükçe, bizim Tek Parti'de diktacılığa özenmeler artıyordu. Adı geçen bu totaliter rejimlerin, halkı ve gençleri birtakım şişirilmiş "slogan"larla oyaladıkları malûmdur.

İşte Batı'daki bu yarı asker, muhalefetsiz, ezici rejimlerin en çok güçlendikleri ve II. Dünya Harbi'ni çıkarmaya hazırlandıkları dönemler, artık Atatürk'ün de ölümüne az kalan, hasta günleri idi.

CHP Kurultayı öyle bir ortamda, biraz da Batı'da diktaların zaten görüntüsünden şımarmış olarak toplandı. Ünlü *Altı Ok*'u, yani *"Cumhuriyetçiyiz, Milliyetçiyiz, Lâikiz, Halkçıyız, Devletçiyiz, Hürriyetçiyiz..."* sloganlarını kabul etti. İşin daha da fenası, çoğu birbiriyle zıt anlamlar taşıyan ve bağdaştırılamayan, bu "sloganların" *Atatürk İlkeleri* veya *"Atatürkçülük"* etiketiyle takdim ve öylece kabul ettirilmesi idi. Daha da kötüsü, esasen kendisini devlet sayan *Tek Parti*'nin, bunları 1937'deki aynı "Kurultay"da Anayasaya geçirerek, değişmez ve cebrî kılması idi.

Aslında oradan buradan, faşist komünist rejim sloganlarından derlenen bu basit sloganlar, Atatürk'ün ağzından çıkmamış olduktan başka, belki de onun haberi bile olmadan getirilip kalıbına uydurularak yerleştirilmişti. Atatürk'ün adını ve üstelik de anayasayı, bu sloganları yaymak ve güçlendirmek için kullanmalarının sebebi ise, Tek Parti saltanatını, yalnız temel kanunların gücüyle değil, Atatürk'ün "kurtarıcı ve yoktan var edici" sıfatlarının da yardımıyla karşı konulmaz ve yıkılmaz hâle getirilmesi idi.

Tek Parti'nin bu son "Altı Ok"lu örgütlenmesinin başrolü, aynı zamanda "İnkılâp Tarihi Dersleri"ni yazan bir "prof." gibi de gösterilen Recep Peker'dir. Şüphesiz, faşist dikta nazariyelerinin siyasetçisi olan Recep Peker, Atatürk ve İnönü zamanlarının da

daima nüfuzlu politikacısı olmuştur. İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Recep Peker, Başbakanlık da yapmıştır. Ayrıca birkaç kere CHP genel sekreterliğinde bulunmuştur.

Kendince mertliği, bağımsız düşünceleri ve biraz haşin şahsiyeti de olan Recep Peker'in, diktacılık ve hatta faşizme gönülden inanmış bir kişi olduğu da anlaşılmaktadır. Tek Parti "doktrin"ini bizde, Nazi ve faşist rejimlerin ideolojisine doğru en fazla yaklaştıran politikacı Peker olmuştur.

Peker, belki faşizmdeki Şef'lerin putlaştırılması tutumunu gönülden destekliyor; önce bir "ikinci adam" belki de ilerde "şef" olmak ümidi ile kendi yönetiminden, partinin kutsallaşmasından, bütün aydın ve nüfuzluların partileri emrinde olmasından büyük fayda umuyor; zevk de duyuyordu.

Lâkin, oradan buradan derlenmiş bu Altı Ok'a "Atatürk ilkeleri" adı verip bu adı yaymak ve hele onları, değişmez, belirsiz kanunlar olarak Anayasa'ya geçirmek suretiyle Türk sosyal ve siyasî hayatına büyük kötülükler yapmıştır. Kendi zamanında, daha sonra ve hatta bugüne kadar o "ilkeler" bu yüzden istismar edilmiştir. O ilkeler:

Nüfuz, baskı, siyasî zulüm, hatta ticaret aracı olarak kullanılmıştır. Bu konuda pek çok samimiyetsiz, inançsız göz oyucu, göz boyayıcı ve hakikat düşmanı sözde *"Atatürkçü"*ler yetişmiştir.

Şu hâlde, zaman zaman Cumhuriyet'e, demokrasiye saldıran, halkımızı koyun gibi gütmeye kalkan, askerlerimizi darbelere, haksızlıklara sevk eden ve bu saltanatlarını devam ettirmek için icabında her zulme, her hileye başvuran sahte, çıkarcı kişilerin öncüsü, (bilerek, bilmeyerek) Recep Peker olmuştur.

1931'lerin Amerikan Büyükelçisi J. C. Grew, hükûmetine verdiği raporda, CHF'den "Recep Bey'in Partisi" diye söz etmekte ve aynen şunları yazmaktadır:

"Aynı zamanda Halk Partisi'nin bir baştan bir başa yeniden örgütlenmesine girişildi. Eğer çıkardı-

ğım sonuçlarda yanılmıyorsam, bu yeniden örgütlenme, Halk Partisi'ni faşist ilkelere dayanan bir siyaset örgütüne döndürecek: Faşizmin Türkçesi ise *"Yeni Kemalizm"* olacaktır."

TEK PARTİ'DE İLİM DİKTASI

ATATÜRK'ÜN ÇEVRESİ, ONUN ÖĞRENME, bilme, azim ve heveslerinden de, kendi çıkar ve prestijleri hesabına yararlanmışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde ve hiçbir dönemde olmadığı hâlde, Gazi'ye *"ilim inkılâbı"* bile yaptırmışlardır.

Söz gelişi Atatürk'ün, dünyanın oluşumu, "Türklerin tekâmülü" hakkında, Darwin'in görüşlerine dayalı olmakla beraber kendine mahsus, yakıştırma ve orijinal *"görüş ve teori"*leri vardır. Tek Parti devri bilginleri, bu görüşlere *"evet"* demişlerdir. Demeyenleri ise *Tek Parti, "küstah"* ilân etmiştir. Bu sebeple, Ata'nın bu yoldaki düşüncelerinin kaynağı olan Darwin nazariyesi günümüzde bile "dokunulmaz, tartışılmaz" hâlde tutulmaktadır, yani bütün dünyada çoktan aşınmış ve asla ciddîye alınmamış olan o teorinin okullarımızda hâlâ, *"tek hakikat"* diye okutulması, Gazi'nin Darwin'i benimsemiş olmasından ileri gelmektedir. O zaman, bu görüşlere karşı çıkanların ne hâle getirildikleri, şuradan anlaşılsın ki, 1980'li yıllarda bile, Darwin'i tartışmaya kalkan öğretmenler hâlâ işten çıkarılmaktadır. Bu konuda, Batı'da geliştirilen yeni görüşleri, bir bro-

şür hâlinde yayınlatan Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanı *Vehbi Dinçerler,* basının ve üniversitelerin *"devrim düşmanı"* veya *"karşı devrimci"* gibi hücumlarına maruz kalarak nihayet istifa ettirilmiştir.

Atatürk'ün *"İslâm dini, İslâm tarihi, Allah, Hz. Muhammed vs."* üzerinde de Batılı eserlerden ve sofrasındaki sohbetlerden edindiği bazı görüşleri vardır. Bu görüşler dahi sadece ilim değil, "yegâne ilim ve gerçek" telâkki edilmiştir. Liselerde, askerî okulların tarih, inkılâp tarihi, sosyoloji vs. ders kitapları bu görüşlerle yazılmıştır. Bunlara aykırı konuşmak, veya hatta bu konudaki başka görüşlerden bahsetmek dahi Atatürk ilkelerine, Tek Parti düşüncesine, lâikliğe karşı gelmek sayılmıştır. Bu konudaki "tartışmazlık" da hâlâ sürüp gitmektedir.

(Not: Yukarıda belirttiğim, kâinatın ve hayatın oluşumu ve İslâm dini hakkında Atatürk'ün görüşlerini öğrenmek için Abdurrahman Dilipak'ın "Bir Başka Açıdan Kemalizm" kitabına bakılabilir. Beyan Yay., İstanbul)

Alfabe konusunda, tarih konusunda, dil konusunda yine bu sahaların partizan bilginleri(!) Tek Parti aydınları, *sofra*'lardan salonlardan ve sütunlardan M. Kemal'e istek ve etkilerde bulunmuşlardır.

Türkiye'de, devlet adamlarının ve parti mensubu liderlerin "ilme" karışmaları İttihat ve Terakki döneminde başlamıştı. Atatürk de esasen hoşuna giden ve kendisine cazip gelen o geleneği sürdürmek istiyordu. İşte onun bu eğiliminden yararlanan "dalkavuklar", onun dil ve tarih alanlarında "teoriler" yapmasına, sonra kendi yaptığı teorileri bozup yeniden yapmasına sebep olmuşlardır.

Tarih konusunda, söz gelişi Osmanlı, Selçuklu tarihlerini "yok saymak" veya karalamak için, dayanaksız ve tutarsız bir tarzda, İslâmiyetten önceki dönemler asıl ve yegâne Türk tarihi gibi okutulmuştur.

Bu düşüncenin ardından, Türklerin "göç yolları" ile "denizi kuruyan Orta Asya"dan bütün dünyaya (Ameri-

ka ve Avustralya dahil) yayıldıkları ve medeniyet götürdükleri gibi hayalî düşünceler, "gerçek tarih" denilerek, liselerde, üniversitelerde okutulmuştur. Bu teze karşı gelen profesörler ve uzmanlar üniversiteden atılmıştır. Onlara kitap yazdırılmamıştır. Gazetelere, dergilere, makale yazmalarına bile izin verilmemiştir.

Tek Parti devrinin korkunç mirasına bakınız ki bu yalan ve yanlış tarihle, iki üç nesil aldatılmış ve avutulmuştur. Batılı gerçek bilginlerin kapağını bile açıp bakmadıkları kitaplar meydana getirilmiştir. Hayret! Bazı Batılı sözde bilginler dahi, para ile satın alınıp, bu garip tezlere, onların dahi ilim desteği vermeleri sağlanmıştır.

Tabiatıyla az çok tavsamış olmakla beraber, bu *tarih tezi,* bugün bile okul kitaplarımızda, kısmen yürürlüktedir. Demek, Avrupa'daki komünist ve faşist partiler dahi, böyle şeyler yapmadıkları, yapmayı akıllarından geçirmedikleri hâlde, *"Biz bize benzeriz"* özdeyişine uyan Tek Parti, Türklerin başına böyle bir *ilim inkılâbını* dahi getirmiştir.

Dil konusundaki inkılâbın doğurduğu kültür faciası daha da korkunçtur. M. Kemal Paşa, önceleri, dilde "tasfiyecilik"in tam hızla yapılmasına ikna edilmiştir. Türkçeye girmiş olan bütün yabancı kökenli sözleri ayıklayıp atmak demek olan "Tasfiyecilik" o noktaya gelmiştir ki... Bu fikri Atatürk'e telkin edenlerin başında gelen Ahmet Cevat Emre bile "Atatürk'ün İnkılâp Hedefi ve Tarih Tezi" adlı kitabında (s.35) içine düşülen "dilsiz" durumu şöyle anlatılmaktadır:

"Dilin kendiliğinden atamamış olduğu, şimdi uydurulan karşılıkları kullanmak çok güçtü. Meselâ "fedakâr anne baba" yerine "özveren anne baba"... "Nifak soktu" yerine "ayırga soktu"... "Âciz kaldım" yerine "eksin kaldım"... gibi uydurulmuş kelimeleri kullanınca, yazılan şeyler anlaşılmaz olmuştu."

A. Cevat Emre: Meselâ *"Büyük memur adaletli olmalıdır"* yerine *"Buyurman tüzemen olmalıdır"*... yahut *"Rüşvet alan memura acımak halka zulümdür."*

cümlesinin *"Alımsak işyarlara acımak buduna kıyıştır."* şeklinde ifade edildiğini yazmaktadır.

Bu gibi sözleri yazmak, basında ve resmî yazışmalarda mecburî olmuştur. Bilinen Türkçe ile yazılar yasaklanmıştır. Mantıksızlık faciası o kadar büyümüştür ki, bizzat Atatürk, bu yapılanların yürüyemeyeceğini ve saçmalığını anlamıştır. Falih Rıfkı'ya:

"Bir açmaza girmişizdir çocuk. Bunu düzeltelim" demiştir. A. Cevat Emre de şunu yazmaktadır:

"Rahmetli Kâzım Dirik, bu dili çatır çatır konuşuyordu. Bir akşam sofrada böyle konuşmuştu. Gazi yüzüme bakmış, gülümsemiş 'Birbirimizi anlamaz olduk' buyurmuştu."

Ahmet Cevat Emre (Aynı kitap, s.42) Atatürk'e bu yoldaki telkinlerini ve onun sevimli kabullerini şöyle anlatıyor:

"Çankaya'da toplanmış olan "Dil Heyetine" gelmiş, sert sert beni paylamıştı. "Lisanda inkılâp olmaz, diyorsun. Seni Fransız âlimleri aldattılar!" buyurdu ve ilâve etti: "Daha evvelki kitabında lisan inkılâbından uzun uzun bahsediyorsun. Şimdi aksini söylüyorsun."

Çekine çekine kısaca izaha çalıştım: "Efendim, umumî konuşma ve yazı dilinde inkılâp olmaz. Yani milyonların kullandığı kelimeler ve deyişler attırılıp yerlerine başka kelimeler kullandırılamaz. Böyle bir teşebbüsle ancak birkaç kişi arasında bir argo yaratılabilir. Halk yine eski dilini kullanır. Halk için roman, piyes, hikâye yazanlar halkın anladığı dille yazarlar..."

... Böyle bir izahta ve ara sıra başka izahlarda bulunduğum için bana "ukalâ" diyerek işi şakaya vurmaktan zevk alırdı. Fakat bu sahneden sonra dil işlerinde *yeni, doğru ve dehâ ile mezcedilmiş* bir sevk ve idare yolu takibine başlamıştı. Nitekim Atatürk'ün:

"İki şeyde inkılâp olmaz: Dilde ve musikide" diyeceği zaman çok uzak değildi. Musikimizi de Avrupalılaştırmak istediği, sonra vazgeçtiği malûmdur."

Tabi, Ata'nın bu değişmesine rağmen, Türkçenin yakasından yine de el çekilmemiştir. Bu sefer, dönüş

için "Dünyadaki bütün dillerin Türkçeden çıktığına dair" *Güneş dil teorisi* icat ettirilmiştir.

Yine, birçok yabancı ve yerli sözde dil âliminin icat ettikleri bu garip nazariye, *"Ulu Şef"*e mal edildi. Sözde teorinin onun adıyla kuvvetlenerek emir yerine geçmesi sağlanıyordu.

Aslında niyet iyi idi. *"Tasfiyeciliğe karşı"* tam bir dönüşü ifade ediyordu. Ana fikir(!) şuydu:

Arapça, Farsça, Fransızca... Her kelimenin Türkçe olduğu, analizle ispat ediliyordu. Tutalım ki Arapça *insiyak*, Farsça *mâh*, Fransızca *direktör* kelimeleri meselâ... Bunlar zaten Türkçe oldukları için, bunları dilimizden atmaya artık lüzum kalmıyordu.

Bir açmaza giren tasfiyecilik ve uydurmacılık Atatürk devrinde böylece önlendi. Ama, İsmet İnönü'nün "Tek Partisi" ve "Tek Parti kafası"nın devamı yüzünden, Türkçeyi mahveden *yeni tasfiyecilik dönemi*, 1945,1950,1960,1970,1980'li yıllarda yeniden yeniden başlatıldı. Hem de *"Atatürkçülük"* adına, okulların, TRT'nin zorlaması ile yeniden başlatılan "tasfiyecilik", Atatürk'ün geri dönmesine ve ilmin reddetmesine rağmen hâlâ sürüp gitmektedir.

Demek ki, Tek Parti'nin ilme kıyıcılık ve cahillik hamleleri bir ülkenin tarihini yalana çevirir, dilini, musikisini ve bütün kültürünü de mahvedebilirmiş.

Ama şu noktayı da hatırlatayım ki, bizim Tek Parti'nin getirdiği bu kültür yıkımı, "kültür ihtilâli" faciası, Batı'da ve Doğu'da, Avrupa veya Asya'da hiçbir diktatörlük zamanında yapılmamıştır. Yapılamazdı. Çünkü, hiçbir milletin okumuşları bizim Tek Parti "aydınları"(!) kadar yabancı taklitçiliği ile kendi öz kültürlerini katletmek şahsiyetsizliğine düşmemişlerdir. Hiç kimse onlar kadar milletlerinin duygu, düşünce ve geleneklerine yabancı olmamışlardır. Ecnebi Türkologlar, şarkiyatçılar bile...

Tek Parti dönemi, toplumumuzu, kültürümüzü, eğitimimizi, inançlarımızı, yabancı istilâsına uğramışlıktan daha fazla sarsan, korkunç bir zelzele, bir hercü-

merç koleksiyonudur. İnkılâplar, elbette birer birer tahlil edilebilir. Fakat, milletimize en zararlı olan şeyin tarihte, dilde, İslâma bakışta, dünyanın oluşunu izah etmede ve her konuda boy gösteren "ilim inkılâbı" olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu inkılâp(!) ilmi bilgiye, rakama, lâboratuvar deneyişine ve mantığa olan güveni ve saygıyı da altüst etmiştir. İlimle oynanması, hukukun hiçe sayılması kadar korkunç zararlar da doğurmuştur.

Not: Özellikle dil, tarih konularında yapılan "ilim inkılâpları" üzerinde bilgi edinmek için, öncelikle şu kitaplara başvurulmalıdır: Yaşayan Türkçemiz, Tercüman yayını 1980, İstanbul, üç cilt... Atatürk'ün İnkılâp Hedefi ve Tarih Tezi, Ahmet Cevat Emre, Ekin Basımevi, 1956, ... F. Rıfkı Atay, Çankaya,... Türkçenin Karanlık Günleri, Necmettin Hacıeminoğlu, 1972, İrfan Yayınevi... Türkçemiz ve Uydurmacılık, Faruk Timurtaş, Boğaziçi yay. 1977... Dil bahisleri, Tahsin Banguoğlu, Kubbealtı yay. 1987... Dil ve Düşünce, Ayhan Songar, 1986... Türkçenin Sırları, Nihad Sami Banarlı, Ekim 1985, Kubbealtı yay... Dilde Birlik, A. Bican Ercilasun.

Ne var ki, biz "ilim ilim" diyeduralım. Dünyanın her yerinde ilme verilen samimî kıymet, Türk Tek Partisinin resmî liderlerinin dilinde, açıkça tekzip edilmektedir. İşte CHP ileri gelenlerinden Avni Başman'ın "Hatıralarından" birkaç satır:

"Son zamanlarda matbuatımızda ilim ve inkılâp münasebeti mevzuuna dair bazı fikirlere tesadüf ediliyor. Meselâ deniliyor ki, inkılâp ilme karşı hürmetkârdır. Lâkin ilim de inkılâp karşısında vaziyetini tayin etmelidir. İnkılâpçılar ilmin kaidelerine, düsturlarına uymak mecburiyetinde değildir. İlim inkılâbın arkasında yürümelidir ve sadece bir müşahedeci ve kayıtçı gibi hareket etmelidir. İnkılâp, seyrinde devam ederken ilme düşen vazife sâkit ve sâmit, yalnız hâdiseleri tespit etmekten ibaret kalmalıdır..."

Atatürk'ün "tarih tezi"ni, yukarıda bir nebze özetlemiştik. İşte bu teze "aykırı gitmek" değil de, Türk-Os-

manlı tarihi hakkında bildiklerini yazmak durumunda olan, tarihçi Ahmet Refik Beyin başına gelenleri de Falih Rıfkı Atay'ın kaleminden aktararak bu bahse son verelim.

Not: Atatürk bilginleri imtihana çekmeyi yahut kafasında mevcut olan bir konuda, onları "sorgulayıp" mat etmeyi sevmektedir. Bize kadar gelen, Atatürk'le ilgili birçok "hatıralar"da bunun çeşitli örneklerine rastlıyoruz. Bu ilmî sorgulamalar, daha çok, kendi sofrasında, başka sofralarda, yahut balolarda yapılmaktadır. (Örnekler için bak: Bir Başka Açıdan Kemalizm)

Ahmet Refik Bey cehlini itiraf ediyor:

"Ata, Büyük Ada'da... Anadolu Kulübü'nün bahçesine nazır taraçasında hazırlanmış bir sofra... Mevzu, Türk'ün tarihinin ne vakit başladığıdır. Bu sırada sofraya davetsiz bir misafir yaklaşıyor; vücudunu masaya doğru eğiyor, oturanların başları üzerinden elini uzatarak Ata'nın elini sıkmaya çalışıyor, fakat kolu yetişmiyor. Ata:

- Bir yer bulunuz, oturunuz.

Diyor. Bu zat, müverrih Ahmet Refik Beydir. Gazi'nin tam karşısına isabet eden sandalyeleri sağa sola iterek kendisine yer temin ediyor. Ve Ahmet Refik Beyin eli, dolu kadehle birlikte Atatürk'e uzanıyor: "Şerefe..." Birer ve ikişer dakikalık fasılalarla ikinci, üçüncü, dördüncü defa kadeh tokuşturma teklifleri.

Ata'nın kaşları çatıktır. Dördüncü defa kendisine uzanan kadehten kadehini çekti ve biraz evvelki mevzua avdet ederek Ahmet Refik Beye sordu:

- Türk milletinin tarihi ne vakit başlar?

Müverrih bir tereddüt dakikası geçirdi. Sualin tevcih edilişindeki maksadı anlayamamıştı. O sırada Atatürk 12 yaşlarında bir kız çocuğunu yanına davet ederek:

- Bu efendiye sorunuz bakalım "Türk'ün tarihi ne vakit başlıyor?"

Cevap vermeye meydan kalmadan tekrar kıza sordu:

- Bilmiyorum, sen söyleyebilir misin?

Kız cevap veriyor.

- Paşam, Türk'ün tarihinin çok eski olduğunu öğretmenim söyledi.

- Aferin, fakat bu beylere göre beş asır evvel bir çadır halkı ile başlarmış.

Ve sonra doğrudan doğruya Ahmet Refik Beye döndü:

- Ahmet Refik Beyefendi kendinizi müdafaa ediniz.

Cevap yok... Derin bir sükût...

Ata'nın sesi:

- Mesele ciddîdir. Kendinizi müdafaa buyurunuz.

Yine sükût... Hava elektrikli... Herkes nefes almaktan çekiniyor.

Tekrar Ata'nın sesi:

- O hâlde şu sandalye üzerine çıkınız ve tarih bilmediğinizi itiraf ediniz.

Ahmet Refik, sandalye üzerinde, yanlış esaslara bağlanmış olduğunu itiraf etti.

Atatürk, sonraları Ahmet Refik Beyin kalbini aldı."

Not: Sofrada bulunan diğerlerinin rivayetlerine göre Atatürk, yaşlı ve yoksul tarihçi Ahmet Refik Beyi özel olarak oraya çağırtmıştır.
Yukarıda geçen sualleri sorduktan sonra Ahmet Refik'e "Çık şu masanın üzerine... 'Ben eşeğim' diye bağır" emrini vermiştir.
Tarihçi de korkusundan bu emri yerine getirmiştir.

“PUTLAŞAN TÜRK: ATATÜRK”

TEK PARTİ DÖNEMİNİN “ULU ŞEF” dediği ve her türlü övgüyü yakıştırdığı Atatürk'e bugün (1989) nasıl bakılıyor?

Hâlâ istismar konusu mudur? Hâlâ niçin tartışılamıyor ve Türk tarihinde büyük rol oynamış bulunan Cumhuriyet'imizin kurucusu, İstiklâl Savaşı'mızın başkumandanı olan bu insan, kazanmış bulunduğu gerçek ve önemli yerine niçin yerleştirilemiyor?

Bu konular, mevcut olan hukuk dışı ve acayip bir “kanun”a rağmen toplumumuzda artık tartışılmaya başlanmıştır. Yalnız, 1923'lerden beri 66 yılın “putlaştırma” gayretleri, Atatürk etrafında birtakım menfaat ve taassup çevrelerinin oluşması ile sonuçlanmıştır.

Bu demokrasi çağında, sözde aydınlar birbirine ve devlet adamlarına “Atatürkçüsün! Atatürkçü değilsin! Atatürk düşmanısın!” gibi ilkel kavimlerde bile görülmeyecek ithamlar, suçlamalar yapmaktadır.

“Atatürkçü” olduğunu ispat edemeyenler veya haklarında “Atatürksüz” ithamı bulunanlar çok defa devlette iş dahi bulamamaktadırlar. Son günlerde bile (Nisan 1989) Urfa Belediye Başkanı, “Ben Atatürkçü değilim” dediği için 15 gün gözaltına alınmıştır.

Türkiye'deki bu Atatürk anlayışı, demokratik ülkelerde garip karşılanmakla kalmıyor; ortaya koyduğu yeni skolâstik'le demokrasi için hatta "lâikliğin anlamı" bakımından tehlike de arz ediyor.

Bu konuda fazla tafsilâta gitmeden... Dolaşan fikir ve isyanların, dışarda ve içerdeki tepki hatta istihzaların özeti olarak... *Nokta* dergisinin 8 Mayıs 1988 tarih ve (6 yıl) 18. sayısında kapak konusu yapılan "Putlaşan Türk: Atatürk" bölümünü veriyorum.

Kapağına "Çek bir nutuk, Atatürksüz olsun!" gibi "ironik" bir başlık çıkaran Nokta, uzun ve güzel bir inceleme sonunda hazırlanan kısa röportaj, mülâkat ve alıntılarla dolu bu yazıya, şu giriş cümlesiyle başlamaktadır:

"Ölümünden 50 yıl sonra, Atatürk'ün fikirlerinden ve eylemlerinden koparılarak besmele gibi kullanılması, adım başı heykellerinin dikilip günaşırı törenler tertiplenmesi, artık "Atatürkçüler" dahil birçok kesimi rahatsız ediyor."

Atatürk'e Yeniden Bakmak

(Nokta'nın söz konusu ettiğimiz bölümü yazı, bilgi, fıkra ve röportajları içine almaktadır. Yazıların tümü değil bazı kısımları buraya aktarılmıştır.)

"Yaklaşık üç sene önceydi. O sırada İngiltere'deydim. Bir gece televizyon seyrediyoruz. BBC'de bir program. Bir de baktık Türkiye'den söz ediliyor programın bir yerinde... Denizin ortasında bir kız çocuğu. Bir kayığın içinde ve kucağında da bir Atatürk büstü ile ayakta durmaya çalışan kız çocuğu, bir görünüp bir kayboluyor dalgaların arasında. Sonra, kamera kıyıyı gösteriyor. Devlet erkânı sahilde sıralanmış. Vali, Belediye Başkanı, komutanlar, herkes hazırolda... Neyse, tekne kıyaya yaklaşıyor ve kız çocuğu kucağındaki Atatürk büstü ile iniyor kayıktan... Devlet erkânı, komutanlar yine hazırol duruşunda... Meğer herkes o kız çocuğunun kucağındaki büst için selâma durmuş...

Ben BBC'nin neden böyle bir 19 Mayıs törenini ekrana getirdiğini düşünürken, "Dünyadaki Komik Olaylar programına Türkiye'den bir görüntüyle başlıyoruz." sesi ile kıpkırmızı kesildiğimi hatırlıyorum. Oysa herkes kahkahalarla gülüyordu. İşte o zaman fark ettim bize doğal gibi gelen bu tür kutlamaların nasıl korkunç bir komediye dönüştüğünü..."

Bu ilgi çekici anıyı anlatan, önde gelen kamu kuruluşlarından birinin genel müdürüydü ve hâlâ gülmekle gülmemek arasında bocalıyordu...

İpin Ucu Bir Kez Kaçtı...

İngilizleri kahkahalara boğan olay Türkiye'de Atatürk ve Atatürkçülük adına sergilenen garipliklerden sadece bir tanesiydi. Temelinde tipik bir Şark kurnazlığının ve az gelişmiş ülke olgusunun yattığı bu durum, yani kişiyi, düşünceleri ya da başka bir şeyi dokunulmaz, tartışılmaz, eleştirilmez kılma ve böylece tabulaştırma tutkusu, en çok Atatürk'ün adı söz konusu olduğunda çıkıyordu karşımıza. Aslında bunda yadırganacak bir şey yoktu. Yıllardan beri ilkokula adımını atan öğrenciden, Meclis'e adımını atan milletvekiline, bir seçim bölgesine adımını atan politikacıdan, Harp Okullarına adımını atan subay adaylarına ve nihayet hapishaneye düşen tutuklulara kadar herkesin ilk karşılaştığı isim Atatürk oluyordu. Kutlama törenlerinde, bayramlarda, açılışlarda, bütün konuşmacılar sanki söz birliği etmişlercesine öylesine bir Atatürk kompozisyonu çiziyorlardı ki, Olimpos Dağı'nda oturan Yunan tanrılarının kıskançlıktan çatlamaması mümkün değildi...

Ancak iş burada kalmıyordu. Kişi ve kurumlar Atatürkçülüklerinin derecelerini kanıtlamak için evlerine ve iş yerlerine daha çok Atatürk resmi asıyorlardı. Örneğin Nokta muhabiri, bir askerî hastane başhekiminin odasında tam on yedi Atatürk fotoğrafı saymıştı. Bir de heykel furyası vardı. Belediyeler komşu belediyeden, okul müdürlükleri çevre okullardan, kayma-

kamlar diğer kaymakamdan aşağı kalmamak için benzeyip benzemediğine bakmadan bir büst konduruyorlardı boş buldukları bir tarafa. Çünkü Atatürkçülüğün güvenceleri arasında bu büstler tartışılmaz bir yere sahipti. Devlet Hazinesi'ne ait bir arsa, bir büst dikilerek kolayca ele geçirilebiliyordu örneğin. Atatürk'ün büstünü yıkmak kimin ne haddineydi ki?..

Devlet adamları ve politikacıların da en büyük malzemesi Atatürkçülük'tü. Bu kişiler gerek birbirlerini suçlarlarken, gerekse kendilerini savunurken buldukları en güvenli alan olan "Atatürkçülüğe ihanet etti!" suçlaması suçlamaların en büyüğüydü ve herkes vebadan kaçar gibi kaçıyordu bundan. Durum İngilizleri kahkahadan güldürecek kadar komik, bizim için ise bir o kadar acıklıydı.

....

Çoğulcu, demokratik topluma bir türlü ulaşılamamasının nedenlerinden birisi, hiç kuşkusuz, beyinlerin özgürleştirilmesi ve eleştirel yapıya kavuşturulması gerekliliğinin ihmal edilmesiydi. Bunun başlıca nedenlerinden birisi de, Mete Tunçay'ın deyimiyle "ilkel bir din hâline dönüştürülen Atatürkçülük" değil miydi? Demokrasinin can damarlarını tıkayan askerî darbeler de yine soyut bir Atatürkçülük adına yapılmıyor muydu?

Zarif Bir Kavanozda Sigara Külleri

"Çok iyi anımsıyorum. Henüz bir ortaokul öğrencisiydim. Atatürk Adana'ya gelmişti. Onu ilk kez o zaman görmüştüm. Kitapların, şiirlerin anlattığından başka türlü bir insanla karşılaşmıştım. O henüz Kurtuluş Savaşı'nın efsanesi içindeydi. Bütün ülke halkı onu bu efsane içinde görüyordu. Çevresinde minnetle karışık bir saygı uyandırıyordu. Fakat o gün tanık olduğum bir olay, çocuk düşüncemde bir tepki yarattı. Halkevinin küçük salonunda Atatürk'ün etrafını sarmıştık. O hem sigara içiyor, hem de günün olaylarından söz ediyordu. Bir ara, saygıdan çok, bir uşaklık

davranışıyla bir adam Atatürk'e doğru ilerledi. Elinde zarif bir kavanoz vardı. Sigara külleriyle dolu tablayı ona boşalttı. Kutsal bir hazineye sahip olmuş da onları müzede saklayacakmış gibi bir tavır içinde masadan uzaklaştı. İçimde bir isyan kabardı. Ben olsaydım Atatürk'ün yerinde, şu adamı tekmeyle kovardım, diye düşündüm."

Cahit Tanyol'un anlattığı bu olay, Atatürk'ün sağlığında "olağan" bir durum olarak kabul ediliyordu. Benzer bir duruma da Haldun Taner, Park Otel'de tanık olmuştu. Atatürk'ün oturduğu masadan kalkmasını fırsat bilen öğretmenler, birbirlerini ezerek masaya saldırmışlardı. Paylaşamadıkları şey, Atatürk'ün söndürdüğü sigaraların izmaritleriydi...

Görüldüğü gibi, Atatürk'ü tabulaştırma eğilimleri çok önceden, Atatürk'ün sağlığında başlamış ve bugünden bakıldığında akıllara durgunluk veren şeyler yapılmıştı.

Atatürk'e Dinsel Kimlik

Bu konuda yapılanların başında Atatürk'ü "Mehdi" ilân etmek geliyordu. Atatürk'ün "Mehdi" olduğunu kanıtlamak için kitaplar yazılıyor, Celal Nuri İleri, "Hangi Hazret-i Mehdi bu milleti muharebenin akabinde diriltti?" diye sorarak Atatürk'ün Hz. İsa'yla bağlantısını ilân ediyordu. İş bununla kalmıyor, Atatürk Hz. Muhammed'le kıyaslanıyor ve Behçet Kemal Çağlar tarafından Atatürk için "Mevlit" bile yazılıyordu.

Atatürk'ün "Mehdi"liğini kanıtlamak için yapılan "bilimsel" çalışmalardan birisi de 19 rakamının onun hayatındaki önemiydi. Atatürk'ün 19. yüzyılda, 20. yüzyıla 19 yıl kala dünyaya geldiği, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı, 19 Haziran 1919'da Sivas Kongresini topladığı, 19 Eylül 1921'de mareşal olduğu gibi "mucizeler" hatırlatılıyor ve başka bilimsel açıklamalara girişiliyordu: Mustafa Kemal Atatürk ismi 19 harften oluşuyordu. Askerî lisede yirmi kişilik sınıfta 19. sırada yer alıyordu. Nüfus cüzdanı nu-

marası da 19x52306:993814'tü. Ölüm yılı olan 1938 ise 19x102'ye denkti.

Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Dergisi'nde de yer alan bu bilgileri zikreden Necip Alpan şu uyarıyı yapmaktan da geri kalmıyordu: "Ey Atatürk çocuğu, bu rakamları unutma..."

Atatürk'ün ölümünden sonra 19 Kasım tarihli Resimli Hafta'da neşredilen şu yazı ise bütün bunlarla yetinmeyerek Atatürk'ü "Tanrıtürk" ilân ediyordu:

"Atatürk'ü kaybetmedik. Kendimizi bulduğumuz her an, onu buluyoruz demektir. 10 Sonteşrin 1938 Perşembe günü Atatürk, artık bu vatanın her yerinde bulunduğu için hiçbir yerinde ayrıca tecelli etmek istemeyen, sesini her dinleyenin gönlünde duyduğu için bir ağızla hitaba lüzum görmeyen Tanrıtürk olmuştur."

Atatürk'ün Kerametleri

İnsan; Mehdi, evliya ve Tanrıtürk olurdu da kerametleri olmaz mıydı? Elbette Atatürk'ün kerametleri de vardı.

Atatürk üzerine çeşitli kitapları bulunan Avni Altıner'in zikrettiği keramet, askerî darbelerin nerelere dayandığını da somut bir biçimde ortaya koyuyordu:

"Hz. Muhammed'den sonra Tanrı, kendine ibadet eden, her şeyi Allah'tan bekleyen Türk'ün yurdunu paylaşmak isteyenleri vatandan kovmak için Atatürk'e şans verdi.

Atatürk öldükten sonra Tanrı; şeytana uymayarak millete hizmet edecek insanların başa gelmediğini görünce; Atatürk'ün ruhuna emretti:

"Güvendiğin insanların ruhuna gir!" 27 Mayıs'ta Atatürk ruhu ordu ileri gelenlerine girdi. Devrim oldu ve iyi insanlar kurtuldu."

Orduda güvendiği insanların ruhuna girerek 27 Mayıs'ı gerçekleştiren Atatürk, elbette sağlığında bir gün bu milletin başına Kenan Evren'in geçeceğini de müjdelemişti... Bu "tarihsel ve bilimsel" gerçeği de Ata-

türk'ün sofra şefi İbrahim Ergüven, 1986 yılında, Milliyet gazetesinde Yener Süsoy'a anlatıyordu:

"Atatürk, hastalığının ilerlemiş zamanında, son günlerinde edipleri davet etti. Bunların arasında rahmetli Yahya Kemal de vardı. Atatürk için bir şeyler söyleyiniz diye teklifte bulundular. Yahya Kemal ayağa kalktı ve şunları söyledi: "Onu gördüm ulusunun ilk doğduğu gün/Bağrı açılmıştı bütün/Ne güneşti ah, o evrensel güneşti/Doğmadı doğmayacaktır bir eşi/Çevresinde yeni günler doğacak/ O güneş ki bir daha doğmayacak"....

Atatürk birden "Yeter, yeter" dedi ve devam etti, hâlâ kulaklarımdadır sesi: 'Bu evren yıkılıp toz olmadıkça daha ne evrenler doğacak' dedi."

Sofra şefi İbrahim Ergüven burada dönüp soruyor Yener Süsoy'a "Yener Bey, Kenan Evren'in bugün iktidara gelip de onun, mezarını ve kendisini koruyacağını nerden bildi bu büyük adam?"

Ne yazık ki, Atatürk'ün kerametlerinde 12 Mart'la ilgili bir şeyler yoktu...

"Tek Adam" kitabının yazarı Şevket Süreyya Aydemir, 1975 yılında bütün bu tabulaştırma olaylarının nedenlerini kendince izah ederek bir bakıma günah çıkartıyordu: "İnkılâbımızı oturtmaya ve Atatürk'ü putlaştırmaya mecburduk. Ama şimdi size ifade ediyorum, kitabımda da yazdım: Kahraman, putlaştığı zaman ölür..."

Cahit Tanyol'un şu tespitleri ise gerçeğin bir diğer cephesini yansıtıyor hiç kuşkusuz: "... Osmanlı aydını her kalıba kolayca giren bir dalkavuktu. Başka yollardan Atatürk'e sokuldular ve çevresini aldılar. Kraldan çok kralcı oldular, Cumhuriyet ve devrimleri öylesine savundular ki yapacak bir şey kalmadı... Her sözü bir 'ayet' her yaptığı bir 'keramet' oldu..."

Atatürk adının ve Atatürkçülüğün hem bir siyasal saldırı aracı, hem de savunma kalkanına dönüşmesi yolundaki temel adımlardan birkaçı daha Tek Parti döneminde atılır. İsmet Paşa'nın, para ve pullardan Ata-

türk'ün resmini kaldırarak kendi resmini koydurması da muhalefete zemin hazırlar. CHP'yi eleştirmenin dolaylı yollarından biri de Atatürkçülüğü yüceltmektir çünkü. İlginçtir, tıpkı günümüzde olduğu gibi o günlerde de asıl amaç Atatürk'ü övmek değil, siyasal karşıtlarını yani bağcıyı dövmektir. Bağcıyla üzüm yer değiştirdiğinde aynı şey söz konusudur üstelik...

Kimi Kimden Koruyorlar?

"Teessürle söylüyorum ki, 27 senelik devirde riyakâr birçok yazarlar, hatipler, şairler milletin gösterdiği feragat ve kahramanlığa hemen hiç kıymet vermeyecek tek şahıs için ulûhiyete kadar yükselten kasideleriyle gençliğe birçok yanlış kanaatler, hakikate uymayan fikirler aksettirmişlerdir. Birçok tarihî hakikat gizlenmiş veya tahrif edilmiştir. Bu kanun gelecek nesillere, pek çok dersler verecek, inkılâplara ve yenilenme devrine ait tarafsız yazılardan mahrum bırakacaktır. Atatürk'ün hizmetleriyle beraber hem hatalarının, hem de noksanlarının millete açıkça anlatılması bir vatanî hizmettir."

Yıl 1951. Yer TBMM. Tartışılan konu: Atatürk'ü Koruma Kanunu. Konuşmacı: Ankara Milletvekili ve İstiklâl Harbi kumandanlarından Selahaddin Âdil Bey...

Az gelişmiş bir ülkenin çok partili sisteminin ilk icraatından birinin "Atatürk'ü Koruma Kanunu" hazırlamak olması garip ve vahim bir çelişkiydi. Hem demokrasiye geçildiği savunuluyor, hem de ilk adımda tabular oluşturuluyordu. DP'nin demokrasi bilincinin bir ayağının neden hep çukurda olduğunun somut örneklerinden ilki herhâlde buydu.

Kanun teklifi üzerinde geniş tartışmalar yapılır. Selahattin Âdil, "Mustafa Kemal Paşanın idarî, içtimaî, siyasî hataları bulunduğunu söylemek ve yazmak, demokratik rejimi benimsemiş olanlar arasında tabiî bir hak olmak lâzım gelir" derken, Isparta Milletvekili Sait Bilgiç, "Rejimlerin şahıslara izafesinin ancak faşistlere yaraştığını" söyler. İzmir milletvekili Halide

Edip'in kanun tasarısına yönelttiği eleştiri ise daha serttir: "Atatürk'ü put hâline koyan bu kanun, inkılâpları fosil hâline getirdiği gibi, tenkit hürriyetine de engel olur..."

Bütün bu tartışmalara rağmen tasarı kanunlaşır. Emekli Vali Ergun Gökdeniz'in deyimiyle, "Bu kanun Türk milletinin ayıbıdır. Atatürk'ü bir din gibi göklere çıkartmamak gerekirdi. Çünkü Atatürk hata ve sevaplarıyla kabul edildiğinde de büyüktü..."

Koruma, Kollamaya Bir Örnek

A. ve K., "Atatürk Yasası'na muhalefet" ettikleri zaman, ikisi de 14 yaşını sürdürüyordu. Oysa ikisinin de... Evet ikisinin de böyle bir amaçları yoktu. A., "Atatürk'ün resmi yağmurdan ıslanmıştı. Kurutmaya çalışırken yırtıldı. Gidip öğretmenden yeni bir Atatürk resmi istedim, başka bir suçum yok" diyor. K. ise sanat öğretimi gören bir çocuk. "Okul bahçesindeki Atatürk büstünü çok çıplak ve yalın buldum. O nedenle hem yüzünü makyajla biraz renklendirdim, hem de büstü giydirdim, ne var bunda?" diye soruyor.

Cumhuriyet gazetesinde 17 Mart 1987'de "Suçlu Çocuklar Dosyası" adı altında yayımlanan Jülide imzalı yazıda yer alıyor bu olay. A., yargılanıp serbest bırakılıyor, K. ise gerek karakolda geçirdiği gece, gerekse özenle büyüttüğü saçlarının ta kökünden kesilmesi nedeniyle bunalıma giriyor ve bir yıl kaybediyor. Jülide Gülizar, şu çarpıcı soruyu sormaktan kendini alamıyor: "Tabi A. ve K'yı yargıç önüne çıkarıp da 'Atatürk Yasası'na muhalefetten' yargılatanlar, bu ülkede Atatürk'ü ne duruma getirdiklerini, bu çocuklara kötü örnek olduklarını düşünmediler..."

Bu Nasıl Atatürkçülük?

"Türbelere bez bağlar gibi her iş yerine Atatürk resmi asmak, her boş meydana bir büst dikmek neyin ifadesi olabilir? Fransız Kız Lisesi'nin kapısına "Ne Mut-

lu Türk'üm Diyene" yazmakla ne anlatılmak isteniyor olabilir? Tren istasyonlarından resmî devlet dairelerine kadar duvar gazetesi ciddiyetine bile ulaşmayan Atatürk köşeleriyle ne çağdaşlaşmak, ne de içinde bulunduğumuz bunalımlardan kurtulmak mümkün değildir. Atatürk adına, Atatürkçülük iddiasıyla yapılanlar neyle kıyaslanabilir?"

Gazeteci-yazar Abdurrahman Dilipak'ın sözleri, aslında Türk halkının pragmatist tarafını ortaya koyuyordu. İnönü'nün ya da Menderes'in resmini asınca başları belâdan kurtulamamıştı bir türlü ama Atatürk öyle değildi. Kimse bu resme dokunamıyordu.

Öte yandan Atatürk resimleri çeşitli suçlamalarda da sağlam bir kaynak teşkil ediyordu. "CHP'nin mitinginde Ecevit'in resmi Atatürk'ünkinden büyüktü. MSP toplantısında Atatürk'ün küçük bir resmi bile yoktu..." türünden haberler ciddî basının Atatürkçülük konusundaki hassasiyetinin bir göstergesiydi kuşkusuz...

Heykeller meselesinde de durum pek parlak değildi. "Ben büst dikilmesine karşıyım" diyordu Ergun Gökdeniz ve sebebini de şöyle açıklıyordu: "Vatandaş bakıyor, soyut bir şey görüyor. Bizim vatandaşımız gördüğüne inanır. Atatürk'ü göstermek istiyorsak, bir heykelini göstermemiz daha doğru olur."

Gerçi Gökdeniz, "Vatandaşın gördüğüne inandığını" iddia ediyordu ama bu konuda rivayetler muhtelifti. Çünkü, Türkiye'nin pek çok yerinde bulunan Atatürk heykel ve büstlerinin büyük çoğunluğu birbirine, bir diğer büyük çoğunluğu ise Atatürk'e hiç mi hiç benzemiyordu...

Heykel Yap, Köşeyi Dön

Peki ama bu heykellerden acaba kimler ne kazanıyordu? 17 Mayıs'tan sonra Milliyet gazetesince başlatılan "Heykelsiz illere heykel" kampanyasının bir benzeri de 12 Eylül'den sonra Millî Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılıyordu. Ama bu kez pazar daha genişti: "Her okula bir büst..."

E-5 Karayolu'nun Tuzla kesiminde Atatürk büstü, heykel ve mask üreten fabrikanın sahibi "heykeltraş" Necati İnce, 1980'den bu yana iki binden fazla büst, beş binden fazla mask, iki yüzün üzerinde de heykel ve büyük anıt yapmıştı. İnce'ye göre, askerî darbeler dışında, işlerin yolunda olduğu dönemler millî bayramlardı...

Piyasadaki talebin büyük bir kısmını karşılayan Necati İnce, Güzel Sanatlar Akademisi giriş sınavlarından sıfır almıştı ama aslında bunu söylemesine bile gerek yoktu. Çevreye şöyle bir bakmak yeterliydi...

Atatürk heykellerinin sağladığı avantajlar bunlarla bitmiyordu elbette. Söz gelişi Necati İnce, fabrikasının arsasını işgal etmişti ama kimse sesini çıkaramıyor ve üstat yılda yüz milyonu götürüyordu. Benzer bir durum da Levent'te yaşanmıştı. Belediyeye ait bir yeşil alan üzerine kurulan Migros mağazası, alanın bir kısmını götürmüş, geri kalanına da bir başka mağaza kurulmak istenince çarşı esnafı harekete geçmişti. Bir seyyar çiçekçinin önerisi üzerine buraya bir Atatürk büstü dikiliyor ve yeni mağaza yapımı önleniyordu.

Bir başka örnek de Çağlayan'daydı. Çağlayan İlkokulu'nun tam karşısındaki alana bir kulübün yöneticileri tarafından futbol sahası yapılmış ve sahanın gecekondu işgalinden korunması için de en geçerli çare düşünülmüştü: Bir Atatürk büstü koymak...

Bu konudaki örnekler sayılamayacak kadar çoktu. Kimi vatandaş gecekondusunu yıkmaya gelen belediye ekiplerini evinin balkonuna koyduğu Atatürk büstüyle karşılıyor, kimi vatandaş ise büst kullanacak bilinç düzeyine erişemediği için Atatürk'ün resmiyle veya Türk bayrağıyla yetinmek zorunda kalıyordu. Özellikle büstlerin, vatandaşların yüzünü güldürdüğü bir gerçekti...

Atatürk'ün Söyledikleri, Söylemedikleri

"Tamam" diyordu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Utkan Kocatürk, "Biz de biliyoruz 'Beni Türk he-

kimlerine emanet ediniz' sözünün Atatürk'e ait olmadığını. Ama bunu söylersek bütün bir hekim camiası ayağa kalkar. Çünkü hekimleri okşayan bir cümle. Efendim bu Atatürk'ün değildir demek bana pek doğru gelmiyor..."

Evet hemen her yere asılan ve pek de dikkat çekmeyen sözlerin önemli bir bölümü Atatürk'e ait değildi ama hepsinin altında da onun imzası vardı. Bunlardan en meşhuru da hiç kuşkusuz, Başbakan Turgut Özal'ın Amerika'da gerçekleşen by-pass ameliyatını büyük sıkıntıya sokan "Beni Türk hekimlerine emanet ediniz" sözüydü. Gerçi "İstikbal göklerdedir" sözünün de ondan kalır bir yanı yoktu ama herhâlde herkese daha sempatik geliyordu. *Arı İnan*'a göre, "Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur" ve "Halkın sesi, hakkın sesi" Lâtince kökenli sözlerdi.

Kuşkusuz örnekleri uzatmak mümkündür. Sivil olsun, asker olsun bütün yöneticiler, yaptıkları işi bir ucundan Atatürk'e bağlama kaygılarından olsa gerek, yaşadıkları yeri resim ve heykelin yanı sıra vecizelerle de donatıyorlardı. Gerçi arada duruma uygun vecize bulunamıyor ve uyduruluyordu ama bunların en çarpıcısı herhâlde Cerrahpaşa Tıp Fakültesi morgunun önüne yazılanıydı. Atatürk'ün ölümle doğrudan bağlantılı bir sözünü bulamayan yöneticiler, bildikleriyle yetinmek zorunda kalmışlardı: "Mes'uliyet yükü, ölümden de ağırdır." K. Atatürk

Cadde Cadde, Bulvar Bulvar Atatürk

ABD'nin Türkiye'deki elçiliklerinin Ankara'da Atatürk Bulvarı'nda, İzmir ve Adana'da ise Atatürk Caddesi'nde yer alıyor olması hiç de garip değildi. Çünkü her il ve ilçe merkezinde mutlaka bir Atatürk Caddesi, birkaç Atatürk İlkokulu, Atatürk Lisesi vardı. Ayrıca her yeni şeye de Atatürk'ün adını vermek gibi yaygın ve resmî bir kanaat söz konusuydu. Atatürk Kupası, Atatürk Köprüsü, Atatürk Havaalanı, Atatürk Barış Ödülü, Atatürk Spor Salonu, Atatürk Barajı, Atatürk

Kültür Merkezi vs. Atatürk'ün 100. doğum yılında açılan 100. yıl okullarının, bütün okullara asılan "Atatürk 100 yaşında" tabelâlarının sayısını ise pek çok kimse biliyordu.

Bu Nasıl Çoğulculuk?

"15 senedir söylüyorum. Anayasa var. Anayasa olduktan sonra, Atatürk prensipleri dediğiniz bu şeyler onun içinde mündemiç mi, değil mi? Bu üstün yasa mı? Evet? Üstün yasa ise, bunun da üstünde mi? O zaman Türkiye'nin iki tane mi Anayasa'sı var? Bir Atatürk prensipleri dediğiniz prensipler, bir de Anayasa. Bunların içinden çıkamazsınız. Anayasa yapıldıktan sonra bir de ayrıca Atatürk prensiplerinden bahsediyorsunuz, onun yerini nasıl tayin edeceksiniz? Neresindedir bu Anayasa'nın? Bu söylediklerim, 61 Anayasası için de geçerlidir. Ben çok tartıştım bu konuyu. Ama zaman zaman Türkiye, anayasaları kaldırıyor. Hem de 'Atatürk prensiplerine sahip çıkıyorum' diye kaldırıyor. Anayasada olmadığı zaman Türkiye Anayasası Atatürk prensipleri oluyor. 'O nedir?' dendiği zaman da 'Bir komisyon kuralım, onun ne olduğunu tartışalım' diyorlar. Böyle olmuştur 1980 sonrasında, Türkiye'nin zihinleri durulduğu zaman, bu meselenin sükûnetle tartılışıp ahenkleştirilmesi lâzımdır."

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in geçtiğimiz aylarda bir dergiye verdiği bu demeç, Atatürkçülüğün günümüzdeki uygulamasının gelip dayandığı açmazı net bir biçimde gözler önüne seriyordu. Demokrasilerde tartışılamayan fikir, kişi ya da tabu olamazdı, olmamalıydı. Cahit Tanyol da aynı kanıyı paylaşıyordu:

"Başta Atatürk olmak üzere tartışılamayacak hiçbir şey düşünülemezdi."

Ancak gözle görülen bir gerçek vardı. Atatürk bir fetva makamı hâline getirilmiş ve çeşitli siyasal düşüncelerin temsilcileri, kendilerine Atatürk'ten dayanak aramaya başlamışlardı. Söz gelişi, ateizmi savun-

mak isteyenler, önce Atatürk'ün ateist olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. Kürtçülük üzerine bir şey yazacakları zaman, "Bakın bir zamanlar Atatürk de bu soruna değinmişti" diye fetvalarını da yanlarında taşıyorlardı. Öte yandan sağcısı, kapitalisti, liberali ve İslâmcı'sı için de durum pek farklı değildi. Atatürk kendisine geleni boş çevirmeyen bir tekke gibiydi. Herkese, her keseye uygun, her konuda birkaç anlamlı söz bulunabiliyordu. Ama kalkıp da "Ben Atatürkçü değilim" diyebilen kimse yoktu Nadir Nadi'den başka!...

Hâlbuki demokratik toplumlarda kimseye zorla bir şey empoze edilemezdi. Kişi inanacağı fikri, yürüyeceği yolu kendi özgür iradesiyle seçerdi. Atatürkçülüğün tepeden dayatıldığı, toplum tarafından da tabulaştırıldığı bir ülkede çoğulculuktan nasıl söz edilebilir? Üstelik bizde hâlâ Atatürkçü olmamak bir suç teşkil ediyor ve kişilere neden Atatürkçü olmadığının hesabı soruluyordu.

"Kimileri" diyordu Abdurrahman Dilipak, "Kemalizm'i bir Truva Atı gibi kullanmak istiyor. Herkesin Kemalist olmak zorunda bırakıldığı bir ortamda, çoğulcu demokrasi klişesi hiç de inandırıcı değildi..."

İnsan topluluklarının sürekli bir değişim içinde olduğu, insan beyninin her saat başı yeni bir inkılâbın doğum sancısını çektiği göz önüne alındığında; düşüncenin gelişimini 50-60 yıl önce yapılmış inkılâplarla dondurmaya kalkışmak mümkün müydü acaba? Demirel'in "donma"ya yönelik eleştirileri, bu sorunun da cevabını veriyordu aslında:

"Bu inkılâplar ne zaman? 50-60 sene evvel. Daha kaç sene Türkiye bu inkılâpları kanunla korumak mecburiyetinde kalacak? Veya ne zaman 'Bu inkılâplar oturmuştur, bu kanunlara gerek kalmamıştır' diyecek? 50-60 senede oturmayan inkılâp olur mu canım? Bence Türk entelektüelleri elini şakağına dayayıp bunları düşünmeli..."

Nokta dergisinin 8 Mayıs 1988 tarihli aynı sayısında (Yıl: 6, Sayı: 18), Ege Üniversitesi öğretim üyelerinden

Kürşat Bumin'le, "Atatürkçülük" üzerine yapılan şu mülâkat da ilgi çekicidir:

Nokta: Atatürkçülüğün okullardaki yaşanış biçimine birkaç yazınızda değinmiştiniz. Size göre durum epeyçe vahim boyutlar kazanmıştı. Neydi bu vahim boyutlar?

Bumin: Benim özellikle okulla ilgili olarak vermeye çalıştığım bu "alârm" aslında toplumun bütünü için geçerlidir. Türkiye, gerçekten devletin patronluğu ve toplumun gönüllü-gönülsüz katılımıyla gerçekleşen ve şiddeti hiç eksilmeden devam eden önemli bir kolektif, ideolojik kriz geçirmektedir. Her kriz gibi bu da ilk bakışta dışardan daha kolay görünmektedir. Bakın size, Fransızca yayınlanan bir turist el kitabından birkaç satır aktarayım. Kitabın ismini vereyim de toplatılsın: "Turquie Guide MA" "Atatürk portreleri her tarafta. Tek bir dükkân bulamazsınız ki Cumhuriyet'in kurucusu gür kaşları ve kararlı bakışlarıyla, tezgâh arkasında yer almasın. Tek bir büro yoktur ki onun fotoğrafı olmasın. Atatürk gerçekten Türklerin babası. Bu görüntü daha İstanbul'a giden Türk Hava Yolları uçağında başlıyor. Ön tarafta, Atatürk, bir metal levhaya kazınmış olarak, yolculara 'İstikbal Göklerdedir' diyor. Şehirde bankaların ve devlet dairelerinin cephelerinden 'Türk Öğün Çalış Güven" diye buyuruyor. O, kimi zaman da, tepe yamaçlarına dev harflerle yazılı bir düşünce biçiminde bir köy yolunun kıvrımında mevcut. (...)" Ayrıca yazar Türkiye'de "kaçınılacak davranışlar" arasında Atatürk üzerine fikir yürütmeyi de saymış. Şimdi tabiî ki bu tespit doğru bir tespit. Politik-ideolojik *"baba"*lardan epeyce zamandır uzak yaşayan bir Avrupalı bu durumu ancak "anlamaya" çalışır. Nitekim bu el kitabının yazarı da böyle yapmış.

Nokta: Bu manzara ne bakımdan "vahim"?

Bumin: Her şeyden önce bu manzara, birçok boyutun birbirinin içine girdiğini gösteriyor. Ne toplum, ne devlet, ne politika hatta ne de doğa ve bilim, sınırları çizilmiş olanlar olarak kendilerini ortaya koymuş de-

ğil. Sanki bu ve benzeri şeylerden söz etmek için mutlaka bir ilk örneğe başvurmak gerekiyor. Atatürk böyle bir rolü üstlenmiş durumda. Bu tabi, mitsel bir toplum ve doğa anlayışını çağrıştırıyor. Eğer "havacılıktan" söz edeceksek, ondan doğrudan söz edemeyiz. Mutlaka "İstikbal göklerdedir"e gönderide bulunmak şart. Eğer haberleşme araçlarından (ve dolayısıyla PTT'den) söz etmek gerekiyorsa yine bir "özdeyiş" bulmadan bu mümkün değil. Bunlar teknik konular. Hele bir de millet, toplum, tarih vb. gibi "kolay" olanlara gelirseniz o zaman iş bildiğiniz gibi, hepten içinden çıkılmaz bir hâl alıyor. Söylediğim gibi, doğa da bu anlama-açıklama biçiminden kendisini kurtaramaz. Ormanlar, hayvanlar ve ağaçlar hepsinin anlaşılması ve de "var olabilmesi" için Atatürk tarafından söylenmiş bir şeylere gereksinimleri vardır.

Nokta: Biliyorsunuz bazı bilim adamlarımız "Atatürkoloji"nin (Atatürkbilim) gerekliliğini savunuyorlar.

Bumin: Biliyorum. "Atatürkçü Felsefe", "Atatürkçü Sosyoloji" gibi ilginç fikirleri epeydir biliyorduk. Emre Kongar da (Atatürkçülüğü bir sıfat olarak görmek istememesinden olsa gerek) doğrudan bir loji ekiyle bizi yepyeni bir bilimle karşı karşıya getirdi. Kanımca bunu şimdiye kadar kimse düşünmeye cesaret edememişti. Bu konuda çok şey söylenebilir. (Bildiğiniz gibi Kongar'ın Atatürk adlı kitabının, "Atatürk Liderliği'nin Sosyal Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi" bölümü fevkalâde eğlencelidir!) Yalnızca şunu belirtmekle yetineyim: Biz biliyoruz ki tekliflerin bilimi olmuyor. (Maalesef, ama bu böyle!) Eğer "Atatürkoloji" mümkünse, niçin "Kongaroloji" de hayat bulmasın! Her ne hâl ise, ben kendimi bir "Atatürkoloji Profesörü" olarak herhâlde tanıtmazdım.

Nokta: Bu söyledikleriniz sanırım İslâmcı çevrelerin hoşuna gidecektir.

Bumin: Hayır hoşlarına gideceğini sanmam. Muhakkak ki, İslâm, insanların arayışlarına, umutlarına

cevap vermesi bakımından Atatürkçülük'le kıyaslanamayacak derecede kapsamlı bir ideolojidir. Fakat ben tabiî ki, toplum bütününde olduğu gibi, okul özelinde de hiçbir totaliter ideolojinin hâkimiyetinden yana değilim. Eğer birisi okulu terk ederken diğerinin kollarında ölecekse, "gelen gideni aratır" formülünün bu konuda doğrulanacağını şimdiden kestirmek zor olmasa gerek. Fakat ben umutsuz olmak istemiyorum. Türkiye halkının da, büyümek için "baba"ya karşı tavır almak gerektiğini bir gün anlayacağını umuyorum."

1925 yılında Bursa'ya dikilen kitabede şunlar yazılı:

"Burada yatan askerlerin şehit düştükleri muharebe öyle muazzam bir zaferle nihayet bulmuştur ki, neticesinde Bursa ikinci defa fethedilmiş ve kadîm Osmanlı hükûmeti nihayet bularak yerine Hükûmet-i Cumhuriyemiz tesis olunmuştur. Bu şehitler ve eserlerin abide-i mefahiridir. Ruhlarına Fatiha."

Bursa'da Tophane tepesinde Osman Gazi ve Orhan Gazi'nin muazzam türbeleri önünde dikilmiş bulunan bu abide, ifadesi itibarıyla hayret verici bir gaflet ve şaşkınlığın belgesi gibidir.

Sanki Millî Mücadele, Yunanlılara ve sair düşmanlara değil de Osmanlı devletimize karşı yapılmışcasına bir hava taşıyan bu kitabe, Yunanlılara karşı kazanılmış olan büyük zaferimizden hiç söz etmeyerek, garip bir ifade kullanılmıştır.

Tarih bölücülüğünün daha o zamanlardan başladığına dair bu belgeyi şaşkınlığın ibret vesikası olarak sunuyorum.

Bursa halkını ve bütün okuyucularımı bu abide konusunda düşünmeye ve bu kitabeyi Orhun abideleriyle karşılaştırarak, tarih anlayışımız konusunda fikir sahibi olmaya davet ediyorum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Birinci bölümde, motor–fikir olarak, Türk–İslâm ruhuna dönüşümüzün, büyük meyvesi olan Millî Mücadele'yi anlattık. Sonra, Cumhuriyet'te, adım adım yüzgeri ederek İslâma, töreye düşman kesilişin belgeleri ile bunun olumsuz sonuçlarını dile getirdik.

İkinci bölümde, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, zafere kadar tecelli eden demokrasiye ve her türlü hürriyetlere rağmen... Cumhuriyet'i müteakip ondan nasıl dönüldüğünü... Tek Parti diktasına ve onun karanlığına düşüşümüzün belgelerini ve bu facianın sonuçlarını anlattık.

Bu bölümde ise halkımızın duygu, düşünce ve tenkitleri yine hiçe sayılarak... Ve pek tabiî İslâmdan ve töreden devletçe uzaklaşarak yeniden Batı hayranlığına saplanışımız, safha safha gösterilecektir. Bu konuda belgeler verilecektir.

YENİDEN BATI HAYRANLIĞI

"İKİNCİ BÖLÜM"E GİRERKEN BU "Batı hayranlığı" konusunda, 1918'le 1923 yıllarının, kendine dönüş yılları olduğunu hatırlatarak şunları söylemiştik:

Bu şuurlu yıllar, yöneticileri, aydınları ve zenginleri ile milletin "Batı hayranlığından" tiksinerek, Avrupa'yı olduğu gibi görüp bildiği yıllardır. Yani Âkif'in ünlü mısraındaki deyişle Batı'nın "Medeniyet, çağdaşlık, insaniyet" değil de "Tek dişi kalmış canavar" olduğunun farkına varılmıştır. O sayede, özellikle "Millî Mücadele" boyunca, som-iman ve öze-güven hâlinde millî ruh cephesi doğmuştur. Batı, emperyalizmle Hristiyanlık ve sömürücülüğün bir terkibi olarak, hak tanımaz, hileci, kan dökücü ve saldırgandır.

Türkiye devleti, meclisi, halkı, basını ve aydınları ile bir asırdan beri ilk defa onu bu gerçek yüzüyle görmüş ve göstermişlerdir.

Ne yazık ki, Parti'nin çıkarlarını, dalkavukluğu ve rejime kul olmayı, milletimizin hayat ve geleceğinden daha önemli gören nüfuzlu aydınlar, bu hak ve hakikat yolunu çabucak terk ettiler. Kokladıkları hava, burunlarına biraz sert gelince, gerçeği, inancı filân bıra-

karak, milletimizi gaflet ve kötülükten kurtarıp kurtuluşa götürecek olan bu "kendine dönüş" gururunu, sakatken kullandıkları baston gibi duvara dayadılar.

İnanılmaz ve hızlı bir dönüşle, Batı'nın dini, ahlâkı, yaşayış tarzı dahil, her şeyine avukat kesildiler. Kendi komplekslerinin zihinlerine yerleştirdiği yalan yanlış bir Avrupa hayranlığını, Türk milletine, bu sefer zor ve baskı ile kabul ettirmeye kalktılar.

Hâlbuki, Millî Mücadele'nin daha başından, Erzurum ve Sivas kongrelerinden beri Meclis de, Bakanlar da, Atatürk de, onun paşa ve yazar arkadaşları da, taklitçiliğe, Batı hayranlığına karşı idiler. Her işde "millî-İslâmî" terkibi esas tutuyor, eski ve yeni (Doğu ve Batı) taklitçilikten şikâyet ediyorlardı.

İşte size, Atatürk'ün gazetesi, "Hâkimiyet-i Milliye"de (1920) çıkmış bir yazı ki, Millî Mücadele yıllarında çiçeklenen şahsiyet ve Türklük idealinin temelini vermektedir.

Büyük ihtimalle Falih Rıfkı, Ruşen Eşref veya Yakup Kadri tarafından yazılmış olan bu makalede, eski (Arap-Acem) ve yeni (Frenk-Batı) taklitçiliği kınanmaktadır. Hatta burada "uzun tüylü kalpak ve dik yakalı gömlek"le timsalleştirilen Sovyet taklitçiliği "Üçüncü Tanzimat" sıfatıyla yerilmektedir:

Yeni Taklitçilik

Tarih müzesinde bizim için bize ait olmayan iki kaftan saklanıyordu: Arap cübbesi, Acem destârı, Acem şalı ve Frenk kostümü. Şimdi yeni bir devir dönümünde, galiba yine müzeyi zenginleştirmek istiyoruz. Öyle görülüyor ki, bu defa müze uzun tüylü kalpak, dik yakalı gömlek, yakalar diğerlerinden ayrılacak! Hayat bu üç devrin de başı ucuna ezelî bir renk vurmuştur: Tanzimat.

Şuursuz, yapma hareketlere hep bu sıfatı versek yalan söylememiş oluruz. Bizde uzun bir tarih silsilesi var ki, onda tanzimattan tanzimata atladık. Arab'ınkinden, Frenk'inkine ve nihayet Üçüncü Tanzimat'a doğ-

ru gidiyoruz. Eğer biraz daha yeni hayatın şuurunu bulamazsak bu emrivaki olacaktır.

Bizim ilk Tanzimatçılar hüsnüniyet sahibi, fakat işin hakikat tarafını az gören adamlardı. Onlarda çok derinden gelen bir his vardı. Diyorlardı ki:

Garplı olalım, akın selini durduralım! Onların gözleri Garp denilen yeni bir menbaa dönmüştü. Bu, hummalı insanlara gösterilen bir kaynak gibi bir şeydi. Tanzimatçılar ateşleri sönünceye kadar içmek istiyorlardı. Belki bununla deva bulacaktık!

Fakat ısmarlama elbise satın alan geçici müşteriler kadar olsun, bu yeni menbadan alacağımız şeylerle giyinip kuşandıktan sonra bir defa olsun dünyaya bile bakmadık. İlim, neviler arasında taklidin değil, tesanüdün gaye olduğunu ileri sürer.

Acem, Arap, Frenk ruhu bizim ruhumuzu hep aynı suretle bir burgu gibi dolaştı ve mütemadiyen bizi bizden ayırdı. Siyasette, hukukta, ahlâkta, edebiyatta, lisanda, iktisatta tamamen başkalarının örnekleri hâkim oldu ve bittabi bu vaziyette milletler arasında bir tesanüt de temin edilemedi. Bizim Avrupa'nın muvazene siyasetlerinde geride kalmamız, hatta bundan harice atılmış olmamızın sebebi biraz da budur.

Bunu Avrupa Tanzimatçılığından beri tecrübe ediyoruz. Abdülmecit devrinin Tanzimatı da beynelmilel muhabbet üzerine istinat edildi. Tuhaf tuhaf nazariyelerle, tuhaf tuhaf kitleler vücuda getirilmeye çalışıldı. Ekleme, derme çatma millet vücuda getirilemedi. Bunun olamayacağını herkes tekrar etti. 324 (1908) Meşrutiyeti'ni de Tanzimatçı ruhuyla yaptık. Onun da neticelerini gördük. Meselâ alafranga şekiller altında alaturka neler yapmadık!

Bütün bunlar da hep hüsnüniyetle yapılıyordu. O hüsnüniyetle şuursuzluk bir araya gelince, millet hükûmeti sistemi ile İttihâd-ı anâsır siyaseti bir araya getirildi.

Bütün bunlar yanında manevî hayatımız da aynı uçuruma sürüklendi. Şimdi yine aynı şeytanın burada

da bizi rahatsız ettiğini görüyoruz. Bu defa da şarktan gelen bir hayata karşı aynı şuursuzlukla yüründüğü görülmektedir. Bunun misallerini zikretmeye lüzum görmüyoruz. Etrafa bakmak kâfidir. Yaşamak için her şeyden evvel ilim ve hakikati gören göz isteyelim.

(Hâkimiyet-i Milliye, nr. 88, 20 Kânunuevvel 1336 / 1920)

10 Ocak 1921 (10 Kânunusâni 1337) tarihli Hâkimiyet-i Milliye'de ve yine Yakup Kadri'nin kaleminden çıkmışa benzeyen "Zavallı İstanbul" adlı yazıda:

Beyaz Ruslar'a yardım için balolar, piyangolar düzenleyen fakat kaybedilmiş vatanlarımızdan gelme Türk göçmenlerin aşsız ve giyimsiz hâlleri ile "dilenmelerine" bile aldırmayan "İstanbul züppeleri" kınanarak şöyle denilmektedir:

"... Hiç şüphesiz yirminci asrın Bâbil'i (çünkü Buhtunnasr, Yahudileri Orşelim adlı vatanlarından Bâbil'e göç ettirmişti) olan Malta'ya giderken (İngilizler, Mütarekede, Türk ileri gelenlerini Malta'ya sürmüşlerdi) Türk büyükleri de vatan hasretini böyle duydular. Onlar da "İstanbul... İstanbul." diye inlediler. Ve "Son Nefseleri ile Hasbıhâl" ederken: (Süleyman Nazif kastediliyor)

"Ruhum benim oldukça bu imanla beraber,
Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler!"

dediler.

Malta sürgünleri, Bâbil esirlerine ne kadar benziyorlarsa, kaldırımları üzerinde en süflî ihtiraslar kaynayan ve en kutsî hisler çiğnenip ezilen bugünkü İstanbul da tarihin yetim ve harap "arz-ı Ken'an"ını o kadar andırıyor. Nasıl ki medenî İngilizler, buhtunnasr'ın riyasız adamlarından çok daha haindirler.

.... Bursa'dan Bosna'ya kadar zulüm ve imhâ heyulâsının girdiği ve geçtiği bütün yerlerden canını kurtarmak ve namusunu korumak isteyen âciz ve silâhsız kardeşlerimiz hep İstanbul'a sığındılar.

Wrangel ordusu ve bu ordunun kurbanı olan binlerce Rus aileleri de İstanbul'a sığındılar... Ancak, (zavallı İstanbul'da şimdi başka bir hâl var):

Artık İstanbul'da göze görünmeyen, hatıra getirilmeyen ve yüzüne bakılmayanlar, İstanbul'un ezelî âşığı ve ebedî sahibi olan Türklerdir. Ne ağlanacak bir tecellidir ki Türk'ü unutan ve ona acımayanlar arasında en çok utanması icap edenler yine İstanbul'un bazı Türkleri oluyor:

Wrangel muhacirleri için müsamereler tertip eden, kapı kapı dolaşarak bilet satan Şişli'nin şık beyleri ve kibar hanımları, burunları dibinde dilenen ve açlıktan ölen Türk muhacirlerini görmeli, bu sefalet kurbanlarının düne kadar kendi huzur ve saadetleri için bir merdiven vazifesi ifa ettiklerini unutmamalıdırlar.

Değerli bir muharririmiz, Türk muhacirlerinin balolar, salonlar ve elmaslı konteslere malik olmadıkları için böyle unutulduklarını söylüyor. Bir başkası, memleketimize "pelikan" kuşundan daha bedbaht diyor. O pelikan ki ciğerlerini yiyenler yine kendi yavrularıdır. Zavallı İstanbul!"

Daha yüzlerce metin ve misalle destekleyebileceğimiz bu husus, elbette "Batı düşmanlığı" tonunda değildir. Batı züppeliğine, kökünden çıkmışlığa, "dejeneresans" denilen "soysuzlaşma"ya, gereksiz ve şahsiyetsiz Avrupa hayranlığına bir reddiyedir.

Nitekim, o günlerde veya daha sonra o günleri anlatmak için yazılan, Yakup Kadri'nin "Sodom ve Gomore", "Ankara" romanlarında, "Millî Savaş Hikâyeleri" ve "Ergenekon" isimli yazılarında... Halide Edip'in "Ateşten Gömlek", "Vurun Kahbeye" romanlarında, yine aynı yazarın hikâye ve yazılarının çoğunda, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın" "Sahnenin Dışındakiler" romanlarında... Ruşen Eşref vs.nin yazılarında ve daha birçok eserlerde bu şuursuz taklit ve hayranlık illetinin yerildiği görülüyor. Milletten kopmuş köksüz yöneticiler, yabancılaşmış aydınlar ve sonradan görmeliğin

züppeleştirdiği para babaları, daha birçok eserde yerden yere vuruluyor.

Adı geçen romanlarda, yazılarda, Millî Mücadele'nin, "kendine dönüş" safhaları hep birden alkışlanıyor. Fakat Cumhuriyet devrinde, yeniden ve çok abartmalı biçimde girilen "Batı taklitçiliği" konusu gelince, Tek Parti'ye yakın olan, fiilen Meclis'e girerek "resmî" kimliğe giren yazarların bakışları değişmektedir. Atatürk'ün sofrasına çok yakın olan söz gelişi Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Ruşen Eşref Beyler bu taklitçilik, şekilcilik, savurganlığa alkışçı bir yaklaşım sergiliyorlar. Halide Edip, Tanpınar, Peyami Safa, M.Ş.E. ise Cumhuriyet devri züppeleşmelerine karşı tenkitçi, kınayıcı ve hatta alaycı bir üslûp tavrı içindedirler.

Çünkü Cumhuriyet'ten itibaren, tarihin, törenin, âdet ve geleneğin, millî sanatın ve felsefenin, inançlar ve iman unsurlarının toptan bir tasfiyesine doğru gidilmiştir. Buna karşılık, Batı'da, "Avrupalı, medenî, çağdaş, iyi" sanılan ne varsa, bölük pörçük, parça buçuk getirilmiştir.

Ziya Paşa'nın: *"Zira ki ziyân ortada, bilmem ne kazandık?"* dediği bütün bu şahsiyet ve maneviyat kayıplarına karşılık, Batı'dan aldıklarımızla kazandığımız değer söz konusu değildir. Aslında "yenilik" diye getirilenlerin çoğu, Batı'nın bizi benliğimizden çıkarmak için yüz yıldan beri, kendi hesabına, gayet akıllıca teklif ettiği "okumuşunu" Türk'e yabancılaştıracak, bizi bizden çıkaracak şeylerdir.

"Türk aydını" denilen şeye, Batı, zaten, *"kolej'ler ve Sultanî"*'ler aracılığı ile 120 yıldır el koymuştu. Bu sebeple onun, kendi üslûbunu çoktan yitirmiş, ruh ve madde açlığı içindeki bocalayışlarını çok iyi biliyordu. Batı'nın teveccüh ve ianesine muhtaç edilen bu ruhun doyması, ancak "Batı hayatı" zannettikleri içki, kadın, moda ve baloyu onlara bol bol vermekle mümkündü. Bu sebeple, yeni aydın, partili, yönetici, gazeteci takımını, İslâmdan, tarihten, töreden koparmaya, kırk elle ve bin gayretle sarıldılar.

Kendinden kopmakla kalmayan hatta dolaplarda döndürülen yaratıklar gibi Batı'ya hayranlıkla da yetinmeyen bu aydınlar üstelik, milletimize mahsus bütün değerlerden nefret etmeye alıştırılmışlardır.

Söz konusu ettiğimiz turfa aydınlar, Batı'nın bile inanamayacağı bir "değişim" geçirdiler. Hani savaşlarda, mahrumiyetler, Batı zulümleri altında (Çanakkale'den beri) kartal kesilen ve "Âsım'ın Nesli" olacağı sanılan bu mücadele yiğitleri, birdenbire "serçe" kesilerek Batı'nın avcundaki yeme koşup, kendi ayaklarıyla kafese girmişlerdir.

Batı'da Türk aydınının bu şaşkınlığını dile getiren, birçok ciddî veya alaycı eserler, röportajlar, raporlar bile yazılmıştır. Netice şudur:

Kendisine mahsus her şeyden utanmak kompleksine düşen "Cumhuriyet kuşakları", İstanbul'da yüz yılını dolduran "Tanzimat"ın daha acar ve acemi çocuklarıdır artık. Belki üçüncü belki de dördüncü Tanzimat nesli olarak, bu sefer de Ankara'da iş başı etmişlerdir.

Felâketi çarpıcı bir teşbihle anlatmak istersek:

Tanzimat'ın üçüncü göbek torunları olan İttihatçılar tam sekiz yılda, koca bir Osmanlı Cihan Devletinin kanına nasıl girmişlerse... Batı hayranlığı ve telkinleri altında yanlış eğitilen Cumhuriyet nesilleri de, belki 80 yıl içinde, Türk'ün şahsiyet, kültür ve inancını yok etmekle görevli gibi bir açmazın içinde görünmektedirler. Hiç şüphesiz, Batı'nın bu arzu ve direktifi bütünüyle yerine gelmeyecektir. Ancak, eğitimde, kültürde, dejeneresans ölçüsünde tahribat sürüp gitmektedir.

1950'den beri gittikçe gelişen *demokrasi* ile beraber uyanış ve onarım "restorasyon"da başlamıştır. Ancak, altmış yılın yıkımı çok büyüktür. Buna karşı devletçe uyanış yavaştır. Milletçe uyanış ise örgütlü (organize) değildir.

Kısacası, Cumhuriyet'le beraber inanılmaz bir ikiyüzlülük başlamıştır. Millî Mücadele'de başarı sağlamak için namuslu mebuslara, halka, köylüye, askere,

din adamına, şehirli eşrafa başka türlü görünmeyi becermişlerdir. Ancak, Tek Parti olarak iktidarı alır almaz (bu kitap boyunca anlatıldığı gibi) kültürün ve mazinin tasfiyesine koyulmuşlardır. O dönemdeki yakıcılık hırsının sembolik tarzda bir tahlilini Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Sahnenin Dışındakiler" romanından (s.28) okuyalım:

".... Fakat yakmak arzusu bana da geçmişti. Ben de etrafımda ne varsa hepsini bu ateşe, onun doymak bilmeyen ağzına, etrafımda ritmi yükselip alçalan raksa teslim etmek istiyordum.

- Hayır yakalım...

- Yakalım...

Ve yakıyorduk........ Senenin biriktirdiği her şeyi muntazam hareketlerle yakıyordu. Ben, bulduğumu ona uzatıyordum. O, şöyle bir baktıktan sonra ateşe atıyordu. O andaki hâletiruhiyemizi anlatmak için, sadece bu mazi ocağının başında tamtamlarla sıçramadığımız kalmıştı diyebilirim....

- Yakalım Paşam.....

Bakmak neye yarardı? Yakmak varken... Ve yakıyorduk. Elimize ne geçerse yakıyorduk... Uykusuzluktan bunalan, dumanın yarı boğduğu, yaş içinde bıraktığı gözlerimizde yaktığımız şeylerin alevleri, yavaş yavaş kan rengini almaya başlamıştı. Ve biz, durmadan *mâzi* dediğimiz o acayip şeyi yakıyorduk.

Fakat yakmak da bir işe yaramıyordu. Yaktığımız her şey, zihnimize acayip bir şekilde takılıyor, isimler birbirini çağırıyor, hayatlar ayrılıyor, hatıralar birbirine ekleniyordu. Boşluk, ağzını açmış, biraz evvel aldığını, sanki birkaç misliyle üzerimize kusuyordu... Yokluk, aldığını birkaç misliyle geriye vermesini, çoğaltmasını biliyordu. Oyun, bizim içimizde geçiyordu. Dışarda her şey devam ediyordu."

BATI'YA ÜÇ YOLDAN GİDİLİR

19. ASIRDA, BUHARI MAKİNEYE TATBİK eden Avrupa, açık denizler hâkimiyeti ile önüne geçilmez bir kuvvet kazandı. Bu teknik medeniyetin dışında kalan diğer kıt'alar ahalisi gibi biz de, ya Batılılaşmak, yahut sömürülmek gibi bir durumda kaldık.

Ancak, Batı'ya nasıl gidilecek, onlara denk bir kuvveti sağlamak için ne yapmak gerekir? Bu konularda 200 yıldan beri henüz bir sonucu varmış değiliz.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve daha sonra aşırı Avrupa yanlılarının, şuurlu olarak ne özledikleri, ne aradıkları dahi belli değildir. Bir sosyolog eliyle istek ve arzularının tahlili yapılmalıdır.

Başka bir din ve medeniyete mensup yani "Hristiyan" olmayan bizim gibi milletler 1900'lerden beri Batı'nın silâhlı hücumlarına veya kültür, ekonomi, siyasetçe işgallerine uğradıkça *"o güçlü efendilere benzemek"* mecburluğunu duymuşlardır. Çünkü Avrupa, teknikte ve ilimde üstünlüğü ele geçirmiştir. Onun karşısında ayakta durabilmek için, onu hâkim kılan imkânları yine onlardan öğrenerek öz varlığı devam ettirmek şart olmuştur. İşte bugüne kadar, çağın ilim

ve tekniği ile kendilerini ayakta tutmak için Batılı ve Hristiyan olmayan milletler üç yol denemişlerdir:

Birinci yol: Dinde ve medeniyette henüz bir seviyeye varmamış olan bazı küçük Afrika kavimlerinin ve benzeri sömürgelerin Batı'nın istilâsına uğradıktan sonra uğratıldıkları durumdur. Bunlar kendilerinde olan her şeyi (dillerini bile) tümden unutarak İngiliz-Fransız veya benzeri milletlerin salt bir kopyası olmuşlardır.

Onların esasen kaybedilecek, "ateşe verilecek" bir tarih ve medeniyetleri de söz konusu değildir. Bugüne kadar devlet olmayarak kabile hâlinde yaşamışlardır. Eski olduğu kadar şüphesiz çok saf ve asil olan "örf ve âdetlerinin" ise belki farkına bile varmamışlardır. Bunların tutumuna, yahut bunları içine alan tarihî olguya *erimecilik* veya *başkalaşım* denilebilir. Bunlar, kendilerini yok eden korkunç deformasyonun şuuruna da varmamışlardır. Hile ile silâhla veya kapitalist bir belâ hâlinde gelen bir *"emrivakinin"* altında ezilmişlerdir.

İkinci yol: Başta Japonya olmak üzre, "Uzak Doğu" örneğinde gördüğümüz *çağdaşlaşma*'dır. İlk büyük uyanışla, bugün hâlâ *kendi* öz değerlerine bağlı kaldığı hâlde, ticaret, sanayi, elektronik ve her sahada dünyaya meydan okuyan Japonya'nın durumuna göz atalım:

Görünen şudur ki Japonlar, daha ilk Batı tehlikesi, üstün teknik ve ticarî araçlarla kapılarını çaldığı zamanda, onlara karşı tedbirli, uyanık ve güçlü olmak gerektiğini anlamışlardır.

Şüphesiz ki bu Uzak Doğu adalar ülkesinin büyük şansı Japonya'yı seven, soyu geleneği, huyu ve ruhu Japon olan ileri görüşlü aydın ve liderlere sahip olmasıdır. Sorumlu, olgun ve ciddî olan Japon liderleri:

Onlara yenilmemenin ve ellerinden kurtulmanın ancak onlar gibi teknik ve donatıma sahip olmakla sağlanacağına inanmış, buna karar vermişlerdir. İlimde ve kudrette Batı'ya eşit olmanın çarelerini aramışlardır.

Böylece törede, kültürde, ilimde, dinde, yaşayışta, kılık kıyafette, "mukaddesler"de ve her şeyde "Japon" kalarak "Çağdaş" olmayı hedeflemişlerdir. Liderler, devlet adamları, aydınlar... Bu tutumda sabır, azim ve irade göstermişlerdir. Zahmet çekmişler, karakterin zirvesine çıkmışlar, ciddî, seviyeli, azimli davranmışlardır. Nihayet 19. yüzyıl sonlarına doğru Rus Çarlığını bile yenerek, "büyük devletler" arasına girdiklerini herkese kabul ettirmişlerdir. Bugün ise ilim, teknik, ekenomi ve *refahta,* dünyanın birinci mi yoksa ikinci gücü mü oldukları ayırt edilemiyor.

Üçüncü yol: Bizim 200 yıl önceden, (yani Japonlardan daha önce) Avrupa ile denk olmak gereğini duyduğumuzdan beri aldığımız belirsiz tavırdır. *Çağdaşlaşma* ile *Avrupalılaşma*'yı birbirine karıştırmışızdır.

Çağdaş (muassır) mı olacağız yoksa Avrupalılaşacak mıyız? Daha başka bir deyişle: Zamanın ilim ve fenninde Batı ile eşit müesseseler, sanayiler, teşkilâtlar kurmaya mı talibiz? Yoksa usul ve üslûbumuzdan, iman ve törelerimizden bütünüyle vazgeçip Avrupalılar gibi olmak mı istiyoruz?

İşte bu büyük soru, Tanzimat'ın başından beri gazete sütunlarınca ve hatta ciltlerce tartışılmıştır. Fakat bir sonuca varılamamıştır. Çünkü yönetici ve aydınların büyük Japon liderlerini emsal tutarak bu hususta karar vermeye niyetleri yoktur. Kimileri karar vermemekte, kimileri zaten aldatılmış bulunmakta, kimileri de Batı'nın bizde türettiği "gericilik" heyulâsından korkmaktadır.

Bir kere, elbette biz, küçük Afrika kavimleri gibi "Batılı sahiplerin" bir görünüşleri ile, hemen onlara benzeyemezdik. Yani bizi *"eritemez"* ve *"başkalaştıramaz"*lardı. Fakat, 18. yüzyıl başlarına kadar, Avrupa'ya tek başına meydan okuyan ve *"Yenilemeyen Türk"*ün, eritilemezse bile hiç olmazsa özünden koparılması lâzımdı. Bu husus Avrupalı Hristiyanlık, kültür ve yönetim kurmayları tarafından inceden inceye plânlanıyordu.

Nihayet, vaktiyle Osmanlı'nın kullandığı bir usul geldi hatırlarına. Bu ise; Türkiye'nin mukadderatına hâkim olacak aydınları, Batı hayranlığı, Batı usulleri, Batı inançları ve Batı yaşayışına özenti içinde yetiştirip okutmak olabilirdi.

Devir Osmanlı devri idi. Yani Türkiye'de Müslüman kadar Hristiyan, Türk kadar başka kavimler de vardır. Batı, bu konuda şu yolu tutturdu:

Daha çok itimat ettiği, Hristiyan ve Musevîleri, komisyoncu, aracı, ithalât ve ihracatçı yaparak, imtiyazlı bir zümre hâline getirdi. Türk okumuşlarını ise kolejlerde, sultanîlerde, veya İngiliz, Fransız, Alman vakıflarının açtıkları özel mekteplerde Batılılara benzemek heyecanı ile koşuşan kimseler hâline getirdi.

Bu taktik ve plân uygulanması inanılmayacak kadar başarılı olmuştur. Kolejlerde ve bizzat Batı'da yetişen kimseler, iç ve dış işlerde, orduda, yönetimde, üniversitede Türk mukadderatına hâkim olmuşlardır. Daha sonra onların kolejlerinde yetişenler Türk okullarına, eğitim sistemine, basına ve her sahaya da el atmışlardır.

Böylece Batı, Türkiye'nin en kıymetli cevherini, yani bazı nüfuzlu aydınlarının "beyinlerini" kendine bağlayınca yukarda söylediğimiz o tereddüt ve "ikicilik" azalacağı yerde içimize iyice ve sanki devamlı olarak yerleşmiştir.

O gün bugün tartışıyoruz: Fakat içine tıkıldığımız ve sel gibi hızlı akan bir su üzerinde, bizden gittikçe uzaklaşmaya başlayan bir geminin içinde tartışıyoruz. Tartışan biziz, fakat gemiyi akıntıya bırakan başkalarıdır.

Rahmetli *Cemil Meriç* ve *Kemal Tahir*'in benzetişleriyle: Biz vaktiyle nasıl yabancı soyların *beyin ve kabiliyet sahibi* yahut asil ve zengin gençlerini alıp kendi İslâmiyet ve milliyetimizden geçirerek, (Sokullu Mehmet Paşa gibi) kendi soyuna, kültürüne karşı savaşan liderler, yöneticiler olarak kullanmışsak, Avrupa ve Amerika da bir asırdan beri bizimkileri devşirmiştir...

Batı'nın *Yeniçerisi* olarak, kültür ve medeniyetimizi, iman ve örfümüzü esir aldırtmıştır.

Dün olduğu gibi bugün de, Batı devletlerinin bayraktarı gibi çalışan iç ve dış yöneticilerimiz vardır. Eski Tanzimat dünkü Tek Particilik gibi bugün masonluk, holdingcilik, "ilericilik" ve hatta özel bir anlamda kasten kullanılan "Atatürkçülük" dahi "beynelmilelci, gizlici, çıkarcı" zümrelerin elinde Türkiye'yi bir anlamda sömürge yapmanın aracı gibi istismar etmektedir.

"Batılılaşma sevdası" nesilden nesle arttıkça daha korkunç manzaralar ortaya çıkmaktadır. Meselâ, Amerikan Genelkurmay Başkanı, Türkiye gibi "bazı ülkelerin" subaylarını, özel kurslarda eğiterek, dünyanın her yerinde *Amerika'ya bağlı generaller, cumhurbaşkanları, başbakanlar, bakanlar, yöneticiler yetiştirdiklerini ABD Senatosu'nda, 1989 savunma bütçesi görüşülürken* (Nisan 1989) alenen söyleyebilmektedir.

BATI'YA NİÇİN BAĞIMLIYIZ?

AÇIKLADIĞIMIZ BİLGİLERİN IŞIĞI ALTINDA, öncelikle "Batı'ya niçin bağımlıyız?" ve bugün dahi "Batı'dan ne anladığımız belirlenmiş midir?" sorularına cevap aramaya çalışalım.

Ancak, iki yüz yıl aranan veya samimiyetsizlik dolayısıyla aranılır gibi yapılan bu sorunun cevabının açık bir formül gibi söylenemeyeceği ortadadır.

O hâlde, hangi dönemden beri Avrupa'ya böylesine "tutulduk?" Batılılaşmaya hangi özleyişlerle koşup, ordan hangi hüsranla döndük? İlk Cumhuriyet'te ve bugün dahi Mümtaz Turhan'ın dediği gibi "Batılılaşma'nın Neresindeyiz?" Onları araştırmaya bakalım.

"Batı, Batı" demeye başladığımızdan beri, edebiyata, kitaplara, gazetelere geçen fikir:

"Avrupa'nın ilmini, fennini, sanayiini, metotlarını alalım. Ama imanda, kültürde, irfanda, törede kendimiz kalalım" biçiminde özetlenebilir.

Ama, devlet idaresinde, icraatta durum böyle olmamıştır. Hükûmetler, Tanzimat'ta, Meşrutiyet'te Cumhuriyet'te, Demokrasi'de, hangi eğilimde olursa olsunlar, hangi fikirleri gerçekleştirmek, hangi vaatleri yeri-

ne getirmek için gelmiş olurlarsa olsunlar, toptan Batılılaşma'ya doğru birkaç adım daha atmışlardır.

Demokrasiye rağmen Türk halkını hiçe sayan aydın ve yönetici saltanatı hâlâ da devam etmektedir. Başka bir deyişle: Taklitçi, kökünden çıkmış mutlu azınlığın diktası, özellikle manevî alanda terör hâlinde devam etmektedir. Dinde, sanatta, hayata bakışta, zevkte, onların değer hükümleri, korkunç bir taassupla sürüp gitmektedir.

Bundan daha önemlisi, tıpkı Tanzimat'ın yenilikleri, tıpkı I. ve II. Meşrutiyet ihtilâlleri, tıpkı beynelmilel dış mihrakların eline düşen İttihat ve Terakki'nin milletin bilgisi ve rızası dışında oluşması gibi bugün de (Cumhuriyet'e, demokrasiye rağmen) yine aynı durumdayız.

Milletimizi asırlarca ilgilendirecek büyük kararlar, millî iradenin, hatta kamuoyunun bilgisi dışında ve onun eğilimlerine aykırı olarak alınmaktadır. Söz gelişi AT'ye girmek, ABD'ye gözü kapalı uymak, dış siyasette şaşırtıcı tavırlar, milletin arzularına zıt olabilmektedir.

Bu konuda daha vahim bir nokta, milleti hiçe sayan böyle kararların, Tek Parti devrinde olduğu gibi, seçimle gelen, çok partili devre iktidarları tarafından dahi alınabilmesidir. Her eğilimdeki partiler, demek ki, Batı'ya karşı milletin bilmediği bir "taahhüde" uyuyorlar. Böyle gizli bir mukavele şartıyla hükûmet olabiliyorlar. Belki de bunu yapamayanlar, zaten, Avrupa veya ABD'nin plânları çerçevesinde, kendi silâhlı kuvvetlerimiz tarafından alaşağı ediliyorlar.

Başlangıçta "şaşılacak" gibi görünen bu husus, biraz derin düşünüp örneklere, olaylara göz atınca olağanlaşmaktadır. Çünkü, hepsinin altında "devletimizle Batı arasında" belki Reşit Paşalardan beri akdedilmiş, bir "zımnî anlaşma"nın bir "gizli uzlaşma"nın varlığı sezilmektedir.

Bu kitapta üstünde durduğumuz konular: Hilâfet'in ansızın kaldırılması, türlü bahanelerle İslâmiyet'e karşı takınılan hasım ve düşman tavırlar... Milleti temsil

etmesi mümkün muhalif partilere ve demokrasiye karşı "Takrîr-i sükûn"la gerilen karanlık perde...

Ordumuzun büyük zaferine rağmen, Lozan'da Misak-ı Millî'yi bile sağlayamayan gizli açık görüşmeler... Ve nihayet, bizi şekilce Avrupalılara benzemekten başka hedefi ve manası olmayan bir alay "züğürt inkılâbı" vs. İnsana daima bir gizli anlaşmayı düşündürmektedir.

Belki, Avrupa'yla böyle mutlak manada, kültür, siyaset, ekonomi ve yaşama ilişkilerine girenler, iktisadî zayıflığımızdan, borç ve yardım alma mecburluğumuzdan söz edeceklerdir. Ancak, Batı'nın bu konuda faydadan ziyade zarar getirdiği şu ekonomik durumun, her nesilde biraz daha kötüye gitmesinden bile anlaşılabilir. Batı'nın borçlandırma ve yardımları ve o yoldaki telkinleri, tıpkı ahlâkta, eğitimde, yaptıkları gibi Türk ekonomisini, uzun vadede iflâsa götürmüştür. Tüccarlığı, kapitalistliği, hatta sömürgeciliği ile meşhur olan Batı, şüphesiz en fazla bu ekonomi konusunda özel çıkarını gözetmektedir. Yüzlerce ibretli misal arasından, yalnız birini hatırlayalım:

Musul, Kerkük özbeöz Türk ahalisi ile Misak-ı Millî sınırlarımız içinde idi. Hilâfeti ve dolayısıyla İslâm âleminin saygı ve sevgisini bile, güya Musul'u geri almak için feda ettiğimiz söyleniyor.

İşte buna rağmen, İngiltere, Musul'u bize vermeyerek, kendi petrol menfaatlerini gözetmiştir. Bizim İstiklâl Savaşı'yla kazandığımız kutlu zaferi bile, Lozan'da, hileler, pazarlıklar ile etkisiz bırakmıştır.

Büyük devletler, bu petrol çıkarlarını kollayabilmek için, değil Musul'a, Hatay'a, Adalar'a el koymak... Hatta yurdumuzun doğusunda "Kürt Meselesi" adı ile isyanlar, iç savaşlar çıkarmayı bile göze almıştır. Batı'nın dostluğu, insafı yoktur. Batı, maneviyatta örnek değil, belki kötülük numunesidir.

Batı, Türkiye'yi, her itibarla bir "büyük pazar, bir yarı sömürge" olarak tutmak niyetini hiçbir zaman gizlememiştir. Buna rağmen, "bize ekonomik çıkarlar sağla-

yabilir" denilerek, mutlak Batıcılığın ayağına düşülmesi inanılmaz bir gaflettir. İslâm âleminin ve hiç olmazsa kendi kendimizin öncüsü olmaya çalışmak varken *"Batı'nın kuyruğunda bir sinek olmak"* aşkı, millî haysiyetten de mahrum edilmek istenişimize ayrı bir belgedir.

Dediğim gibi, Tanzimat, fikirde ve icrada tereddütlü adımlarla başlamıştı. Ziya Paşa, bir taraftan:

İster isen anlamak cihanı
Öğrenmeli Avrupa lisânı
Bitmiş orada fünûn terakki

diyerek "Çağdaşlaşma" anlamında, Batı'ya yönelmemizi tavsiye ediyordu. Aynı şair, Batı taklitçiliği tarzında gelişen "Avrupalılaşma" illetine karşı ise şu öfkeli kınamayı yapıyordu:

İslâm imiş devlete pâbend-i terakki (ayak bağı)
Evvel yoğ idi işbu rivayet yeni çıktı
Milliyeti nisyan ederek (unutarak) her işimizde
Efkâr-ı Frenge tebaiyet yeni çıktı.

Ziya Paşa, demek 120 yıl önce bile, uygun bulduğu çağdaşlaşmayı savunmuştur. "Batılılaşma"yı ise yermiştir.

Ne yazık ki bu tartışma, apaçık görünen dosdoğru yola rağmen Tanzimat'ta, Servetifünûn'da, Meşrutiyet'te, Cumhuriyet'te ve bugün hâlâ sürüp gitmektedir. Oysa Batılılaşma konusunda, değerli fikir adamlarımız, tutulacak yolu, çoktan göstermişlerdir:

Ziya Gökalp'ın "Türkçülüğün Esasları" gibi, Mehmet Âkif'in "Safahat"ı ve Mümtaz Turhan'ın "Batılılaşmanın Neresindeyiz" kitapları, hemen aynı noktada birleşmektedirler:

Önce, "Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Çağdaşlaşmak" gereklidir. M. Âkif, idealist gençlere "Âsım'ın Nesli" diyerek "Fazilet" denilen millî hasletleri ve Batı'dan alınacak "Marifet"i (fen, ilim) öğütlemektedir.

BATI KAFASI - BATI HAYATI

GÖKALP, ÂKİF, TURHAN VE DAHA birçok fikir adamımız söyledikleri hâlde... Ve Millî Mücadele döneminin o büyük uyanışı ile kendimize dönüş hamlelerine rağmen, Tek Parti erkânının çıkarları koruma içgüdüsü ve İslâmdan nefret dolayısıyla eğilimleri: Batı'ya kayıtsız şartsız bağlılık ve hayranlık olmuştur.

Israrla, "Bize Batı kafası lâzım değildir" dercesine, toplumumuzu israfa, iflâsa, milletten kopma ve samimiyetsizliğe sürükleyen "Batı yaşayışı" tercih olunmuştur.

Bu hususu, Tek Parti diktasını teşvikte büyük gayret dolayısıyla de tanıdığınız, Falih Rıfkı Atay'ın kaleminden okuyalım. Çünkü bu zat, dikta'yı överken Türk değerlerine, Osmanlı'ya saldırmakta, Batı yaşayışını ise övmekte en fazla ileri gidenlerdendir.

"Ankara'da iken bir gün, İngiltere büyükelçilerinden biri bana:

- Şehriniz yabancı dolu, onlara ve kendinize neden golf yeri ayırmazsınız? demişti.

Sonra kendisi bir golfçüyü misafir olarak getirdi. Biz de parasız yatırıp kaldırdık. Şimdi Ankara'ya özel bir itibar kazandıran Golf Kulübü meydana geldi.

Amerika'ya gittiğimizde belediyelerin, halk için parasız golf yerleri yaptıklarını görmüştüm." *(F. R. Atay, Kurtuluş, 1981, s.55)*

Falih Rıfkı, bunları yazdığı sırada, ülkemizde yıllık millî gelir 50 doların altında, milletin yüzde sekseni elbise ayakkabı bulamaz, ülke açlar, işsizlerle, şehit, dul ve yetimleri ile dolu bir hâlde idi.

Batılı hayata, yani lükse, içkiye, kadına, sefahate duyulan açlığı tatmin ihtiyacı, "Batılılaşma" dedikleri taklit hamleleri 1924'lerden itibaren memleket sathına hızla yayılıyordu.

İktidarın, Yunus Nadi'ye çıkarttırdığı "Cumhuriyet" gazetesinin 6 Eylül 1925 tarihinde verdiği şu haber de gönül verdiğimiz *"Batılılaşma hamlelerinden"* biriydi:

"Memleketimizde ilk defa yapılan bir müsabaka" başlıklı haber şöyle devam ediyordu. "Evvelki akşamki Güzel Bacak müsabakasına dört hanım iştirak etmiştir."

Bir başka "Batılılaşma" örneği, 1927 Aralık ayının 15'inde gazetelerde görülen "Sarıkamış'ta, askerî ve mülkî erkânın katıldıkları muhteşem bir balo" haberidir.

Falih Rıfkı (Kurtuluş, s.93), bir yabancı ağzından (isim vermeksizin) başka bir Batıcılık tablosunu da şöyle çizmektedir:

"Geri bir toplumu ilerletecek en uygun demokrasi(!) tarzını Atatürk bulmuştur. Türkiye'de bir iki yüzyıl sonra göremeyeceğimizi, onun rejimi altında ve halk yığınlarının yüzü buruşmadan gördük.

Ben 1932 sularında, güney illerinden birinin halkevinde bir ramazan günü, hanımlı erkekli öğle yemeği yemiştim. Kimsenin yan baktığı yoktu."

İlk Cumhuriyet yıllarının "balo" modası da, Batılılığın(!) sergilendiği ve herkesin modern görünmek için katıldığı yerler olarak asla ihmal edilemez bir Batı özentisidir. Gerçekten, dans değil oturup kalkmak dahi bilmez, kıyafeti tutarsız, çarşafı yeni çıkarmış ve

hatta "başörtülü" kadınlarla erkekler, bu komik balolarda boy gösteriyorlardı. Nitekim, balo, başörtüsü ve Atatürk'le ilgili şu hatıraya bakınız:

17 Ağustos 1928'de İstanbul'da bulunan Atatürk, Moda'daki deniz yarışlarını seyretmişti. Atatürk daha sonra Kalamış'ta Belvü bahçesindeki baloya katılmıştı. Ahmet Banoğlu'nun "Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı" isimli kitabının I. cildinin 218. sayfasında, Atatürk'ün kızların başlarını açtırması anlatılıyor:

"Atatürk, coşkun alkışlarla karşılandığı bahçede kendisi için hazırlanan masaya oturmuştur. Atatürk'ü yakından görmek için kendilerini dans yerine atan çiftler neşe içinde dönerlerken, başlarını alelâde bezlerle örtmüş bazı kadınlar Atatürk'ün dikkatini çekmiştir. Atatürk dans etmekte olan İhsan Bey isminde bir doktorun kızını çağırarak şöyle demiştir:

- Hanımefendi bu başörtünüzü çıkardığınız takdirde daha güzel olacağınızı tahmin ediyorum, isterseniz bir tecrübe ediniz.

Genç kız Atatürk'ün bu hitabı üzerine başındaki örtüyü çıkararak dansa devam etmiştir. Bundan sonra memnun olan Atatürk, birkaç dakika sonra aynı genç kızla dans etmiştir.

Atatürk, başörtüsüyle dans eden öteki hanımlara da aynı tavsiyede bulunmuş, örtüleri çıkardıkları takdirde daha iyi olacaklarını söylemiştir. Bunun üzerine balodaki bütün kadınlar başörtülerini çıkarmışlardır."

Bu balo işi Yakup Kadri'nin "*Ankara*" ve M.Ş.E.nin "*Ayaşlı ve Kiracıları*" romanlarında görüldüğü üzre öylesine modalanmıştı ki kasabalara bile yayılmıştı. Sabahaddin Ali'nin bazı hikâyelerinde de görüldüğü üzre, çoğu "*millî bayram*"lara denk gelen bu baloların, kendilerine göre, kurallaşan törenleri oluyordu. Böylece Batıcı inkılâbın taşralara ve ücralara kadar yayılacağı düşünülüyordu. Ancak, bu törenleri kapı aralarından, pencerelerden seyreden yoksul ve dindar halk, bu "yabancılaşma"dan ötürü devlete küsüyordu. İçi aşsız, dışı giyimsiz millet, kendi tepesi üzerinde oynamak gi-

bi ağır gelen bu yaban eğlencelerinden son derece rahatsız oluyordu.

Münevver Ayaşlı 26 Ağustos 1926 gecesi, Ankara'da kendisinin de bulunduğu ve bir facialı tezat manzarası veren baloyu şöyle anlatmaktadır:

"26 Ağustos gecesi hâfızalardan silinmeyecek bir gecedir. Bu gece, İzmir suikasti dolayısıyla idama mahkûm edilenlerin asılacağı gece idi ve Celâl Bey (Bayar), İş Bankası'nın kuruluş yıldönümü olduğu için Atatürk Orman Çiftliğinde bir ziyafet veriyordu. O gece Cavid, Şükrü ve Dr. Nazım Beyler asılmışlardır ve Dr. Nazım Bey, Tevfik Rüştü Beyin bacanağı oluyordu. Tevfik Rüştü Bey, o gece büyük bir medenî cesaret göstermiş ve ziyafete katılmamıştı. O yıllarda Gazi'nin bulunduğu bir davete gelmemek bir cesaret işi idi. Gece yarısından sonra Kılıç Ali Bey, davette bulunanlara idam edilenleri görmek için idam yerine gitmeyi teklif etmiş ve hâzirûnun önemli bir kısmı şen-şatır gitmişlerdi. Ben gitmedim, daha doğrusu gidemedim." *(Tercüman, 21 Ağustos 1986)*

Balolar gibi güzellik kraliçesi yarışmaları da, Batılılık olarak devletin teşvik ettiği, (ve Tek Parti'yi desteklemek zorunda olan) bütün basının desteklediği "inkılâp" hamleleri idi(!) Düşününüz ki bu teşviklere Devlet reisi olarak Gazi bile katılıyordu. Keriman Halis'in 1932'de "Dünya Güzeli" seçilmesi münasebetiyle verdiği demeçte, Atatürk:

"Türk ırkı, dünyanın en güzel ırkıdır", diyordu.

Ondan bir yıl önce (Aralık 1931) *Naşide Hanım* adında bir öğretmen, o günün şartları içinde büyük cesaret göstererek yarışmaya giriyor ve "Türkiye Güzeli" seçiliyordu.

Bugün güzellik yarışmaları gerçi renkli gazetelerin sayfalarına ve gazinoların özel seanslarına kadar düşmüştür. Fakat o günlerde yalnız bizde değil, "lâik Fransa"da bile, kanun ve nizam dışı sayılacak bir öğretmen tavrı idi. Çok cür'etkâr sayılırdı. Nitekim devrin Millî Eğitim Bakanı *Esat Sağay* tarafından da kı-

nanmıştı. Bunun üzerine gazeteler, bakana "yobaz" diye saldırmışlardı. Tabi Tek Parti bakanına, gazetelerin saldırabilmesi, ancak "Yukarının" işareti ile olabilirdi. Nitekim Sağay bunu fark ederek 23 Aralık 1931 tarihli Cumhuriyet'e bir açıklama göndermişti.

O dönemde, Batı eğlencelerinin, Batı zevk ve oyunlarının, Batı kılık kıyafetinin, güzellik yarışmalarının, Ramazanda kadınlarla öğle yemeği yemenin, golf sahası veya "buz pateni" yapma vs.nin *"Batılılaşmak, modern hayat ve asrîlik"* sayıldığına, daha binlerce yazı, evrak, hatıra ve belge gösterilebilir.

Biz daha fazla uzatmadan bu bahse önemli bir hatıra ile son vermek istiyoruz. Bahsedeceğimiz "Hatıralarım" kitabının sahibi *Hilmi Uran,* Tek Parti'de valilik, CHP müfettişliği, milletvekilliği, Parti Genel Sekreterliği hatta bakanlık yapmış önemli bir şahsiyettir.

Hatıralarım'ın aşağıya alacağım bölümünde *Hilmi Uran* hem Adana bölgesi *parti müfettişi* hem de milletvekilidir. Müfettiş bulunduğu bölgeye sık sık giderek "büyükleri" bizzat karşılamaktadır:

"Nitekim bu müddet içinde cenup vilâyetlerimize bir defa Atatürk gelmiş ve kendisine Mersin'den Silifke'ye kadar ben de refakat etmiştim. İsmet Paşa'nın da daha ziyade bir dinlenme gezisi mahiyetini taşıyan Mersin'e gelişinde orada bulunmuştum.

O günler, Avrupa muaşeret ve cemiyet hayatına hep birden ayak uydurmaya çalıştığımız günlerdi ve hele balolar pek rağbette idi. Bunlar sık sık ve her vesile ile tertip ediliyor ve kadınlı, erkekli danslı toplantılar yapılıyordu. Valensiya fokstrotu o günler pek revaçta idi.

Mebuslarla vilâyetler erkânı kendilerine birer frak, birer jaketatay ve smokin edinmiş bulunuyordu. Kadınlar da suarelerde sırtlarına giydikleri bol dekolte tuvaletleri çok defa yadırgayarak bu gece toplantılarında ürkek ürkek dolaşır dururlardı.

Parti müfettişi olarak bir gün ziyaret ettiğim İslâhiye kazası merkezinde geceleyin yalnız başıma dolaşı-

yor ve bu basit köydeki gece hayatı hakkında bir fikir edinmek istiyordum.

Çarşıdan geçerken, birbirine pek yakın iki kahvehaneden biri hıncahınç dolu olmasına mukabil ötekinde kimselerin bulunmaması pek dikkatimi çekti. O aralık orada beliren gece bekçisine yaklaşarak bunun sebebini sordum. Bekçi sırıttı ve müşterisi çok olan kahvehaneyi eliyle işaret ederek 'Orada garson kız çalışıyor' dedi. Filhakika daha dikkatli bakınca ben de gördüm ki, orada, boyalı yüzlü, kara kuru bir kız ortada gidip geliyor, hizmet ediyordu. Zeki kahveci kazanç yolunu günün temayülünde bulmuş görünüyordu.

Benim müfettişliğim sıralarında Atatürk Mersin'e geldiğinde Ertuğrul yatıyla Silifke'ye geçmiş ve orada edinmek üzere olduğu bir çiftlik hakkında tetkikler yapmıştı.

O sırada Atatürk Lâtife Hanımdan ayrılmış bulunuyordu. Ve yanında manevî evlâtları olarak birkaç genç kız vardı. Bir gece çiftlik civarındaki bir koyda demirlemiş olan Ertuğrul yatında Atatürk bize bir yemek vermişti ve bermutat uzunca bir rakı âlemi yemeğe tekaddüm etmişti. O gece devam eden mübahase sırasında, herhangi bir mülâhaza ile, Lâtife Hanımdan ayrılmış olması sebebini izah etmek lüzumunu duyan Atatürk, inkılâp önderliğini kastederek, "Ben bu işlerin başında bulundukça evlenmekle bir hata ettim ve ayrılmakla da o hatamı tashih ettim" demişti." *(Hatıralarım, s.207-209)*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Geçen üç bölümde incelediğimiz konular, bir bir görüldü. Önce dindar–milliyetçi görünüp sonra bunların üstüne yürüyen...

I. TBMM'deki gül gibi hürriyet ve demokrasiyi, zaman içinde kapkara diktatörlüğe çeviren...

Nihayet, Millî Mücadele'de tam şahsiyetini bulmuş iken, birdenbire dönüp Osmanlı Tanzimatçılarından daha kompleksli Batı hayranlığına dökülen...

Üstelik Batıcılığı da balodan, çıplaklıktan, rezil hayattan, içkiden, kumardan, golf sahasından, diskotekten, puro içmekten ibaret zanneden bir zihniyet...

Elbette israfa, lükse, vatandaşı soymaya, kendi nefsini ve hasis çıkarlarını gözetmeye kapılar açmış olur.

Yoksul bir ülkeden, fedakârlığı, tasarrufu, tutumluluğu, dürüstlük ve ahlâkı hiçe sayan, bunu kaldırmayı "çağdaşlık, modernlik" sayan bir rejim, elbette bunların sonucu olan yolsuzluk, rüşvet gibi toplum ahlâksızlıklarına katlanmak zorunda kalır.

Temellerin Duruşması kitabımızın bu son kısa bölümünde biz de, Cumhuriyet boyunca sürüp gelen ve maalesef birbirini izleyen her iktidar dönemlerinde daha çok artıp çeşitlenen *yolsuzluk*'lardan söz edeceğiz.

Bu bölüm, Türkiye'de her tarihte olan yolsuzlukların ne tarihçesi, ne bir listesi, ne de onlardan birkaçının hikâyesidir. Kısaca, yolsuzlukların tahliline çalışacağız. Onun ayrıntılarını ve hikâyelerini isteyenler, her gün gazetelere bakabilirler.

YOLSUZLUKLAR

TEK PARTİ ELBETTE, SAF BİR SİYASÎ birlikten, bir azınlığın siyaset ve itibar dayanışmasından ibaret değildir. O aynı zamanda ve öncelikle bir menfaat birliğidir. Memleketin her türlü geliri, taahhüt işleri, ticareti onlara verilmektedir. Hatta imtiyazlar, vurgunlar, gasp imkânları öncelikle Tek Parti mensuplarının hakkıdır.

Tek Parti mensupları dedikse, bu çok geniş bir camia tutar. Şeflerin yakınları, yakınlarının yakınları, ahbapları, partinin kademe kademe ilçelere, hatta köylere kadar inen mensupları, o mensupların adamları, parti sempatizanları, itibarlı memurlar, müdürler, genel müdürler ve daha yüzbinlerce kişi "bu kurtlar sofrasından" elbette paylarını alırlar. Memleket gelirinin faraza yüzde 60 ilâ 70'i mutlaka bunlarındır. Bunlar sayıca bir milyonu geçmeyen imtiyazlı azınlıktır. Ötede, millî gelirin ancak yüzde 30 ilâ 40'ını bölüşen köylüden, işçiden, küçük esnaftan, dullardan, yetimlerden, işsizlerden ibaret halk vardır. Bu halkın ağzı dili yok, sözcüsü, gazetesi, hak arayacak adliyesi bile yoktur.

Kısacası, Tevfik Fikret'in "Hân-ı Yağma"da, (1912) İttihat ve Terakki yâranına veyahut "ortaklığına" attığı

taşlar, daha ağırı ile bütün Tek Parti'lere ve özellikle de o dönemin CHP'sine atılabilir.

Kendini kurtaran milletimize bu Tek Parti'nin "özel kurtarıcı" olarak çıkması, buna rağmen de ancak yağmacılara, hatta yağmacı düşmanlara yaraşacak vurgunlar yapması, halkımıza kat kat ağır gelmiştir.

O Tek Parti ki bütün varlığını, iktidarını, servetini, Millî Mücadele'yi dişi ve tırnağıyla kazanan bu millete borçludur...

Bu sofracık, efendiler ki iltikama muntazır
Huzûrunuzda titriyor şu milletin hayâtıdır.
...
Fakat sakın çekinmeyin yeyin yutun hapır hapır...
Yeyin efendiler yeyin, bu hân-ı iştiha sizin
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yeyin.
...
Efendiler pek açsınız, bu çehrenizden bellidir;
Yeyin efendiler yeyin, bu hân-ı iştiha sizin
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yeyin.
...
Efendiler pek açsınız bu çehrenizden bellidir;
Yeyin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı kim bilir?
...
Bu, hakkıdır gazânızın, evet o hak da elde bir
...
Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortalıkta say:
Hasep, nesep, şeref, şataf, oyun, düğün, konak, saray;
Bütün sizin efendiler hazır hazır kolay kolay...
...
Verir zavallı memleket, verir ne varsa: Malini,
Vücudunu, hayâtını, ümidini, hayâlini,
Bütün ferâg-ı hâlini, olanca şevk-i bâlini.
Hemen yutun, düşünmeyin haramını helâlini.
...
Bu harmanın gelir sonu, atıştırın giderayak!
Yarın bakarsınız söner, bugün çatırdayan ocak...

Evet, ülkeye sözde *hürriyet* getirmek iddiası ile, lâkin hileler, silâhlar, baskınlar, zulümlerle gelip, vatanımızı sekiz yıl içinde bitiren İttihat ve Terakki mensuplarına, en ağır bir tokat olan bu şiir bile... Tek Parti'nin ülke çapında, 27 yıl boyunca becerdiği soygun, zulüm ve "yağma sofrası"nı, (bütün şiddetine rağmen) anlatmaktan âcizdir.

Tarihe bile en ağır gelecek taraf işte... Belki yaptıkları yolsuzluk ve soygunları millete iyilik, imar, fazilet diye kabul ettirmeye kalkmalarıdır. Hırsızlık ve soygunlarını baba kurtarıcı, onarıcı sıfatlarıyla olağan göstermeye kalkmalarıdır.

İlk Cumhuriyet devri Tek Partisinin, ayrıca yüzünü kara eden bu yolsuzluklar, düşünün ki, varını yoğunu Kurtuluş Mücadelesi'ne harcamış, kahraman ve asil milletimize karşı yapılmaktadır. Bu soygunlar yüzünden aç ve sefil bırakılanların çoğu, "Cepheye mermi taşırken, o mermi karda yağmurda ıslanmasın diye, çocuklarının sırtındaki örtüyü alıp oraya örten" kadınlardır. Yahut İstiklâl Harbi şehitlerinin dulları, yetimleridir.

Yine düşünün ki, böyle şeyler, medenî bir ülkede olacak şeyler değildir. Hele "Batılılık" iddiasında bulunanlar için utanç vericidir.

Yalnız şunu da düşünün, bu soygunluğu yapan veya yapacak olan veya hısım akrabasına yaptıran "erkân", kendi hesabına, diğer yaptıkları ile tutarlı durumdadır. Nitekim, bu sonuncu soygun, belki yarın yerine konulabilecek "maddî soygun"dur. Bu, yukarıda tafsilâtı ile anlattığımız diğer üç soygunculuğun, vurgunculuğun yanında belki kayda bile alınmaz. O üç soygunu bir daha hatırlayınız:

1- İslâmiyet ile, töre ile, millî ahlâk ve geleneklerle günah, sevap, vicdan kavramlarıyla ilişiği kesilen Türkiye, uzun zamanlar için *manen soyulmuştur.* Memleket, iki yönlü kaba yobazlığın eline düşürülmüştür.

2- Türkiye, demokrasi ve adalet gibi devleti devlet yapan değerlerden soyulmuştur.

3- Türkiye, imanından, kültüründen, tarihinden soyularak yaban ellerin kucağına atılmıştır. O günden beri, cinsi ve cibilliyeti gibi, yerini yurdunu kıt'asını da bilmeyen bir "yığın" olmaya yüz tutmuşuzdur. Batılı değil, Doğulu değil, Müslüman değil, Hristiyan değil hatta devekuşu bile olamamışızdır.

Yolsuzluk bahsini, elbette ki "savurganlık", sorumsuzluk, iş bilmezlik vs. ile beraber de düşüneceğiz. Meselâ, Tek Parti'nin Batılılaşma ve güçlenmeyi, "adam zengin etmek" şeklinde anladığını gösteren birçok vak'a ve örnekleri, Falih Rıfkı'nın Çankaya'sında ayrıca diğer yazarlarda, belgelerle görüyoruz. Lüks tüketim ve israfı, Falih Rıfkı, "Batıcılık" gibi görerek çok kez göklere çıkarmaktadır. İşte bir metin:

Falih Rıfkı yılbaşı gecesi eğlencesine harcanan parayı tenkit eden muhaliflere verdiği cevapta şunları söylemektedir:

"Yılbaşında bütün kabareler, lokantalar dolu imiş. Son Posta'ya göre kalabalığın dörtte üçü de Türk'müş ve gene onun hesabına göre o gece ödenen şarap, şampanya parası yüz bin liradan az değilmiş. Ve Son Posta bağırıyor: Yahu gene halkın ıstırabından, iktisadî buhrandan bahsedip duruyoruz. Hani ıstırap, hani buhran?.. İstanbul'da kazanabilen büyük bir sınıf varsa, bu sınıf ille muhalifler Ankara'ya karşı hak kazansınlar diye yılbaşı gecesini evde mi geçirsin, parasını küpe koyup yere mi gömsün?"

Bu kural, umumîdir, "Batılılaşma, Avrupa hayatı" söz konusu ise, bu konuda "yok yoktur"; devletin bütün imkânları, (bu misalde) yılbaşı eğlencesi yapacak olanlara açıktır. Çünkü bununla, yabancı elçi ve gazetecilere "Türkiye'nin uygar, Batılı, çağdaş" olduğunun resmi verilecektir. Şeflerin gözü, İslâm komşuları zaten küçümsemekte, Sovyetlere biraz gıpta ile bakmakla beraber hiçbir zaman ciddî feragatli bir duruma yanaşmamaktadır. Sovyet ihtilâlini görünüşte överler ama, iş ciddiyete geldiğinde kendilerine de bir zerre mahrumiyet düşeceği korkusu ile ondan nefret ederler...

Bunlar; milleti her konuda hiçe saymakta, yalnız Batı'nın ne diyeceğine önem vermektedirler. Feci bir uşaklık kompleksi olan bu Batı korkusu, İttihatçılarda da vardı. Mehmet Âkif:

"Bize efkâr-ı umumiyesi lâzım garbın" diyenleri Safahat'ında yerden yere vurmaktadır. Falih Rıfkı'nın sık sık eski dönemleri yermek için söylediği *"Ecânip (yani ecnebiler) ne der?"* kafası, Tek Parti'de devam etmektedir.

Bu kafa ne yazık ki mazide kalmamıştır. Bugünün iktidarları ve aydınlarında da devam etmektedir. Her alanda millet bir şahsiyet bütünlüğüne kavuşmadıkça bu aşağılık duygusundan kurtuluş imkânı da yoktur.

Batılılaşma ideolojisi ile lüks tüketim, savurganlık münasebetlerini, Doç. Naci Bostancı, (27 ilâ 31 Ekim'de) Tercüman'da çıkan *"Tek Parti Döneminde Siyaset ve Ekonomi"* adlı incelemesinde Yakup Kadri'nin *Ankara* romanından da bazı aktarmalar yaparak, şöyle anlatmaktadır:

(Devletten vurarak veya rüşvet yoluyla büyük sermaye biriktirenler, hayat standartlarını hızla yükseltiyorlar. Bu sıfatla *partiden* teşvik de görüyorlardı.)

"1930'a kadar süren devrede Avrupa ile yapılan ticarette öncelik, tamamıyla bu kesimin ihtiyacı olan mamul madde ithalâtına verilmiştir. Bazen bu doğrultudaki ithalâtın toplam ihracatın dahi üzerine çıktığı görülür. Şeker, çay, dokuma kumaşları gibi halkın ihtiyaçlarına hitap eden kalemler ise toplam ithalâtın içinde oldukça küçük paya sahiptir. Bu kesimin hayat standardını yükseltmek için gerçekleştirdiği Batı kaynaklı lüks tüketim, esasen Batılılaşma ideolojisinin sosyal yapıya yansımasından başka bir şey değildir.

Yakup Kadri bu ilişkiyi şöyle ifade eder: "Bu yeni Türk muhitine yeni girmiş bazı ecnebiler Hakkı Beye 'Bu Almancayı Berlin'de mi öğrendiniz?' veya Selma Hanıma 'Hiç şüphesiz Paris'ten giyiniyorsunuz değil mi?' diye sordukları vakit, Türklerce sanki medeniyet

yolunda bir geniş adım atılmış gibi oluyor; eşte, dostta bir düğün dernektir gidiyordu..."

Cemiyet keskin bir dönemecin önündedir. Garplılaşma hem ekonomik hem de kültürel boyutuyla *hızlı bir ivme kazanmıştır.* Artık bu dönemeçte yollar kesin olarak ayrılmaktadır. Batı'ya yönelenler balolarda *"Mavi Tuna"*nın nağmeleriyle bu yeni dünyanın kapısını zorladıklarını düşünürlerken, kasketli halk bütün olup biteni uzaktan korku, merak, endişe gibi karmaşık duygularla izlemektedir...

Ankara'nın sönük gaz lâmbasının ışığına alışkın halkı için içerdekiler, bir meş'ale gibi yanan elektrik lâmbalarının altında dans edenler, elbiseleri, yeyip içmeleri, davranışları ile çok uzak bir dünyanın temsilcileridirler.

M. Kemal, Ankara'yı başkent yapmaya karar verdiğinde mebuslar, bürokratlar, "yakınlar", o zamanlar her yeri arsa ve kır olan toprakları, hemen tapularına geçirmişler, birkaç kere de, artan paralarla satılmasına, mülklerin el değiştirmesine sebep olmuşlardı. Kale önünden Meclis'e, Çankaya'ya kadar inip çıkan bayırlar, bataklıklar, bağlar, bahçeler, hummalı ticaretle alınıp satılıyor, her tarafta binalar kuruluyordu.

Tek Parti, adamlarını zengin etmeyi, halkı ezerek, korkutarak sermaye ve nüfuz çevreleri yapmayı, âdeta felsefe hâline getirmişti. Bir milletvekili açık açık şunu söylüyordu:

"Hepimiz, başta Reisimiz (Gazi Paşa) olmak üzre, zenginleşmek lüzumunu duymalıyız. "Demokrasi servete dayanır" demiyor muyduk? Hepimiz aynı şekilde işlere girmedik mi? Öyleyse neden kazanmayalım?"

Hatime

İşte Cumhuriyet Dönemi, daha sonra art arda gelen rüşvet, yolsuzluk, hak tanımazlık, adaletsizlik, gerilik ve ilkelliklere böylece açılıyordu.

Eli gücü yetenler, halka arka çıkması mümkün bütün fazilet zümrelerini bertaraf ederek yeni saraylar, konaklar peşinde, firavunların nefse, tene, maddeye dayalı ebediyetini tesise çalışıyorlardı.

Halk ise Allah'ın ebediyetini arıyor, devletin adaletini özlüyordu.

60 yıldır, bu eğri ocaktan çıkan duman, eğri eğri gözleri yaşartmaya devam ediyor. Halk bir yanda, devlet bir yanda birbirlerine diş biliyor.

Ümit, 1920–1927 Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin din–milliyet, demokrasi, adalet kantarını, yeniden çekip gelecek Türk asırlarını tartacak Muhammed–Oğuz oğullarının "Yüksel ki yerin bu yer değildir." çığlıklarına bağlı olacaktır.

Ahmet Kabaklı
23 Eylül 1989
Beşiktaş/İstanbul

OKUNACAK ESERLER

Abdurrahman Şeref Efendi
(Sadeleştiren: Enver Koray) : Tarih Musahabeleri, 1985
Adıvar, Halide Edip : Mor Salkımlı Ev, 1985
Adıvar, Halide Edip : Türkün Ateşle İmtihanı, 1987
Adıvar, Halide Edip : Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri, 1956
Afet İnan, A. : M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, 1981
Ağaoğlu, Ahmet : Serbest Fırka Hatıraları, 1969
Arıburnu, Kemal : Atatürk'ten Anılar, 1969
Armaoğlu, Fahir : 12 Ada, Dizi yazı, Tercüman, 27.11.1985 –3.12.1985
Atatürk, Kemal : Nutuk, 2 cilt, 1973
Atay, Falih Rıfkı : Kurtuluş, 1981
Atay, Falih Rıfkı : Moskova Roma, 1932
Atay, Falih Rıfkı : Çankaya
Atilhan, Cevat Rıfat : Menemen Hâdisesinin İç Yüzü, 1968
Ayaşlı, Münevver : Dersaâdet, 1975
Aydemir, Şevket Süreyya : Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 1-15
Balcıoğlu, A. Rahim : Fevzi Çakmak, 1987
Banguoğlu, Tahsin : Kendimize Geleceğiz, 1984
Banguoğlu, Tahsin : Millî Şef Devri Hatıraları, Dizi yazı, Tercüman, 17–26 Mayıs 1986
Bardakçı, İlhan : Tarihten Bugüne, 1982, 1983
Bardakçı, İlhan : İmparatorluğa Veda, 1985
Bardakçı, İlhan : Bir İmparatorluğun Yağması
Başgil, Ali Fuad : Din ve Lâiklik, 1962

Bayar, Celâl : *Ben de Yazdım, 6 cilt, 1968*
Bayar, Celâl : *Atatürk'ün Metodolojisi ve Günümüz,*
Baykara, Barbaros : *Dersim*
Berkes, Niyazi : *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, 1965*
Bilgiseven, Amiran K. : *Lâiklik ve Atatürk*
Bleda, Mithat Şükrü : *İmparatorluğun Çöküşü, 1979*
Bozdağ, İsmet : *Atatürk'ün Sofrası, 1975*
Bozdağ, İsmet : *Bir Çağın Perde Arkası, Atatürk–İnönü, İnönü–Bayar Çekişmeleri, 1972*
Cebesoy, Ali Fuat : *Millî Mücadele Hatıraları, 1953*
Cebesoy, Ali Fuat : *Moskova Hatıraları, 1982*
Coşar, Ömer Sami : *Troçki İstanbul'da, 1969*
Çantay, Hasan Basri : *Kara Günler ve İbret Levhaları, 1964*
Çetin, Atilla : *Tarihimizde Arşiv Tahripleri, Tercüman, 4–5.12.1985*
Danişmend, İ. Hami : *31 Mart Vak'ası, 1961*
Dersimi, M. Nuri : *Mektup, 1973*
Dilipak, Abdurrahman : *Bir Başka Açıdan Kemalizm, 1988*
Emre, Ahmet Cevat : *İki Neslin Tarihi, 1960*
Erol, Şadi : *Babıâli Baskını, Tercüman, 30.1.1986*
Erol, Şadi : *Rauf Bey'in Hatıraları, Tercüman, 13–15.10.1968*
Fırat, M. Şerif : *Doğu İlleri ve Varto Tarihi, 1970*
Goloğlu, Mahmut : *Devrimler ve Tepkileri (1924–1930), 1972*
Goloğlu, Mahmut : *Erzurum Kongresi, 2 cilt, 1969*
Gündağ, Nevzat : *1913 Garbî Trakya Hükûmet–i Müstakilesi, 1987*
Hiçyılmaz, Ergün : *Belgelerle Teşkilât–ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri, 1979*
Hüseyin, Kadriye (Çev. Cemile Necmeddin–Sahir Sılan) : *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, 1987*
İlgar, İhsan : *Rusya'da Birinci Müslüman Kongresi, 1988*
İğdemir, Uluğ : *Sivas Kongresi Tutanakları, 1986*
Jaeschke, Gotthard : *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri,*
Kalkavanoğlu, İlyas Sami : *Millî Mücadele Hatıralarım, 1957*
Kandemir, Feridun : *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*
Kandemir : *Atatürk'e İzmir Suîkastinden ayrı 11 Suikast, 1955*
Kandemir : *İzmir Suîkastinin İç Yüzü, 1955*
Kansu, Mazhar Müfit : *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, 2 cilt, 1986*
Kaplan, Mehmet, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman : *Devrin Yazarlarının kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, 2 cilt, 1981*
Karabekir, Kâzım : *İstiklâl Harbimizin Esasları, 1951*
Karabekir, Kâzım : *İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, 1967*

Karadağ, Raif : Şark Meselesi, 1971
Karadağ, Raif : Petrol Fırtınası, 1988
Karaman, Sami Sabit : İstiklâl Mücadelesi ve Enver Paşa, 1949
Karaosmanoğlu, Y. Kadri : Atatürk, 1961
Karaosmanoğlu, Y. Kadri : Politikada 45 Yıl, 1968
Kaylan, Aziz : Çanakkale İçinde Vurdular Beni,
Kemal, Mehmet : Bu Darbeler Kimin İçin, 1986
Kemal, Mehmet : Türkiye'nin Kalbi Ankara, 1983
Kemal, Mehmet : Acılı Kuşak, 1977
Kemal, Mehmet : Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla, 1984
Kemal Tahir : Notlar, Sanat ve Edebiyat, 1989
Knross, Lord : Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu, 4 cilt, 1968
Koçak, Cemil :Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938–1945), 1986
Koçer, Kemal : Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul, 1946
Kodaman, Bayram : Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, 1988
Kutan, Recai: 12 Eylül, 1989
Kutay, Cemal : Üç Paşalar Kavgası, 1964
Kutay, Cemal : 150'likler Faciası, 1955
Kutay, Cemal : Kurtuluşun Ve Cumhuriyet'in Manevî Mimarları, 1973
Kutay, Cemal : Mehmet Şeref Aykut, 1985
Kutay, Cemal : Türk Millî Mücadelesinde Amerika, 1979
Küçük, Yalçın : Türkiye Üzerine Tezler 1908–1978, 3 cilt
Lermioğlu, Osman Nuri : Meşrutiyet, 1976
Leventoğlu, Mazhar : Atatürk'ün Vasiyeti, 1968
Mısıroğlu, Kadir : Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler, 1967
Mısıroğlu, Kadir : Lozan Zafer mi, Hezimet mi?, 2 cilt, 1973
Mısıroğlu, Kadir : Musul Mes'elesi ve Irak Türkleri, 1972
Mouruvıeff, Boris : Deli Petro'nun Vasiyetnâmesi, 1966
Muhtar, Mahmud : Balkan Harbi, 1976
Müftüoğlu, Mustafa : Yüz Küçük Adam, 1976
Müftüoğlu, Mustafa : Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 8 cilt
Nur, Rıza : Hayat ve Hatıratım, 2 cilt, 1968
Okyar, Fethi : Üç Devirde Bir Adam, 1980
Öke, Mim Kemal : Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası ve Türk Millî Mücadelesi, 1988
Öke, Mim Kemal : İngiltere'nin, Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E. W. C. Noel'in Faaliyetleri, 1988
Öke, Mim Kemal : Musul–Kerkük Dosyası, Tercüman, 10–23 Kasım 1986
Önder, Mehmet : Atatürk Konya'da, 1989
Paruşev, Paraşkev (Çev. Naime Yılmazer) : Atatürk, 1981
Sâbis, Ali İhsan : Harb Hatıralarım, 5 cilt, 1951
Safa, Peyami : Türk İnkılâbına Bakışlar, 1981

Sağlam, Mehmet, Bayram Kodaman, Mustafa Özbalcı: Atatürk'e Armağan, 1988
Selek, Sabahattin : Anadolu İhtilali, Yeni Türk Devletinin Kuruluşu, 2 cilt, 1965
Semih, Mümtaz S. : Tarihimizde Hayal Olmuş Hakikatler,
Serez, Mehmet : Atatürk ve Millî Mücadelede Tekirdağ, 1988
Sevük, İsmail Habib : O zamanlar, 1981
Su, Kamil : Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilâyeti,
Şıvgın, Hale : Trablusgarp Savaşı ve 1911–1912 Türk–İtalyan İlişkileri, 1989
Şimşir, Bilâl N. : Malta Sürgünleri, 1985
Tansel, F. Abdullah : İstiklâl Harbinde Mücahit Kadınlarımız, 1988
Tansel, Fevziye Abdullah : Ziya Gökalp Külliyatı, 2 cilt, 1952
Tansu, Samih Nafiz : Madalyonun Tersi, 1970
Tekeli, İlhan–Selim İlkin : Eğedeki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet–i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, 1989
Tekil, Füruzan : İnönü–Menderes Kavgası, 1989
Tepedelenlioğlu, N. Nazif : Komitacılar, 1972
Tevetoğlu, Fethi : Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 4 cilt, 1987
Tevetoğlu, Fethi : Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, 1988
Tevetoğlu, Fethi : Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, 1987
Tevetoğlu, Fethi : A. Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları, T.T.K. Belgeler, sayı 16
Trikopis, Nikolaos (Çev. Ahmet Angın) : General Trikopis'in Hâtıraları, 1967
Tunçay, Mete : Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931),
Us, Asım : 1930–1950 Atatürk İnönü İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları, 1966
Yeni Nesil : Yakın Tarihimiz Ansiklopedisi, 1988
Yılmaz, Hüseyin : İskilipli Atıf Hoca, Zaman, 4.12.1989

TÜRK EDEBİYATI VAKFI YAYINLARI

Türk Edebiyatı (5 ciltlik takım)	Ahmet Kabaklı
İstanbul Güldestesi	Ahmet Kabaklı
Alperen	Ahmet Kabaklı
Millete Vurulan Canlı Pranga: Bürokrasi	Ahmet Kabaklı
Mâbet ve Millet	Ahmet Kabaklı
Müslüman Türkiye	Ahmet Kabaklı
Kültür Emperyalizmi	Ahmet Kabaklı
Nâzım Hikmet	Ahmet Kabaklı
Temellerin Duruşması 1	Ahmet Kabaklı
Temellerin Duruşması 2	Ahmet Kabaklı
Şâir-i Cihan Nedim	Ahmet Kabaklı
Çağlara Hükmedenler	Ahmet Kabaklı
Türkiye'yi Yoğuranlar	Ahmet Kabaklı
Sınırların Ötesi	Ahmet Kabaklı
Şiir İncelemeleri	Ahmet Kabaklı
Mehmet Âkif	Ahmet Kabaklı
Yunus Emre	Ahmet Kabaklı
Ejderha Taşı	Ahmet Kabaklı
Mevlâna	Ahmet Kabaklı
Devlet Felsefemiz	Ahmet Kabaklı
Şairler Sultanı Necip Fazıl	Ahmet Kabaklı
Nerede, Ne Yazdı?	Ahmet Kabaklı
Tasavvuf Tarikat Edebiyat	Ahmet Kabaklı
Âşık Edebiyatı	Ahmet Kabaklı
İslâm'la Kaynaşmış Türk Edebiyatı	Ahmet Kabaklı
Divan Edebiyatı	Ahmet Kabaklı
Tuhaf Bir Serüven	Charles Dickens
Muhayyelât	Giritli Aziz Efendi
Şehir Mektupları	Ahmet Râsim
Mehmet Kaplan'dan Hatıralar... Mektuplar	M.Orhan Okay
Meçhûl Genç Gazeteciye Mektublar	Yağmur Atsız
Bütün Şiirleri	Yağmur Atsız
Ömrümün İlk 65 Yılı	Yağmur Atsız
Şair Dostlarım	Halil Soyuer
Roman ve Hayat	M. Fatih Andı
Tanpınar'da Ders Notları	Güler Güven
Yeni Bir Dünya	Necmettin Hacıeminoğlu
Fuzûlî	Necmettin Hacıeminoğlu
Türkçenin Karanlık Günleri	Necmettin Hacıeminoğlu
Edebiyat Tahlilleri	Necmettin Hacıeminoğlu
Millet ve Aydınlar	Necmettin Hacıeminoğlu
Amerikan Efsanesi	Roger Garaudy
Şahitlerim	Roger Garaudy
İnsanlığın Medeniyet Destanı	Roger Garaudy
Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum	Roger Garaudy
Açıklamalı Edebî Sanatlar	İsa Kocakaplan
İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif Ersoy	İsa Kocakaplan
Türkü Söyleyen Şehirler	İsa Kocakaplan
Destanlar Burcu	Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu
Bozkurtların Destanı	Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu
Alperenler Destanı	Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu
Serdengeçti 1 / Bütün Eserleri	Osman Yüksel Serdengeçti
Serdengeçti 2 / Bütün Eserleri	Osman Yüksel Serdengeçti
Mâbetsiz Şehir	Osman Yüksel Serdengeçti
Bu Millet Neden Ağlar	Osman Yüksel Serdengeçti
Bir Nesli Nasıl Mahvettiler	Osman Yüksel Serdengeçti
Gülünç Hakikatler	Osman Yüksel Serdengeçti
Akdeniz Hilâlindir	Osman Yüksel Serdengeçti

Politika — Alain'den Tercüme: Birol Emil
Kör Seyirciler — Kâmil Efseroğlu
Türkistan Türkistan — Yavuz Bülent Bâkiler
Üsküp'ten Kosova'ya — Yavuz Bülent Bâkiler
Âşık Veysel — Yavuz Bülent Bâkiler
Gidenlerin Ardından — Yavuz Bülent Bâkiler
Harman — Yavuz Bülent Bâkiler
Sözün Doğrusu - 1 — Yavuz Bülent Bâkiler
Sözün Doğrusu - 2 — Yavuz Bülent Bâkiler
İmparatorluğun Yağması — İlhan Bardakçı
İmparatorluğa Veda — İlhan Bardakçı
Tuğraların Ağıtı — İlhan Bardakçı
Tarihten Bugüne — İlhan Bardakçı
Vahdeddin'den Mustafa Kemal'e — İlhan Bardakçı
Taşhan'dan Kaditekale'ye — İlhan Bardakçı
Çağlayanlar — Ahmet Hikmet Müftüoğlu
Gönül Hanım — Ahmet Hikmet Müftüoğlu
Sergüzeşt — Sami Paşazade Sezai
20'nci Yüzyıl Türkiye'sinin Hüzün ve Dehşet Tarihi — Gürbüz Azak
Bâbıâli'den Geçen Adam — Gürbüz Azak
Nemrut Ateşi — Olcay Yazıcı
Yaralı Küheylan — Olcay Yazıcı
Çocuklar Vatanında Büyüsün — Olcay Yazıcı
Pervane — Gazanfer Sanlıtop
Burada Sevgi Var — Gazanfer Sanlıtop
Cam Güzelleri — Asuman Şenel
Geçmişten Geleceğe — Tahir Kutsi Makal
Siyün Bike — Hikmet Doğan
Salkım Söğütten Bin Yıllık Hatıralar — Suzan Çataloluk
Hüzün Gezegeni — Suzan Çataloluk
Ömer Seyfeddin / Yalnız Efe (Eski Kahramanlar) — Ömer Seyfeddin
Ömer Seyfeddin / Seçme Hikâyeler — Ömer Seyfeddin
Otuz Dokuz — Ö. Seyfeddin Hikâye Yarış. - 2005
Ödüllü Hikâyeler — Ö. Seyfeddin Hikâye Yarış. - 2004
Kurban — Ö. Seyfeddin Hikâye Yarış. - 2003
Zaman Kayması — Ö. Seyfeddin Hikâye Yarış. - 2002
Dedemin Sevdaları — Ö. Seyfeddin Hikâye Yarış. - 2001
Ömer Seyfeddin Yolunda Hikâyeler — Ömer Sey. Hikâye Yarış.
Bu Yolda Kırk Yıl — Ümit Gürelman
Bayram Kurabiyesi — Ayşe Göktürk Tunceroğlu
Amerika Mektupları — Ayşe Göktürk Tunceroğlu
Sam Amca İle Samiye Teyze — Ayşe Göktürk Tunceroğlu
Gurub Düşünceleri — Bahtiyar Vahapzade
Türkiye'den Çizgiler — Hüsrev Hatemi
Ses Mimarlarımızdan — Mustafa N. Karaer
Önce Güvercinleri Vurdular — Serhat Kabaklı
Açıklamalı Şarkılarımız — Fırat Kızıltuğ
Mavi Karanlık — Fırat Kızıltuğ
Beyler Aman 1-2 — Hasan Kayıhan
Devler Konuşuyor C.Bayar / N.Fazıl / M.Kaplan / C.Meriç / E.Güngör / O.Y.Serdengeçti / Y.B.Bâkiler
Üstatlar Konuşuyor İ.Pala / A.Deliorman / K.Eraslan Y.Özakpınar / T.Canserver / T.Yazgan
Aydınlar Konuşuyor D.Okay / M.Niyazi / H.Hatemi / M.Erkal / A.Yörük / N.Yaşar / F.Kızıltuğ
Bilenler Konuşuyor S.Eyice / K.Gürsoy / S.Kabaklı / A.Alptekin / M.R.Bekin / S.Başer/ S.İçli / O.N.Özpekel / M.R.Şirin / A.G.Sayar
Bilginler Konuşuyor A.Deliorman / A.Özcan / C.Eraslan / S.Saatçi / E.Işık / Y.Özakpınar
Uzmanlar Konuşuyor T.İnançer / İ.Pala / D.Gürlek / F.Bertuğ / İ.Bertuğ / R.Ayangil / A.Yavaşca / S.Saygılı / A.Akben / Ü.Oral
Tarihimiz Konuşuyor E.İhsanoğlu / İ.Fazlıoğlu / İ.Bozdağ / E.Göze / İ.Pala / A.Tabakoğlu / C.Bayram
Hayatlarıyla Yol Gösterenler S. Zâim / A. Yüksel Özemre / M.O. Okay / Z. Kerman / U. Derman / S. Tuğ / V. Türk
Hayatın Manevî Boyutları B.Sıtkı Erdoğan / Ö.Ceylân / H.Poyraz / H.Hatemi / F.Kızıltuğ / F.K.Barbarosoğlu / N.Şişman